

sabri godo

ULTIMELE APARIȚII ÎN
„BIBLIOTECA PENTRU TOȚI“

G. Bacovia

– *Plumb*

Geo Dumitrescu

– *Versuri*

Homer

– *Iliada*, 2 vol.

Montherlant

– *Regina moartă. Războiul civil. Maestrul ordinului Santiago*

– *Malatesta. Cardinalul Spaniei*

Jean-Paul Sartre

– *Greata*

– *Cu ușile închise. Diavolul și bunul Dumnezeu*

Giorgio Bassani

– *Între ziduri*

–

Povestea sultanului Omar al-Neman. Cartea celor O mie și una de nopți, vol. 3, 3 bis

Vol. 40

editura minerva

1070

sabri godo
skanderbeg
★★

sabri godo

Ilustrația copertei : *Ion Olaru*

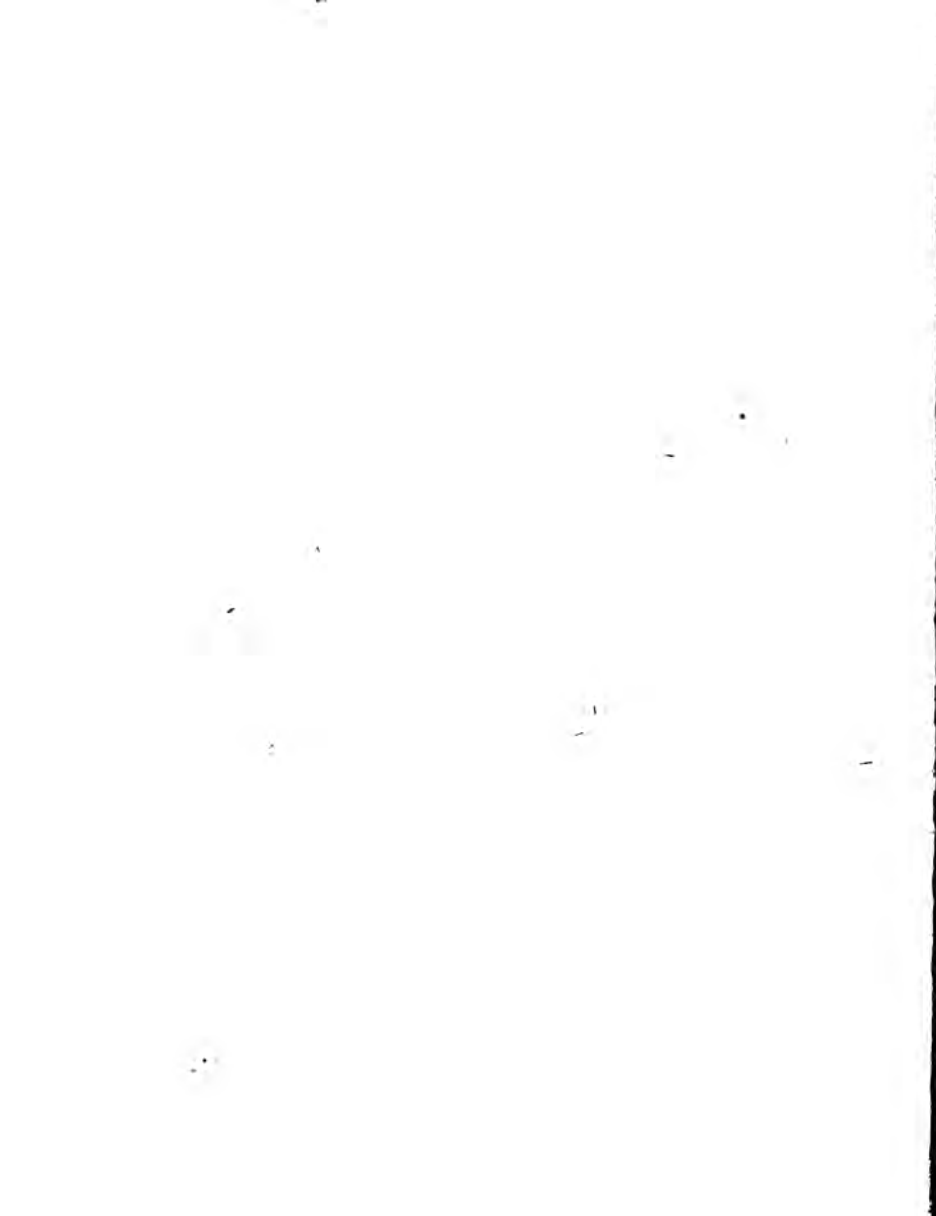
sabri godo skanderbeg

★★

ROMAN ISTORIC

TRADUCERE DE
MIHAIL MAGIARI

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1981
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

PARTEA A DOUA
(continuare)

RANA ȘI VICTORIA

Veștile de la Adrianopole i-au arătat lui Skanderbeg că pierderile sultanului la Belgrad nu au fost chiar atât de mari, pe măsura vîlvei făcute în jurul lor. Oricum, se bănuia că Albania va petrece o iarnă liniștită și poate chiar și vara următoare. Kastrioti urma să plece în vacanță la Rodon, pe malul mării, împreună cu Donika și cu Gion cel mic. Multe planuri s-au făcut și s-au desfăcut în legătură cu aceste zile de odihnă, iar cînd s-a luat o hotărîre definitivă și s-a fixat plecarea, Donika a început pregătirile ca pentru o adevărată campanie de luptă. Ea dorea ca acolo bărbatului ei să nu-i lipsească nimic, să-l apere pe el și pe băiat de muște și de țîțari, ca să doarmă bine, și să-i hrănească din belșug. Venise ziua ei și porniră la drum în fruntea unei caravane cu bagaje și slujitori, de parcă emigra un trib de nomazi. Ion Anamali, care trebuia să-l însoțească cu prima companie a gărzii, primea acum ordine numai de la Donika.

*

Potrivit unui obicei pe care nu-l călca niciodată, Skanderbeg ieși din cort îndată ce se lumină de ziuă, lăsînd-o pe Donika să doarmă mai departe. De pe mare se ridica ceața. El o apucă de-a lungul zidului din afara cetății care tăia promontoriul pe la mijloc. Cetatea se

construise încetul cu încetul, fiindcă bărbații fuseseră tot timpul la război, așa că Giorgi a fost nevoit să aducă pe bani grei meșteri de la Raguza. Acum fortăreața era terminată la exterior. Stătea pe o creastă îngustă în mijlocul limbii de pământ ca o amfibie abia ieșită din apă, ascunsă între două mici coline. Dealtfel, dintre toate cetățile, ea privea către uscat cu tunurile, fiindcă de acolo se aștepta primejdia, în vreme ce spatele, aproape descoperit, era bătut de vânturi și de mare. O sută de soldați destoinici o puteau apăra dinspre pământ împotriva unei armate ori cît de numeroase.

Skanderbeg coborî pînă la marginea promontoriului pe un drum întortochiat printre hățișuri, călcînd pe un pământ amestecat cu nisip, ce scîrțîia ca și cum ar fi pășit pe sare. Obișnuit să fie mereu printre oameni, i se părea ciudat că auzea numai scîrțîitul pașilor săi. Băgă de seamă că avea un pas greu și că tulburase liniștea plajei. Cuprins de un fel de nemulțumire față de sine însuși încercă să meargă mai ușor. Caii nu-i simțeau greutatea, dar nisipul da. I se păru că un altul mergea în locul lui, un cunoscut, și pe acesta el îl plimba ca să se liniștească și să se poată apuca de niște treburi pe care nu le făcuse niciodată.

În apropierea malului, nisipul era moale și, cînd se opri, simți că parcă se înfipsese în pământ. Acolo, la marginea promontoriului, apa avea culoarea verde și bătea țărnul pe îndelete, cu un avînt ascuns, ca și cum și-ar fi bătut joc de toți și de toate. Cîteva trunchiuri de copaci se prinseseră adînc în nisip, iar plaja era acoperită cu scoici. Auzind vuietul blînd și neostoit al mării, el pierdu pentru cîteva clipe simțul timpului, apoi își aduse aminte că această stare îl cuprindea totdeauna cînd se afla la marginea mării și a rîurilor, unde omul se oprește fără să vrea pentru a contempla scurgerea vieții. El merse drept spre golful de la nord ca să-și aleagă locul unde va înălța cortul pentru pescuit. Aici marea se împingea în sus cu valuri mici, ca atrasă de Polul Nord. Pescărușii

ce stăteau pe mal liniștiți se speriară de apariția neașteptată a omului și se ridicară în văzduh cu strigăte disperate, implorînd înțelegere pentru a nu fi deranjați din liniștea profundă a dimineții.

Vîntul se schimbă, și Giorgi se reîntoarse în locul nisipos de unde plecase, privind în zarea largă cît putea cuprinde cu ochiul. La dreapta se iviră deasupra apei coastele Dalmației, iar la stînga, colinele orașului Durrës. Acolo venețienii construiau de doi ani o punte ca să lege fortăreața de insulă în timp de război și ca să scape de malarie, de „aerul infestat“.

Aceasta se va ridica în momentul fluxului și refluxului. Skanderbeg ar fi dorit s-o vadă. Acum marea semăna cu o ființă gigantică și îndurătoare care respiră nemulțumită de ceva. Se părea că imensitatea de apă urcă spre înălțimi, iar pămîntul pornește în jos, dar fiecare rămînea la locul său. Pămîntul era mai puternic decît marea. Skanderbeg întoarse capul înspre nord și în transparența văzduhului și a cerului căută cu ochii Veneția pe care nu o văzuse niciodată. „De nicăieri să nu iasă grîul și să nu intre sarea“, decretase Republica nu cu multă vreme înainte. Deși zările erau limpezi, din sud venea un aer cald, prevestitor de furtună pe mare. Va vedea el oare vreodată acest oraș de pe mare? Acum „Serenissima“ nu putea să dea decrete în privința grîului și a sării fiindcă cetatea de la Rodon avea menirea să apere comerțul cu celelalte state ale Adriaticei. De două ori pe an se vor ține în ea mari tirguri ca în vremea lui Gion. Din fortăreață se ridica fum. Meșterii topeau catran sau căleau fierul. Marea lovea în ziduri încercînd să se cațere cît mai sus pe ele.

Senatul cerea ca Skanderbeg să lase liberă debarcarea mărfurilor în Durrës, Leja și Shkodra. Ca să trăiască, aceste orașe trebuiau să înghită produse și să scoată sarea din depozitele lor pline. Senatul nu le putea părăsi, tocmai din pricina săril, dar nici să le finanțeze la nes-

firșit nu era în stare și nici să mute din loc populația. Nu mai aveau o poziție sigură și solidă pentru că, acum, Skanderbeg dirija mărfurile la Ragusa, în Italia, și deschisese saline la Turë, mai jos de Durrës, așa că senatul se plîngea, cerea înțelegere și promitea că va plăti toate taxele vamale.

Ducele de Milano îl numise pe Kastrioti „frate“, singurul creștin ce merită să fie stimat în cel mai înalt grad“ și îi scrisese că Republica Veneția pregătea în ascuns o armată pentru a-l ataca pe uscat și pe mare. Dar „fratele“ milanez greșea. El căzuse în cursa știrilor mincinoase pe care le răspîndise chiar „Serenissima“, ori, poate că, ducele știa că totul era o minciună, însă dorea să-l învrăjbească pe Skanderbeg cu venețienii, fiindcă Republica nu l-ar fi atacat niciodată singură. În '48, cu prilejul primei lupte dintre Veneția și Kastrioti, senatul văzuse cum mii de țărani de la Danja la Tivar au venit de partea lui Giorgi, aruncîndu-se fără preget în vîltoarea bătăliei. Singurul lucru pe care-l putea face Republica era să-i ademenească pe turci în Albania și să întîțească rebeliunile numeroșilor căpitani.

Acum Skanderbeg avea de gînd să trimită un ordin lui Giorgi Pelini, ambasadorul său la Veneția, prin care să-l împuternicească să vorbească în Senat.

„Oamenii ce au luptat în Albania sub comanda mea sînt urmăriți de voi și pedepsiți împotriva spiritului tratatului încheiat între noi. Trebuie să-i eliberați imediat, iar pe inamicii mei refugiați la Veneția, apărați și susținuți de voi, să mi-i predați imediat. Mie nu mi se permite să trec la Zeta, așa că voi face cum voi socoti că e mai bine. Rectorii voștri trimit armată și jefuiesc ținuturile mele, pe cîtă vreme eu n-am permis nimănui să intre în posesiunile Republicii. Cred că Senatul dorește un război cu noi. Țara mea este săracă, mici ne sînt casele, dar să nu dea Domnul să încep eu această luptă, pentru că mă pricep mai bine la asemenea treburi decît

rectorii voștri. Cer să mi se satisfacă întrutotul cele câteva dorințe.”

★

Soarele se ridica deasupra țărmului, izgonind negurile și gândurile ascunse. Skanderbeg urcă scările în spirală ale postului de observație, construit cu o zi înainte în partea de nord a promontoriului. De sus se putea comunica noaptea prin foc, iar ziua prin fum, cu fortăreața de la Kruja, învăluită mereu în ceturi albe și tot spațiul între Leja și Kruja se vedea ca în palmă.

Kastrioti stătea cu mâinile sprijinite de parapet și respira adânc aerul tare al dimineții, în vreme ce soarele îi încălzea ceafa. Meșterii care înălțaseră postul de observație, se apucaseră, din porunca Mamiței, de construcția unei biserici în fruntea promontoriului.

De când văzuse nenorocirea de la Berat, femeia luase drumul bisericii și al cimitirului. Deseori o găseai privind în depărtare, cu o lacrimă în ochi și aranjându-și cu degetele îngălbenite faldurile rochiei pe genunchi. Noul lăcaș al Domnului se ridica într-un stil jumătate bizantin și jumătate roman, împlinind o dorință a Sfântului Anton, iar peste o săptămână trebuia să fie gata.

În această vreme bărbații se odihneau sau mergeau la vânătoare. Cerbii și porcii sălbatici nu prea se iveau în bătaia arcurilor și a sulițelor, chiar dacă acum oricine avea voie să vâneze, neținând seamă de anotimp. Era unul din drepturile pe care și le câștigaseră țăranii. Pe Skanderbeg nu-l interesa decât vînatul mare, cu blană, celelalte animale și păsările, lăsându-le în seama altora, ca de pildă a lui Gion Anamali care nu disprețuia nici pe-nele, nici pește. Cum isprăvea treaba cu zburătoarele, încăleca și galopa către mlaștinile din Cîmpia Roșie. Acolo prindea peștele de cum se ivea la suprafața apei și, cu sulița în mână, se învîrtea călare prin smîrcuri ca un nebun, fiindcă și calul și-l învățase, cum se dresează un

cîine, să dea năvală îndată ce lucea vreun solz prin mlaștină. Un astfel de pescuit nu mai văzuse nimeni pînă atunci. La cină îi povestea toate peripețiile de peste zi lui Gion cel mic, pînă ce acesta adormea.

La sfîrșitul săptămînii, Skanderbeg reușise să vîneze singur un porc de vreo optzeci de kilograme, lovindu-l întîi cu o săgeată în ceafă, apoi împlîntîndu-i cuțitul în inimă, dar isprava nu-i pricinui nici o bucurie. Rîse cînd îl văzu pe fiu-său că vroia să-i deschidă fiarei ochiul și să-i smulgă singurul colț. Dacă nu se ducea la vînătoare, obișnuia să se plimbe de-a lungul promontoriului, ori să șadă cu picioarele încrucișate la postul de observație și să aștepte răsăritul soarelui. Avea acum cincizeci și doi de ani, însă privit de aproape părea mai bătrîn, din pricina ridurilor de la ochi, a părului și a bărbii înălbite. Altminteri pe trupul vînjos ca în tinerețe nu purta semnele vreunei rănii, iar viața aspră, de campanie, nu îi slăbise deloc puterea. Își ținea trupul puțin aplecat, ca un arc întins, așa cum stau toți cei obișnuiți să petreacă multă vreme în șaua calului și el putea rezista să călărească de dimineată pînă seara încontinuu. Obișnuia să doarmă afară pe orice vreme, parcă înfrățit cu cerul și cu pămîntul. Chiar de nu mai alerga ca înainte la vînătoare, aceasta nu o făcea din cauza oboselii, ci dintr-o lîncezeală a firii sale cauzată de scurgerea anilor.

Acolo, în turn era liniște, și sufletul lui Skanderbeg se umplea pe îndelete de pace și tihnă. Se vedea toată partea de norod a ținutului, iar jos, marea uda zidul cetății. Razele soarelui se scufundau în unde și pe fundul mării se vedeau firele de iarbă care se unduiau în bătaia valurilor. Giorgi simțea cu întreaga lui ființă imensitatea apei și, privind îndelung la oglinda strălucitoare, i se părea că turnul plutea pe ea.

Avea cincisprezece ani pe cînd se afla la școală, la Adrianopole. Într-o zi toți băieții au plecat la Galipoli, pe malul mării Marmara. Călăriseră toată noaptea, dar

instructorul militar, ciungul Cenderliu le-a poruncit să intre în apă de cum au ajuns la țarm. A doua zi de dimineață au ieșit cu bărcile în larg pînă la coastele Asiei, la Dardanele, de unde veniseră primii osmanlii în Europa. Îi conducea „păzitorul ciinilor“, loțiitorul marelui aga, un om pe jumătate nebun. Cînd au ajuns la douăzeci de metri de mal, acesta i-a spus lui Cenderliu să-i arunce pe băieți în apă ca să înoate.

— Copiii nu știu bine, spuse ciungul.

— Vor învăța în mare, zise conducătorul și un ochi i se strimbă de furie.

— Dar ei nu știu să înoate, spuse din nou Cenderliu.

— Fă cum ți-am poruncit, altminteri, Allah mi-e martor că... și fără a termina șirul vorbelor trase iataganul de la sold.

Între timp bărcile se apropiaseră de țarm, așa că cearta nu-și mai avea rostul.

— Bine, Allah va hotări, răspunse Cenderliu, scoțind la rîndul lui iataganul cu stînga. Era vlăstarul unei mari familii turcești, descendentă din neamul osmanliilor, iar brațul drept îl pierduse în răboi.

Duelul părea de neînlăturat, însă barca atinse malul și se clătină, iar loțiitorul de agă, care tocmai făcuse un pas înainte își pierdu echilibrul, gata să cadă. Atunci ciungul sări și îl prinsese cu singurul braț, ajutîndu-l să se așeze la locul său cu mare cinste.

La cină, ciungul îl chemă pe Skanderbeg în cort și îi spuse : „Tu ești un băiat puternic la trup și la minte. Reziști bine pe mare și ai învățat și limba noastră. Ești un adevărat fiu al mării.“

Îl trată cu sirop din renumitele sale pocale de argint și continuă să-i vorbească : „Credința și poporul nostru se trag de pe pămînt, dar noi trebuie să stăpînim și marea, cu drumurile ei pline de bogăție, frumusețe și mistere uluitoare, pe care nu ți le poate oferi nici un ținut pămîntesc. Fiule, încearcă să devii un pașă al mării !“

În acea noapte Skanderbeg nu închise ochii. Cuvintele ciungului îi rămăseseră în minte. A doua zi, când se urcă din nou pe cal, magia din ajun dispăruse, dar toată viața avea să păstreze în fundul sufletului o unduire albastră, care așteptă să iasă la suprafață cu cea dintâi ocazie ivită.

Ținutul său avea rădăcinile în munte, la o înălțime de două mii de metri. Șapte fluvii se prăvăleau în jos, aruncându-se asupra mării printr-o cascadă în formă de amfiteatru. Dar ținutul nu avea drepturi asupra mării de unde se scotea sarea, nici asupra porturilor unde înflorea comerțul și se adunau banii, prietenii nedespărțiți ai luptelor și ai puterii.

Din vremurile când romanii au biruit Teuta și au luat în stăpânire marea, albanezii au fost nevoiți să se sprijine cu spatele de munți. De două mii de ani hotărîse istoria ca locuitorii acestor meleaguri să nu fie un popor al mării. Și oricine a venit în urma romanilor a căutat să-i țină cît mai departe pe albanezi de țarm.

Acum, marele corsar, Veneția, a pus la rîndul ei stăpînire pe mare.

Prezentul se lega cu trecutul, era o continuare a lui, ca o frînghie în jurul gîtului Albaniei. Republica nu va renunța niciodată la porturile ei și nici nu ar putea fi alungată din ele, atîta vreme cît dezbinarea va domni în acest ținut și va pluti asupra lui primejdia turcească.

Skanderbeg avea nevoie neapărat de ieșire la mare și de o flotă pentru ca negoțul și relațiile cu țările din afară să nu rămînă la mila armatorilor ragusani, venețieni sau napolitani. Dar Vladan Giurica, vizitase șantierele navale ale Raguzei și îi spusese că un vas mare, triemă, cu tunuri și două sute de soldați costă cît toată cetatea Rodon. Cu toate acestea, Kastrioti avea de gînd să-l trimeată din nou pe Vladan la Raguză, să contracteze cu meșterii un astfel de vas, urmînd apoi să-l pună pe același Vladan să facă rost de bani.

De la turci Skanderbeg păstrase tot atâtea amintiri cît poate avea un drumeț care a locuit cităva vreme într-un han. Totuși îi rămăsese din anii de școală obiceiul de a se așeza cu picioarele încrucișate și acest lucru nu-i plăcea Donikăi, însă ea nu-i spusese niciodată. Acum el scrută zările din postul de observație, așteptînd răsăritul soarelui și se gîndea la nevastă-sa.

Acum ea va deschide ochii fericită, dar pe dată-o va cuprinde îngrijorarea fiindcă omul ei plecase fără să mă-nince. Obişnuia să doarmă pînă tîrziu, pentru că o parte din noapte o petrecea cu băiatul, care dorea s-o aibă lîngă el, iar cînd venea lîngă Giorgi și acesta dormea, îi priveghea somnul ca și cum bărbatul s-ar fi sculat să plece dintr-un moment într-altul. În semiîntunericul cortului îi privea ochii și buzele, încercînd parcă să descopere acel „ceva“ ascuns și de nepătruns care îi dirija lui viața, apoi se căia, gîndindu-se că nu era treaba ei să pătrundă în ascunzișul sufletului soțului, fiindcă acesta era așa cum trebuie să fie, adică, un adevărat bărbat, mare și puternic, cu o autoritate de neștirbit.

De cînd îl născuse pe Gion, acum trei ani, pe obraji îi apăruseră niște pete galbene. În ziua aceea fusese nebună de fericire și tot atunci Skanderbeg înțelesese că în primii trei ani ai căsniciei ea îi ascunsese zbuciumul și temerile ce o mistuiau că nu ajunseseră să plămădească acea legătură care stă la baza întregii vieți. El nu avusese vreme să se gîndească la ce înseamnă un copil într-o familie și acum se minuna de soția lui, cît de plină de căldură putea fi și cîtă liniște și pace îi aducea în suflet. De trei ani stătea dîrză alături de dînsul, convinsă că omul ei va cîștiga lupta cu întreaga lume, totodată se arăta înțeleaptă și cuminte, harnică și cu grijă de casă, ca și cum ea era însăși mama întregii vieți.

Skanderbeg părăsi postul de observație și se duse în cort ca să ia băiatul. Se gîndea că îl va găsi încă adormit,

și sculându-se copilul îl va privi cu ochii lui rotunzi ca ai mamei sale, apoi se vor întoarce împreună în foișor și acolo îi va lua capul mic în mâini, vor discuta și el va încerca să pătrundă în adâncurile sufletului micuțului. Îi părea bine că băiatul se obișnuise și începuse să se apropie de dînsul. Buzele umede ca o fragă se deschideau și vorbeau lucruri neașteptate, dar, în vreme ce vorbea, Gion se fisticea uneori fiindcă stătuse mult timp departe de părintele său și acum apropierea se făcea prea repede. Copilul ar fi vrut să-l întrebe pe unde umblase pînă atunci, însă simțea că nu trebuie să facă acest lucru și în ochii lui rotunzi și mari întrebarea rămînea mută și nedelegată. Apoi, ca orice copil, va uita și va alerga la Gion Anamali, iar acesta îi va agăța la brîu un cuțit cu teacă de lemn și vor porni amîndoi călare prin pădurea trezită din amorțeală de țipetele băiatului. Gion și soldații din gardă îl plimbau pe fiul lui Skanderbeg și-i făceau toate poftele, ca și cum ei ar fi fost vinovați că pruncul venise pe lume puțin cam tîrziu. Copilul simțea ceva și mutrișoara lui se încorda, apoi împreună cu bunii săi prieteni pornea în galop pentru a prinde din urmă anii pierduți.

Trecu o săptămînă, cu plimbări, îndemnuri, dar fără vînațoare. Skanderbeg se ducea liniștit la postul de observație și aștepta să se împlinească luna de recreere.

Totul părea cum nu se poate mai bine, însă ochiului încercat al Donikăi nu-i scăpă încordarea și oboseala din sufletul bărbatului. Acesta căpătase înfățișarea unui prizonier închis în colivie, care îmbătrînea pe zi ce trecea. Cînd înțelesese ce se întîmplă cu Giorgi, femeia se cutremură de amărăciune. Ea îi spuse că băiatul se sălbăticiise în pustietățile acelea și că ar trebui să se întoarcă la Kruja.

Dar în răstimp veniră cîteva vești bune, adică regatul Neapolelui trimisese vreo două-trei tunuri și niște praf de pușcă, Giorgi Peliņi scosese de la senatul venețian ren-

ta pe un an, iar notarul lui Skanderbeg reușise să smulgă de la Ragusa 1.600 de ducați din suma adunată în Dalmația pentru cruciadă.

Kastrioti îi răspunse nevestei că vor rămîne pînă la sfîrșitul săptămînii, fiindcă avea treabă acolo; îl va aștepta pe Vladan cu meșterii ca să deschidă șantierul naval. Inspectă încă odată locul ales pentru șantier și fixă noul loc al vămii. Într-o dimineată, cînd se întorcea de la plimbare, îl zări pe Tanuș Topia descălecînd în fața cortului gărzii. Era o vizită neașteptată și la un ceas foarte devreme. Cum mergea printre niște tufișuri, Skanderbeg privi spre Kruja, dar nu văzu nici un semnal de fum, nici nu auzi vreo salvă de tun. Dealtfel trădarea nu se vestește cu focuri și bubuituri.

Cînd dădu cu ochii de Giorgi, Tanuș își îndreaptă spada la șold și veni către el cu pasul său greu, călcînd peste ramurile uscate.

— Bine te-am găsit sănătos! strigă căpitanul ridicînd brațul în semn de salut, cu un glas ce voia să pară bucurios.

— Bun venit, îi răspunse Skanderbeg.

Tanuș îl îmbrățișă cu un gest larg, ca să vadă ceilalți că el venise acolo fără vreun scop anume, doar să-i facă o vizită prietenului căruia îi jurase credință atunci cînd îl acceptase drept comandant. Mai departe îl întrebă pe Giorgi despre copil și despre Donika, apoi îl luă de braț și-l conduse către o străduță ce ducea la cetate și acolo îi șopti la ureche că Hamza, împreună cu nevasta și cu toți ai lui, a fugit.

Moisiu fusese brațul drept al lui Skanderbeg, iar Hamza Kastrioti, umbra lui, care-i acoperea spatele la orice pas și i se supunea fără să crîcnească. El era, dealtfel, urmașul său.

Așa au stat lucrurile pînă în ziua cînd s-a născut Gioncel mic. După aceea umbra a început să se piardă an de an tot mai mult. Skanderbeg a căutat în zadar urma ve-

chilor poteci spre sufletul iubitului nepot, însă acesta i se strecura printre degete ca peștele în apă.

Cu un an înainte, Giorgi îi dăduse lui Hamza fostele domenii ale lui Stres de la Gjorm și tânărul căpitan se retrase acolo, uitînd definitiv de Kruja. În lupta de la Berat și mai tîrziu, la Dranik, nepotul stătuse nedezlipit alături de Kastrioti, dar amîndoi au simțit că ceva se rupsese între dîșii. Cu mintea încetoșată de laude și cu sufletul înnegurat, Hamza adunase într-însul de-a lungul a trei ani mult venin pe care încerca să se cațăre ca pe o plasă de păianjen tot mai sus. Visase să moștenească un regat și acum se vedea pe sine însuși, asemănător cu un unchi sărac, îngrădit într-un petec de pămînt, ce-l puteai străbate într-o goană de cal de la un capăt la altul. Cînd se îmbăta, și bea din ce în ce mai des, injura „pe toți tiranii și uzurpatorii ce îi jefuiesc pe orfani“. Noii lui prieteni erau acum cei din „cuibul de vipere“.

După ce pătise cu Moisiu și cu Giorgi Stres, Skanderbeg devenise mai prevăzător, însă cu trecerea vremii acest fapt nu făcuse altceva, decît să-l determine să se închidă într-însul ca într-o carapace. E drept că punea preț pe veștile venite din afară, și ele îl costau o mare parte din timp și bani, dar acestea erau privitoare la dușmanii lui și ai țării, nu la cei apropiați lui, pe care i se părea nedemn să-i bănuiască și să-i spioneze. Asta pentru că el însuși era deschis la fire și de bună credință, avînd unic țel înfăptuirea unirii, apărarea libertății și astfel gîndea și despre oamenii din jurul său.

Așa că, bineînțeles, nici măcar nu a vrut să stea să asculte bîrfelile pe seama lui Hamza din care ar fi aflat că venețienii îl vizitaseră pe acesta la Gjorm, iar nepotul, la rîndul lui, se dusesese la Leja, și că un ofițer turc, un renegat albanez ce adusese și luase două scrisori, fusese de asemenea la Hamza. Faptele au ieșit la iveală mult mai tîrziu, cînd slugile căpitanului, supuse la cazne, au mărturisit totul de-a fir a păr.

Hamza îi scrisese sultanului că se afla exilat într-un loc mlăștinos, la marginea mării, depozitat de avere și fără speranță. Jumătate din sîngele lui îl chema sub drapelul verde cu semilună și el va răspunde acestei chemări dacă slăvitul Mehmet îl va recunoaște drept moștenitor al principatului Arberiei, care i se cuvenea din partea tatălui său, în caz că el îl va doborî pe Skanderbeg.

În campaniile uriașe din Asia și Europa, dezbinarea și trădarea l-au ajutat pe împărat tot atît cît forța tunurilor și a paloșului.

Principii rămași fără moștenitori, generalii și curtenii ambițioși erau vînatul cel mai iubit și prețios al sultanului.

Nu doar prinț al Arberiei, îi răspunse Mehmet că-l va face, ci chiar rege al Epirului și-l va lua sub pavăza lui. El îi cunoștea meritele și vitejia cu care se mîndrea chiar unchiul său, Kastrioti, de aceea să facă bine să pornească de grabă la Istanbul.

Imediat ce primi răspunsul, Hamza încălecă și goni drept spre Capitala imperiului, văzîndu-se de pe acum rege, convins că avea dreptate să procedeze așa și hotărît să nu repete greșeala lui Moisiu care voise să-l doboare pe Skanderbeg numai cu 15.000 de oșteni.

Cînd a auzit de trădarea viteazului Golemi, Kastrioti a stat zile întregi la îndoială dacă să creadă sau nu, dar în cazul lui Hamza a înțeles imediat că nepotul său pornește pe un drum fără întoarcere.

*

Hamza a fost bine primit în noua Capitală a imperiului și se vedea clar că grija cu care era înconjurat izvoră dintr-o voință superioară. În a treia zi marele vizir îl chemă la dînsul, îl ascultă cu interes și-i spuse că plîngerea lui va fi cercetată cu atenție. Acest fapt însemna

totuși ceva, în orice caz mult mai puțin decît sperase Hamza. El începu să se îndoiască de prietenia turcilor și să se plictisească tot așteptînd două săptămîni la rînd și se convinse că treburile sale nu erau dintre cele mai importante în această lume. Pe cînd îl munceau asemenea gînduri, îl anunțară pe neașteptate să se prezinte în fața sultanului, la adunarea divanului, unde Mehmet El Fatih va analiza public plîngerea lui Kastrioti contra unui Kastrioti, și hotărîrea sa dreaptă va fi cunoscută de toată lumea.

Sigur pe sine, plin de speranțe și cu un plan amănunțit pregătit în minte, Hamza ajunsese la Înalta Poartă tocmai cînd acolo se arunca cîinilor cadavrul unui comandant. Se vede treaba că era un lucru obișnuit pentru că acest fapt nu atrase atenția nimănui. Dulăii, care se ațineau prin preajma zidurilor întotdeauna infometați, începură să se vînzolească în jurul leșului, singura lor hrană, așteptată din ziua trecută.

Sultanul locuia într-un palat bizantin, ce se va chema mai tîrziu Eski-Serai ¹..

În zilele cînd divanul era convocat, șeful eunucilor, un alb, care era șambelan al seraiului, exercita și rolul de maestru de ceremonii. Acesta îl conduse pe Hamza prin numeroasele coridoare. Undeva, în spatele zidurilor, se aflau trei uși și poarta fericirii, care duceau în palatul din interior, în camerele și haremul sultanului cu cinci sute de sclave. Șeful eunucilor, ale cărui funcții se isprăveau îndată ce trecea pragul divanului, mergea înainte cu capul plecat, și albanezul îl urma supus. În fața lor se ridică o perdea și Hamza se găsi dintr-odată sub marea cupolă din sala vizirilor, o încăpere foarte mare cu ziduri albe, plină ochi de feluriți demnitari.

Pe divanul înalt ședea cu picioarele încrucișate tînărul sultan, un bărbat de 26 de ani, prea gras pentru vîrsta sa, iar turbanul alb de mătăasă abia îi acoperea crește-

¹ Seraiul Vechi.

tul capului. La dreapta lui, puțin mai jos, într-un atrium despărțit de restul sălii prin patru coloane de marmoră, se aflau cei patru stâlpi ai împărăției : marele vizir cu cinci tuiuri, șeful judecător al armatei, aga-trezorierul și cel care scria decretele sultanului. Acest podium separat de restul încăperii era o invenție a tânărului împărat, dornic de schimbări, altminteri și pe vremea lui Mahomed tot patru califi erau. În stînga ședea șeicul isieam¹ îmbrăcat în alb din cap pînă-n picioare, ca o statuie confecționată din zăpadă. În apropiere îi avea pe cei mai încrezuți indivizi din Istanbul, purtînd vestimente albastre, iar după ei veneau ulemalele, înverșunații păstrători ai adevăratei credințe, gătiți în straie violet. Dacă primii demnitari, de la dreapta sultanului, însemnau puterea statului, aceștia erau pomul înfloritor al lui Allah. În cealaltă jumătate a sălii ședeau agalele porților orașului, ai ienicerilor, ai armatei, cu toții învestmîntați în roșu-aprins, fiecare așezat în locul potrivit pravilei lui Mehmet.

În acest divan plin de greutate, unde era un zumzet continuu, toți respirau odată cu împăratul și făceau aceleași gesturi și mișcări ca și el. Aici, la un singur cuvînt, ori semn se despărțea viața de moarte, fericirea de durere, pentru că aici era într-adevăr centrul celei mai mari puteri din lume.

Sultanul își îndreptă ochii spre Hamza și albanezul se pierdu cu firea, mîinile și picioarele i se înțepeniră ca și cum ar fi purtat pe umeri greutatea întregii cupole. Șeful gărzii sultanului îi puse încet mîna pe umăr, conducîndu-l în fața lui Mehmet, apoi brațul i se îngreună și lui Hamza i se păru că toți din divan îl privesc țintă și-i spun, fără voce : „În genunchi, în genunchi !” Și îngenunche pentru a doua oară în viața lui ; prima dată s-a întîmplat într-o zi a anului 1444, cînd a fost botezat la

¹ Capul bisericii mahomedane din Imperiul turc.

Kruja. Împăratul se uita la el ca la un ins prea neînsemnat pentru primirea pe care i-o făcuse, iar Hamza rosti pe nerăsuflăte cuvintele ce le purta în minte de multă vreme :

— O, preamărite stăpîne, eu sînt singurul duşman al lui Skanderbeg de pe meleagurile arnăute.

Sultanul îl privi îndelung. Iuat cu alte treburi, el se uitase întotdeauna la Skanderbeg cu coada ochiului, gata să-l nimicească dacă ar fi fost cazul fără prea mare bătaie de cap şi cheltuială, dar de la o vreme vedea că preţul aceluia creştea din an în an. După moartea lui Huniade, în Ungaria devenise rege fiul său, Matei Corvin, neacceptat de împăratul german şi de o parte din grofi, şi astfel ţara era dezbinată. Kastrioti rămăsese aşadar singurul comandant de oşti pe care se putea bizui creştinătatea. Şi iată că acum venea acest Hamza, umbra lui Skanderbeg, gata să-i ofere capul duşmanului. Asta valora aur pentru dînsul. Îl lăsă pe albanez să aştepte răspunsul în genunchi, ştiind că pentru el nu mai exista alt drum de întoarcere. Sultanul ridică sprîncenele, de parcă nu înţelesese ce vroia tînărul să-i ceară, dar Hamza vorbi din nou :

— Eu voi ocupa Kruja pentru tine. Trimite-mă acolo în fruntea unei armate şi dacă nu voi reuşi, plătesc cu capul încercarea.

Mehmet căzu din nou pe gînduri, privind în dreapta şi-n stînga sa.

— Bine, mărite padişah, să-i dăm o oaste, rostiră într-un glas marele vizir şi Şeicul isleam.

— Facă-se voia lui Allah, încuviinţă pe îndelete sultanul.

De fapt, albanezul ceruse ceea ce el dorise să-i dea de la început, aşa că îşi trecu uşor mîna prin barbă, semn că audienţa se terminase.

Hamza se ridică şi se retrase de-a-ndaratele. Văzu feţele destinsse ale vizirilor şi ale clericilor, simţi bunăvoinţa acestora şi înţelese că soarta lui fusese hotărîtă

de mai înainte, că ei știau totul despre el și că, deocamdată, se afla sub aripa ocrotitoare a sultanului.

*

În primăvara anului 1457 Mehmet a pornit trei campanii deodată ca să distrugă micile piedici, ce-i stăteau în cale și să recâștige fala pierdută la Belgrad. El însuși a plecat în Moreea ca s-o cucerească definitiv și să vegheze la ocuparea insulelor din Marea Egee de către noua sa flotă formată din cinci sute de vase. Cei doi despoți ai Moreei, care nu au putut să plătească tributul greu, au plecat în pibegie de îndată ce sultanul a pornit campania. Dar numeroșii albanezi ce populau acele ținuturi s-au ridicat cu mic, cu mare și i-au determinat pe despoți să se întoarcă. Cu albanezii s-au unit și grecii, așa că atunci când Mehmet a trecut Corintul, toată Moreea era sub arme. După lupte înverșunate i-a zdrobit pe apărători, însă nu a reușit să cucerească fortărețele albaneze de la Tarso, Akrivi și Flius, deși le-a asediat îndelung, tăindu-le chiar apa, încât au fost nevoiți să-și frămînte piinea cu sîngele animalelor, dar tot nu s-au predat.

Campania a doua condusă de marele vizir Mahmud-pașa pornise împotriva cetăților de la Dunăre, pe care le-a luat una după alta, în afara Semendriei, capitala Serbiei, considerată zdrobită de la sine.

Isa-bei Evrenози, adevăratul sprijin al sultanului în Europa, singurul general care reușise o victorie împotriva lui Skanderbeg, se găsea în fruntea celei de a treia campanii. El porni drept spre Albania cu o armată de 70.000 de soldați, avîndu-l ca locțiitor la comandă și sfetnic totodată pe Hamza.

*

Skanderbeg a adunat armata la Oranik. În afară de Moisiu au mai venit căpitanii Tanuș, Vladan, Zaharia și Pejko Emanuel, iar Vranakonti a rămas la Kruja. Ceilalți conducători din nord și din sud, cu toate că știau despre

marea invazie ce o pregătea sultanul nu s-au prezentat.

Papa Calist al III-lea i-a scris lui Giorgi că tot ajutorul acordat de Sfântul Scaun nu este decît o corabie ce va ancora la Rodon. Alfons era bolnav și în luptă cu Genova, pe deasupra zdruncinat din pricina cutremurului de anul trecut care distrusese aproape în întregime Neapole. Într-un cuvînt toți vecinii Albaniei aveau alte treburi pe capul lor.

La începutul lui iulie, anotimpul cînd se strîngea recolta de pe cîmp, Skanderbeg se întoarse pe neașteptate la Kruja. El ceru tuturor bărbaților, femeilor, soldaților, călugărilor să grăbească muncile cîmpului, să fie umplute depozitele fortărețelor cu alimente și apoi populația să se retragă la munte. În diferite ocazii spusese oamenilor că se va strădui să-i oprească pe dușmani la hotarele țării, deși aceștia veneau în număr mare, dar se putea întîmpla și ca fortăreața Kruja și ținuturile înconjurătoare să fie supuse unui îndelung asediu ca pe vremea lui Murat, așa că era bine ca ei să fie pregătiți pentru orice. Cu toate stăruințele sale, norodul nu dădea în brînci cu munca, crezînd că Skanderbeg nu-l va lăsa pe dușman să treacă granițele Albaniei.

Kastrioti se întoarse la Oranik și trimise armata la hotare. Evrenozi și Hamza au ajuns acolo pe la mijlocul lui iulie, însă Giorgi îi aștepta de o săptămînă.

La sfatul căpitanilor, Skanderbeg le spuse că vor trebui să lupte cu înverșunare pentru salvarea țării și pentru a răzbuna cele petrecute la Berat. Cursele, atacurile din timpul nopții, șireteniile, manevrele folosite cu succes în bătăliile trecute acum nu-și aveau rostul, fiindcă Evrenozi erau însoțit de Hamza, care cunoștea bine toate viclășugurile albanezilor, plus că avea o armată mai numeroasă și mai bine echipată. Prin această invazie sultanul voia să nimicească definitiv Albania și așa greu încercată de lupte și de trădători.

Giorgi le vorbea celor adunați în jurul său fără ocolișuri, cu voce ridicată și simțea neliniștea tuturor.

— Vladan va conduce caravanele cu aprovizionarea direct spre Kruja pentru a lăsa armatei loc de mișcare. Vom rezista la hotare cît vom putea, încercînd să avem pierderi puține, iar apoi ne vom retrage în munți și în cetăți, continuă el să dea ordine, acum întunecat la chip.

Ceilalți nu înțelegeau bine ce aveau de făcut fiecare în parte și de ce vor lupta la Dibra. Skanderbeg tăcuse, răsufliînd din greu, ca un om care a ajuns în vîrfurile unui pisc de unde numai el vede ce se întîmplă în fața lui. În sfaturile dinaintea celorlalte bătălii le explicase liniștit și cu răbdare planurile întocmite, pe cînd astăzi...

— Dar de ce să ne retragem? întrebă Tanuș nedumerit.

Skanderbeg se întoarse cu tot corpul în direcția lui și nu răspunse.

— Ca Evrenozii să creadă că ne-a risipit, rosti cu jumătate de glas Vladan.

— Întocmai, spuse Kastrioti. Și Hamza, mai ales el să fie convins de asta.

Lucrurile începură să se lămurească și încordarea ce-i stăpînise pînă atunci pe căpitani se risipi ca prin farmec. Skanderbeg revenise la bunele sale obiceiuri de a discuta în amănunt orice pas al viitoareii tactici de luptă, deși avea tot dreptul să ceară supunere deplină, fără nici o explicație.

— Numai așa vom descoperi puterea și țelurile dușmanului, vorbi el în continuare, apoi rămîine de văzut cum îl vom nimici.

*

Trei zile, pîlcuri răzlețe din oștile potrivnice s-au tot hărțuit la Dibra Mică și pe malul Drinului. În cea de a treia zi, armata turcă s-a desfășurat în deplina ei măreție, umplînd cîmpiile și trecînd rîul prin mai multe locuri deodată. Ultimele lupte s-au dat la Cidhnë. Oastea lui

Skanderbeg alcătuită din 6.000 de călăreți și 5.000 de pedestrași, echipată ușor, a urcat la Steluș, apoi a coborât în Mat, dispărînd de sub privirea avangărzilor lui Evrenozii. Acesta, la rîndul lui, a coborît cu jumătate de armată în valea Matului, pe la Bulgiza, iar Hamza cu restul trupelor s-a oprit la Steluș, fiindcă dorea să cucerească fortăreața. Generalul însă i-a ordonat să i se alăture, pentru că erau mai importante luptele din cîmpie decît ocuparea unei cetăți pierdută în munți.

La fel ca la Dibra și la Mat, Hamza nu a fost primit cu urale, aclamații și îmbrățișări, oamenii fugind din calea lui. Peste tot, pe pămînt, pe stînci și pe deasupra apelor autoritatea lui Skanderbeg plutea ca o umbră, iar acesta nici nu se preda, nici nu se lăsa prins. Cel mult, vreun bătrîn șef de cătun, din tagma trădătorilor, îngenușia în fața cortului generalului otoman, bițîind din închieturi și încercînd să pară fericit, dar aruncînd mereu priviri speriate în spatele său. Evrenozii îi cunoștea. În Asia, ori în Europa chipurile unor asemenea nefericiți semănau unele cu altele, însă aceștia erau dintre cei mai dezgustători pe care îi văzuse vreodată în viața lui. Marele comandant aștepta un atac din partea lui Skanderbeg și se străduia să-l îmbuneze pe Hamza.

— Cînd vor fi pierdut și ultima rămășiță de speranță, acești oameni vor veni puhoi de partea noastră, îl liniște el, însă trecură zece zile într-o liniște netulburată de nimeni și nimic.

Hamza colinda în fruntea călăreților prin munți și se întorcea cu cîte vreun prizonier, care îi spunea că armata lui Kastrioti a fost distrusă și risipită.

Evrenozii începuse să-l urască pe tînărul său locțiitor. Îi venea să-l îneco în mlaștinile riului, numai cînd îi auzea vocea, apoi își dădea seama că albanezul îi era folositor și nu putea face nimic fără dînsul, că trebuia să-l pună rege undeva, și-i vorbea cu blîndețe, înghițind veninul ce-i stătea pe limbă : „Ai răbdare. Proștilor trebuie să le răspunzi cu înțelepciune.“

Evrenozi își aducea întotdeauna aminte cu plăcere de fraza rostită, dar, cu toate acestea, acum îl cuprinsese un fel de neliniște. Mustafa-pașa, după ce scăpase din robia lui Kastrioti, spusese în fața sultanului că „pămîntul, oamenii și Skanderbeg sînt niște plăsmuiri ale diavolului“, la care Evrenozi îi răspunse că : „pămîntul, oamenii, conducătorii de armate, un Skanderbeg, ori un Mustafa-pașa îi poți găsi pretutindeni pe lume“. Această glumă a plăcut împăratului și a fost deseori rostită de prietenii marelui general, mai ales cînd el l-a zdrobit pe Kastrioti la Berat.

Evrenozi înainta foarte încet prin valea Matului, știind că mergea pe poteca lupului, meleguri pe unde nu călcase niciodată piciorul vreunui pașă, fiindcă toți cei dinaintea lui fuseseră opriți la hotare. Desigur că Skanderbeg îl iscodea și-i pregătea ceva nemaipomenit, de aceea se ascunsese în munți. Beiul îl ținea pe Hamza în preajma sa și i se părea că erau amîndoi condamnați să străbată legați cot la cot un drum nesfîrșit.

La sfîrșitul lui iulie, tînărul albanez cuceri mica fortăreață a Shkopetului, în vreme ce grosul armatei se pregătea să treacă prin defileul Matului. Era o traversare dificilă pe care generalul se hotărîse să o facă, dar el știa că Skanderbeg nu va profita nici de această capcană.

— Pe Kastrioti nu-l poate urmări nimeni. În munți este ca la el acasă, spuse Hamza cu un glas ce voia să pară vesel, însă trăda neliniștea și teama.

— Să trecem noi muntele, vorbi Evrenozi la rîndul său și smuci friul calului, ca să facă ceva cu mîinile.

Nu înțelegea adîncă tulburare pe care i-o pricinuia numai auzul numelui de „Skanderbeg“ și i se părea că are în stomac un mic animal ce îl roade pe dinăuntru. Apoi își aminti că în urmă cu doi ani, la Berat, în acea noapte cînd se rugase în genunchi pentru victorie, îi zărise pentru o clipă chipul, și acum simți că soarta i-l va scoate iar înaintea pe acel bărbat, care atunci i-a scăpat

printre mîini. De doi ani încoace numele și figura dușmanului său îi crea acest simțămînt ciudat. Era convins că va da din nou ochii cu Skanderbeg, ca și cum acesta i-ar fi dat întîlnire la o anumită oră și acum îl lăsa în pace să facă unele mici nebunii, dar îl supraveghea îndepăroape. Sultanul însuși îi ceruse să-l ingenuncheze și să distrugă Albania, însă el se făcuse nevăzut împreună cu oamenii săi.

Oștirea otomană de 50.000 de soldați ieși la cîmp deschis și simți în nări aerul sărat al mării. Alți 20.000 de ostași apărau spatele armatei și țineau asediate fortărețele Cidhnei, Dibra și Piatra Albă, în Mat.

La fel ca munții, cîmpia de la țărmul mării părea pustie ca un deșert.

„Aici am să-l aștept, hotări Evrenози, deși el nu obișnuiește să atace la loc deschis“.

Generalul îl trimise înainte pe Hamza cu cavaleria. Acesta străbătu tot ținutul, din apropierea Krujei pînă la riul Dro, coborî la Kasha și la Vorë, apoi se întoarse drept către promontoriul Rodonului și se opri sub zidurile Lejei. A jefuit și a ars totul în calea lui, a torturat bătrîni, femei, copii, pe oricine a întîlnit în cale, dar nu a aflat nimic despre Skanderbeg. Oamenii vorbeau în chinuri unul și același lucru : „Unchiul tău a fugit pe teritoriile Veneției“. El se întoarse la Evrenози convins că Giorgi putea fi oriunde, numai în regiunea cuprinsă între Kruja, Durrës și Leja, nu. Nici o viclenie omenească, nici o mișcare noaptea sau în spatele trupelor nu-l puteau înșela pe Hamza.

Generalul l-a ascultat, privindu-l în ochi și aprobîndu-l întru totul.

★

La 21 iulie, Mark Diedo, căpitanul orașului Durrës, îi trimise o scrisoare urgentă dogelui Veneției prin care îl vestea că armata sultanului formată din 800.000 de oa-

meni a ocupat Albania și a trecut prin foc și sabie tot ce a întâlnit în calea ei pînă la Kruja. „Mărețul Skanderbeg“, părăsit de oamenii săi, a fost văzut cu cîteva zile mai înainte în jurul Lejei, apoi a dispărut în munți pentru a-și salva capul, în vreme ce populația s-a unit cu cotropitorii.

Faptele amintite în acest document, unul dintre cele mai prețioase pentru epopeea anului 1457, l-au îngrijorat pe însuși comandantul cetății Durrës, fiindcă într-adevăr de la sfîrșitul lui iulie pînă la cel al lunii august Evrenozii pustiise totul în drumul său pînă la Kruja. Căpitanul avea oarecum dreptate cînd scrisese că „toți l-au părăsit pe Skanderbeg“, atîta vreme cît el înțelegea prin acest cuvînt o mare parte dintre conducătorii Albaniei. Hamza le trimisese aceloră scrisori și, din răspunsurile lor evazive, înțelesese că dacă nu vor să se alătore turcilor, nu îl vor ajuta nici pe Skanderbeg. Dar comandantul orașului Durrës greșise complet în celelalte privințe referitoare la Kastrioti și la trecerea populației de partea dușmanului. Veneția răspîndi rapoartele venite din Albania pe la mai toate curțile Europei. Se credea că însuși sultanul venise în fruntea oastei otomane, pentru că niciodată nu se știa sigur în ce loc se afla. Situația țării părea pecetluită. Atunci papa Calist înțelegea că uriașa ofensivă a lui Mehmet nu era o simplă campanie de jaf și pedepsire, ci un pas important al întregii sale strategii. Pentru a putea ataca Ungaria și întreaga Europă, el trebuia să-l nimicească mai întîi pe Skanderbeg, care putea să i se arunce în spate și să-i taie căile de aprovizionare și chiar ale retragerii. Această invazie însemna și o lovitură dată viitoarei cruciade, în care, potrivit planului întocmit în același an 1457, Albania, Bosnia, Serbia, Ungaria erau prevăzute în prima linie, din cea de a doua urmînd să facă parte flota pontificală cu 50 de corăbii, a Neapolelui și a Burgundiei. Așa că papa începu să propovăduiască în dreapta și-n stînga, cerînd

tuturor forțelor creștinătății să-l ajute pe Skanderbeg pe mare și pe uscat, el însuși nu mai prididea cu laudele și cu încurajările adresate prin scrisori, dintre care una conținea 1.100 de cuvinte, și îi cerea „soldatului și neînfricatului cavaler al lui Cristos“ să reziste uraganului turcesc baremi pînă la primăvară. Calist îl trimisese la Kastrioti „încercuitul“, pe Ion Navarin, nuntial apostolic al cruciadei. El ordonă ca fondurile strînse în Dalmația să fie împărțite numai între Albania și Ungaria, eliminîndu-l pe despotul palavragiu al Bosniei, iar flota Vaticanului să pornească imediat în ajutorul lui Kastrioti.

Această scrisoare a sfîntului părinte purta data de 11 septembrie, pe cînd bătălia de la Apele Albe, unde Skanderbeg a zdrobit armata lui Evrenozi, a avut loc la 2 septembrie, deci cu nouă zile înainte ca papa să-și fi așternut planurile pe hîrtie.

În august, numeroase patrule turcești au cutreierat prin munții Matului, ai Krujei, la Krrabë, au coborît în defileul Iohm, lărgind cercul căutării. Hamza cucerise Daula, Sebasta și Rodon, niște cetăți mici, neterminate, și omorîse garnizoanele. Skanderbeg nu se afla la Kruja, nici în vreuna din fortărețele asediate ori ocupate.

Și așa, cu așteptări și căutări trecu vara. Evrenozi își dădea seama că povestea cu Kastrioti nu era nici pe departe terminată. Părea că însuși pămîntul acesta ascundea ceva și stătea la pîndă, iar timpul lucra în folosul lui Skanderbeg.

Se zvonise că Giorgi se retrăsese în munții Martaneshului cu o ceată de oameni credincioși lui și că ducea tratative să intre pe teritoriile Veneției, iar Donika și Gion se adăpostiseră la Leja și Mamița la Durrës. Toate aceste știri îi întăriră lui Hamza dorința să înceapă cît mai degrabă asediarea Krujei.

Evrenozi privea deseori în ochii tânărului care căpătaseră luciri argintii și vedea că albanezul era cuprins de îndoială, ce îi slugea chipul frumos și răzbătea în afara ființei sale, ca duhoarea dintr-un câine mort, deși cel cuprins de frământări încerca să se convingă pe sine însuși că totul e bine, că totul este așa cum trebuie să fie. Neconținută stare de neliniște îi sădise în suflet o ură neîmpăcată față de orice lucru legat de meleagurile natale, ceea ce îl împingea la o cruzime fără margini. Cătreiera prin munți, peste tot, ca un apucat în căutare a nici el nu știa bine ce, dorind parcă să se lepede de o povară care îl turtea sub apăsarea ei. Evrenozi îi ațîta pornirile bestiale, fiind convins că cel puțin astfel nu-l va trăda, însă nici o asemenea manevră nu ducea la găsirea unei dezlegări a situației încurcate în care se găsea întreaga armată otomană. Oștirea nu se deplasa, nu lupta, nu cucerea nimic, nu jefuia, și astfel, cuprinsă de lene, înainta cu pași siguri către propria ei pieire. Generalul simțea că trebuie să facă ceva, și singurul lucru ce-i rămânea era să înceapă atacul împotriva Krujei. Dar aceasta ar fi dus la un asediu îndelungat, drept urmare și-ar fi descoperit flancurile în eventualitatea unui contraatac a lui Skanderbeg cu consecințe grave pentru întreaga campanie. Poate ar fi mai bine să-l învinuiască pe Hamza de trădare, să-i taie capul și să i-l ducă sultanului, drept singurul trofeu al acestei bătălii, mințind că Skanderbeg a fost nimicit, însă Mehmet nu gusta glumele, decît cele făcute de el însuși.

Pe la mijlocul lui august, văzînd că armata dădea semne fătîșe de oboseală și descurajare, Evrenozi a hotărît să deplaseze tabăra de la defileul Matului la Apele Albe, situată la patru ore distanță de Kruja, dîndu-i oștirii impresia că înaintează. Acolo se va mai gîndi și s-ar putea să găsească o nouă dezlegare pentru a ieși din impas.

La 31 august zece mii de spahii și ieniceri, floarea armatei turcești, s-au aliniat într-un careu uriaș, în cimpia din partea de jos a taberei. Evrenozii ședea în cort, așezat cu picioarele încrucișate și se uita pe furiș la capul lui Hamza, aflat la stînga sa. Tînărul îi bănuia privirile, se îngălbeni, apoi se înnegri la chip și începu să respire repede, întretăiat. Încă din ziua în care intraseră în Albania simțise privirile lacome ale generalului îndreptate asupra gîtului și a capului său.

— Astăzi, prin voința sultanului El Fatih vei fi proclamat rege al Epirului.

Hamza se uită la el și ochii lui căpătără o culoare albastră profundă, atît de adîncă, încît Evrenozii părea că se scufundă în ei.

— Ca trezit dintr-un vis, marele general se ridică, rosti ceva printre dinți, poate „în numele lui Allah“, ieși din cort și încălecă pe cal. Hamza se duse după dînsul.

Conducător, muftiu și pași, Evrenozii intră în mijlocul careului format din spahii și ieniceri, oprindu-se mai încolo decît suita, cu tînărul comandant alături. Tobele bătura, drapelele se ridicară, apoi se restabili liniștea, și Evrenozii ridică fața spre soare, rămînînd așa o vreme, ca și cum ar fi invocat puterile cerești pentru a începe un ritual, menit să-l smulgă de pe pămînt pe el împreună cu toată armata.

Sultanul îi poruncise: „Încoronează-l înainte sau după căderea Krujei“. Atunci i se păruse o vorbă fără importanță, dar acum îi venea să cadă în genunchi, mulțumind lui Allah pentru gîndul cel bun al împăratului. Parcă prevăzuse ce avea să i se întîmple generalului și îi lăsase un drum de ieșire.

Evrenozii scoase o cutie de la brîu, o sărută, o duse la frunte și scoase din ea firmarul pe care-l va citi singur, dînd astfel o importanță deosebită documentului. Îl ținu sus, în fața ochilor, făcu o pauză, apoi începu plin de extaz să declame cuvintele știute pe dinafară, neco-

borînd pergamentul, ca și cum cele scrise erau adresate cerului. Era pătruns de remușcări fiindcă nenorocise armata, de aceea ridică vocea și în același timp se ruga Profetului ca să-i arate calea cum să iasă din această campanie care nu-i adusesese decît amărăciune, îndoială, lui, fiul marelui general, Gazi Evrenozi-bei, de pe timpul sultanului Murat. Este adevărat că și el înăbușise, în cele din urmă, răscoalele albanezilor din anul 1435, îl învinsese pe Skanderbeg la Berat și ar fi dorit ca această a treia campanie să însemne și ultima sa aventură prin niște meleaguri sălbatice.

„Lui Skanderbeg, fiul lui Gion Kastrioti, i se retrag toate titlurile, gradele și proprietățile. Sultanul cere capul trădătorului.“

Auzindu-și propria-i voce, Evrenozi credea în acel moment din tot sufletul că chiar îl mazilea și-l distrugea pe Skanderbeg și în același timp i se părea că poporul ascuns în peșterile munților, ori în bordeie, pe sub pămînt îl asculta. Cuprinse cu privirea munții de jur împrejur. Încoronîndu-l pe Hamza, generalul chema întregul norod să iasă din ascunzători, fiindcă îi dăruise un alt idol din aceeași familie a Kastrioților, cu toate că acesta nu valora nici pe sfert cît primul. Dar dacă oamenii rămîneau surzi în fața cuvintelor, oare nu-i trezea foamea și apropierea iernii?

Evrenozi făcu un semn și tobele mari începură să bată. Armurierul oștirii ieși în mijlocul careului însoțit de un sclav negru, ce purta pe brațe o pernă brodată cu fir de aur, pe care era un jungher încrustat cu diamante. După acel sclav mergea un altul, ținînd îi mîinile întinse o blană de zibelină.

Comandantul armatei continuă citirea firmanului, potrivit căruia Hamza devenea pașă, avînd în stăpînire Arberia și sangeacurile Ohridei și Gjerokastrei și trebuind să plătească tribut numai măritului său stăpîn, sultanul Mehmet El Fatih. Tinărul încoronat descălecă uimit, strivit de greutatea măririi căzute peste dînsul și strînse

din dinți ca să-și domolească tremurul corpului. Inima i se opri în piept. Luă din mâinile armurierului jungherul, îl sărută, îl duse la frunte și îl vîri în brîu. Apoi căzu în genunchi, și investorul îi aruncă blana scumpă pe umeri.

Evrenozii coborî de pe cal și trecu firmanul muftiului. Abia puse piciorul pe pămînt și îndoiala îi pătrunse iar în suflet; jucase pe ultima carte, decretînd sfîrșitul lui Skanderbeg și cucerirea Albaniei. Muftiul ridică brațele și lăudă pe Profet și pe sultan, umbrele lui Allah pe pămînt. Armata strigă „allkish“ (trăiască), iar marele preot începu rugăciunea pentru victorie. Comandantul șef căzu în genunchi, acoperindu-și fața cu palmele, după care întreaga armată aflată în careu făcu la fel.

La cina pe care o oferî Evrenozii, Hamza ședea pentru prima dată la dreapta comandantului, nu mai jos decît el. Noul rege, care se ruga de cinci ori pe zi și care se făcuse mai turc decît turcii înșiși, mîncea înfășurat în blana scumpă dăruită de sultan și nu își pleca ochii nici chiar cînd înlînea privirea scrutătoare a generalului. Acesta rîse și îl felicită, considerîndu-l o creație a sa. Ceilalți pași petreceau zgomotos pentru a acoperi nemulțumirea și neliniștea ce-i bîntuiau. Ei știau că marele comandant al armatei nu avea de ce să fie bucuros, pentru că nu dăduse nici o luptă, nu obținuse nici o victorie, iar pentru frumosul său rege, în afara propriului cort, nu exista nici un scaun pe care să i-l ofere ca să se așeze.

*

Skanderbeg privea de cinci zile cerul, urmărind orice fir de nor care se ridica din mare. Încea dogoarea astrului pe propria-i piele și niciodată nu se rugase de el ca în acele ultime zile.

„Cînd soarele va cădea drept peste capetele lor, ca la Berat, cînd se vor afla la rugăciunea de prînz, cînd se vor curăța de păduchi, cînd vor juca zaruri, cînd vor moțai, atunci“... Așezat la poalele unui stejar, cu picioarele

încrucișate sub el, ridică din nou ochii care îi lăcrimau și privi în lungul malului râului Gjorm. Pentru fiecare rază de soare va da o picătură din sîngele său. Își scoase coiful și simți aerul rece în jurul capului. I se păru că a auzit un strigăt. Rămase ținut locul cu urechea la pîndă. În acea vară, orice strigăt de om sau nechezat de cal răzbătea parcă mai tare pentru el, care făcuse totul ca oamenii să stea și să se miște într-o liniște deplină.

Pe potecă tocmai urca Tanuș. Se opri înaintea lui Skanderbeg, făcîndu-i umbră. Era înarmat pînă-n dinți și un val de căldură îi ieșea din trup. Se topea în nădușeală, dar nu simțea.

— Pejku a ieșit din ascunzișul pădurii de goruni, spuse el.

Skanderbeg se aplecă, ieși cu capul în soare și privi din nou muntele.

„Cînd aerul și pămîntul vor fierbe, cînd vor ieși aburi, cînd vor fi“...

— Să mai așteptăm puțin, îi zise comandantul.

Cînd el începuse retragerea de-a lungul țării, de la Korabi, aflată la graniță, pînă la teritoriile venețiene, la tărîmul mării, a lăsat din nou Albania în mîinile turcilor ca în urmă cu șapte ani. Poporului nu-i venea să creadă că otomanii au ocupat totul, dar după trimișii lui Skanderbeg s-au arătat avangărzile dușmanului, și oamenii s-au retras la iuteală în munți cu bagaje și vite. Cîți au întîrziat au plătit cu viața. În iulie și în august au stat ascunși așteptînd apariția lui Kastrioti și, cu cît acesta întîrzia să se arate, cu atît creștea în ei spaima și neliniștea. Pe la sfîrșitul lui august, vara era pe isprăvite, unii începuseră să vorbească, spunînd că Giorgi dispăruse din ziua cînd se învîrtise în jurul Lejei ca un om care pierduse totul, în afară de cap, și că trecuseră două luni fără vreo veste de la dînsul, vorbe care începură să clatine speranța poporului.

Tanuș vroia să pornească împotriva turcilor imediat. Stătea mereu în picioare, ca boul la plug, și era hotărît

în credința sa de a începe lupta, deși la început avusese unele îndoieli, dar acum o ținea morțiș pe-a lui. Înfierbîntat de drum și de susținerea argumentelor sale, răsufila întocmai ca o vită în jug... jucînd zaruri cu Muzaka, pe cînd ceilalți dormeau“...

— Stai jos și liniștește-te puțin, îl domoli Skanderbeg.

În spatele celor doi munți, armata se ascundea cufundată în iarba verde a cîmpiei. Cail stăteau înșeuai sub frunzișul stejarilor. Nu se mișca nici o ramură.

„Să nu se audă soldat tușind sau nechezat de cal.“ O oștire de 11.000 de oameni ședea acolo ținîndu-și răsufierea de treisprezece ore și mîncă pesmeți cu brînză. În iulie și august grosul ei fusese ascuns în pădurile cu fagi din Martanesh, după Mirdeta, lîngă Lacul Lurei, departe de potecile turcilor.

Skanderbeg făcuse tot posibilul ca să pară învins, zdrobit, gonit, și se pierduse în munți. A fost o retragere dureroasă, cea mai grea din viața lui. Trebuia să adoarmă picătură cu picătură vigilența marelui general, să tocească disciplina și spiritul războinic al unui inamic de cinci ori mai numeros. Vreme, de două luni, pîndindu-l zi și noapte pe Evrenozi el a pus la încercare încrederea poporului, și acesta a rezistat. Cu două zile înainte, cînd Hamza s-a încoronat rege, Albania a fost reprezentată la ceremonie de cinci cerșetori, împreună cu trei dezertori.

Tanuș îl privea pe Skanderbeg și îi vedea pielea întinsă pe oase, tîmplele împovărate și albite de griji și umezii căzuți. Așteptarea îl mistuise și pe el zi de zi, dar ascundea aceasta mișcîndu-se neîncetat și vorbind întruna, fără întrerupere. Dar acum nu se mai ascundea. Ședea la soare cu ochii țintă în depărtare, și lui Tanuș i se păru că din piept îi răzbātu un geamăt. Ar fi vrut să-l ajute, însă nu știa cum.

— Pejku, spuse el încet, a început să coboare cu ai săi...

Cu trei nopți în urmă armata se adunase la Tumenisht, fără a se auzi la Kruja, fiindcă Skanderbeg înconjurase oastea cu gărzi de pază, ca nimeni să nu coboare, sau să urce în munți. În noaptea de 1 septembrie, tuturor soldaților li s-au împărțit rațiile pentru două zile. La apusul lunii se dădu ordinul de plecare și toată suflarea se puse în mișcare, înaintind trei ceasuri încheiate pe sub coroanele stejarilor, prin hîrtoape și albiile pîrîurilor, pînă ce ajunse în spatele munților Gjermi și Zheit. Clipa atacului se apropia și acum victoria depindea numai de priceperea și vitejia acestor oameni.

— Ce să le spun soldaților? îl întrebă Tanuș.

— Zi-le să-și aducă aminte de Berat, îi răspunse Giorgi.

Se gîndea că venise și pentru el ziua Beratului. Un soare, puțin învăluit de nori, ardea pămîntul la data de 2 septembrie, la fel ca în 20 iulie, cu doi ani înainte, numai că acum nu își va mai arunca săgețile razelor asupra unui rîu larg și a unei vechi fortărețe, pentru că aici nu era de trecut decît un riuleț care răspîndea la suprafață aburi sulfuroși.

„În ceasul acesta ei s-au cufundat în visare, mîinile și picioarele li s-au moleșit, sînt toropiți de căldură, caii lor moțâie de asemenea, împrăstiați prin cîmpie...”

— Nici un soldat să nu se ducă după pradă de război înainte de încheierea luptei. Să doborîți dușmanul dintr-o singură lovitură. Cu bine, frate! îi ură Skanderbeg lui Tanuș.

Căpitanul se ridică și rămase drept în picioare, dar pe figură i se citea neliniștea. Soarele se înălțase sus pe cer, și trebuia să fi fost cam același ceas, ca atunci la Berat, cînd Tanuș, rănit la spate, pierduse întreaga armată și îi căzuse, ucis în luptă, un văr primar. Se vedea că dorește să spună ceva, și Kastrioti îl privi cu atenție, fiindcă acesta era un lucru foarte rar la el, recunoscut pentru muțenia sa. Acum ochii îi străluceau, iar barba i se strînsese fuior. Skanderbeg coborî ochii asupra pieptu-

lui lat al căpitanului pe care era brodată o stemă ciudată, înfățișînd un leu și dedesubt un cap de bărbat. Și Tanuș semăna cu un leu, puternic, încordat, însă neputincios să scoată măcar un sunet.

În cele din urmă, după mari efortări, reuși să-i ureze lui Skanderbeg :

— Să fie cu noroc, Giorgi !

*

Moisiu înainta tîrîș înspre lacul de la Piriul Shehut, unde stătea de pază o gardă turcească. Trebuia să se mai tîrască vreo sută de pași, apoi se va putea ridica într-un genunchi, ori chiar în picioare ca să observe mai bine ce se întîmplă cu dușmanul. Gion Anamali aluneca înaintea lui, iar zece soldați îi urmau la mică distanță. Gion se răsuci, întorcîndu-și fața plină de transpirație către Moisiu.

— Să coborîm la riuleț, îi șopti primul.

— Bine încuviință celălalt.

Gion începu să se tîrască din nou pe coate, apucînd în josul riului și dispăru ca și cum îl înghițise pămîntul. „Acesta știe să se strecoare și pe jos și călare, ba chiar înoată în apă ca peștii“, gîndi Moisiu. Nu dorise să-l ia cu el pe Anamali, care nu se despărțea niciodată de Skanderbeg. „Ia-l, îl povățuise comandantul. Dorește să te ajute, dar mai ales să pună el mîna pe trădător.“ Vroia să-l prindă singur pe Hamza, fostul său stăpîn. La riuleț, un praf roșu, argilos îi pătrunse lui Moisiu în nas și în gît, însă el încerca să nu se gîndească la nimic, să se tîrască încontinuu, lucru din ce în ce mai anevoios, din pricina ierbii negre care îi zgîria fața și a soarelui ce ardea pămîntul, dar peste toate, și din cauza fricii de a nu rostogoli pietre. „Privește înainte și nu te gîndi la nimic !“ se îmbărbătă el în gînd.

Gion ajunsese la pîriu, îl trecu tot tîrîș, lipindu-se de pietre și cînd ajunsese lîngă niște întărituri de pămînt se

ridică în genunchi. Moisiu îl urma îndeaproape. „Unul ca ăsta face cât doi“, își zise el. Prundișul îi ardea palmele. „Of, m-am copt; simt că iau foc“, scrișni căpitanul din dinți. În dreptul întăriturilor se săltă și el în genunchi, transpirat din cap pînă-n picioare, iar în fața ochilor i se părea că are o perdea roșie ca sîngele.

Un val de aer rece îi risipi cețurile din priviri și zări la cîțiva pași înainte o santinelă turcă ce ședea cu picioarele încrucișate, cu arcul în poală și clătina ușor capul descoperit, iar coada de păr îi atîrna pe umăr. În vecinătatea lui, la umbra unui ulm, dormeau răzlețiți tovarășii, vreo cincisprezece la număr. Paznicul mișca din buze, bombănind ceva. Gion se opri mirat și îl privea fix.

„Mă voi apropia mai mult“, îi făcu el semn lui Moisiu și acesta aprobă. Căpitanul alunecă fără zgomot dincolo de întăritură, avînd întipărită pe chip viclenia șarpe-
pelui.

Turcul nici nu se sinchisisese și dormita în continuare. „Nu și-au împrejmuțit tabăra“, gîndi Moisiu. Se adeverea astfel ceea ce observase în decurs de două săptămîni, adică oboseala și lîncezeala care se cuibărise în sînul armatei otomane. Soldații din patrula albaneză ajunseră și ei la întăritură și acum așteptau cu capetele lipite de pămînt.

Paznicul se trezi din toropeală, înălță capul, se întinse și începu să privească spre munți cu atenție. Nimic nu i se păru demn de luat în seamă și se apucă să fluiera, schimonosindu-și fața arsă de soare și zbircită. Gion ajunse pînă la un mic tun de lîngă parapet. Se auzi un fluierat de mierloi, și Gion se ridică de la pămînt sprîjinit în brațe, gata să se repeadă, fiindcă i se păruse că santinela dăduse un semnal, dar acela făcu mai departe ca privighetoarea, ca cucul și ca alte păsări, iar la sfîrșit începu să cînte cu o voce subțire de eunuc, sau de copil rîzuiat.

— Acum? îl întrebă din ochi Gion pe Moisiu.

— Da, dădu celălalt din cap.

Gion începu să miște încet arcul ce-l purta pe după gît. „Dacă ar fi aici și Giorgi“, se gîndi Moisiu.

Skanderbeg îi condusese pînă la pășunea cu iarbă verde și le spusese : „Fiți atenți să nu prindă de veste că îi atacați, pentru că atunci dăm totul peste cap“. De trei luni de zile Kastrioti rumega la planul de o îndrăzneală nemaipomenită prin care se urmărea eliberarea țării și răzbunarea suferințelor de la Berat. Zile și săptămîni acest plan crescuse într-însul ca o ființă vie, și Kastrioti numai la el se gîndea.

Moisiu își dăduse seama că așa stăteau lucrurile cu Giorgi cînd se despărțiseră la marginea cîmpiei, și desigur că acum comandantul aștepta cu sufletul la gură reușita misiunii.

„Trebuie să cădem asupra lor ca urgia cerului și totul să nu dureze mai mult de trei ceasuri“, îi spuse Kastrioti, urîndu-i succes.

Gion ridicase arcul, ochea și trupul i se întindea la fel ca arma. Moisiu îi văzu tremurul maxilarelor și ochiul închis, exact cum îl văzuse și în acea dimineață cînd se antrenase la tulpina unui stejar. „Asta zic și eu arcaș !“ își zise căpitanul cu admirație.

Paznicul continua să cînte, parcă în ciuda lui Golemi, și-și apleca înainte capul descoperit, ca și cum ar fi fost împovărat de amintiri. Căpitanul dorea să se termine odată cu povestea asta, de aceea, ghemuit după întăritură se întoarse minios către Gion, fără să respire, gata-gata să se înece, mirat că ce dracului făcea acela de nu mai trage odată. Ghicindu-i gîndurile arcașul slobozi coarda arcului.

Paznicul se îndreptă ca izbit în piept de un pumn, întoarse capul și brațele îi căzură moi de-a lungul trupului. Fusese lovit în coastă, iar sîngeata îi pătrunsese jumătate, atît cît socotise Gion, și turcul se prăvăli într-o parte fără să scoată vreun geamăt.

Gion aruncă arcul și sări parapetul, în vreme ce Moisiu strigă cu putere : „Înainte !” Soldații se aruncară cu spadele în mâini dincolo de întăritură și căpitanul le zări călcâiele picioarelor încălțate cu opinci. Porni și el în fugă și îi ajunse din urmă când turcii buimăciți de somn încercau să se scoale, dar cădeau ca spicele secerate, unul peste altul. Moisiu loveau în dreapta și-n stînga, scoțînd strigăte ascuțite, neputîndu-și stăvili o bucurie fără seamăn. Odată cu ultima lovitură de sabie, care îl izbi în gît pe un soldat, rămas în genunchi ca la rugăciune, văzu cu uimire că nimic nu mai mișca în jurul său. Părea că dușmanii, care doriseră să se smulgă din toropeală, se culcaseră la loc în umbra ulmului. Lupta fusese rapidă, întocmai cum o dorise el.

— Dă semnalul ! îi strigă lui Gion.

Acesta se urcă pe o piatră și scoase trei fluierături scurte, ca la nuntă, fericit, privind în direcția cîmpiei cu iarba verde-închis. În acel moment lui Moisiu i se opri inima în piept. Una dintre santinele, alerga la vale, ființă vie ieșită din tărîmul morților, de unde nimeni nu se întorsese niciodată. Căpitanul se uită năucit jur împrejur. Toți ceilalți dușmani erau morți. Deodată înțelese. Soldatul dormise departe de tovarășii săi, poate într-un tușiș pe celălalt mal al pîrîului. Acum va da alarma.

— Prindeți-l strigă Moisiu.

Dar ordinul lui era neîndeplinit. Turcul sărea peste pietre și hățișuri numai în cămașă și acum nici săgeata nu-l mai putea ajunge. În scurt timp se pierdu în zare.

Cavaleria lui Moisiu a coborît din munte, la poalele unor coline, dar infanteria, ascunsă prin locuri neștiute, era încă departe. Ea înainta greu din pricina numeroaselor pîrîuri, dealuri, lăstărișuri ori alte piedici întîlnite în cale.

Giorgi observase că în partea de răsărit a taberei turcești se dăduse alarma. Cînd soldatul scăpat ca prin mi-

nune din ghearele morții ajunse acolo pe jumătate dezbrăcat, începu să strige ca din gură de șarpe :

„Skanderbeg ! Skanderbeg !“ Imediat în jurul său s-au strâns câțiva camarazi, încercînd să-l liniștească, dar el urla cu spume la gură, lovea cu pumnii ca să-și deschidă drum pentru a ajunge la pașă. Abia au reușit să-l prindă și să-l lege. Pașa tocmai dormea și cînd, în cele din urmă, cineva îndrăzni să-l scoale, acesta izbucni în rîs. Dacă Skanderbeg ar fi fost într-adevăr în viață, el nu putea să atace decît în defileul Matului, unde Evrenozii îi întinsese o cursă alcătuită dintr-o armată de 10.000 de soldați, nicidecum în munții de deasupra taberei cu crestele ascuțite ca pumnalul și în spatele cărora se ridicau alte masive de netrecut. Pe aici nu putea trece o oaste, numai caprele sălbatice și-ar fi croit drum. Probabil că garda fusese omorîtă de vreo ceată de păstori, și pașa se sculă alene, urmînd să se pună în fruntea cîtorva pîlcuri de călăreți ca să-i urmărească pe acei netrebniici.

În această jumătate de oră s-a hotărît soarta bătăliei.

Skanderbeg măsură cu mîntea distanța care-l despărtea de dușman, lucru pe care-l făcuse de zeci de ori în acele zile, și socoti că ea putea fi străbătută în fugă pînă și de cel din urmă pedestraș. Întotdeauna el fusese acela care alegea locul și momentul luptei, dar în această bătălie locul îl interesa mai puțin, timpul conta. Acum se putea proba dacă alesese vremea potrivită declanșării atacului și dacă socotelile lui se dovedeau bune, însemna că și locul va fi prielnic pentru el. Își liniști calul, dorind în același timp să se calmeze pe sine însuși. Dădu semnalul de începere. Soldații din garda crutană sunară din cornuri, se auziră imediat și tobele, iar după aceea un strigăt uriaș izvorît din 15.000 de piepturi se înalță în văzduh. Cavaleria porni în galop și nu se opri decît în mijlocul taberei otomane. Începuse acea bătălie, care dăi-

nuia de trei luni în mintea lui Skanderbeg, repetată în fiecare zi, dorită și visată într-atît de Kastrioti, încît nu se putea desfășura altfel decum și-o plănuise el.

Pare de necrezut ca în acel loc să se fi dat o luptă între 60.000 de oameni. Nu erau munți înalți, defileuri și văi largi, doar niște dealuri mici, cam la fel de mari toate, acoperite cu tufișuri dese, ca o adunătură de arici, și cîteva pajiști cu iarba verde-închis. Printre coline se înălțau goruni răzleți, iar țărmurile sînt abia un fel de limbi înguste de pămînt ca și pîriurile. Te puteai gîndi ca acolo să fi fost săvîrșite ceva omoruri tilhărești, unde răufăcătorii au dispărut tîrîndu-se prin hățișuri, nicidecum o mare luptă. Și cu toate acestea la Apele Albe, așa se numea locul, a avut loc una dintre cele mai uriașe bătălii din istoria Albaniei.

Prima lovitură au dat-o cei care trăgeau cu puștile, al căror număr Skanderbeg îl triplase în timpul verii, apoi arcașii au slobozit la rîndul lor cîteva săgeți. Vacarmul pusesese stăpînire pe întreg locul. Giorgi dublase și mijloacele de a face zgomot și gălăgie. În cîteva minute atacul se extinsese pe toată lărgimea taberei, dus cu o forță nemaipomenită, de parcă ieșise din pămînt o armată de trei ori mai numeroasă decît era în realitate. Părea că dintr-odată se crăpase cerul și un foc mistuitor căzuse asupra oastei turcești care încerca să scape prin fugă. Pașii încălecară degrabă și galopau prin tabără, însă nimeni nu înțelesese ce se întîmplase de fapt. Numai Hamza se dumeri cel dintîi. El cunoștea aceste atacuri prin surprindere ale unchiului său, ce cădea ca trăsnetul asupra dușmanului. Gonea și el călare peste tot, ca să oprească fuga soldaților dezbrăcați și desculți, însă panica pusesese stăpînire pe întreaga suflare și se iscase o învălmășeală, o involburare de nedescris, stîrnite de apariția drăcească a lui Skanderbeg. Hamza știa aceasta și mai știa că dacă va rezista în primele minute, pe urmă ar fi putut să încline balanța victoriei în favoarea sa, pentru că, cu

toată larma făcută, Kastrioti nu avea acolo mai mult de 10.000 de oameni.

Spahiii se căzneau să prindă caii și să-i înșeueze, apărîndu-se cu sulițele și cu iataganele, dar nefăcînd mare ispravă, pentru că ei nu erau învățați să lupte pe jos.

În cele din urmă Hamza reuși să adune un număr de ostași, formînd un careu și îl respinse pe Emanuel Pejko. Îl cunoștea pe albanezul cu ochii decolorați și știa că el ataca la iuțeală, apoi se retrăgea la fel de repede, ca să revină pe neașteptate din altă parte, deci era pregătît să-l înfrunte de cîte ori va fi nevoie. Proaspătul încoronat se ridică în șa ca să vadă ce se întîmplă în jurul său, dar valea semăna cu o groapă din care nu putea distinge nimic. Bănuia că în spate, în cîmpie, armata o luase la goană. Se gîndea, luîndu-se după clocotul luptei, că el se afla între Evrenozii și Skanderbeg, și în acel moment și-ar fi dat chiar viața ca să privească ce făcea fiecare dintre cei doi. Pînă una alta, trebuia să iasă de acolo cu orice preț.

Contrar obiceiului său, Pejko îl atacă din nou frontal. Dacă nu-l zdrobea pe albanez, risca să-și piardă capul, așa că hotări să-l urmărească cu spahiii lui, dar căpitanul se retrase iar, tocmai în colinele acoperite cu tufișuri, unde cavaleria nu putea urca. Se vedea bine că Pejko nu urmărea altceva, decît să-l țină în loc și poate că rîdea de el, rînjind cu colții lui jîmbați și clipind din pleoapele ochilor albicioși. Îi venea să turbeze de furie, și strigă la spahii pentru a porni în urmărirea dușmanului cocoțat pe coline.

Marele general se sculă din pat cu convingerea că ceea ce așteptase o vară îndelungată sosise, în sfîrșit. Acum putea să se surpe pămîntul, să cadă peste el cerul, că nu-i mai păsa. Se simțea ca și cum ar fi stat într-un loc sigur, și de acolo va dirija întreaga bătălie. De cînd pusese piciorul pe pămîntul Albaniei, poate chiar de mai înainte, îl încercase presimțirea unei catastrofe de neînlăturat, și de aceea de-a lungul verii cercetase și se

interesase despre acest teritoriu cam straniu, ca să recîştige simţul realităţii şi să alunge din sufletul şi din mintea sa presimţirea dureroasă a unei distrugerii totale. Dar strădaniile lui fuseseră ca un vis cu ochii deschişi, o amăgire, fiindcă oricînd şi oriunde i se părea că şedea cu picioarele pe nisipuri mişcătoare. Îşi dădea seama că starea sa era una dintre cele mai nenorocite pentru un comandant de oşti, însă se consola, zicîndu-şi că, atunci cînd va găsi momentul, va trece imediat în acel loc sigur, şi totul se va termina cu bine. Iată că acum clipa aşteptată zi şi noapte venise şi el se simţi eliberat de gîndurile negre, zîmbi, plimbîndu-se prin faţa cortului pînă i-au adus calul. În colosala harababură ce cuprinsese pămîntul şi văzduhul, singura oază de linişte era în capul lui Evrenozii. Privi înapoi pentru a găsi locul prielnic (era ideea sa fixă) unde trebuia să arunce imediat armata, dar cînd urcă în şa şi ieşi în afara corturilor văzu catastrofa la adevărata ei proporţie. Părea că un uragan cu tunete şi fulgere înghiţea cu lăcomie totul în cale şi îşi dădu seama că întreaga sa putere se năruise de îndată ce duşmanul călcăse în interiorul taberei. Spahiii şi ienicerii se strînseseră în jurul lui. Erau buimăciţi şi înnebuniţi de ceea ce se întîmplase, gata să-şi dea viaţa acum pentru dînsul, ori să-i întoarcă spatele, ba chiar să-l ia drept zălog al înfrîngerii şi ruşinii păţite. Primul gînd al generalului a fost să respingă duşmanul. Smuls din toropeala căldurii de realitatea crudă, instinctul îi dicta să se elibereze de povara ce-i căzuse pe cap, şi această cît mai degrabă cu putinţă. Trase iataganul, strigă înfiorat: „Akilin!“ cuprins de o imensă bucurie nebu-nească, iar ochii i se umplură de lumină. Ar fi vrut să se arunce singur împotriva tuturor, însă nu putea din cauza ienicerilor, „sclavii Porţii“, pe care i-ar fi luat în copitele calului, amestecîndu-i cu ţărîna. Spahiii îi urmară într-un iureş. I-au scos din tabără pe Tanuş şi pe Zaharia şi au pornit în urmărirea lor pînă la poalele colinelor.

Acolo și-a dat seama că pierduse jumătate din oameni, iar cealaltă jumătate se întoarse abătută și istovită. După larma asurzitoare se vedea că în flancul stîng al armatei era prăpăd. Generalul văzu că în partea aceea corturile ardeau, iar soldații fugeau într-o debandadă dezgustătoare.

Atunci pricepu Evrenozii cît de rău își alesese locul de instalare a taberei.

Colinele întunecate din preajmă, parcă fuseseră puse acolo dinadins de Skanderbeg, iar el, marele general, adusese armata aici, fără să le bage în seamă, și acum această uriașă oaste nici nu putea fi adunată la un loc, nici comandată în vreun fel, fiindcă se risipise ca suflată de vînt. Contraatacul pe care-l încerca el acum de unul singur era ca o furtună într-un pahar cu apă. Nu reușea de aici să-și zărească grosul oștirii sale, iar Skanderbeg, pitit printre coline, i se părea că seamănă cu un trup invizibil, căruia îi vezi și-i simți doar pumnii. El năvălea în tabără de cîte ori era nevoie și se retrăgea pe nesimțite, ca o nălucă. Desigur că generalul greșise de la început, cînd îl aștepta pe Kastrioti în trecătoarea Matului, sau pe drumul Krujei, în vreme ce acesta coborîse din nord, și în tot răstimpul îi supraveghease toate mișcările. De atunci simțise îndreptată asupra sa privirea lui Skanderbeg, dar nu a vrut să recunoască, pe cînd acum, și el și ceilalți se convinseseră că această campanie pusese punct unui șir de lupte purtate de-a lîngul a treisprezece ani pentru cucerirea Albaniei, însă așa cum n-o dorise nimeni dintre dînșii, mai cu seamă sultanul.

O trupă de spahii începu un nou contraatac și, pentru un moment, o rază de speranță trecu prin mîntea generalului, dar își dădu imediat seama că se îmbată cu apă chioară și că dealurile cu cocoșele lor negre îi amăgisera gîndul și sufletul. Se învîrtea cîlare printre ai săi ca să găsească un punct de sprijin și dintr-odată groaza îl învălui pe de-a întregul. Armata se căznea zadarnic să-

reziste, pământul era plin de cadavre, Tanuș și Zaharia reveneau și îi hărțuiau fără încetare, iar morții depășeau cu mult numărul celor vii. Un nou val de atac al albanezilor umplu tabăra de praf amestecat cu fum. Evreñozi se străduia să zărească ceva printre perdelele neguroase, și uneori îi renăștea speranța, alteori îl cuprindea disperarea, dar oricum era neputincios să întreprindă ceva. Una peste alta, înfringerea nu mai putea fi evitată. Ostașii fugeau mîncînd pământul, unii se predau, alții cădeau în genunchi uciși fără milă, iar generalul rămînea neputincios, chiar nu-i venea să creadă ceea ce vedea cu proprii săi ochi, atît de repede se desfășurau scenele de luptă, ca într-un delir prelungit la nesfîrșit.

Comandantul ienicerilor și selihdarul îl încadrasă pe Evreñozi și-i strigară să se retragă. Ultimul îi dăduse șalul său de mătase, să se șteargă de nădușeală și de praf. Atacul cavaleriei dușmane din stînga taberei slăbea, dar săgețile venite din acea parte zbîrniiau prin aer ca niște bondari bezmetici. Generalul zări siluetele arcașilor, apoi le desluși chipurile. El era apărat de două rînduri de ieniceri, însă trebuia să părăsească poziția pentru a nu fi rănit, ori, și mai rău, de a nu cădea prizonier. Acum cînd se vedea între cei doi, apărat de două șiruri de ostași, cînd se dumiri de ceea ce se întîmplase cu armata și cu tabăra, începu să respire scurt, repede, și să murmure ceva. Armurierul înțelese că generalul se gîndea la o manevră în folosul tuturor, mai ales că un viitor atac al albanezilor va distruge și slabele încercări de rezistență, și acea mică parte a armatei, care încă se lupta deznădăjuită, va părăsi tabăra și va căuta scăparea prin fugă.

Evreñozi începu să judece în grabă situația existentă. Jumătate din oaste trebuia scăpată și îndrumată să facă joncțiunea cu cei douăzeci de mii de soldați împrăștiați de-a lungul drumului pînă la graniță. Ideea că nu putea rămîne acolo, că tabăra era răsturnată și menținerea ei devenise imposibilă, că trebuia să se întărească într-un

alt loc, pusese stăpînire pe el de puţină vreme, fiindcă la început, cînd se urcase pe cal şi văzuse catastrofa, nu fusese în stare să-şi adune gîndurile şi să ia vreo hotărîre. Acum, bucuros că va lua, în sfîrşit, frînele armatei în propria-i mină, ridică privirea în sus, dar în acelaşi timp un vaiet se înalţă din partea nordică a taberei şi Evrenozi simţi cum se surpă ceva înlăuntrul fiinţei sale.

Skanderbeg privea lupta, această încununare a întregii sale vieţi, deşi ea nu era încă complet terminată. E drept că duşmanii cădeau ca spicele secerate, ori fugeau mîncînd pămîntul, dar marele general avea suficiente rezerve să reziste în cîmpie. Putea să cheme într-ajutor cei patru-cinci mii de călăreţi care se învîrteau în jurul Lejei şi a Rodonului, sau pe Ismail-paşa, rămas la pîndă în trecătoarea Matului şi atunci bătălia trebuia luată de la început, iar asta cerea un nou tribut de sînge.

Skanderbeg nu lăsa să i se citească pe chip neliniştea. Anii de luptă îl învăţaseră să îşi domine sentimentele fără să clipească. El îl văzu pe Moisiu alergînd, străbătînd în galop cîmpia, apoi acesta se întoarse pe neaşteptate şi porni glonţ spre partea din apus a taberei turceşti. Evrenozi încerca să-şi regroupeze forţele în centrul lagărului, de aceea albanezul o luase într-acolo. „Îşi schimbă planurile cu iuţeala vîntului“, îl admiră Kastrioti, iar cînd îi zări figura schimonosită de ură, se cutremură. Moisiu era setos de răzbunare, voia să spele singur ruşinea de la Berat. Garda dibrană îi ştia oful şi se năpusti ca turbată împreună cu el. „Dumnezeu să te aibă în pază“, murmură Skanderbeg.

La rîndul lui, Hamza încerca şi el să organizeze apărarea taberei. Giorgi îl trimise pe Gjokë Stres cu cinci sute de călăreţi, să treacă riul şi să-l lovească pe trădător pe la spate. „Vezi dacă poţi să-l prinzi viu“, îi spuse căpitanul. Tînărul se miră la auzul glasului aspru şi indiferent al unchiului aceleuia pe care trebuia să-l aducă

viu... sau mort și plecă avînd în urechi cuvintele comandantului, izvorite din adîncul sufletului.

După plecarea lui Gjokë, Kastrioti rămase doar cu cinci sute de călăreți, ultima rezervă ce o mai putea arunca în luptă. De aici, de unde se afla, îi era greu să-și dea seama de situația reală a bătăliei, deși vedea alergînd prin cîmpie o mulțime de oșteni dușmani, goniți din urmă de albanezi. Încă puțin, un atac cel mult, și tabăra inamică se va împrăstia cu siguranță. Știa cu exactitate cum va acționa Hamza, dar nu putea fi sigur de ceea ce avea de gînd Evrenozi. Descălecă și se cățăără pe un mușuroi înalt, înfundîndu-și picioarele în pămîntul moale și roșu. Priveliștea zărită i se păru de nerecunoscut și avu nevoie de cîteva minute ca să-și aducă aminte cum arătase înaintea asaltului. În același timp simți ca și cum o voce tainică, ridicată din pămîntul pe care stătea, îi șoptea la ureche, că momentul sosise și că nu trebuie să mai aștepte, altminteri cine știe ce se va întîmpla. Chemă îndată trompetistul și îi ordonă să sune atacul. Se va arunca asupra lui Evrenozi cu ultima rezervă care îi rămăsese la dispoziție.

Hamza primi în plin lovitura dată de Gjokë. Tinărul bănuise că unchiul său va arunca în bătălie rezervele, cu toate acestea atacul picase oarecum pe neașteptate, ca dealtfel toate manevrele lui Skanderbeg din ultima oră. Hamza se ridică pe o colină și văzu ceea ce de fapt se aștepta să vadă. Marele general galopa prin cîmpie ca să-și scape pielea, lăsîndu-l pe el singur în mîinile dușmanului. Ura îi străpunse pieptul ca un fier roșu. Mai privi odată cîmpul și tabăra fumegîndă și înțelese că totul se sfîrșise și că apucase din capul locului pe un drum greșit, fără de întoarcere. Unchiul său găsise noi manevre neprevăzute și neștiute nici chiar de dînsul, care fusese umbra lui, dar acum nu era momentul să se gîndească la asemenea lucruri. Deodată îl străfulgeră

o idee nouă, dătătoare de speranță. Trebuia să-l ajungă pe general și, ori să-i despică spatele încovoiat cu spada, ori să-l convingă să reziste împreună în cîmpie...

Descoperi la iuțeală poteca cea mai scurtă care-l ducea printre văile mici drept la Evrenozii și dădu pînă la calului. Cîțiva spahii îl văzură și îi tăiaseră drumul. „Retrageți-vă, retrageți-vă! Așa a poruncit marele comandant“, le strigă el, și călăreții rămaseră o clipă descumpăniți, apoi porniră pe urmele lui.

Skanderbeg se stabilise în partea cealaltă a taberei cucerite.

— Zaharia, porunci Kastrioti unui căpitan. Vreau să mi-l aduci pe Hamza viu în fața mea.

Zaharia Gropa sună din cornul său, pe care-l purta întotdeauna la piept, ca soldații simpli, și o companie de călăreți se adună imediat, apoi porniră toți în galop, printre albanezi și turci, ca să-i taie drumul lui Hamza, în vreme ce Gjokë îl fugărea din spate.

★

Umbra nopții se așternuse peste cîmpie, dar forfota nu încetase. Biruitorii se adunaseră în tabără la împărțirea prăzii nespuse de mari, iar învinșii zăceau întinși la pămînt, morți, răniți și foarte puțin rămași în viață. Numărul lor era uriaș — peste douăzeci de mii.

Skanderbeg trecea călare peste cîmpie. Jos, în fața lui, un om mișcă brațul, un altul prăbușit pe burtă se ridică sprijinit în mîini, parcă ar fi vrut să se smulgă de pe pămînt. Skanderbeg opri calul, fiindcă îl auzi pe rănit că vorbește. Acesta reuși în cele din urmă să se ridice și apucă peste cadavre, mergînd în cercuri, numai către dreapta, bolborosind nu se știe ce. „A fost lovit în jumătatea țestei“, se gîndi Kastrioti.

Acești dușmani de pînă adineaori vor îngrășa pămîntul și vor hrăni ciorile, care se rotiseră în văzduh, mulțumite de ce mare bogăție dăduse pe capul lor, iar acum se retrăseseră în cuiburile lor pentru înnoptat.

Nimeni nu-i ajuta pe răniți, iar aceștia în scurtă vreme nu vor mai avea nevoie de ajutorul nimănui.

Comandantul se întorcea în tabără însoțit de două companii ale gărzii sale și de nedespărțitul prieten, Gion Anamali.

— Nici unui albanez nu-i trece prin minte să jupoaie pielea de pe capul vreunui turc, s-o umple cu paie și s-o vîndă copiilor la Kruja. Nu-i așa, Gion? întrebă Giorgi.

— Să fie blestemați și viii și morții! spuse acesta cu o voce profundă, plină de năduf, după care continuă: Morți mai fac două parale, pe cînd...

Îi revenise buna dispoziție care aproape că nu-l părăsea niciodată.

Skanderbeg trase dirlogii, ca Gion să vină lîngă el. Vroia să-i privească fața și să înțeleagă la ce se gîndise căpitanul cînd îi blestemase pe vii și pe morți laolaltă. Acesta se apropie, genunchii lor se atîinseră și, uitîndu-se la Giorgi, nu-l întrebă de ce l-a chemat. Poate că dorea să simtă în apropiere un om de-al său, prin cîmpia presărată de cadavre.

Gion era un om simplu, care avea măsură în toate, și niciodată nu stînjenea pe nimeni. Nimeni nu se pricepea ca el să aprindă focul chiar și pe stîncile bîntuite de furtună, să frigă carne la drum, ori să aștearnă crengi pe zăpadă, unde puteai dormi ca pe o saltea adevărată.

Skanderbeg avusese noroc, cînd, cu șapte ani în urmă, la polul Ndraqi îl găsise pe acest bărbat vînjos, tare la trup ca fierul, cu picioare scurte, ce nu simțeau niciodată oboseala. Astfel Gion devenise mîna lui dreaptă.

Uneori se întîmpla să spună cîte o minciună, ca să se laude, apoi, rușinat, pleca ochii în pămînt ca un băiețandru prins cu vreo boacănă, și după aceea era în stare să moară pentru adevăr. Nu se atîngea de prada de război, însă dacă Giorgi avea nevoie de ceva, mîncare, orice, nu se dădea în lături de la nimic. Cu șase luni în urmă Kas-

trioti îl izgonise fiindcă luase un berbec de la un țăran și îl lovise pe acesta când venise să se plîngă lui Skanderbeg. Trei zile s-a ținut după el ca un cîine bătut și, cînd l-a chemat, pe fața lui nu se putea citi nici o urmă de supărare sau de căință. Tot sensul vieții sale era să-l servească și să-l păzească pe comandant. Dacă se întîmpla să lipsească o oră, două, se întorcea într-un suflet, cerceta cu atenție să vadă ce se întîmplase în răstimpul cît nu fusese în apropierea lui Kastrioti, apoi trecea liniștit la cinci pași în spatele lui Giorgi, obișnuit să-i vadă mereu umerii, ceafa și capul.

— I-am bătut definitiv, zise Skanderbeg, iar Gion se întoarce către el și își arată dinții albi într-o încercare de a rîde, însă bucuria lui era atît de mare, încît renunță.

— Și-au primit răsplata cuvenită pentru singele care a curs la Berat, continuă Giorgi să vorbească.

Gion știuse dintotdeauna că înfrîngerea suferită atunci va fi răzbunată și, privindu-l în ochi pe comandant, îi spuse :

— Uită acum... Ce a fost, a fost...

Puțin mai tîrziu izbucni în rîs ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva, apoi zise :

— Marele general aleargă întruna și nu va întoarce capul îndărăt nici cînd va ajunge în Turcia. Pe crucea mea, cred că niciodată nu se va opri din fugă. L-am văzut și pe celălalt. Învîrtea deasupra capului un lanț ca un turbat care are în față o cană cu apă.

Gion vorbea și glumea ca un simplu soldat, spre uimirea lui Skanderbeg care nu-l știa așa. Poate că voia să-și descarce sufletul și desigur să iasă din cîmpia plină de morți, să stea undeva și să asculte un cîntec, una dintre marile sale plăceri.

Kastrioti se gîndi la ce se întîmpla acum cu dușmanul. Evrenozi alerga împreună cu armata înjumătățită și înnebunită de spaimă, avînd pe urmele sale pe Moisiu care primise ordin să-l urmărească pînă la defileul Matului. De soldații rămași în urmă, răzlețiți de grosul

oastei, se va ocupa norodul. Va mai curge sînge de-a lungul rîului Mat și, sus, la Drin.

★

În acea noapte Skanderbeg dormi în cortul lui Evrenozî, mare cît o casă. Tanuș îi spusese că aceasta era dorința armatei și că nimeni nu i-a atins mătasea cu mîna.

Dimineata, o mie cinci sute de robi turci s-au apucat de săpat gropi comune pentru oameni și cai. Către prînz, armata încărcă, după multe strădanii, toată prada uriașă de război și porni spre Kruja. Înaintea și în urma coloanelor de soldați mergeau sute de țărani, bărbați și femei, care nu se știa cum ajunseseră acolo în decursul nopții. Peste patru ceasuri, cînd Skanderbeg ajunse la livezile de măsline ale orașului, Vranakontî, deși bolnav, se urcă în turnul său, deasupra porții, și trase două serii de cîte patru salve cu cele treizeci și cinci de tunuri ale fortăreței.

Poporul și garnizoana Krujei se înșirară de-o parte și de alta a drumului. Venea comandantul, învingătorul lui Evrenozî și le aducea odată cu victoria, scăparea și liniștea, spre marea lui laudă și cinstire. În fața sa mergeau optsprezece ofițeri turci cu drapelele aplecate. Skanderbeg coborî de pe cal în mijlocul orașului, acolo unde îl așteptau bătrînii cetății, tăcuți, cu fețele cenușii, cu buzele strînse, neclintiți în voința lor și în speranța de victorie, parcă nu se mișcaseră din loc din ziua cînd comandantul ieșise la luptă pe porțile fortăreței. Bătrînii își duseră mîinile streășină la ochi, ca să vadă șirul lung al robilor și al armatei care se întindea pînă jos, la colinele Krastei. Soldații cărau atîta pradă, încît orașul părea neîncăpător pentru păstrarea ei.

Tot acolo, în piață, a fost predat și Hamza. Avea capul descoperit, mîinile legate la spate și alături de el pășea un sangiacbei. Era galben la față, surd și orb la tot ce se întîmpla în jurul său, iar pe buze îi flutura un

suris timp. Mulțimea îl privea tăcută, ca și cum ar fi văzut o fantomă, apoi oamenii începură să se agite și din gloată se auziră voci răzlețe care îl blestemau pe trădător; ele se uniră și se contopiră într-un vacarm general. Cei din primele rînduri întindeau amenințător brațele spre Hamza, căruia îi dispăruse zîmbetul.

Începu să-și miște capul la dreapta și la stînga ca un animal încolțit, și această frică stîrni și mai mult gloata care se aruncă asupra lui. Călăreții din gardă l-au scos cu multă greutate din miinile norodului, încadrîndu-l și strigînd la mulțimea furioasă :

— Hei, faceți loc ! Tăceți din gură ! Chiar Giorgi îl va judeca. Potoliți-vă !

— Aha, urla gloata. Nu i-a ajuns că l-a trădat pe Skanderbeg, dar a vrut să vină aici cu întreg puhoiul de păgini. Bine că marele comandant le-a zdrobit capul.

Oamenii se dădură înapoi. Peste cîteva minute văzură ceva care le tulbură privirea și le umplu inimile de o nestăvilită bucurie. Apăruse cortul lui Evrenози de culoarea singelui. Garda abia putea să-l care prin mijlocul orașului. Parcă însuși Istanbulul intrase în Kruja. Poporul năvăli mut de admirație în jurul lui.

De acum încolo nici un vis nu li se va mai părea de necrezut și orice va putea să povestească vrute și nevrute, convins că va fi crezută. Așa au luat naștere „isprăvile minunate“ ale lui Skanderbeg, mărite și preamărite de-a lungul secolelor și dovedite cu „probe“, cu „urmele calului său“ pierdute pe cărările munților, cu „pietrele despicate la mijloc de paloșul viteazului“, cu „puțurile“, „scrijeliturile de pe stînci“, cu „mesele“, „turnurile“ de pe piscuri și multe altele, transformîndu-l pe acest mare om într-o legendă vie.

În istorie mulți conducători au aprins imaginația no- roadelor și au rămas în legendă, dar foarte puțini sînt aceia al căror nume și destin s-au împletit atît de strîns cu existența și soarta unui popor, ca Giorgi Kastrioti, numit Skanderbeg.

NĂLȚAREA SUFLETULUI

Anul 1458 a fost anul morții marilor bărbați. Atunci s-a stins din viață principele Vrana, Vranakonti, apărătorul Krujei în cel mai îndelungat și mai greu asediu pe care-l încercaseră vreodată turcii. A murit singur, retras pe micul său domeniu de la Mat, dăruit de Skanderbeg, fără să cheme sau să deranjeze pe cineva. Toată viața fusese un om retras și inimos. Se bătea pentru necazurile oricui, iar despre ale sale nu se plîngea niciodată. La aflarea veștii că Vranakonti a murit, clopotele au prins să bată în toată Albania. Căpitanul fusese nelipsit de la nașterile, nunțile și înmormîntările prietenilor, de aceea fiecare se simțea dator să-l conducă pe ultimul drum, așa că numeroși conducători din țară porniseră către Mat.

Skanderbeg îl plînsese pe Vranakonti cu lacrimi amare, amintind una cîte una faptele sale săvîrșite în folosul țării și toate suferințele prin care trecuse viteazul căpitan. După Berat, aceasta era cea mai grea pierdere și durere, dar înfrîngerea de atunci pricinuisese amărăciune întregii Albanii, pe cînd acum lui Skanderbeg i se părea că adunase într-insul tot chinul și zbuciumul tuturor. Începuse a-l plînge pe Vrana de cînd descălecaseră, fiindcă auzise că noaptea trecută, cu puțin înainte de a muri, bătrînul trimisese după el un călăreț ca să-l cheme la

căpătiul său. În ultimele două săptămîni nu se sculase din pat, însă nu bănuia că se va stinge pînă-n clipa cînd începu să-și piardă vederea și atunci îl strigase pe Skanderbeg.

După-amiază, cînd avea loc înmormîntarea, sosi și Leka Dukaghini, despre care se șpunea că era omul turcilor și, rînd pe rînd, ajunseră și alți căpitani în afară de Araniți, ce erau încă pe drum. Din nou Skanderbeg începu să plîngă și să se tînguiască, spunînd că pierise prietenul, sfetnicul și căpitanul lui, un om fără pereche, cum nu mai găsești mulți în întreaga lume. Cînd el se potolea, din camera cealaltă se ridica bocetul Mamiței, prăbușită în genunchi la capul mortului și-l striga pe Vranakonti, pomenindu-l după tatăl ei, după cei trei frați și după bărbatu-său, pierduți toți în decursul anilor.

La praznicul de după înmormîntare, Skanderbeg bău primul din plosca cu vin, i-o trecu lui Leka, care ședea alături de el, și atunci toți își amintiră cu surprindere, ca și cum aflaseră acest lucru atunci, că mortul nu avea pe nimeni apropiat, în afară de patrie și de Kastrioti, și că ultimul trebuia să primească condoleanțele. Dukaghini vorbi cu înțelepciune, amintind că pierise un mare om. Pall Engjëlli de la Durrës spuse cu lacrimi în ochi că murise bărbatul cel mai chinuit, mai drept și mai nobil dintre ei și că sufletul lui va ajunge cu siguranță în rai, unde merita cu prisosință. Fiecare principe sau căpitan lua plosca în mînă și îi adresa condoleanțe lui Skanderbeg. Unul se opri în fața lui, îl privi în ochi și se retrase într-un colț, amintind că Vranakonti obișnuia să spună despre cineva : „Asta nu face altceva decît să zacă la umbră cu gura căscată, visînd că în jurul său vor zbura găini fripte“, ori despre altul : „Nu vă temeți de el, fiindcă seamănă cu acele viespi plictisitoare, care bizîie, dar nu înțepă niciodată“. Altădată spusese despre un bărbat fricos : „Nimic nu-i lipsește pentru a fi un mare călăreț, numai calul și curajul de a-l încăleca“. Oamenii zîmbeau

și văzură înaintea ochilor chipul șiret al lui Vrana, care în două-trei cuvinte reușea să redea firea și caracterul cuiva și aceste caracterizări le purtau cu sine toată viața, dar acum fiecare simțea că în spatele acestor glume bătuse o inimă mare, deschisă oricui și oricând.

În încăpere se lăsă tăcerea amestecată cu durerea și cu părerea de rău pentru cel dispărut care nu se cruțase pe sine însuși, nu precupețise nici un efort pentru a-și sluji patria și a-i fi devotat lui Kastrioti.

După două săptămîni a murit papa Calist al III-lea, lăsînd neterminate treburile cruciadel. Odată cu victoria de la Apele Albe, sfîntul părinte văzuse salvarea cruciadei și-l numise pe Skanderbeg căpitan-general al Sfințului Scaun. Înainte de a închide ochii el îi scrisese regelui Ungariei că turcii au fost învinși în Albania și că venise momentul ca forțele creștine să profite pentru a elibera Constantinopolul și Ierusalimul. Skanderbeg îl trimise la Vatican pe Giorgi Pelini și pe Pal Kuka să prezinte condoleanțe pentru moartea lui Calist și felicitări noului papă ce va fi uns.

A murit și Alfons, regele Neapolelui, aliatul lui Skanderbeg. Visul lui de a stăpîni Mediterana, centrul vital al țărilor civilizate, se frînse, de asemenea, la mijlocul drumului. Regele fusese un recunoscut apărător al frontului european, dar se temuse totdeauna să se afirme, deoarece, dintre toate principatele italiene, Neapole se găsea cel mai aproape de turci. Din primele zile după moartea lui Alfons au prins să circule o mulțime de vești tulburi privitoare la acest mare stat amenințat de distrugere. Skanderbeg trimisese acolo pe Tanuș Topia, Vladan Gjurica și Muzaka al Anghelinii cu daruri pentru ceremonia funerară: cai de rasă, viței, berbeci negri, și cu promisiunea că îl va ajuta pe noul rege ca acesta să se întărească în jilțul tatălui său.

Moartea lui Vranakonti îl amări și-i uscă brațul lui Skanderbeg, dar celelalte două dispariții îi umplură su-

fletul de neliniște. Acum echilibrul dintre statele care susțineau lupta împotriva turcilor se putea strica, și aștia chiar reîncepuseră să ridice capul spre Europa. Mehmet dădea tircoale prin preajma țărmului răsăritean al Mării Negre și în același timp își ațintise privirile și asupra Trapezuntului și Sinopului. Asta nu însemna că nu putea să dea o altă lovitură în orice parte din vechiul continent sau din Asia, ceea ce făcu de fapt. La 20 septembrie atacă Semendria, capitala Serbiei, și o cuceri, terminînd cu această țară, altădată mare și puternică. Despotul Ștefan Brancovici ceru azil în Albania, singurul vecin la care se simțea în siguranță. Căderea Semendriei a însemnat pentru Europa un al doilea cutremur, după cel de la Constantinopol. Un nou val de panică se întinse asupra ei, dar, ca întotdeauna, povestea se încheie cu blesteme la adresa turcilor și cu declarații lipsite de importanță.

Neliniștea creștea și în sufletul lui Skanderbeg. El cerea cu încăpăținare capetelor încoronate din Europa să întărească zidul statelor aflate în lupta antiotomană, mai ales că nu se putea ști dacă Mehmet nu pregătea o altă invazie în Albania. Dar, după cucerirea Serbiei, împăratul se retrase din nou înapoia Munților Balcani, ca și cum habar n-avea de existența lui Kastrioti în vecinătatea imperiului său. Trecură astfel trei ani liniștiți pentru Albania, care își vedea de treburile ei, în vreme ce în lume bîntuia holera. Pe la hotare se mai ciocneau patrulele înarmate, dar nu avu loc nici o luptă mai înverșunată. Skanderbeg îl primi cu onoruri pe nefericitul despot. Ștefan Brancovici se înrudi cu el, dîndu-i-o de nevastă pe Anghelina, sora Donikăi și-l ținu la Kruja cinci ani încheiați.

*

Skanderbeg se așezase la cină împreună cu trei preoți foarte înțelepți. Primul era episcopul Blazio de Lino,

venit de la Roma, al doilea, Andrea, episcopul Albaniei, și al treilea, Giorgi Pelini, abatele bisericii Sfinta Maria, de la Rotet, în ținutul Tivar, un musafir obișnuit la Kruja.

— Excelența sa, monseniorul, a venit aici din voința papei, care are în permanență grijă de noi, le spuse Kastrioti celorlalți doi, încercând un fel de prezentare a episcopului.

Giorgi Pelini se apropie de masă, hotărît să mănânce bine și să asculte. Andrea își întoarse capul său rotund, o dată către Skanderbeg, care ședea în fruntea mesei, și se opri spre Blazio de Lino, care luase loc în celălalt capăt. „Știam eu că așa se va întâmpla“, păreau a spune ochii lui.

— Sfântul părinte cere ajutorul „brațului secular“ pentru ca biserica să-și recâștige prestigiul, zise De Lino.

Fruntea lui Pelini se umplu de riduri, ca și cum acesta ar fi izbucnit în râs, dar începu să vorbească cu un glas emoționant și solemn.

— Este adevărat. Cîteodată turma dispăre din fața ochilor noștri și clopotele răsuna în văzduh zadarnic. Asta se întâmplă în vremuri de război, însă cînd se face din nou pace, oile Domnului se întorc singure în țarcul lor.

„Brațul secular“, Skanderbeg, ședea rezemat de spătarul jilțului și-l privea curios pe Giorgi Pelini. Abatele îl făcea pe De Lino prost în față și avea de gînd să rîdă în continuare de dînsul.

— Biserica trebuie să meargă după popor, pentru a nu-l pierde din vedere, spuse trimisul papei.

— Oh, în privința asta, cinstite părinte, fiți fără grijă. Noi toți am urmat poporul, din voința „brațului secular“, spuse Pelini.

Kastrioti, care îi luase pe preoți în armată și-i trecuse pe lista recruților, își împreună palmele pe masă și se foi în scaun.

— Nu este vorba despre acest lucru, cu toate că ar fi de discutat și asemenea practici, vorbi De Lino.

Episcopul Andrea, îngrijorat, puse și el mâinile pe masă, simțind că zidurile fortăreței îi joacă pe dinaintea ochilor.

Chipul lui Skanderbeg se înăspri.

— Pe meleagurile noastre preoții au fost luați în armată din timpurile străvechi. Legea asta nu am inventat-o eu, rosti comandantul cu o voce spartă.

— Da, da, desigur. În asemenea împrejurări ca războaiele, încuviință Blazio, apoi se gândi cu spaimă : „Aceștia sînt păgîni ! Poate că se mai închină și acum idolilor. Aici orice lucru este posibil.“

Lui Giorgi Pelini îi rîdeau ochii în cap. Ședea liniștit cu figura prelungă în bătaia flăcărilor de la lumînări și se vedea că se pregătea să mai spună ceva. Episcopul Andrea își mușca buzele, ca unul care a scos zăgazul din calea apelor și așteaptă să vadă ce se va întîmpla. Era gata să intervină pentru a nu se strica armonia acestei cine. El obișnuia să ierte oamenilor păcatele cele mari dintr-o suflare, fără a mai ține seama de voința Domnului și-l implora pe păcătos ca să se căiască și să nu greșască din nou. Într-o zi Pelini îl înspăimîntase, acuzîndu-l că nu făcea bine intrînd în cîrdășie cu păcătoșii, iar episcopul își ieșise din fire, roșu la față ca jăratecul, tremurînd și bilbiîndu-se nu găsise să-i spună decît : „Plea-că de-aici, blestematule !“ Așa că știa ce-i poate pielea pehlivanului.

Se aduse cina, și Pelini îi făcu loc să treacă servitorului, fără să-și tragă fața din lumina lumînărilor și continuînd să-l privească fix pe De Lino. Acesta se tulbură din nou, fiindcă îl aprobase pe Skanderbeg în privința preoților-soldați, făcînd pe placul afurisitului de aliat. I se păru chiar că acela îi făcuse cu ochiul.

Blazio mai venise în Albania cu doi ani în urmă, trimis de papă ca să ia niște măsuri contra lui Paul Dush din Kruja, fostul nunțiu apostolic al cruciadei pe lîngă Skanderbeg. Acesta pusese taxă vamală pentru mărfurile

venite din Dalmația și se apucase să predice mulțimii că biserica ortodoxă din răsărit nu era cu nimic mai prejos decât cea catolică din apus și că albanezii să fie lăsați să se roage Domnului și să-și facă crucea așa cum simțea fiecare că îndeplinește mai bine voința Atotputernicului. Tot el i-a excomunicat pe Dukaghini pentru legăturile lor cu turcii și a decretat că pelerinii care umblau creanga și cheltuiau banii cu drumurile la Roma să facă penitență aici, la Kruja. El își asumase un număr de importante funcții în Albania. Atunci De Lino venise pentru a tăia răul de la rădăcină, însă Kastrioti luase asupra lui greșile nunțiului papal și spusese că el însuși ceruse acele reforme împins de împrejurările războiului. Comandantul afirmase deschis că țara sa, aflată la încrucișarea apusului cu răsăritul trebuie să fie unită și să rămână în afara litigiilor bisericești. Oricare altul în locul celui principe îndărătnic ar fi fost denunțat ca eretic, dar bătrînul Calist îl lăsa în pace „din cauza luptelor împotriva turcilor“. Apoi papa muri, Pal Dush se întoarse la Kruja, și povestea se sfîrși. Acum De Lino fusese din nou trimis pe aceste meleaguri pe jumătate păgîne. Abia își stăpînea nervii și simțea mereu îndreptată asupra sa privirea celui abate al Rotetului.

După friptură se aduse la masă pește, și atmosfera se mai învioră. Skanderbeg îl îndemna pe Blazio să guste din bucate.

— Vara trecută, spuse Giorgi, cînd așteptam în munți ca Dumnezeu să ne ajute în planurile noastre, cîțiva soldați cereau pește pentru că eram în postul Sfintei Marii din august. Unde să fi găsit pește acolo și cu turcii pe cap ?

De Lino îi aruncă episcopului Andrea o privire dojenitoare.

— Oștenii s-au împărtășit cu regularitate, se scuza acesta. Pe timpul serviciului ei sînt dezlegați de canoanele bisericești.

— Cu toate acestea cîțiva fanatici vor morțiș să le țină, spuse Giorgi.

Pelini, îmbujorat la față din pricina mesei îmbelșugate și de perspectiva unei discuții, despre care va avea apoi de ce ride, se uită în ochii lui Skanderbeg, după care privi cu multă bunăvoință chipul blajin al episcopului ce nu înțelegea nimic.

— Trebuie să ne uităm din nou în canoanele pentru soldați, aruncă Pelini o vorbă.

De Lino se făcu negru la față. Era decis să nu mai permită ca discuția să se abată iar de la cele sfinte.

— Nu este vorba despre armată. Căpitanul-general al Sfîntului Scaun poate să schimbe orice pravilă după nevoile luptei, declară el. Ce facem însă cu poporul?

Se părea că avea o armă de rezervă pe care urma să o scoată la momentul potrivit, dar se ferea s-o folosească, de aceea își stăpînea cît putea nervii, însă la nevoie...

Pelini mîncă pește, bea vin și nimic nu i se putea citi pe figură.

— Aici norodul cutreieră dintr-o parte în alta a țării, nu de plăcere, ci de nevoie — războaie, invazii, foamete.

— Biserica îl dezleagă pe om de ținerea posturilor cînd călătorește, ori este bolnav, spuse el aplecîndu-se către De Lino, ca și cum numai ei doi ar fi știut acest secret.

— Dar nimic nu-l poate opri pe preot să se ducă la cel bolnav sau la călător, o țină monseniorul pe a lui, abia stăpînindu-și tremurul mîinilor.

Bănuise de la început că abatele de la Rotet era un eretic, dar știa și că Skanderbeg îl considera bun prieten.

— Și aceasta, prea iubite frate, dar cum să facem acest lucru? întrebă episcopul Andrea plin de neliniște.

Vorbînd rar, neprivînd pe nimeni, dar în același timp uitîndu-se la toți, De Lino încercă să le explice:

— Sfântul părinte dorește ca în Albania să se înmulțească numărul altarelor. În peșterile munților, la stînele de pe pășuni, la mori, oriunde există oameni trebuie să pătrundă biserica. Altfel, temeliile ei se surpă și încetul cu încetul credința se pierde. „Brațul secular“ trebuie să ne ajute să întoarcem turma la țarc, cu binele sau cu răul.

Cînd termină de vorbit, Blazio își aținti ochii asupra lui Pelini, pe care îl și vedea pornind în munți după popor cu obiectele de cult sub braț.

Skanderbeg bea vin, rezemat de spătarul scaunului. Înfrîngerea de la Berat și cei doi ani presărați de mari trădări au fost pentru el ca un cutremur neîntrerupt, gata să dărîme tot pămîntul, și acum dînsul întorcea capul în toate părțile ca să vadă de unde ar putea veni o nouă lovitură. Îi încolțise în minte un gînd nou, numai al său, pe care-l păzea cu grijă, așa cum stropești o floare în fiecare zi cu puțină apă, și anume era încredințat că acest popor nu putea fi zdrobit. Trecuseră doi ani de pace, cu toate acestea el continua să privească în jurul său, fiindcă sentimentul primejdiei i se cuibărise de mult și adînc în suflet.

Preoții se încinseseră la discuții. „Biserica este locul botezului, al înregistrării nașterilor și morților, al proprietăților, al judecăților și al adunărilor, deci ea este singura și adevărata casă a creștinului“, tocmai spunea De Lino, iar Pelini turna gaz peste foc : „În ea se scrie istoria și înfloresc artele“.

Skanderbeg zîmbi în colțul buzelor. Acești popi guvernau credința ca pe o moșie nevăzută și vorbeau în numele poporului despre monopolul bisericii asupra moralei. Dar biserica era distrusă. Cu cît se înăspreau și se înmulțeau războaiele, cu atît mai puține rămîneau speranțele slujitorilor Domnului, care chiar începuseră să se deprindă fără lăcașuri de închinăciune. Pe de o parte ea era amenințată cu distrugerea de către turci, iar pe de

altă parte, după fiecare campanie, pierdea tot mai mult din pământ. Și acum papa îi cerea lui sprijinul ! Dar înainte de a lucra el pentru sfântul părinte, ar trebui ca acesta să lucreze pentru el.

— De jur împrejur sintem bintuiți de erezii grele, spuse Skanderbeg, intervenind în discuție.

Episcopul Andrea se îngălbeni, hōlbă ochii și își adună poalele anteriorului între genunchi, ca femeile. Giorgi Pelini luă de îndată înfățișarea unui mucenic care suferă, dar nu scoate un geamăt. Surprins, De Lino înălță capul, de parcă cineva i-ar fi dat o palmă după ceafă.

„Ce fel de erezii vroia să denunțe Kastrioti ?“

— Da, spuse Pelini și oftă din rărunchi, ca și cum ar fi vrut să se mărturisească, ca să scape de o grea povară ce îi apăsa sufletul.

Skanderbeg nu-l văzuse niciodată jucînd teatru și se minună cît de repede putea trece de la o stare la alta.

— Leka Dukaghini întreține legături de prietenie cu turcii, trădîndu-i astfel pe frații săi creștini, spuse Kastrioti.

— Da, a devenit dușmanul Domnului, îi ținu isonul Pelini. Erezia lui poate fi smulsă numai de brațul sfîntului părinte.

— Este un blestem, se trezi rostind și episcopul Andrea, bătînd cu pumnul în masă, mulțumit că discuția luase această întorsătură, dar imediat se căi pentru că se amestecase în vorbă și privi în ochii lui De Lino. Cine știe ce putea să-i spună papei acest prelat cu puteri absolute care tocmai se pregătea să plece cam speriat și încurcat în urma celor ce auzise la masă.

*

După două luni Blazio de Lino reveni la Kruja, dovadă că Pius al II-lea arăta un interes deosebit pentru Albania. Skanderbeg îi chemă din nou la dejun pe Andrea și Pelini.

— Am adus din partea sfântului părinte excomunicarea pentru Dukaghini, spuse De Lino.

Pelini îi turnă vin. „Bea preasfinte, fă-ne această onoare și ciocnește cu noi, sărântocii, a căror voință atîr-nă de buzele tale“, părea a spune ochii abatelui plini de umilință și de devoțiune. Skanderbeg își șterse barba și se mișcă nervos în scaun. Pelini întrecea orice măsură. Se purta cînd ca un preot, cînd ca un simplu servitor și nu scăpa nici un prilej pentru a-și bate joc de Blazio. Acesta scoase hîrțiile pe masă și preoții se aplecară unul peste altul. „Acum că zarurile au fost aruncate de ce să nu rîdem puțin de prost“, spuneau din nou ochii lui Pelini.

O hîrtie este pentru episcopul din Drisht, le explică monseniorul, alta pentru sfinția voastră și i-o întinse abatelui. De Lino se îngălbenea la față ori de cîte ori i se adresa lui Pelini. Acesta trebuia să fi fost însuși diavolul, de aceea nu-și putea desprinde ochii de la el, cu toate că se străduia să nu-l privească. Abatele își dăduse seama de tulburarea lui Blazio și făcea tot posibilul de a i se așeza numai în față.

De Lino începu să citească textul latinesc. Vocea sa de bas tremura de emoție. În pauzele pe care le făcea, răzbăteau de afară lătrat de cîine, ori cucurigul vreunui cocoș.

„Leka și Nikola Dukaghini, fiii lui Pal, se preavîizează cu excomunicarea. În termen de cincisprezece zile se vor face denunțările, blocările, interdicția crucii în satele și orașele lor. Se va aprinde și se va stinge lumînarea pentru orice nume din neamul Dukaghinilor, înaintea morții vor putea chema duhovnicul, dar nu vor fi îngropați cu slujbă, li se vor boteza copiii, dar nu li se vor căsători fetele în biserică, li se va retrage dreptul moștenirii și al testamentului.“

— Domnul a prăbușit asupra lor întunericul și *sufărînțele*, spuse Pelini cutremurat, deși știa bine că acest

întineric nu-i va împiedica pe Dukaghini să continue jafurile și prietenia cu turcii. Se mai gîdea că De Lino îi spusese papei să-l treacă pe el ca executor al excomunicării. Nu era la îndemînă oricui să se ducă în birlogul lui Leka și să-i citească blestemul. O fi acest Blazio prost, dar nu chiar de tot.

— Dar Dukaghini pot să nu dea voie demnitarilor să intre pe pămînturile lor, spuse Andrea.

Pelini îl privi cu uimire, cum de îi trecuse prin minte o asemenea idee și atît de repede.

— Cu siguranță că nu le va permite, zise Giorgi.

— Cu atît mai rău pentru dînșii, cînd vor ajunge în fața sfîntului părinte, spuse Pelini. Oricum blestemul se va răspîndi în orașele Albaniei, la încrucișările drumurilor, pe oriunde vor umbla ei, termină abatele de vorbit și îi zîmbi din nou lui De Lino.

*

Giorgi Pelini străbătea marea în orice anotimp al anului pentru Skanderbeg. El pleca la Neapole, la Roma, la Veneția. Celălalt ambasador, Pal Gazuli era trimis la Raguza în ținuturile mai îndepărtate ale Europei, pe cînd abatele se simțea și se descurca bine în statele italiene.

În senatul Veneției el susținea politica lui Skanderbeg cu tact și cu răbdare și era ascultat cu plăcere, dîndu-i-se onorurile cuvenite ca abate al unei bogate provincii albaneze care depindea de Republică și recunoscîndu-i talentul cu care împărțea el politica cu credința în Dumnezeu. Îl apreciau drept un bun diplomat, destoinic cavaler și preot cu cîteva obiceiuri ciudate. Senatorii îi cunoșteau tehnica prin care încerca să-și facă prieteni de preț, fără multă cheltuială, știau și de rapoartele contra Republicii pe care le trimitea la Vatican cînd nu-i mergeau treburile, cu toate acestea îl ascultau cu plăcere și-i simțeau lipsa.

La 1 august 1458, Pelini îl înștiințase pe dogele Veneției, Cristofor Maura, că Skanderbeg intenționează să-l atace pe blestematul de Leka Dukaghini, sluga turcilor și în acest caz poate el conta pe ajutorul Republicii ?

Dogele nu răspunse imediat, învăluind cu toga albă interesul ce-l stîrnise această întrebare directă și adresată pe neașteptate. Privi figura de șoim a abatelui, ridurile de pe frunte, ochii săi cenușii, zîmbitori și plini de subînțeleșuri, care nu-i trădau niciodată gîndurile și vorbi despre altceva. Lăsa ca să se înțeleagă că în anul 1457 îl refuzase pe Evrenози, care îi ceruse, bineînțeles în schimbul unei recompense, să distrugă fortăreața Rodon. Făcuse acest lucru ca semn al prieteniei ce i-o purta lui Skanderbeg. Pelini îi mulțumi în cuvinte frumoase. Două zile mai tîrziu dogele îi spuse că Micul consiliu hotărîse ca Republica să-l ajute pe Kastrioti împotriva lui Leka cu condiția ca ținuturile acestuia să fie împărțite pe din două. Dacă marele comandant va semna o înțelegere cu Veneția, atunci campania poate începe oricînd.

Pelini nu răspunse nici da, nici nu, și se făcu nevăzut, după cum îi era obiceiul în asemenea cazuri.

Dukaghinii știau că Skanderbeg se ține de capul lor, acum, cînd Leka vroia să-și unească domeniile. Puțin cîte puțin, cu ajutorul turcilor, pusese mîna pe Zadrime, Pultin și ținuturile de peste Drin. Visa să reînvie prin numele său vechiul principat al străbunicului, ducele Gjini. Pentru Giorgi dispariția lui Leka însemna îndepărtarea pericolului turcesc de la nord și întinderea principatului Kastriotilor pînă la drumul vechi, fortificat, Leja—Prizven, care fusese cîndva granița Bizanțului cu barbarii. Acesta era ultimul mare hop în calea unificării Albaniei.

Leka se afla sub acuzația fătășă a colaborării cu otomanii și asupra sa căzuse acum excomunicarea bisericii. Numele său era pătat de uneltiri, omoruri, mărturii mincinoase, așa că Giorgi avea acum toate motivele pentru

a-l ataca. Numai că acesta va chema imediat în ajutor pe turci, care ar fi fost fericiți să profite de un război civil în Albania. Nu se știa nici Veneția de partea cui va interveni. De aceea îl trimisese Skanderbeg pe abatele Pelini la Senat, ca să se asigure de sprijinul Republicii, dar condiția împărțirii teritoriilor cucerite, așa cum cerea Veneția, nu intra în discuție. Chiar dacă ar sacrifica pentru o scurtă perioadă câteva domenii, aceasta va da apă la moară dușmanilor săi, ca să întoarcă învinuirile aduse lui Leka împotriva lui.

Skanderbeg se frământă îndelung și pînă la urmă făcu o încercare. Fără să semneze nici o înțelegere cu Republica îi atacă pe turci în provincia Shat, ocupă mica fortăreață și ieși la Dania, la malul Drinului. Imediat flota venețiană a ancorat la Leja. Laurențiu Mauro, căpitanul Adriaticei, îi ceru lui Kastrioti, în numele Republicii, fortăreața Shat, care depindea de Dania, în vreme ce provincia urma să-i rămînă învingătorului.

În regatul Neapolelui izbucnise un război civil. Veneția devenise stăpînă în Adriatica și putea oricînd să-i ridice pe turci și pe Leka împotriva lui Skanderbeg, așa că el predă cetatea, rămînînd cu pămînturile. Înaintarea spre nord fusese blocată.

★

Giorgi Pelini trebuia să plece în fruntea unei delegații la ziua principilor creștini, la Mantova. Skanderbeg dorea să afle cum mergeau treburile cruciadei și ce se mai întîmplase în regatul Neapolelui. Pius al II-lea îl numea pe Kastrioti „fiul cel mai ales“, „stăpînul Albaniei“, „scutul creștinătății“ și Pelini avea să vadă pînă unde mergea dragostea nețărnută a sfîntului părinte. Cu alte cuvinte el trebuia să-i prezinte lui Giorgi o situație generală a politicii din centrul Europei.

Abatele prinsese încă de la Kruja gustul intrigilor mici și mari pe care avea de gînd să le folosească chiar la Roma.

Îl cuprinsese febra călătoriei, deși în prezența lui Skanderbeg părea liniștit, însă ochii îi străluceau în depărtări și dorea să pornească odată.

În politică îl sluja cu credință pe Kastrioti de doisprezece ani, din vremea tratatului cu Veneția, și din când în când crea cu humor situații strălucite, nescăpînd din vedere țelul pe care trebuia să-l atingă. Punea suflet în tot ce făcea, însă uneori, din exces de zel și din devotament nemărginit față de Skanderbeg, se întimplase să treacă dincolo de recomandări, creînd momente primejdioase. Atunci marele comandant tăcea, întorcea capul într-o parte și schimba vorba. Era un fel al lui de a-și arăta nemulțumirea. Apoi îl privea în ochi pe abate, acesta pălea și amîndoi știau că nu trebuie să spună nimic mai mult.

— Din veștile ce mi le vei aduce vom ști ce va trebui să facem, poate cinci ani de acum încolo, îi spuse Giorgi în ultima noapte dinaintea plecării, nu în mod special, ci în timpul discuțiilor.

Pelini era zimbitor, pe cînd Skanderbeg vorbea întunecat la față și cu gîndurile în altă parte, fapt observat de abate foarte tîrziu.

Skanderbeg l-a așteptat trei luni încheiate și acesta a venit cu vești deosebit de interesante.

Reprezentanții celor două sute de curți prezenți la dieta Mantovei juraseră că de astă dată îl vor frige pe jăratec pe lupul cenușiu din Anadol. Pentru a-i însufleți pe delegați, papa ținuse un discurs în care spusese că „turcului îi va face față Giorgi Kastrioti Skanderbeg, pumnul de fier al Albaniei“. Dar cînd se ajunsese la sfîrșitul discuțiilor nimeni nu ieși în pădure să prindă lupul, nici să taie lemne pentru foc. Cînd văzu aceasta, papa trimise sultanului o scrisoare în care îi propuse lui Mehmet să se creștineze, să se supună și accepte autoritatea Vaticanului. În schimb i se recunoșteau pe viață cuceririle făcute și cele viitoare obținute în numele lui Cristos.

Skanderbeg îl privea în ochi pe Giorgi Pelini, fără să-l întrerupă, dar îndemnându-l să povestească mai repede. Acesta îi vorbi despre audiența personală la papă.

— Sfântul părinte a hotărît să te numească strategul general al cruciadei, comandant fiind ducele Burgundiei.

— Foarte bine, zise Kastrioti.

Această propunere i-o făcuse în 1457 și Calist al III-lea, și el se gîdea bucuros că va conduce armatele Europei contra lui Mehmet, deși presimțea că acest plan nu se va realiza niciodată, totuși se amăgea cu el, de parcă un altul s-ar fi îmbătat cu apă chioară în locul lui. Acum Pius al II-lea îi făcuse această propunere și ea suna ca o hotărîre imediată, dar la noul papă fantezia atingea granițele nebuniei, încît se apucase să-i ceară lui Mehmet să se boteze după legea creștinească!

Pelini se pregătea să-i spună și alte vești.

— Ce gînd are sanctitatea sa cu regele Neapolelul? îl întrebă Skanderbeg.

— Se gîndește că trebuie ajutat.

— De cine?

— De ducele Milanului și însăși de armata pontificală.

— Foarte bine, încuviință comandantul, cu toate că nu credea în acest ajutor.

Ferdinand, moștenitorul bastard al tronului lui Alfonso, era înfrînt și se retrăgea pas cu pas din calea insurgenților. Se prăbușise, astfel, unul din stîlpii pe care se sprijinea cruciada.

— Sfântul părinte va comunica data începerii luptei împotriva turcilor.

Skanderbeg îl privi cu îndoială pe ambasadorul său.

— A spus, continuă acesta, că va trece prin Albania și de aici va porni ofensiva.

Kastrioti se întepeni în scaun ca să audă mai bine.

— El vrea să te încoroneze rege al țării noastre.

Skanderbeg se albi la față și barba cenușie parcă îi încăruntise de tot. Ieșit învingător din marile trădări, el vedea că în popor se răspîndea din ce în ce mai puternic ideea de unire sub un singur drapel și conducător. Era pentru întâia oară cînd un glas de om exprima cu vorbe un gînd ascuns pe care-l păstra în adîncul ființei sale și-l măcina bucățică cu bucățică. Acum cuvîntul fusese rostit de acest preot, care uneori depășea instrucțiunile primite, dar întotdeauna încerca să pătrundă adînc cu ochii lui de șoim în taințele sufletului aceluia pe care îl slujea și-l iubea nețărmurit.

Pelini își dădu seama de zbuciumul lui Giorgi, dar nu mai avea ce face, mai ales că răspîndise vestea, vorbind ce-i drept cam fără acoperire, pe la curțile din Europa. În orice altă ocazie, ambasadorul ar fi comentat cu plăcere știrile aduse, dar în această zi mintea lui era plină în întregime cu marea veste, pe care înadins o lăsase la urmă și acum îl privea pe Skanderbeg cu o insistență supărătoare. Abatele îi vorbise despre dorința poporului de a se uni sub Kastrioti și de avantajul creării unui stat puternic, capabil să țină piept turcilor și dușmanilor declarați ori ascunși ai Sfîntului Scaun. Sanctitatea sa fusese de acord, chiar se arătă mișcat și promisese că-l va sprijini pe Skanderbeg. Prin ceea ce realizase, Pelini se legase trup și suflet de Giorgi.

Gîndindu-se pentru o clipă la viitor și obosit de greaua misiune din care se întorsese, abatelui i se chirci inima și începu să-și frece pieptul cu mîna, gest pe care-l repeta deseori în ultima vreme.

— Papa este singura autoritate legală care înalță și înlătură de la domnie, pecetluiește granițele țărilor, hotărăște soarta păcii și a războiului, cînd cineva îi cere toate acestea, spuse Pelini, încercînd să dea glasului solemnitatea cuvenită, dar îl pufni rîsul, deși era galben la față și transpirat din cap pînă-n picioare. Cîrcelul din inimă îi trecuse și acum simțea nevoia de aer și de a face glume. Skanderbeg îi observă broboanele de nădu-

șeală de pe față și de pe mâni, se ridică, veni lângă el și-l privi îngrijorat.

— Văd că nu spui nimic, încercă abatele să pară ofensat. Cel puțin să-mi fi zis „foarte bine“, ca pînă acum, zise imitîndu-l pe Skanderbeg. Și la urma urmelor multe state din jurul nostru s-au creat astfel...

★

La începutul lunii august 1459, nobilul Stupco de Nandoralba, trimisul regelui Matei al Ungariei, venise la Kruja pentru a reinnoi cu Skanderbeg tratatele de prietenie pe care Giorgi le încheiase cu Ion Huniade. Se răspîndi vestea că Giorgi și regele Matei au încheiat o alianță pentru un război comun.

Anul următor, Mehmet amenință Bosnia și, mai departe, teritoriile vecine cu Venetia. Afirmase că pe uscat Republica nu-i putea opune nici cea mai mică rezistență.

Senatul îi plăti lui Skanderbeg proviziile în vederea unei așteptate campanii militare și dădu ordin guvernerilor săi din Albania să îl înconjoare cu o deosebită atenție „deoarece este indispensabil pentru apărarea statului nostru“. Se dădu cale liberă comerțului între Venetia și Albania.

Leka Dukaghini rupse relațiile de prietenie cu turcii și se împacă cu Giorgi, încheind și un tratat cu Republica în schimbul unei rente de trei sute de ducăți anual. El ceru să devină vasalul Venetiei, nu al lui Skanderbeg, ceea ce senatul acceptă cu bucurie.

La sfîrșitul anului 1460 Kastrioti semnă un armistițiu pe șase luni cu pașa turc de la Shkup, și acela îi spusese că la încheierea termenului ar putea să prelungească înțelegerea cu încă șase luni.

Făcînd pace și amicitie cu toți, Skanderbeg o înștiință pe Donika, soția lui, că va pleca în Italia pentru a da ajutor regelui Neapoleului. Existența acestui regat era necesară frontului european antiotoman.

— Dar cine va rămîne aici ? îl întrebă femeia îngrijorată.

— Tu, îi răspunse el. Gion este încă mic.

— Aceasta este la fel ca și cum mi-ai cere să țin pe umeri muntele Kruja. O femeie nu poate suporta o asemenea povară, îi spuse Donika.

— Curaj ! o îmbărbătă soțul. Nu ești prima femeie care stăpînești pe aceste meleaguri. Amintește-ți de Teuta, sau alte exemple mai apropiate : Comnena, văduva lui Balș al II-lea care a condus Vlora, ori Elena Topia, fata lui Karli, fosta guvernatoare a Krujei.

El vorbea clar și repede, ca și cum ar fi discutat cu Tanuș sau cu Gjoka Stres Balș. Donika rămase uimită, se așeză pe un scaun și văzu că ochii lui strălucesc de bucurie.

Giorgi o iubise și o prețuise întotdeauna, de-a lungul anilor presărați cu lupte și grele încercări, și acum era fericit că i se ivise ocazia de a-i arăta femeii încrederea sa nemărginită. Donika se înroșise ca focul, încît îi pieriră petele de pe obraji și începu să creadă în cuvintele bărbatului.

— Oricînd, adăugă Skanderbeg, îi ai alături pe Tanuș și pe Vladan, iar dacă este nevoie poți să-l chemi și pe Moisiu. Acum ocupă-te de treburile tale ca o stăpînă, în vreme ce eu trebuie să-mi văd de ale mele.

El munci zi și noapte pentru a pregăti expediția. Albania va ieși din cercul închis al țărilor din Balcani pentru a participa la evenimentele istorice ale Europei. Aceasta era o campanie din care trebuia să iasă, cu orice preț, cu fața curată.

EPIROȚI

Cînd Murat a fost zdrobit la Kruja, țările de la Adriatica au văzut în Skanderbeg un stîlp al apărării lor în fața pericoulului turcesc, iar statele europene l-au considerat aliatul lor. Cînd a murit Huniade și frontul ungar s-a scindat, și în deosebi după bătălia de la Apele Albe, Albania a devenit brațul stîng al luptei statelor aflate în prima linie. În acea vreme Kastrioti i-a trimis în Italia pe Pal Gazuli și pe lordul John of Newport care apăraseră Kruja în fruntea unui pluton de arcași englezi. Acesta și-a continuat itinerariul în Germania, Olanda, Franța, Anglia explicînd curților europene opinia sa în calitate de cavaler și luptător ; „În afară de Albania nimeni nu putea să reziste turcului, și dacă Kruja cădea, drumul spre Roma era deschis“. Omul care înțelesese pînă la un anumit punct acest adevăr fusese regele Alfons al Neapolelui. Cînd Isa Bei Evrenozi l-a învins pe Skanderbeg la Berat în anul 1455, cavaleria turcă formată din 40.000 de călăreți ajunsese la țărmul mării. Cu sîngele clocotind ei strigaseră „Spre Italia ! Spre Italia ! La Roma !“ Evrenozi i-a lăsat să-și facă cheful, apoi i-a liniștit și le-a spus că sultanul va hotări și ziua atacului împotriva peninsulei italiice. Cu vînt bun, armata putea să pornească de la Durrës la cină și a doua zi să debarce la Brindisi și la Bari. Strigătele turcilor au ajuns în Italia,

stîrnind groaza poporului și a capetelor încoronate, și acolo și-au dat seama cu uimire că Skanderbeg fusese ultima barieră care îi împiedicase pe otomani să-și realizeze planul de cîmpire. Alfons al Neapolelui începuse în acele zile negocieri cu papa, ca să-l trimeată în ajutorul lui Kastrioti pe generalul Picinino cu 5.000 de soldați, dar acesta ceruse 100.000 de ducati și, ca întotdeauna cînd venea vorba de bani, începeau tirguiele fără de sfîrșit pentru a se trece apoi la vreo soluție mai ieftină. Cît a trăit Alfons, s-a străduit să-l ajute pe Skanderbeg, ba i-a vîndut și sare.

Dacă principii și alți regi ai Europei nu vedeau situația atît de dramatică, asemenea lui Newport și a regelui Neapolelui, ei trebuiau totuși să recunoască uimitoarea luptă dusă de albanezi în decursul ultimilor treisprezece ani. Lava otomană continua să se reverse asupra Balcanilor și a Ungariei, iar cu trecerea anilor Albania va deveni osia întregului front european contra semilunei.

Acest adevăr ieșea greu la lumină, fiindcă țările Europei nu erau pregătite să recunoască un aliat care, de fapt, nu exista. Dar scurgerea timpului întetî curiozitatea pentru Albania și pentru Skanderbeg. Poporul care tocmai ieșea acum în arena politică și militară se născuse în vremurile străvechi și se așezase la încrucișarea drumurilor marilor revărsări de seminții, însă rezistase năvălirilor romane, bizantine, germane și slave. Scăpase ca prin minune de nimicire și amestec, păstrîndu-și cu înverșunare limba, obiceiurile și trăsăturile ce îl deosebeau de celelalte popoare. Acest neam dezbinat se apăra de două mii de ani, adînc înfipt în pămîntul său, de la Arta pînă la strîmtoarea Kotorv și de la Durrës la Ohrida. Acum, sub Skanderbeg, și cu numele comun de „albanez“, el rezista în jurul „stîncii magice a Krûjei“ cu o energie uimitoare și o încăpăținare ieșită din comun. Curiozitatea și interesul pentru vechiul popor cu un nume nou, de „albanez“ a început să crească și să se oglin-

dească în literatura Europei. Când Kastrioti se hotări să treacă marea, faima lui era pe deplin recunoscută, și el putea să se amestece în neînțelegerile din Peninsula Italică, la fel de bine ca oricare altă putere a continentului.

★

— Cine a fost generalul cel mai mare după Alexandru ? întrebă Scipio Africanul.

— Pirus al Epirului ! a răspuns Hanibal.

— Și după acesta ? întrebă din nou Scipio.

— Eu, spuse Hanibal, apoi adăugă. Dacă nu m-ai fi învins tu.

Pirus năvălise în Italia cu 10.000 de soldați și cu elefanții săi care nu erau cunoscuți acolo. El îi apăra pe locuitorii din Taranto împotriva romanilor și obținut o victorie strălucită, apoi se aruncă în Sicilia de unde privea spre Africa.

După aceea populația din Taranto, care-l chemase în ajutor pe Pirus, a văzut că el îi supunea la un regim aspru, vrînd să-i transforme într-un stat militar, și poate că avea de gînd să-l stăpînească pentru totdeauna.

Giorgi Pelini găsisese această istorie a lui Pirus, al doilea general al tuturor vremurilor, într-un manuscris. Auzind povestea, Skanderbeg se schimbă la față, îl cuprinse un soi de neliniște, de parcă ar fi fost atins de o boală necunoscută. În ultimii doi ani el studiasse un gros tratat de fortificații și nu reușise să scoată din paginile lui vreo învățătură mai de soi, pe cînd ceea ce povestea Pelini acum era ceva deosebit și nou, fapte și întîmplări din viața lui Pirus pe care nu le cunoscuse. La Adrianopole, în anii tinereții tumultuoase, acest nume îi trecuse prin mințile fulgerător și tot așa se stinsese. Apoi generalul i se dezvăluia din nou, îmbrăcat în oțel și taine, cu părul blond și ochi albaștri, dar tot nu se dezvăluise îndeajuns.

Skanderbeg se ridică în picioare și, îndată ce își reveni din tulburare, spuse, cu o sinceritate și o părere de

rău neascunsă, că nu cunoștea istoria înaintașilor săi și se simțea distrus sufletește.

— Părinte, caută mai multe însemnări despre Pirus, îl rugă el pe abatele Pelini.

Astfel a aflat că marele general a fost primul strateg din lume care a dispus fortificarea și apărarea taberelor militare. „Pământul să lupte alături de tine“, obișnuia el să spună, sau, adresându-se soldaților : „Eu sînt vulturul, iar voi aripile mele“. Tot Pirus a fost cel dintii care a folosit dintr-odată mai multe arme în luptă. Toate acestea le scriseseră vechii istorici ca : Dionisos, Diodor și Iudeosebi Plutarh. Acum, că se apropia campania din Italia, Skanderbeg se gîndea tot mai des la Pirus. Într-o zi episcopul Blazo de Lino i-a spus : „În Italia mulți oameni vă numesc noul Alexandru“. Skanderbeg a rîs, totuși ochii i-au strălucit de mulțumire. Parcă îl vedea în fața sa pe Pirus, vulturul Epirului, cum nu și-l imaginasese niciodată, cu paloșul scurt într-o mînă și cu sulița în cealaltă, fără scut. Alerga pe o stradă a orașului Argos ca să potolească o răzmeriță iscată din senin, și aruncă sulița cu vîrful înveninat într-un tînăr care-l atacase. Mama băiatului, înveșmîntată în negru, cu părul vîlvoi ca o meduză aruncă de pe un acoperiș o țiglă care puse capăt vieții ilustrului general.

— Și el lupta cu mînele suflecate, i-a mai spus episcopul.

Kastrioti urma să pornească în Italia cu o mie cinci sute de pedestrași și o mie de ostași de cavalerie ușoară contra unui dușman îmbrăcat în fier, ca toți cavalerii Europei. El nu avea puterea lui Pirus, nici elefanții aceleia și nu pleca în ajutorul locuitorilor din Taranto, ci împotriva lor.

Campania sa avea comun cu aceea a marelui general un singur lucru — ambii fuseseră chemați pe meleagurile Italiei.

Deși lui Skanderbeg îi făcea plăcere asemănarea cu Pirus, nu se amăgi, așa că scrisese o scrisoare principelui din Taranto, care era pivotul conspirației contra regelui din Neapole :

„Dacă cronicile noastre nu greșesc, ele spun că noi sintem epiroți, că în vremurile de demult am mai fost pe pământurile voastre și ne-am despărțit în bună înțelegere. Strămoșul meu, Pirus, a pus piciorul în Taranto. Dintre toți cîți uneltesc împotriva regelui Neapolelui, tu ești capul răutăților și te porți ca acele femei stricate, care, atunci cînd îmbătrînesc, devin codoașe. Eu voi fi aliatul celui năpăstuit, nu al vostru.“

*

La 25 august 1462 Skanderbeg a pornit de la Ragusa îmbarcat pe vasul special trimis de Ferdinand al Neapolelui. Armata se urcase în opt trireme puse la dispoziție de papă, de ducele Milanului și de același Ferdinand. Nava lui Giorgi naviga în dreapta flotei, în stînga erau Andreea Zaharia și Giorgi Maneși, iar în spate veneau trei corăbii raguzane încărcate cu grîu, carne sărată, untdelemn și vin. Kastrioti plecase la luptă pe propria-i cheltuială. Pînă în afara golfului a fost condus de cîteva vase ale Raguzei, în vreme ce mulțimea l-a aclamat de pe chei vreme îndelungată. Republica îl conducea pe marele ei prieten. Doi ani mai tîrziu un pașă turc va ajunge la porțile cetății pentru a lega în lanțuri cîteva negustori și pentru a cere mărirea tributului la cinci mii de ducăți din cauză că pe acolo pusese piciorul Skanderbeg.

Această călătorie dura două zile și o noapte, dar floata încărcase pesmeți, brînză și apă pentru cinci zile. Kastrioti pornise pe mare cu cîteva căpitani care navigau după soare și Steaua Polară și erau singurii care cunoșteau locul unde trebuiau să acosteze. Se întîmplase ca pe furtună unele vase să se piardă printre insulele grecești, altele să ajungă chiar pînă la țărmurile Africei.

În prima zi vremea a fost frumoasă, însă noaptea s-a stricat. Skanderbeg a ținut flota la un loc cu semnale luminoase. Îl dureau ochii fiindcă peste zi tot privise la apa albastră în care scinteau razele soarelui. Când a început furtuna, sufletul i se îngreună ca o piatră. De la corabia cea mai apropiată răzbătea nechezatul cailor. Soldații săi puneau piciorul pe puntea unui vas pentru prima oară și priveau marea ca pe o imensitate alune-coasă, care te mută în cealaltă parte a pământului. De aceea, pe tot timpul îmbarcării, oamenii și caii erau pă-trunși de neliniște, și această stare pusesse stăpânire și pe comandantul lor, dar pînă la urmă el restabilise ordinea, și îmbarcarea se terminase cu bine. Acum, în mijlocul furtunii auzi din nou nechezatul cailor și îl cuprinse îngrijorarea. După miezul nopții vîntul își schimbă direc-ția spre nord, pe cer apărură stelele și marea se domoli. Ziua și noaptea următoare au trecut liniștite.

Skanderbeg era cu ochii îndreptați cînd la luminile corăbiilor sale, cînd la coasta, unde trebuia să ajungă în zori. Flota Genovei blocase golful Neapolelui, iar cea a regelui Franței patrula în larg, așa că ele puteau oricînd să-l atace pe Kastrioti înainte ca acesta să pună piciorul pe uscat, și dacă nu se grăbea se putea să nu mai găseas-că nici un loc de debarcare. Ferdinand întîmpina greu-tăți în Neapole și în fortărețele răsăritene, la Barletta și la Puglie. Era amenințat să piardă regatul și, odată cu el, visul tatălui său de stăpînire a Mediteranei. Împotriva lui se ridicaseră pretendentul la tron René D'Anjou din Franța, Iohan Orsini, principele Tarantului, Picinino, cel mai vestit general al Italiei și Ercole d'Este, principele Ferarrei care urmăreau să îl alunge imediat „pe bastardul uzurpatorului“. Ultimele știri spuneau că soția sa, regi-na Isabela, cerșea ajutor la poarta bisericii Martiriului Sfințului Petru.

În zorii zilei, tocmai la răsăritul soarelui, Giorgi Kas-trioti zări coasta și găsi liber portul Barletta. Acum era sigur că va debarca liniștit și, de bucurie, dădu ordin să

se tragă o salvă cu toate tunurile flotei sale. Cu un an în urmă îi scrisese regelui Ferdinand că nu îi consideră adevărați prieteni pe aceea care nu îți întind o mină la necaz din propria lor voință și așteaptă ca tu, năpăstuitul, să te rogi de ei, să îi implori ca să te ajute. El va porni spre Neapole cu cîtă armată va fi nevoie, doar regele să-i trimeată vase pentru transportul ei. Șase luni mai târziu, din porunca lui Ferdinand, două corăbii au acostat la țărmul albanez, și Kastrioti l-a pus pe nepotul său, Ghioka Stres Balș, „Koiko“, în fruntea unui batalion de cinci sute de cavaleri de gardă, cu destinația Neapole. Au ajuns acolo, căpitanul a zdrobit două coloane din armata lui Ercole d'Este și a cucerit „vama oilor“ de la Abrucetto, unul dintre izvoarele importante ale bugetului regatului napolitan. Deși prin vitejia sa avîntul rebelilor se domoli pentru cîteva zile, tînărul Ghioka își dădu seama că luptă pe niște meleaguri unde domnesc dezordinea și distrugerea, unde nimeni nu avea să se îngrijească de hrana oamenilor lui și, cum prima datorie a ostașului este să moară de foame, el începu să prade și să jefuiască în căutare de alimente.

Acum Skanderbeg pleca și el în ajutorul lui Ferdinand și, odată marea fiind trecută, nu știa ce-l aștepta pe uscat, unde situația se schimba de la o zi la alta. Luptele interne care începuseră acolo erau operele forțelor potrivnice țărilor de la Adriatica. Franța și Venetia, Genova și cîteva state italiene sprijineau rebeliunea contra regelui, în timp ce Vaticanul și Milano luaseră apărarea lui Ferdinand al Neapolelui. Ultimele puteri constituiau pivotul cruciadei împotriva turcilor și el trebuia să se mențină. Skanderbeg era convins că prin intervenția lui soarta luptei se va întoarce în favoarea regelui amenințat cu izgonirea de la tron, dar știa în același timp că vestea debarcării sale va cauza grave tulburări în Italia. Papa îi trimisese o scrisoare în care îi blestema pe rebeli și acțiunea lor de a pune bețe în roate uniunii creștinătății împotriva păgînilor, declarîndu-i că :

„Venirea ta aici este binecuvîntată“, însă Malatesta, ducele de Rimini, strigă în fața tuturor că dacă Skanderbeg pune piciorul în Italia, el îi va chema pe turci în ajutor.

Primul om recunoscut de Kastrioti de departe, pe țărm a fost nepotul său Ghioka Stres Balș, fratele lui Giorgi, cel care predase otomanilor Modrița, aflat acum în închisoarea din Neapole. Căpitanul galopa de-a lungul coastei și le striga barcagiilor să se îndrepte degrabă spre corăbii. Înapoia lui, un omuleț mic de statură se aruncă în șaua unui cal robust, era guvernatorul din Barletta. Iată că Skanderbeg sosise, astfel știrile care circulară de două săptămîni despre probabila sa debarcare se adevăraiseră. Acum, chiar guvernatorul va da vestea cea mare. El îl urma îndeaproape pe Ghioka și-i striga ceva fără încetare, străduindu-se să-l liniștească pe acesta ca și pe sine însuși, dar tînărul alerga înainte și nu-l asculta.

Skanderbeg aștepta în picioare, și nepotul, roșu ca o văpaie, sări de pe cal și veni spre dînsul zîmbind larg de bucurie. Era un uriaș de 23 de ani, care lua boul de coarne și îl trîntea la pămînt, un adevărat vlăstar din neamul viguros al Balșilor, dar figura o avea tot de copil. Ghioka se opri la zece pași în fața unchiului, însă cînd îi văzu ochii, marea și pămîntul dispărură dinaintea lui și rămase doar Kastrioti. I se aruncă în brațe și începu să-l sărute pe gît și pe umeri.

— Bine, bine, Koiko. Îți urez multă fericire, fiule ! îl spuse Giorgi, mîngîindu-l pe creștet și bătîndu-l pe spate pentru a-l liniști.

Skanderbeg ar fi vrut să-l sărute, dar în preajma tînărului se afla guvernatorul, galben ca ceara, neștiind dacă și el trebuia să-l îmbrățișeze pe multășteptatul prieten. Mai la o parte se adunaseră barcagii.

— Acum Koiko, dă ajutor să coboare armata! Repede! Și întreabă-l pe acesta unde se găsește regele, vorbi Kastrioti, arătându-l pe guvernator.

Ghioka văzu că unchiul său purta pe umeri pelerina de purpură, îmbrăcase jiletca cusută cu fir de aur și șalvarii brodați, strîns legați sub pîntece. Avea la brîu spada grea și strălucitoare, iar în mînă ținea de curea coiful. Tînărul se gîndise că unchiul purta veștmintele de sărbătoare pentru a se duce la palat, mai tîrziu va observa că Skanderbeg așa va umbla îmbrăcat de-a lungul întregii campanii și cu armele lustruite în fiecare zi. Localnicii se vor mira, văzîndu-l pe acest bărbat cu trup de atlet înveșmîntat în straie roșii, galbene, albe și de felul cum obișnuia să comande energic, scurt, ca să nu mai vorbim de drapelul său cu vulturul cu două capete și cu steaua familiei Balș deasupra. Skanderbeg avea acum 57 de ani și, cu barba sa pe de-a întregul cărunță, părea un rege descins de la Troia.

— Acesta este guvernatorul, îl arată Ghioka pe omulețul din preajma lor. Ia uită-te cum se urcă pe cal, ca un bondar.

— Foarte bine. Să-i dea Domnul viață lungă, zise Skanderbeg.

Demnitarul stătea cu respect la cinci pași mai la o parte de cei doi și abordase pe chip o expresie prietenoasă și serioasă în același timp.

— Întreabă-l despre Ferdinand, îi porunci Kastrioti nepotului.

Guvernatorul răspunse cu bunăvoință că regele se găsește la răsărit, la cincizeci de mile de Barletta.

— Azi ne vom odihni aici, dar să-l anunțe pe suveran că mâine la cină vom fi în tabăra lui.

Omulețul înclină din cap și plecă foarte uimit, grăbindu-se să-l înștiințeze pe rege printr-o scrisoare de sosirea lui Skanderbeg.

În țară lucrurile ajunseseră în acel punct, cînd mai trebuia încă un atac pentru a-l arunca pe Ferdinand în

mare, și acesta chiar ținea pregătită o corabie ca să ia drumul exilului. Dar căderea regelui, ce părea de neînlaturat, va cauza oricum multă agitație în Europa, așa cum se întâmplă cînd se prăbușesc marile regate.

Rebelii uimiți de succesele rapide și furați de propria lor bucurie aveau acum o ezitare, de care guvernatorul a știut să profite, negrăbind capitularea. Tocmai în asemenea momente intervenea debarcarea lui Skanderbeg, așteptată de multă vreme. În cel mai rău caz acest ajutor va paraliza pentru o vreme avîntul uzurpatorilor. După cum apucase să vadă guvernatorul, era posibil să vină apa și la moara regelui, de aceea se felicita acum că nu angajase nici un fel de discuții cu dușmanii, hotărît să-i rămînă credincios suveranului. El îi scrisese lui Ferdinand că pentru Skanderbeg un marș de cincizeci de mile nu însemna mare lucru, în vreme ce nici o armată din Italia, încă de pe timpul legiunilor romane, nu înaintase mai mult de șaptesprezece mile pe zi.

După amiază s-a terminat descărcarea corturilor, a proviziilor și a altor efecte. Soldaților le tremurau picioarele ca valurile mării din care ieșiseră. O treime din ei erau încă galbeni la față, ca lehuzele. Oștenii priveau înainte cu speranță, și nimeni nu întorcea capul spre apa care le întorsese stomacurile pe dos. Ei rezistaseră două zile și două nopți, mîncînd și dînd înapoi pe gură și pe nas tot ce băgaseră într-înșii, apoi se lungiseră pe jos, mușcîndu-și bărbile și mustățile de răul balaurului pe unde le involburate. Acum cei bolnavi încercau să-și recapete vlaga și să uite de răul de mare, dar aerul sărat cu miros de iod le umplea nările și ei mergeau împleticit, ducîndu-și palmele la tîmplele îmbrobonate de sudoare. Cînd se răspîndi vestea că se va face apelu, oamenii începură să se ridice cu greu de pe unde se aciuiseră și să privească în jur descumpăniți. Soarele încălzea la fel ca în Albania, dar pămîntul le era străin și nesigur. Oricum ar fi fost, armata dorea să păsească pe acest

sol și tot pe el să găsească și drumul întoarcerii. La un moment dat sosiră și cele cinci companii ale lui Ghioka Stress, primite cu aplauze. La apusul soarelui flautele sunau „adunarea“.

Bărbații, femeile și copiii din Barletta au ieșit în grabă, cu mare zarvă, din prăvăliile și casele lor să vadă armata străină de la care așteptau minuni. Guvernatorul, însoțit de un grup de nobili călări, apăru în fața mulțimii și striga ceva, făcând gesturi largi, încercînd să potolească entuziasmul și curiozitatea poporului.

Oștirea formată din trei mii de oameni, odihnită, întremată și dîrză, aștepta în tăcere pe Skanderbeg. Acesta se arătă condus de Gheorghe Pelini, Andrea Zaharia, Ghin Maneși și Ghioka Stress, trecînd în revistă companiile. Nepotul său privi cu uimire disciplina, armamentul, uniforme și alinierea perfectă a ostașilor. Infanteriștii, călăreții, chiar caii parcă erau la fel, ca niște figurine de ceară cu sulile, săbiile, arcurile și curelele în aceeași poziție. Stăteau smîrnă cu fețele și trupurile împietrite. Aceasta era o nouă armată, unită și instruită care iradia o forță, o disciplină de nezdruclinat și gata oricînd să pornească la luptă. Se vedea că Skanderbeg și ceilalți căpitani se obișnuiseră cu noua înfățișare a acesteia, de parcă ea ar fi arătat așa de cînd lumea. Ghioka se străduia să-și închipuie cum se va comporta această armată în timpul bătăliei, dacă va menține aceeași ordine și va executa cu aceeași precizie manevrele ca acum.

Kastrioti se opri înaintea stegarilor, salută și porni mai departe fără a scoate un cuvînt. Ajunse în dreptul companiilor tînarului căpitan așezate la flancul drept al armatei, acoperind priveliștea orașului Barletta. Comandantul se îndreptă spre mijlocul frontului și ridicîndu-se pe un loc mai înalt își strigă nepotul. Acesta veni în trapul calului și se opri alături de unchiul său.

— Aceștia, băiete, trebuie să se alinieze în continuarea celorlalți, îi spuse Kastrioti, arătîndu-i cu brațul cele cinci companii.

Lui Ghioka i se împăinjeniră ochii. Călăreții lui, pe care se obișnuise să-i vadă în fiecare zi și credea că sînt o armată în adevăratul sens al cuvîntului și se străduise să o mențină așa cum era, ședeau acolo nealiniați, uimiți, arși de soare, rufoși. Țineau caii de friu asemeni căruțașilor, se sprijineau de grumazul lor, cum aveau chef, stăteau strîmbi, crăcănați de parcă se aflau în șa, încît aduceau cu o bandă de vagabonzi, buni de puși pe fugă cu biciul. Asudat din cap pînă în picioare, tînărul căpitan simțea în ceafă privirea întregii armate venite din Albania, iar în dreapta vedea chipul sever, tăiat în piatră, al unchiului său. În acel moment tocmai apusese soarele și umbra amurgului acoperi toate cele cinci companii ale lui Ghioka, înfășurate parcă într-un lințoliu al rușinii.

— Aici sîntem pe pămînt străin, îi spuse Kastrioti nepotului său. Noi am nădușit la Kashar o vară întreagă pentru ca armata să arate așa cum este, dar tu nu aveai de unde să știi. Nu ești vinovat, fiule. Hai să ne apropiem ca să-i vedem mai bine pe oamenii tăi.

El se îndreptă către companiile de la flancul drept urmat îndeaproape de Ghioka. Ultimul își lîngea transpirația de pe buze iar inima îi bătea în piept ca o tobă. Comandantul îi vorbise cu blîndețe și asta îl turburase. „Ce mi-ai făcut, cîinilor? Dar nu-i nimic, unchiul știe că sîntem viteji. O să vedeți voi cum o să vă strîng în curele să vă iasă ochii din cap“, se gîndea tînărul căpitan la soldații săi.

Skanderbeg îi privea în ochi de aproape pe soldații din primul rînd, i se adresa cîte unuia pe nume și îi dădea vești de pe acasă. Era mulțumit că scăpase de călătoria pe mare și că debarcase laolaltă cu întreaga sa armată, vitează și glorioasă în luptele purtate pe uscat. Călăreții rideau cu glas înalt, continuînd să rămînă în poziție de „drepti“. Lui Ghioka i se muiase inima de mulțumire, și acum oștenii lui i se păreau din nou neînfrițați și frumoși ca în fiecare zi. Într-adevăr toți erau aleși

pe sprinceană și plesneau de sănătate. Îl urmaseră fără șovăire prin tot regatul Neapolelui, dar și el îi îndopase cu carne de berbec și cu vin. Numai că arătau ca o șleah-tă de vagabonzi rufoși. Kastrioti se opri în fața companiei a treia, și nepotul observă că aceasta abia reușea să mențină alinierea.

— Precinstite părinte vino aici, îl strigă Giorgi pe abatele Pelini.

Acesta se apropie în pasul lejer al calului, cu miinile la piept. Privi pe deasupra capetelor soldaților lui Ghioka și așteptă să se facă liniște. Ridurile i se adunaseră pe frunte, iar nasul îi atârna ca un cioc de pasăre deasupra gurii. Ostașii rămăseseră stane de piatră. Știau că abatele va trînti dintr-o clipă într-alta o glumă hazoasă și așteptau nemișcați.

— Nu, înălțimea voastră, îi dădu drumul Pelini. Aceștia trebuie spălați trei zile pe corp și pe mațe, altminteri nu vor putea lua parte la trecerea în revistă a armatei.

Ghioka începu să ridă în gura mare la fel ca ceilalți și uită de amenințarea că-și va strînge soldații în curele, de-o să le iasă ochii din cap și se considera omul cel mai fericit din lume.

★

Regele Neapolelui pornise spre Barletta cu o zi înainte, și seara următoare se întâlni cu Skanderbeg la castelul din Tran. El îl numi pe Kastrioti „tată“ și îl îmbrățișă cu ochii în lacrimi. Se bucura sincer de venirea lui Giorgi, apoi suveranul se liniști și albanezul îl văzu mai bine. Se îngrășase; avea capul ca de berbec, cu părul des și aspru, gîtul scurt, sprijinit pe umeri rotunzi de om căruia îi place traiul bun, umorul și intrigile de palat. Din cauza oboselii sau a îngrijorării sub ochi îi apăruseră cearcăne vineții. Luptele cu rebelii i-au adus destule ne-cazuri, pentru că trebuia să se mute dintr-o parte într-alta a regatului, cărînd după sine întreaga curte, care cheltuia, mînca și bea la fel de mult ca înainte și el fi

făcea toate poftele, fiindu-i lehamite de strigătele și jeluirile ei. Dar aceste lovituri și necazuri se topiră ca prin farmec odată cu apariția lui Skanderbeg, care trezise în Ferdinand noi speranțe în ceea ce privește salvarea tronului, și acum râdea și se bucura din tot sufletul. Regele veni cu întreaga lui suită de miniștri și generali, toți nepoți și veri ce se apucară să vorbească vrute și nevrute și să se așeze obosiți, fiecare pe unde apuca. Nu se vedea în acea curte pasageră nici măcar un bărbat adevărat, în schimb erau niște femei, care nu stăteau o clipă locului și leșinau cît ai zice pește.

Kastrioti ceruse această audiență pentru a primi „ordinele necesare“, dar regele îi spuse : „Cum adică să primești ordine de la mine, o, tată ?“ și nu își lua un moment mîna de pe umărul comandantului. Skanderbeg se miră la început, mai ales că trebuia să vorbească în fața atîtor „veri“ și „nepoți“. Îi spuse regelui că se gîndise să pornească cu armata în nordul orașului Barletta și că îl numise pe abatele Giorgi Pelini ambasadorul său pe lingă suveran.

Tot în acea săptămînă au sosit la Abrucetto și trupe ale ducelui din Milano. Regele începu să creadă că, oprit la marginea prăpastiei, carul său va porni înapoi și începură chefurile cu mîncare și băutură. El făcea acum gesturi cu două înțelesuri cînd doamnele continuau să leșine.

Semăna cu un copil îmbătrînit înainte de vreme, care nu dorește să ajungă niciunde, ori să facă ceva precis, doar să stea sub umbrar cu femeile sale, să bea, să mănînce și să țipe din te miri ce.

Skanderbeg se întoarse în tabără ca să întocmească planul viitoarei lupte. Bătrînul Alfons trăsese multe sfori în Mediterană, se ocupase cu lucruri importante, și Giorgi nu ar fi crezut niciodată, dacă n-ar fi văzut cu proprii săi ochi, că marele rege lăsase drept urmaș o asemenea creatură. Era nevoit să-l sprijine pentru că, luptînd pentru el pe teritoriul Italiei, lupta pentru apărarea

frontului european și pentru menținerea acestui mare regat care se întindea din Spania pînă în Sicilia și era rivalul cel mai puternic al Veneției.

În cele din urmă regele a fost convins să se ducă la Abrucetto ca să se unească cu armata din Milano. La 8 septembrie Kastrioti reveni la castelul Tran pentru a-și lua rămas bun de la Ferdinand. Suveranul îi spuse că îi lăsa mină liberă la Barileta. Deschise brațele și-l îmbrățișă cu multă dragoste, se retrase cîțiva pași înapoi, luă o înfățișare șireată, făcîndu-i cu ochiul și amenințîndu-l cu degetul, vroid parcă să-i spună : „Ei, bine că ne-ai scăpat regatul ! Noi știm că acum vei face pe cîmpul de luptă minunile despre care ți s-a dus vestea. Te cunoaștem noi pe tine.“ Apoi împreună palmele în semn de rugăciune și era gata să izbucnească în plîns. Skanderbeg înlemni de uimire și se făcu alb la față. Cunoscuse în Albania tot teatrul pe care obișnuiau să-l joace năpoleanii, dar aici vedea un rege care întrecea în falsitate pînă și pe un patron de tavernă.

„Koiko să nu rîzi, îi spunea el în gînd nepotului său. Trebuie să facem pe dracu-n patru ca să-l ajutăm pe smintitul ăsta, altminteri toată Albania va ride de noi.“

*

„În Italia războaiele se fac cu bani mulți, dar fără vărsări de sînge“, scrisese undeva Enea Silvio Piccolomini, care acum devenise papa Pius al II-lea. Skanderbeg auzise ceva despre acestea, dar realitatea pe care o vedea acum întrecea orice închipuire.

Era doar secolul „condotierilor“, al marilor conducători italieni care duceau luptele elucidîndu-și în prealabil divergențele prin discuții și teorii pline de eleganță. Apoi acestea se demonstrau pe cîmpul de luptă, fără ciocniri armate, cu manevre de încercuire, ocuparea pozițiilor și tăierea căilor de aprovizionare. O armată astfel „încercuită“ pierdea teoretic bătălia și trebuia să se predea ori să se retragă. Orice altă manevră era socotită

„barbară“ și vărsarea de sînge nu-și avea rostul, ieșea în afara „concepțiilor strategice ale războiului“.

Comandantul albanez picase ca din cer în regatul lui Ferdinand măcinat de rebeliuni, unde condotierii conduceau companiile asemenea unui cadrul, și victoria trecea dintr-o parte într-alta după cîteva zdrăngănituri de spade, mărind și mai mult confuzia generală în rîndul poporului și a statelor învecinate. Așa se desfășurau „luptele“ de care ridea Ghioka, neputîndu-se învăța cu apucăturile italienilor, deși stătea printre ei de aproape un an. Însă mai exista și politica de care abatele Pelini făcea mare haz. Aici minciuna și intriga treceau drept înalte podoabe morale ale unui adevărat bărbat. Drep-tatea, sinceritatea, credința nu aveau preț, ele fiind niște apucături ale unor oameni primitivi, de prin sălbăticiile Alpilor. Pe aceste meleaguri de vis pentru nobili și cavaleri era normal ca regele să se ocupe cu intrigi și cu aventuri amoroase, neținînd seamă de „situația disperată“ cînd dintr-o clipă într-alta putea să-și piardă tronul. Lipsa de seriozitate a celor de aici îl supără și îl neliniști deopotrivă pe Skanderbeg. Nu se putea sprijini pe nici unul dintre principiile sau legile pe care se obișnuise să le respecte. Asemenea harababură nu mai văzuse pe nicăieri, în Asia, ori Balcani, pe unde îl purtasera pașii. Cît stătuse regele la Barletta, nu fusese în stare să-și adune gîndurile, să întocmească vreun plan, dar în ziua cînd acesta plecă, hotărî să treacă la ofensivă și să-l zdrobească pe uzurpatori, așa cum știa el. Va înlătura orice împotrivire vrăjmașă și va pune ordine atît în rîndurile inamicilor cît și a amicilor.

Printr-un atac rapid la nord de Barletta, fără vărsare de sînge, așa cum scrisese Pius al II-lea, cucerii pozițiile de pe muntele San Angelo și de la San Giovanni Rotondo. Ghioka i-a spus rîzînd că luptau pe un pămînt, mișcător, și Skanderbeg a văzut că dăduse o lovitură care făcuse ecou la mari depărtări, însă nu a înțeles cuvintele nepotului. După aceea se întoarse în sud și îl forță pe renu-

mitul Picinino să se retragă degrabă la Andrias și de acolo la Aquaviva, dincolo de Bari. În această ofensivă dușmanul i-a opus oarecare rezistență, pierzând zece oameni, în schimb a ocupat un teritoriu mai mare ca Arberia. Încercuirea orașului Barletta fusese zdrobită și o sută de mile de jur împrejurul lui curățite, iar autoritatea lui Ferdinand restabilită.

Giorgi căpătase convingerea că tot ce făcuse pînă atunci, făcuse bine și se pregătea pentru noi ofensive. La 25 septembrie primi o scrisoare de la ducele Milanului. „Ajutorul ce i l-ai dat regelui ne îndreptățește să te numim frate bun și drag și să îți acordăm toate onorurile, meritate de tine cu prisosință.“

Ecoul victoriilor obținute numai în două săptămîni cu mare ușurință se răspîndi în întreaga peninsulă. De fapt, după cum le era firea, italienii se pricepeau să umfle totul, iar Skanderbeg începuse să simtă un mare gol între el și inamicul care se retrăgea. În ciuda laudelor și succeselor nu era mulțumit, și încă o dată își dădu seama că acesta nu era un loc potrivit pentru dînsul. „Aici, unchiule, nimic nu durează mai mult de o noapte. Aștia merg cînd la dreapta, cînd la stînga“, îi spuse Ghioka. Giorgi se gîndi că era ceva adevărat în cuvintele băiatului și se străduia să dezlege enigma locurilor în care venise. Îi era clar pentru ce lupta — îl chemase Ferdinand în ajutor — însă nu înțelegea de ce inamicul, care cucerise aproape întregul regat, se retrăsese atît de repede, fără să opună rezistență !

După vara secetoasă și toamna tîrzie care făcuse ca în păduri și pe pășunile din munți să izbucnească incendii, începură pe neașteptate ploile. De trei zile baierile cerului se rupseseră, iar în ziua a patra pîraiele și riurile se revărsau șuvoaie către mare. În port vasele își legănavu catargele ca niște schelete de umbrele, iar cerul părea că se va prăbuși asupra pămîntului. Un fulger căzu cu buibuit asurzitor asupra unei corăbii și oamenii de pe țarm

strigau speriați, privind către vasul care fumega. Dar flacăra se stinse de la sine. Toate lucrurile erau îmbibate de apă, gata să se desfacă, să se prăbușească, iar hotarul dintre pământ și imensitatea lichidă părea subțire și provizoriu.

Skanderbeg intră în cortul lui Pelini și îl găsi pe abate în picioare, înfășurat în pelerina neagră, sprijinit de stîlpul din mijlocul cortului, cu o carte în mînă. Vîntul și ploaia băteau în pînză, dar părintele nu auzea nimic. El era singurul punct uscat din univers și citea, absent la tot ce se întîmpla în jurul său, absorbit de ceea ce scria în filele acelei cărți.

— Ce cugetare sfîntă a găsit cinstitul nostru părinte acolo ? îl întrebă Skanderbeg scoțîndu-și pelerina care șiroia de apă și o atîrnă într-un cui.

Zimbea tainic la gîndul că venise acolo ca să-i mărturisească preotului oful ce-l avea pe suflet.

Abatele se uită pe text și îi traduse : „Scrisul este mai vechi și mai adînc decît limba, dar mai puțin folosit. Primul om, ca să imortalizeze ceea ce știa, a săpat în piatră figuri care țineau locul cuvintelor. Și așa au început creaturile înțelepte să se înțeleagă, cu semne și desene, apoi au apărut literele. Scrierea dă formă puterii minții. Oamenii din toate vremurile au fost uimiți de minunăția scrisului.“

— Este o carte oprită ? îl întrebă Skanderbeg.

— Celălalt autor îl contrazice, spuse Pelini întorcînd pagina. Spune că cuvîntul este harul, frumusețea dinții, forța dată omului, ce-l deosebește pe acesta de celelalte animale și păsări, deci cuvîntul a fost la început.

Tipăriturile erau un lucru neobișnuit, mai rare decît pulberea de aramă și zahărul, de aceea Skanderbeg privi încă o dată acea carte, apoi ridică ochii întrebători asupra abatelui. Nu știuse că glumețul părinte ascundea această rară plăcere atît de nobilă și de frumoasă.

Acum acesta se uita la Skanderbeg cu o strălucire în căutătură și aștepta. Înțelegea întrucitva mirarea comandantului.

— Înseamnă că este o carte în care sînt scrise două idei și nu se hotărăște pentru nici una dintre ele, spuse Giorgi.

— Iartă-l, Doamne ! Autorul este un eretic în viață, fiindcă înaintea Sfintei Scripturi, orice altă carte este blestemată, și la început a fost cuvîntul, zise abatele în loc de răspuns, cu bine cunoscuta-i manie de a vorbi pe ocolite și fiecare să înțeleagă ce vrea.

— Aici mai văd o altă tipăritură, arată Kastrioti cu degetul o carte cu copertile roșii aflată pe canapeaua, unde preotul își ținea odorele sfinte pentru liturghie.

— Despre ce este vorba în ea ?

— Încearcă a dovedi că în război fierul este mai la preț decît aurul și nu invers, cum cred cîțiva împărați cu minte puțină și în continuare arată amănunțit cum trebuie guvernate țările ocupate. Mi s-a părut plictisitoare, zise abatele.

— Nu, mie mi se pare că spune lucruri înțelepte. Dacă s-ar fi măsurat puterea după cantitatea aurului, noi nu ciștigăm nici o bătălie.

Preotul zvîrli cartea pe un cufăr și zîmbi ca un om prins cu o șotie. Skanderbeg îi văzu ochii de șoim scînteind, în contrast cu fața sa lipsită de culoare, ce păreau să-l întrebe care era cauza acelei vizite neașteptate.

Kastrioti se plimbă prin cortul cel mare în care se găsea altarul de campanie și multă pradă de război, în vreme ce Pelini îl urmărea cu privirea fără să-și miște capul. Se găseau acolo statuete, candelabre, vase de lemn și metal de o mare frumusețe ce te îndemneau să nu te mai saturi admirîndu-le. Călare, împreună cu doi purtători ai altarului, abatele obișnuia să meargă la vreme de război în primele rînduri ale armatei și pe cînd soldații urmăreau dușmanul care se retrăgea, ori dădeau

foc caselor și prindeau animalele, el alegea prada. O parte din ea o cumpărase de la oșteni pe câteva parale sau aceștia i-o dăruiau ca să le ierte păcatele.

— Și dumitale cine îți va ierta greșelile, sfinția ta ? îl întrebă Kastrioti fără dojană în glas, dar uitându-se încă o dată la lucrurile de preț care se aflau în cort.

Abatele ridică ochii spre cer a rugă și smerenie și zise :

— Deasupra tuturor robilor lui Dumnezeu veghează sfântul părinte care nu este atît de înțelept ca înălțimea voastră.

Se pricepea ca nimeni altul să rostească fără teamă cuvinte primejdioase, dar, ieșite din gura lui, ele nu supărau niciodată. Deschise cufărul și scoase de acolo o scrisoare pregătită pentru papă, unde cerea absolvirea de păcate în timpul luptei, ca un adevărat cruciat, cum și era dealtfel.

Abatele ședea cu mîinile încrucișate la piept, avînd aceeași privire sticloasă și puțin încurcată. Ca politician și negociator nu avea pereche, însă slujbele le făcea parcă de mîntuială, fără să-i pese nici de Cristos, al cărui slujitor pe pămînt trebuia să fie, nici de cei care-l ascultau.

Skanderbeg se temea ca părintele să nu aibă într-o bună zi neplăceri cu Vaticanul. Chiar duminica trecută, obosit de căldură, le dăduse binecuvîntarea soldaților, nemaiașteptînd ca aceștia să îngenuncheze. „De ce ai făcut așa, sfinția ta ? îl întrebaser comandantul.” — Domnul primește ruga păcătoșilor și cînd ei stau ca turcii, în genunchi precum catolicii, în picioare ca ortodocșii, sau țopăind ca păgînii. Important este ca oamenii să se teamă de afurisenia din această lume și de iadul din lumea cealaltă”, răspunse abatele. Acum se afla într-unul din rarele momente cînd simțea nevoia să-și descarce sufletul. Skanderbeg îl privi cu atenție și se gîndi că părintele nu credea în nimic. Și-ar fi slujit la fel și propria-i slujbă de înmormîntare.

— Mi s-a spus că nu a rămas ostaș nespovedit, îi spuse Giorgi.

— V-am promis în ziua când am pus piciorul aici că toți se vor spăla de păcate, zise Pelini, și Kastrioti îl crezu, fiindcă sfinția sa spovedea oriunde, câteodată chiar din șaua calului, ori chiar bînd cot la cot cu păcătosul. Elibera omul la repezeală de păcatele vechi, fiindcă acesta se va întoarce grabnic cu altele noi. Soldații se temeau de el, dar îl și iubeau.

— Am primit o scrisoare de la Kruja, îl vesti Skanderbeg. Turcii se agită din nou la granița imperiului.

Abatele se posomorî. Nu dorea ca binecuvîntata campanie din Italia să fie întreruptă. Se pare că Giorgi venise în cortul său ca să discute despre pericolul otoman.

— Dar Mehmet se află în Asia, zise Pelini.

Sultanul cucerea partea de nord a acestui continent, totodată atacase marile porturi ale Mării Negre și teritoriile pînă la hotarele Armeniei. Ele erau o pradă ușoară pentru împărat, făcînd parte din politica sa de discordie, de amenințare și de teroare îndelungată, vrînd în același timp să închidă și drumurile comerciale ale apusului cu răsăritul.

— În schimb Sinan-pașa și Hamur-pașa sînt la granițele Albaniei și ar putea să profite de absența noastră îndelungată. Un motiv ca să strice armistițiul se găsește oricînd, încercă Skanderbeg să-l convingă pe abate de noua primejdie turcească.

El ținea în mîini un vas de lemn negru, greu ca plumbul și îl ridică în sus pentru a-i privi desenele în care se distingeau niște femei goale care dansau sub pomi la marginea unui rîu, după o muzică îndepărtată și condusă. Dansatoarele te izbeau prin urîtenia lor. Unele părți ale corpului erau disproporționate, nu din cauza nepriceperii meșterului, ci a bucuriei sale diavolești. Cu vîrfurile cutitelor zgîriase pe lemn conturul subțire al buzelor, al coastelor și al gîturilor acelor femei, străduin-

du-se să dea la iveală tumultul sufletelor dominate de păcate.

Ploaia contenise, dar sufla un vînt nebun care vroia să smulgă cortul și să scoată la lumină acel arsenal de erezie cu frumuseți drăcești, suficiente pentru a arde pe rug și zece prelați deodată. Skanderbeg veni în fața abatelui, care se înfășură mai bine în pelerină și îl întrebă :

— Ai citit ceva nou despre Pirus, ori știi pe cineva care are cărți cu el.

Abatele îl privi surprins. Nu-i trecuse prin minte să se intereseze, dar promise că va căuta ceva în legătură cu marele general.

— Scrisoarea pentru papă o va duce sfinția ta însuși la Roma. Încearcă să faci în așa fel ca armata pontificală să se pună în mișcare spre noi. Chiar cu cinci zile dacă îi grăbești marșul și tot este bine. Profită de întorsătura pe care a luat-o cursul războiului. Eu pot zdrobi toți rebelii de pe țărmul Adriaticei, dar nu am de gînd să colind după ei în jumătate din Italia și să iernez aici. Oastea sfîntului părinte va însemna un ajutor moral pentru regele Ferdinand.

Skanderbeg îi spuse toate acestea cu o voce joasă, sacadată, privindu-l drept în ochi și acoperindu-l cu trupul său mare. Preotul știa că atunci cînd vorbea astfel, nimeni și nimic nu-i mai putea schimba hotărîrile.

— Voi trimite cinci oameni să aibă grijă de altarul campaniei, mai adăugă Giorgi.

Abatele suportă privirea rece a comandantului și, pentru a se mișca într-un chip, făcu asupra lui semnul crucii și acesta înălță capul. Pe frunte i se adunaseră cutele. Era palid și cu barba zbîrlită.

În ochii prelatului trupul lui Skanderbeg căpătase o mărime neobișnuită și cînstitului părinte i se chirci inima de frică. Avea acum în fața lui un erou din timpurile străvechi, deschis la suflet, măreț, puternic, asupra căruia semnul crucii nu avea nici o înfrîurire, fiindcă el, cu un singur braț, îl putea distruge pe păstorul turmel.

Dar marele comandant îi vorbi pe îndelete, cu acel ușor tremur al vocii binecunoscut lui Pelinî.

— Trebuie să ştim dacă papa va porni cruciada după aceste încurcături ale lui Ferdinand şi dacă mai are de gînd să treacă prin Albania.

Abatele îşi linişti bătăile inimii şi îşi retrase mîna din dreptul pieptului. Nu ştia niciodată de ce îl cuprinseser uneori spaima în timpul discuţiilor cu Skanderbeg. Ochii lui scăpărară pentru o clipă. Acum pricepea bine scopul vizitei sale imediate la Roma. Îşi reluă dintr-odată vechea înfăţişare indiferentă, ca şi cum nu ar fi înţeles nimic.

— Nu avem altă cale pentru a înfăptui unirea Albaniei, îi spuse Kastrioti, aplecat cu tot corpul asupra părintelui şi cu privirea sfredelitoare.

*

Cavaleria lui Picinino, îmbrăcată în fier, de nu se vedeau încît picioarele cailor, înainta ca o falangă de micuţe fortăreţe. În spatele ei mergeau carele cu tunuri, fiecare tras de patru cai. În cîmpiile Italiei această oaste a generalului era renumită şi de neînvins cînd atacurile se dădeau frontal. Numai că Skanderbeg stătea la pîndă, îl hărţuia cu infanteria, cu arcaşii, cu suliţaşii, apoi lansa călăreţii săi în flancuri şi în spate, adică în punctele mai slabe ale puternicei armuri. Cînd erau doborîte la pămînt, micile fortăreţe nu mai puteau lupta. După aceea se arunca în iureşul bătăliei însuşi Kastrioti în fruntea companiilor de gardă şi desăvîrşea treaba cu spada sau cu măciuca ghintuită. Dar aceasta însemna doar una din nenumăratele manevre ale albanezului. Altă dată Giorgi a atras duşmanul asupra sa, fugind cu rîndurile risipite, după care s-a întors pe neaşteptate, aruncîndu-l pe Picinino într-o vale cu mici coline. Datorită repeziciunii şi rezistenţei, armata putea să lovească prin surprindere, în momentul cînd duşmanul era rupt de oboseală, ori să-l hărţuiască, întinzîndu-i numeroase curse.

La început Picinino nu a dat prea mare importanță acestui fel de a lupta. Călăreții lui Skanderbeg, ușori ca păsările în zbor, aduceau cu niște corsari ai cîmpiilor, ce trebuiau alungați prin forța fierului. Pînă acum nu se dăduse nici o bătălie hotărîtoare, ci numai frînturi de lupte, din care generalul ieșise întotdeauna în pierdere. Fără zgomot, pe nesimțite, cavaleria, arma cea mai de preț a lui Picinino, pierdea în niște ciocniri ce se terminau înainte de a începe ca lumea. Semăna cu o luptă dintre un urs și un lup înfometat. În vreme ce primul lăsa dîra singelui la tot pasul, ultimul mușca de unde apuca și această tactică devenise la fel de păgubitoare ca și cutremurul de pămînt de acum cinci ani. Mica armată albaneză nu cunoștea regula „luptelor de salon“. Ea lăsa în urmă sînge, băgînd groaza în dușmani.

Ienicerii lui Skanderbeg, erau niște oameni cu ochii înflăcărați, posaci la chip, care se băteau ca lei, semănînd moarte în jurul lor.

Acest Skanderbeg coborît din munți intervenise făcînd să schimbe tactica de luptă a oștirilor europene. Teoriile, regulile și principiile de pînă acum nu mai aveau nici o valoare. Cavaleria ușoară albaneză, îmbrăcată cu o za subțire pe sub tunică, înarmată cu ghioage și săbii, rapidă ca săgeata, putea să dea atacuri în orice loc, pe neașteptate. Ea era o armă nouă, hotărîtoare pentru obținerea victoriei. Primul a înțeles acest lucru însuși Picinino, care continua să se retragă. În acei ani se va răspîndi în Italia, apoi în Franța faima noii armate cunoscută sub numele de „cavaleria albaneză“, iar mai tîrziu ostașii ei se vor chema „stratioți“.

La sfîrșitul lui septembrie, Kastrioti a început ofensiva în marea provincie Basilicata. În cîteva zile generalul italian își părăsi pozițiile, fiindcă terenul dificil nu-i înlesnea folosirea cavaleriei grele. Skanderbeg îl urmări și se apucă să prade în Altamura. La 30 septembrie, prințul din Taranto s-a retras înăuntrul granițelor sale. Armata

albaneză s-a oprit și ea. Dorința de a se întoarce degrabă în țară l-a făcut pe Giorgi să grăbească desfășurarea bătăliilor și a marșurilor, dar nu putea merge mai departe. Cei trei mii de soldați puși sub comanda sa de către Ferdinand erau o forță prea mică pentru a menține sub stăpânire teritoriile ocupate. Spre mirarea lui, principele Tarantului îl invită la tratative, dar Skanderbeg îi răspunse că războiul și pacea cu supușii săi le va hotări numai monarhul de drept, al cărui prieten era și nu arbitru destinului regatului.

Și în partea de răsărit a țării forțele rebelilor trecuseră de la ofensivă la retragere. Kastrioti se gândi că a sosit vremea să curme vărsările de sânge și dădu ordin soldaților ca dușmanul să fie alungat, nu nimic. Plecase în Italia ca să-l apere pe rege, nu să semene moartea, nici să împămîntenească felul de a lupta al armatei sale, într-un loc străin. El însuși începu să-i cruce pe inamicii căzuți. Picinino trecuse în Taranto, și Skanderbeg îl invită la o întrecere amicală între două escadroane de cavalerie, câte unul din fiecare armată. Generalul acceptă și, în timpul desfășurării întâlnirii, Giorgi stătea cu el de vorbă sub un umbrar.

— Ce stemă porți la piept ? îl întreabă Kastrioti.

— A casei regale din Neapole.

— Ciudat ! Aici toți luptă sub aceeași stemă, se miră Skanderbeg.

Escadronul albanez ăa cîștigat întrecerea, dar nici această înfruntare nu s-a terminat fără o vărsare de sânge.

— Nu e nimic, s-au zgîriat puțin, zise Picinino și-i întinse lui Kastrioti mîna. Comandantul îl îmbrățișă pe „micuț“, săltîndu-l de la pămînt și-l sărută pe frunte.

— Ești singurul general din Italia cu care merită să te lupti, îl laudă Giorgi, însă acela îi răspunse îngîndurat :

— Și cînd te gîndești că acum șapte ani mă pregătisem să vin în Albania ca să-ți dau ajutor.

Skanderbeg se mîhni. Poate că se bătuse cu un prieten și se purtase cu el crud și disprețuitor. „Micuțul“, îl privea cu ochi strălucitori, puțin triști și iscoditori.

*

Ghioka avusese dreptate. Aici pămîntul îți alunecă de sub picioare. Antonino Infuzatto, comandantul fortăreței Taranto, trecuse de partea rebelilor. Lor li se mai alăturase și Aluiz Menutolo, guvernatorul din Castelmare. Skanderbeg tocmai începuse să se convingă cît de mare era importanța unor astfel de conducători din Italia. Dacă puneai mîna pe unul dintre aceștia, armata, principatul sau cetatea îți cădeau la picioare. Toate începeau și se sfîrșeau cu „seniorul“. Țăranii, ținuți în robie și mizerie, se întîmpla să aibă seara un stăpîn, iar dimineața se sculau cu altul pe cap, dar aceste schimbări nu aduceau nimic nou în viața lor. Așa că provinciile și fortărețele treceau cu ușurință prin diferite mîini, după dorințele de moment sau ambițiile conducătorilor. La 10 octombrie, Skanderbeg l-a prins pe Aluiz Menutolo și a hotărît să-l spînzure pentru înaltă trădare, însă guvernatorul a promis că va preda fortăreața, își va lăsa zălog familia și averea în mîinile regelui, jurînd cu înversunare, pentru a cîta oară, că îl va sluji cu credință pe Skanderbeg și pe Ferdinand, așa că Giorgi îi cruță viața.

Aluiz a povestit că principele Tarantului și Picinino urziseră prinderea lui Kastrioti în timpul întrecerii cavaleresti a celor două escadroane, dar în cele din urmă generalul nu a îndrăznit să dea semnalul. Skanderbeg își aminti de ochii iscoditori ai „micuțului“ și de faptul că întotdeauna simțise îndreptate asupra lui privirile viclene ale guvernatorilor și generalilor, învăluite în canoare și îngrijorare.

Din cîte văzuse și auzise a tras pînă la urmă învățăminte că nu trebuie să se încreadă în nici unul dintre dînșii.

Povestea cu Infuzato, comandantul din Taranto, nu era atît de simplă, fiindcă acesta nu ieşea cu nici un chip din fortăreaţă. Skanderbeg înconjură oraşul cu cinci companii ale lui Ghioka Stres. Cetatea, una dintre cele mai puternice ale regatului, era ridicată în mijlocul cîmpiei, cu ziduri drepte, înnegrite de vreme şi cu turnuri conice la colţurile ei.

Kastrioti îşi instalase tabăra în vecinătatea ei, ridicase corturile şi se puse pe aşteptat. Soldaţii săi cîntau, făceau întreceri călare, instrucţie, munceau şi se părea că nu aveau de gînd să atace vreodată fortăreaţa. Pentru că se apropiau sărbătorile Crăciunului, comandantul îi trimise lui Infuzato daruri, ca să vadă dacă şi cum le va primi. Italianul trecea drept un cavaler temerar, iubitor al gesturilor eroice şi, lucru rar printre nobilii din care făcea parte, preţuia lauda şi stima mai mult decît banul.

Skanderbeg îl invită pe acesta la o vînătoare, trimiţîndu-l crainic, cu trimbiţă şi steaguri, pe Ghioka Stres. Infuzato a acceptat invitaţia, fapt despre care se va pomeni în toată Italia, aşa cum se întîmplase şi cu ocazia renumitei întîlniri dintre Kastrioti şi Picinino. Comandantul cetăţii alese în alaiul său cincisprezece cavaleri de seamă, iar Giorgi douăzeci de „ieniceri“ dintre cei mai destoinici.

Vînătoreea începu cu chiote şi ţipete, însă Infuzato căuta să se țină cît mai aproape de cetate, totuşi Skanderbeg reuşi pînă la urmă să-l atragă pe o potecă îngustă de pădure şi acolo îi făcu semn nepotului. Acesta se aruncă asupra italianului şi-l doborî de pe cal. Infuzato era puternic şi ştia că lumea va rîde de dînsul cînd va auzi cum a căzut în cursă ca un prost, aşa că se zbătea ca un leu ca să scape.

— Nu te mai mişca, drace ! îi striga Ghioka, căznindu-se să-i lege miinile la spate.

În acest timp „ienicerii“ îi priponiseră pe ceilalţi ofiţeri, şi acum nu a mai fost nevoie ca Skanderbeg să îns-

ceneze spînzurarea lui Infuzato, fiindcă italianul a pre-dat numaidecît fortăreața.

Asemenea „minuni“ și altele săvîrșite de Kastrioti au decis soarta luptelor în partea de răsărit a regatului. El și-a instalat cartierul general la Barletta, pe Ghioka l-a numit comandant în Taranto, dar cît putea oare să aștepte acolo, pe meleaguri străine ?

*

— Acum, Koiko, deschide bine ochii, îi spuse Skanderbeg tînărului căpitan. Tu poți să păstrezi această fortăreață cu trei dintre companiile tale și cu acești o mie de italieni. Nu ieși niciodată din cetate, mai cu seamă nu te duce la vînătoare, rîse unchiul, apoi păli la față.

În urmă cu șase ani, fratele cel mare al lui Koiko ieșise din fortăreața Modricë împreună cu două sute de soldați pentru a vîna, iar acum zăcea bolnav în temnița de la Castel Nuovo din Neapole, o cetate ridicată pe o insulă, legată de restul pămîntului printr-un pod. Castel Nuovo era și una dintre reședințele regelui. Jos, în subteran se afla închisoarea destinată nobililor și a marilor trădători. De acolo pornise și Hamza cu doi ani înainte pentru a porni apoi ca un cerșetor pe drumurile Turciei.

— Vrei oare, să-ți întilnești fratele ? îl întrebă Skanderbeg, iar Ghioka înălță spre el chipul său rotund de copil și, înainte de a spune ceva, mișcă o împotrivire din mîini și din cap, ca și cum ar fi vrut să se lepede de un gînd, de o amintire neplăcută. Rămăsese mut de uimire nu numai pentru că unchiul său îi ghicea gîndurile, dar și fiindcă tot el îi dicta și răspunsurile la întrebările ce îl chinuiau. Tînărul roși, apoi spuse repede și hotărît :

— Nu, niciodată.

Băiatul grăise adevărul. Este drept că se gîndise din nou la fratele său, dar, ca întotdeauna, cu o profundă ură și cu un dispreț nemărginit. Acela comisese un păcat de

neiertat : îi pricinuisese multă durere unchiului, predînd duşmanului fortăreaţa Modrică.

Skanderbeg privea de la fereastră soldaţii care trăgeau tunurile lingă parapete.

— Îi voi spune regelui să-l elibereze după Anul Nou şi n-are decît să-l servească pe Ferdinand, ori să plece unde-o vedea cu ochii, zise Kastrioti, încercînd să-şi ascundă turburarea.

Doi dintre cei mai buni nepoţi de-ai săi se dovediseră nişte trădători. Cînd îşi aducea aminte de aceste întîmplări i se părea cum sîngele i se subţia, făcîndu-se apă. De aceea se agăţase cu toată dragostea de Ghioka, iubindu-l ca pe Gion cel Mic. Îşi simţea sufletul împăcat cînd se afla în preajma lui Koiko, cu toate că nu putea să-l mîngîie pe părul bălan şi să-l strîngă la piept, aşa cum ar fi dorit cu adevărat.

Ghioka se întoarse cu faţa spre perete. Nu ştia ce va face, dacă îşi va întîlni fratele. De ce oare îl punea unchiul într-o asemenea încurcătură ?

— Ghin Maneşi va pleca la rege, îi spusese Skanderbeg, continuînd să-i destăinuie planurile viitoare.

„Şi chiar dacă el va rămîne la Ferdinand s-ar putea să nu-l întîlnesc niciodată. Cine ştie ce se poate întîmpla pînă în ianuarie ?“ se gîndea Ghioka. Apoi gîndurile îi zburară la solul lui Skanderbeg, la Ferdinand şi la Gheorghe Pelini care pornise către Roma. Ghin Maneşi se spăla pe cap cînd se întorcea din vizitele făcute regelui şi trebuia să se prezinte înaintea lui Skanderbeg ca să-i dispară mirosurile de parfum.

De jos, din cetate se auzea o voce bărbătească, baritonă, cîntînd în italieneşte, care se ridica pe ziduri şi pe metereze ca un semn de întrebare pentru noul comandant al fortăreţei. Glasul era însoţit de vocile unui cor de douăzeci de ostaşi. Era un cînteţ vesel şi oamenii clătinau din cap în ritmul cîntecului, bucuroşi, fără nici o grijă, ca şi cum ar fi vrut să arate că în această lume orice

lucru este trecător, că numai cîntecul și vinul îl fac pe om fericit.

Skanderbeg ascultă îngîndurat melodia. Ghioka îi vedea profilul cu nasul puternic, proeminent. Își scosese coiful și părul alb ridicat în sus lăsa să i se vadă capul foarte mare. Era cufundat în gînduri și stătea nemișcat cu buzele strînse și barba zbîrlită, semne ale unui zbucium interior. Apoi nepotul observă că lui Giorgi începuseră să-i zvicnească vîna de la tîmplă. Tînărul nu pricepea de ce se zbuciumă unchiul său într-atît, mai ales că în ultima vreme toți dușmanii fuseseră zdrobiți, prilej ca să se bucure și să triumfe, nu să stea posomorît și neliniștit. Dar zeii nu pot fi înțeleși niciodată.

— Bucuria acestor oameni nu este izvorită din tot sufletul, spuse Skanderbeg.

De multă vreme i se părea că locuitorilor acestor meleaguri le lipsește forța și că lucrurile se făceau de mîntuială. Poate că acest popor este ca un copil mare la trup, dar crud la minte, care nu vroia nimic altceva decît să mînințe, să țipe și să cînte, asemenea regelui care îl conduce. Dar ce vedea acum jos, la soldații aceia, părea să nu fie aidoma cu ideile pe care și le făcuse despre italieni. Ascundeau înlăuntrul sufletului lor o putere misterioasă, veche, greu de observat pentru un străin.

— Sub un bun comandant, ei ar putea deveni soldați destoinici, zise Skanderbeg.

— Sînt viteji, unchiule, dar cînd pierd bătăliile, și le pierd ușor, nu pun supărarea la inimă; uită repede totul și se înveselesc ca mai înainte, îl lămuri Ghioka.

— În Albania nu rîdeau atît de mult, spuse Giorgi, apropiindu-se de tînărul căpitan. Pentru ei Renê, francezul, sau Ferdinand sînt tot un drac, iar în ceea ce privește pe străini știu că aceștia au venit pe pămîntul lor ca soldați și au mîncat și au jefuit cît au putut. Cred că de asta ei sînt cuprinși de un fel de amorteală, sau mai bine zis, de zăpăceală.

— Poate că ar fi fost altfel dacă ar fi simțit pe pielea lor colții turcului, vorbi Ghioka.

— Regatul Neapolelului trebuie fortificat și păstrat ca aliatul nostru, spuse Kastrioti cu o ușoară îndoială în glas.

Lui Ghioka i se păru că a înțeles, în sfârșit, neliiniștea din sufletul unchiului. Se gândi cu părere de rău la soarta acestor meleaguri.

— Oamenii de pe aici sînt ca nisipurile mișcătoare, unchiule.

Skanderbeg zîmbi. Tinărul care prăvălise un bou la pămînt, apucîndu-l de coarne, în fața companiilor sale de soldați și care spintecase un turc în două, de la umeri pînă la brîu, judeca sănătos lucrurile, ca un om matur. Cînd se vor întoarce în Albania, ar trebui să nu uite acestea să-i dea flăcăului un grad potrivit cu mintea și cu destoinicia sa. Îl va face subcomandant al gărzii.

Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului veselia se reîntoarce la curtea regelui. Le-a trebuit foarte puțin tuturor ca să uite de furtuna ce se abătuse asupra lor și să înnoade viața plină de măreție, de unde o lăsaseră. Regina Isabela și-a ocupat din nou locul său alături de tron și de acolo se străduia să strice urzelile amoroase ale soțului ei cu capul de berbec și să țeară ea însăși altele. Balurile și ceremoniile nu mai conteneau, îndeosebi în săptămîna de după Crăciun, cînd a avut loc căsătoria feciorului lui Ferdinand cu nepoata papei, o copilă de zece ani. Această legătură de sînge între cele două puteri i-a determinat pe alți cîțiva vasali să depună armele.

Generozitatea regelui se revarsă din plin asupra lui Skanderbeg. Îi dădu ca moștenire pe viață patru do-

menii. Tranul, Monte-Gargano, San-Giovani Rotondo și Monte San-Angelo și îi oferi o pensie de 1.200 de ducăți pe an, numindu-l în semn de dragoste „tată“.

Forțele cruciadei triumfau în Italia. Sosise vremea ca Giorgi Kastrioti să se retragă. La serviciul divin, abatele Pelini abia întors de la Roma, citi solemn în fața soldaților scrisoarea papei prin care sfântul părinte ierta întregii armate albaneze „păcatele“ din timpul luptei.

DRUMURILE ASPRE ALE RĂSARITULUI

Skanderbeg a debarcat la Ragusa pe o vreme rea și i s-a spus că nu poate continua călătoria pe mare, dar el era nerăbdător să ajungă cât mai repede acasă, mînat de îngrijorare și de dor, așa că porni pe o mare agitată și ajunse în cele din urmă la Rodon. Acolo, pe pămîntul care îi lipsise de șase luni, și-a găsit liniștea. Încălecă degrabă și ajunse la Kruja, unde își dădu seama că în zadar își făcuse gînduri negre, fiindcă i-a găsit pe toți bine sănătoși, turcii nu se arătaseră, și dintre frunțașii țării nu apucase nici unul pe calea trădării. Treburile erau la fel ca atunci cînd plecase în Italia.

Conducătorii veniseră să-i ureze bun sosit, apoi se întoarseră fiecare în provinciile lor. Pacea dura de cinci ani, dacă se putea numi pace absența bătăliilor și împușinarea ciocnirilor și jafurilor de la granițe. Căpitaniile făceau negoț, nunți, vînători și duceau o viață tihnită, ca o adiere de vînt după o zi toridă. Hotarele țării erau păzite de Skanderbeg. În Albania domnea o stare de liniște și lucrurile începuseră să reîntre în normal. Se exportau din nou mari cantități de grîne, lemn, piei și miere. Conducătorii s-ar fi bucurat neturburați, sub umbrar, de binefacerile acestei lungi odihne, dacă n-ar fi fost puțin neliniștiți de garnizoanele lui Kastrioti din punctele fortificate și de listele sale de recrutare pe care le afișase în piețele domeniilor lui Topia, Muzaka, Balș și ale altora. Granițele Arberiei închideau aceste principate într-un stat unic militar, cu toate că șefii lor erau și căpi-

tanii cei mai de seamă ai lui Skanderbeg și întreg teritoriul putea fi considerat o uniune armată. Teritoriile îndepărtate, în afară de cele ale Dukaghinilor, acceptaseră o oarecare dependență față de Kastrioti, un preț foarte mic plătit pentru apărarea hotarelor și a libertății. Skanderbeg își dădea seama de această înșelătoare tihnă în care se găsea țara, pe câtă vreme în jurul ei, pe mare și pe pământ, se adunau tabere de oștiri în vederea războaielor ce vor hotări soarta Europei. Giorgi le spusese conducătorilor că Albania nu era o insulă pe uscat și că drumurile sultanului treceau prin ea. Pentru întâia dată el văzu că vorbele sale nu aveau putere ca în vremurile grele ale invaziilor dușmane. În timp ce-l ascultau cu mult respect, aceștia se gîdeau mai ales la interesele lor, știind că Mehmet putea să se ocupe toată viața cu cotropirea Asiei, pe cînd cruciada era asemenea lui Cristos, care promisese de o mie cinci sute de ani că va coborî pe pământ și pînă acum nu se ivise niciodată.

★

La 1 martie 1462 dogele Cristofor încunoștință consiliul că în acea primăvară sultanul va ataca Albania. Ca să-și arate prietenia față de turci, Republica îi sechestră lui Skanderbeg un vas cu grîu în golful Raguzei și îi blocă mărfurile în vama de la Budula.

Dar, ca întotdeauna, Mehmet alege o direcție neașteptată de atac. Începu o mare campanie contra Valahiei, care se transformă într-un război de lungă durată. Locuitorii acelei țări s-au retras în pădurile lor nesfîrșite, dincolo de mlaștini. Îi conducea „Dracula, cel mai crud domnitor al acelor vremuri pline de cruzime“. Campania a luat sfîrșit cînd au fost trași în țepă mii de prizonieri dintr-o tabără și din cealaltă și cînd sultanul a reușit să-l răstoarne de pe tron pe Dracula, punînd în locul lui pe fratele acestuia.

Skanderbeg nu mai cumpăra sare de la venețieni și îl amenință pe rectorul Lejei că dacă în cincisprezece zile

nu-i sînt eliberate mărfurile, va distruge fortăreața și vama de la Budula. El se obișnuise de acum cu vicleniile repetate ale Serenissimei.

La 6 aprilie, cu o sută cincizeci de voturi pentru și nici unul contra, senatul aprobă hotărîrea de a ordona guvernatorului din Shkodra să încerce să dreagă relațiile cu Skanderbeg prin Giorgi Pelini care se afla la Kruja.

— De ce tremură acum senatul la vocea înălțimii voastre?... îl întrebă abatele pe comandant.

— Pentru că turcul este departe și Ferdinand a cîștigat războiul cu rebelii, îi răspunse acesta.

— Ar fi dorit Republica să fie turcul aproape?

— Da, aproape de noi și departe de ea.

— Se poate întîmpla ca înălțimea voastră să treacă din nou Drinul?

— Îmi pui niște întrebări ale căror răspunsuri ar trebui să le cunoască orice preot.

— Socrate spunea că discuțiile se desfășoară mai bine cu ajutorul întrebărilor.

Skanderbeg rămase gînditor o bucată de vreme, cum se întîmpla mereu cînd descoperea despre cîte lucruri nu știe nimic.

Cine era acest Socrate?

— Să întrebî este mai ușor decît să răspunzi, zise el într-un tîrziu.

— Senatul m-a chemat acolo, îi spuse Pelini.

— Vor ca eu să le trimit soli pentru tratativele de împăcare, dar lasă-i să mai aștepte. Pînă una, alta nu le voi vinde grîu. Am aranjat cu Raguza să cumpere întreaga cantitate. Ei m-au blocat primii și am să le arăt că și eu pot să le plătesc cu aceeași monedă, vorbi Kastrioti.

— De ce oare se grăbea Republica atît de mult? El știa că trebuia să se ferească mai tare de prietenia decît de dușmănia ei.

— Oricum, Drinul nu se poate trece primăvara, încheie Giorgi discuția.

Moisiu a rămas surprins când a aflat că „ienicerul“ îl căuta. În ultimii patru ani acesta trecuse granița numai o singură dată. Primul lucru de care și-a adus aminte Golemi a fost că acum va vedea ochii turcului, unul cuprins de albeață, iar celălalt viu, pe care-l închidea și-l deschidea după cum voia. Privirea lui îi făcea rău, dar ienicerul era un oaspete prea scump de care era legat cu trainice noduri. El venise la Adrianopole și îi spusese că dacă se va întoarce în Albania, Skanderbeg îl va ierta.

Moisiu luă o torță și coborî pe îndelete scările în pivniță. Se gîndea la scopul acelei vizite și trase concluzia că se întîmplase ceva deosebit. Îl găsi pe chior mîncînd liniștit în apropierea singurei ferestre. Ienicerul îi arătă cu ochiul sănătos castronul cu fasole dinaintea lui, ca o scuză că nu se ridicase în picioare. Era un bătrîn lăsat la vatră și se mișca anevoie.

— Hei, să-ți fie de bine ! îi ură Golemi.

Ienicerul mîncă fără să se uite la ce se află în castron, de parcă făcea o treabă plictisitoare, care necesita vreme și nu putea fi grăbită. Apoi băgă mîna în farfurie și scoase o bucată de carne. Acum începu să mestece repede și să se lingă pe buze ca un hîrciog ce a găsit o rădăcină gustoasă. În cele din urmă se întoarse spre Moisiu, privindu-l de parcă și acesta ar fi fost ceva de ros și îi spuse că bătrînul Caragea-bei venise pe ascuns la Shkup.

Căpitanul îl cunoștea pe Caragea. Era un general vestit, foarte iubit și respectat de Murat, dar pe care Mehmet nu-l putea suferi. Însă beiul, un înțelept și vechi nobil, se ținuse la o parte de rivalitățile palatului și tulburările statului.

Ienicerul stătea acum pe un trepied în fața lui Moisiu și vorbea cu cocleală în glas, ca un suferind cu digestia grea. El îl înștiință că generalul Caragea se întîlnise la Shkup cu Sinan-pașa, Iusuf-bei și Husein-bei și că

acești trei comandanți ai Rumeliei stătuseră două zile la Monastir.

Chiorul rostea numai știri seci, și le înșira, ridicînd degetul la fiecare veste, ca și cum i-ar fi făcut în același timp și prețul, iar cumpărătorul trebuia să-l accepte, fără să se tirguiască. Dacă i se părea că noutatea este cam lipsită de importanță, dădea și amănunte în legătură cu ea. Moisiu aștepta să termine odată, căzîndu-se să nu-și piardă răbdarea, și uneori simțea în față răsuflarea ienicerului, cînd acesta se întorcea să-l privească cu ochiul teafăr, dacă Golemi este atent la ce-i spune. Bătrînul îl strîngea ca într-un clește de fier cu veștile sale, și Moisiu ar fi vrut să-i spună că îi acceptă prețul, dar nu putea s-o facă, și acum aștepta sfîrșitul poveștilor, în vreme ce în pivniță era foarte cald și transpirația curgea pe el șiroaie.

— Pașalele vă vor ataca în august : toți trei deodată, isprăvi ienicerul cu veștile.

— De unde ai auzit acestea ? îl întrebă Moisiu.

— De la împuternicitul lui Sinan-pașa, răspunse chiorul întorcîndu-se cu tot corpul către Golemi.

— De nu va fi așa, îmi vei da înapoi ducații cu dobindă, spuse căpitanul mai în glumă, mai în serios, voind astfel să vadă cît de sigure erau știrile turcului.

— Allah a permis vînzarea și cumpărarea, dar a interzis ~~camăta~~, rosti ienicerul cu evlavie.

— De ce ? cred că și acesta este un obicei foarte vechi, ca și comerțul, se miră albanezul.

— Nu, el ține de pe cînd Profetul trimetea prin desert cămilele cu mărfuri ale unei văduvioare, căreia îi era slujbaş. Dar să ne întoarcem la ale noastre. Mai bine că vor veni cei trei comandanți decît însuși sultanul.

— De ce să ne atace ? întrebă Moisiu prosteste, și ochiul sănătos al ienicerului începu să zvicnească des „ca un demon în pîriul îndepărtat“.

„Pentru însuși faptul că existați“, părea el a ride.

Moisiu numără pe rogojină zece ducați de aur, o sumă foarte mare pe vremea aceea. La vederea banilor pe turc îl cuprinsese nădușeala, se mișcă prin pivniță, și albeața de pe ochi i se trase în sus, de ziceai că-i va ajunge pînă la creier.

Golemi îl privea cu surprindere și curiozitate, văzînd cum se schimbasese ienicerul dintr-odată.

— N-ai mai fost de multă vreme pe la noi, îi spuse Moisiu.

— Voi veni din nou la sfîrșitul anului, dacă voi mai avea zile.

— Nu, revino peste cincisprezece zile. Te aștept sus, la casa din pădure. Va fi și el acolo.

Ienicerul tocmai își punea punga la brîu, strîngînd din fălci. Fața lui devenise strălucitoare și pe ea se vedea păienjenişul ridurilor. Invitația îl luase prin surprindere și rămase pentru o clipă descumpănit, apoi izbucni în ris, cu capul pe spate, dezvelîndu-și dinții, iar singurul ochi îi sticlea drăcește de mulțumire că în curînd îl va vedea pe cel amintit de Moisiu.

— Bine voi fi acolo la răsăritul lunii, rosti chiorul.

Ienicerul veni în noaptea hotărîtă la casa din pădure și se puse pe așteptat. Se simțea jignit că Moisiu îl ținuse în pivniță cînd îi făcuse ultima vizită, cu două săptămîni înainte. Pînă atunci trăsese mereu la casa din pădure, însă data trecută nu găsise acolo pe omul de care avusese nevoie și, grăbit, coborîse singur la Moisiu, iar acesta îl ținuse ca la închisoare. Acum avea treabă cu celălalt. Bătrînul ședea întîns pe o rogojină uscată, cu o torță deasupra capului și urmărea jocul luminii roșii pe perete. Afară nu mișca nici o frunză și era liniște profundă ca în înaltul cerului, ori în adîncul pămîntului. Pe nesimțite casa se transformă într-o luntre de piatră și limbile flăcării în valuri. El se simți atras în jos, ca într-un somn copleșitor.

Skanderbeg intră în pădurea de fagi călăuzit de Gion Anamali și Moisiu. Când lumina lunii se împrășteie asupra pământului pîrjolit de dogoarea de peste zi, un abur alb începu să plutească printre copaci. Mai sus urcușul se îngreună și aerul părea mai rar. Caii tremurau la fiecare pas făcut printre pietrele rotunde acoperite cu frunze. Parcă erau bucăți rupte din meteoriți, căzute pe pământ în urma unui cataclism, iar peste ele crescuse apoi pădurea. Skanderbeg se gîndea că pînă la cabană mai era cale lungă, cînd ea apăru pe neașteptate într-o poiană din fața lor. Era o casă din piatră, rezistentă, cu acoperișul din plăci negre. Avea două încăperi și în spate o tîrlă mare de animale. În camera din stînga ardea focul și fereastra semăna cu o gură de cuptor, iar în cealaltă pîlpîia slab o torță. Când Kastrioti coborî de pe cal, se auzi un mîriit de cîine. Un om din spatele gardului porunci dulăului să tacă, apoi se sculă, tuși pentru a-și drege glasul și apăru cu tot trupul în lumina lunii. Era stăpînul casei.

Ienicerul îi aștepta posomorît în picioare, străduindu-se parcă să vadă cu ochiul bolnav. Skanderbeg îl salută, ducînd mîna la inimă și-l îmbrățișă. Moisiu observă că brațele îi tremurau pe după umerii lui Giorgi.

Cei doi se așezară pe velința întinsă de gazdă peste rogojină. Bătrînul soldat stătea ca pe ace, cu mîinile la piept, încercînd să-și înăbușe tulburarea. Apoi ei începură să se intereseze cum o mai duce fiecare cu sănătatea, și ce-au mai făcut în răstimpul de cînd nu se văzuseră. Era pentru a doua oară cînd Moisiu îl auzea pe Skanderbeg vorbind turcește, și acesta rostea cuvintele foarte corect, dîndu-le înțelesurile și nuanțele de care avea nevoie în timpul discuției. Acum în ochiul sănătos al ienicerului se citea supunere și smerenie. Dispăruseră de pe chipul lui urmele mîndriei și lăcomiei și se purta ca un tigru schimbat într-un biet cîine de casă. Se părea că deține o taină numai pe jumătate, în vreme ce Skanderbeg cunoștea cealaltă parte a secretului. Probabil că ei

fuseseră părtași, ori martori, la vreo întâmplare care îi legase pe viață.

„Dacă reușești să ți-l faci prieten, îți este credincios pînă la moarte. Nu are pereche în arta intrigilor și a aflării tuturor dedesubturilor, numai că, de l-ai supărat o dată nu te iartă în vecii vecilor. Pe timpuri a fost adjunctul șefului instructor al armatei a 54-a a ienicerilor“, povestise cîndva Giorgi despre bătrînul soldat.

— Hai, vorbește acum, îl îndemnă Kastrioti.

De afară răzbătea un miros puternic de carne friptă, iar lucirile focului și scînteile trecură ca o rază de lumină prin dreptul ferestrei, pierzîndu-se în pădure.

Ienicerul repetă veștile pe care i le dăduse și lui Moisiu cu două săptămîni în urmă, mai adăugă și altele noi, înșirîndu-le pe îndelete, în amănunțime, și era cam nemulțumit fiindcă i se părea că el împrăștie în toate părțile, în vreme ce el le adunase și le păstrase doar pentru Skanderbeg.

— Deci ne vor ataca toți trei deodată, rosti comandantul, voind să pară liniștit, însă vocea gîtuită îi trăda turburarea și pe față îi apărură vinișoare sîngerii.

Ienicerul încuviință din cap că așa se va întîmpla. După aceasta nimeni nu mai rosti nici un cuvînt.

Gasda, ajutat de cîțiva soldați din gardă, au pus masa, aducînd pîine și o tavă cu un miel fript.

Ienicerul se sculă în picioare și umbra lui se desenează încovoiată pe zid. Moisiu îi văzu profilul ascuțit luminat de torță și se cutremură de o neliniște ascunsă, de neînțeleș.

— Unde pleci? îl întrebă Skanderbeg. Sau nu vrei să ospătezi alături de niște creștini?

Bătrînul rîse schimonosit cu dinții strînși, apoi se lăsă pe un genunchi și se așeză jos cu picioarele strînse cruciș sub el. Moisiu rupse pîinea caldă, iar turcul își suflecă mîneca dreaptă și așteptă ca Giorgi să se servească primul. Acesta alese coada mielului și i-o puse oaspete-

lui în față. Ienicerul înălță capul și-l privi fix pe Kas-trioti cu ochiul sănătos, apoi se posomori la chip și începu să mănince liniștit din bucatele alese.

Golemi era surprins că Skanderbeg nu-l întrebase pe bătrînul soldat de unde alfase veștile privitoare la invazia celor trei pași în Albania, și că vor porni peste zece zile.

Comandantul și turcul păstrau o tăcere deplină, par-că, ar fi fost la o slujbă religioasă nu la o cină obișnuită. Skanderbeg îi alese din nou musafirului încă o bucată de carne, și acesta nu se lăsă rugat, însă mînca potolit cu mișcări alese, dovedind că pe vremuri umblase pe la mari și nobile ospețe și ceremonii. Deși părea concentrat numai asupra bucatelor, ochiul său de vultur și auzul de pisică nu pierdeau nici o mișcare ori sunet. Skanderbeg refuză carafa cu vin pusă pe masă de gazdă, cu toate că știa că bătrînul obișnuia să bea pe furiș. Se aduse în schimb miere, și ienicerul înclină mulțumit din cap în semn de încuviințare, iar comesenii observară cum pe gît îi tremura o vînă ca o vargă. Luă două-trei linguri de miere și mulțumi cu vorbe frumos meșteșugite, apoi așteptă cu mîinile la piept să se strîngă masa. Skanderbeg îl întrebă de cîteva nume și locuri, probabil din Asia. Amintirile îl nepădiră pe vechiul soldat și, cînd povestea despre o anumită persoană, îl arăta cu mîna pe Moisiu, ca pe un obiect pe care îl treci ușor cu vederea. Apoi se ridică pe neașteptate în picioare.

— Plec, fiindcă văd că ai treabă. Domnul să te ajute !
spuse el.

Golemi îl conduse pînă la postul de pază de la marginea pădurii. Acolo ienicerul se apropie față-n față de căpitan, privindu-l adînc în ochi, ca și cum ar fi dorit să-l întrebe cum se mai simte, iar acesta îi simți respirația scurtă și gîfîită. „Ai înțeles acum cine este el ? Singurul om din lume care...“. Ienicerul deschise gura ca să rostească aceste cuvinte, dar se răzgîndi, ochiul i

se mări și chipul i se zbirci din pricina unui zîmbet abia mijit în colțul buzelor. „Noapte bună!“ spuse el încet în albaneză, după care ieși într-o poiană, depărtîndu-se agale, ca un bătrîn soldat lăsat la vatră ce era și din felul cum mergea părea foarte mulțumit. Își strînse pieptarul la piept mai bine, vrînd parcă să păstreze doar pentru sine această fericire. După cîțiva pași se opri să privească în jur, apoi își continuă drumul în lumina lunii, asemenea unui drumeț fără nici o treabă, un adevărat stăpîn al cărărilor din lume.

Moisiu se întoarse pe poteca îngustă de pădure. În afara lui, pe pămînt se mai afla deci și alți oameni străini, ca acest ienicer, și ca Skanderbeg, care se înțelegeau unul cu altul doar din priviri și din tăceri, cu toate că erau firi complet deosebite. Căpitanul dorise să-l plătească el pe bătrînul soldat. „De astă dată îi voi da trei ducați“, se gîndise, dar nu apucase să ducă mîna la pungă, că Giorgi, parcă ghicindu-i gîndurile spusese: „Acum ienicerul este oaspetele meu“, iar acela, cu un tremur în ochi, îi mulțumise, gata să-i sărute mîna, în timp ce, din privirea lui, Moisiu deslușise un gînd ascuns: „Nu te băga în treburile noastre.“

Acolo, în cabana din pădure, avusese în față un alt Skanderbeg, care mîncă, vorbea lipsit de griji, îl cinstea pe musafir, fără să-i pese că în curînd inamicul va veni peste el. Moisiu se gîndi că nu va ajunge niciodată să-l cunoască într-adevăr pe Kastrioti, în vreme ce ienicerul îi pătrunsese de mult în toate ascunzișurile sufletului. Îl știa pe Giorgi dinaintea acelei zile cînd ei s-au întîlnit la Adrianopole și bătrînul i-a spus: „Întoarce-te la dînsul, că te va ierta“, și-l privise cu un fel de uimire amestecată cu ură pentru că îl trădase pe Skanderbeg. Unde și de cînd oare se cunoșteau cei doi?

„Nu te amesteca în treburile noastre“, îl amenințase ochiul ienicerului. Pentru o noapte bătrînul fusese oaspetele și prietenul lui Kastrioti și, prin veștile aduse, își

plătise o parte din vechile datorii. Dar ce fel de datorii, numai ei știau ! Poate că Skanderbeg îl scăpase vreodată de la un necaz mai greu decât moartea. Pe cărări diferite Moisiu și ienicerul deveniseră tovarășii aceluiși destin, și turcul știa acest lucru, de aceea nu se împăcase cu purtarea rece, de stăpîn, a căpitanului.

La o răspîntie de poteci cineva acoperea un foc. Acolo locuia o văduvă cu trei copii și acum îi culca îndemnîndu-i să fie cuminți, că altfel vin turcii. Gazda cabanei din pădure ședea în ușă. Skanderbeg ieșise și el în prag și discuta încet ceva cu omul. Moisiu se opri după niște copaci. Giorgi îl întrebă ceva pe muntean și acela clătină din cap, apoi comandantul îi puse un braț pe umăr și țăranul se întoarse spre dînsul, aplecîndu-se puțin. „Oh, nu, tată !“ se auzi vocea lui Kastrioti. Omul voise să-l sărute mîna. Apoi se îmbrățișară, și umbrele lor se amestecară într-una singură, după care ei rămaseră aproape unul în fața celuilalt, comandantul continuînd să țină mîinile gazdei între ale sale. Skanderbeg îl întrebă ceva, făcînd semn cu capul către casa văduvei. Acesta îi răspunse, și din cînd în cînd capul țăranului, cu pletele ondulate, se înclina spre pieptul lui Giorgi. Moisiu se întinse cît era de lung la rădăcina copacilor ca să audă mai bine. Unde îl cunoscuse gazda pe Kastrioti ? Apoi își aminti că acesta obișnuia deseori în peregrinările sale să se oprească și să stea de vorbă cu cîte un bătrîn sau vreun soldat, sporovăind și rîzînd de parcă își depănau isprăvi din copilărie. Lui Golemi nu-i plăceau asemenea apucături, dar acum ar fi dat orice să fie în locul munteanului care îi cucerise inima lui Skanderbeg. Cei doi nu mai vorbeau nimic, însă rămăseseră tăcuți, fără să-și fi retras mîinile din stringerea prietenească, iar gazda, în culmea fericirii părea că ar dori să rămînă așa toată viața.

Giorgi se uită pe cer, apoi căută cu ochii înspire pădure. Îi puse încă o dată omului brațul pe umăr și intră în casă fără un cuvînt. Moisiu ieși de după copaci și pașii

săi scîrțîiră pe așchiile de lemn uscat. Cîinele prinse a lătra furios. Blana i se zbîrlise și ochii îi luceau ca două puncte luminoase. Gazda rămăsese nemișcată în picioare cu capul întors către ușa pe care o închisese Giorgi în urma lui.

— Intră, el te așteaptă, îi spuse țăranul căpitanului, grăbindu-se să potolească dulăul legat.

Moisiu îl găsi pe Skanderbeg în picioare, încordat ca un arc, cu ochii măriți de o spaimă neînțeleasă, ca și cum s-ar fi aflat în fața unei primejdii îngrozitoare, care îl paralizase. În sufletul său se dezlănțuise furtuna, zăgăduită în timpul cinei, ce nu va conține zile și nopți de-a rîndul pînă la zdrobirea dușmanilor. „Îl vom nimici de trei ori“, amenințase Sinan-pașa. Kastrioti văzu aievea cum cele trei armate năvăleau asupra țării, fiecare vrînd să se acopere de glorie, dar toate mîinate de aceeași voință și minte, de setea cotropirii și a jafului. Acest tablou se desfășura în deplina-i măreție prin fața ochilor lui Giorgi, încît nu băgă de seamă că Moisiu venise lingă dînsul. Cînd îl zări, în sfîrșit, începu să umble prin cameră ca să-și pună sîngele în mișcare.

— Iscoadele noastre nu au fost în stare să descopere aceste pregătiri ale otomanilor. Este pentru întîia dată că dușmanul acționează cu atîta fereală, zise căpitanul.

— Cu toate acestea se pare că dogele Cristofor a știut ceva încă din februarie.

— Dacă nu ar fi venit diavolul de ienicer, am fi fost luați pe neașteptate. Ar trebui să împărțim armata în două, adăugă Moisiu fiindcă beiul Caragea va năvăli la Berat cu trupele din Tesalia.

— Da, însă poate să mai întîrzie pe drum, îl liniști Skanderbeg. Pe el îl vom lăsa la urmă.

*

De la poalele munților Rudokë drumurile coborau în Valea Vardarului. Soarele trecuse după piscuri și locurile rămăseseră în umbră. Oameni și cai, toropiți de căldură

și istoviți de nesomn coborau din munte, adunându-și ultimele puteri. Armata aproape că se rostogolea la vale, ca un trup uriaș care nu mai este stăpîn pe propriile-i picioare. În trei zile soldații se odihniseră doar șase ore, la vremea prînzului și Skanderbeg își dădea seama că erau zdrobiți de oboseală. Acest marș continuu de 72 de ceasuri depășise orice rezistență omenească, chiar și a puternicilor munteni, numai mușchi și oase. Însuși lui Skanderbeg i se împăinjenise privirea din cauza oboselii. Jos, valea era cufundată într-o căldură apăsătoare. Soarele, deși la asfințit, arunca asupra rîului ultimele săgeți dogoritoare. Comandantul ordonă repaus și cît ai clipi sâlciile de pe mal învăluiră și acoperiră o armată de șapte mii de oameni. O zecime din ea mai era încă pe drum.

Noaptea, cînd Ghioka Stres veni din patrulare și rapoartă că nu a văzut nici o mișcare din partea inamicului, se pregăti și Kastrioti de culcare. Se considera încă cel mai puternic și mai rezistent oștean dintre toți, dar, întins pe patul de nuiele, simți în brațe și în picioare un tremur dureros din cauza istovirii. Lîngă el, înfășurat în manta ca un copil în scutece, dormea buștean Muzaka al Anghelinii. Somnul îl biruise și îi turna apă vie în oase. Se trezea întotdeauna șosac și încruntat, dar se înveselea și rîdea îndată ce se urca pe cal. Tînărul, un viteaz fără pereche, ca toți nepoții lui Skanderbeg, era mare meșter în luptă, știa să se retragă ori să atace direct sau prin surprindere la fel de bine. Lui Giorgi i se umplea sufletul de bucurie cînd îl privea și acum se întinsese lîngă dînsul ca să-i vadă chipul. Muzaka respira adînc, și poate că visa întîmplări din viitoarea bătălie, deoarece clătina din cap, iar gura și obrazul stîng i se strîmbaseră ca de o mare durere. Skanderbeg îl atinse pe umăr. Supărat de lumina lunii care-i cădea pe față printre ramurile copacului, tînărul deschise pentru o clipă ochii, apoi se cufundă din nou într-un somn adînc, bolborosind ceva, ca pruncii.

Kastrioti se întinse pe un pat din ramuri de salcie gros de două palme, îmbătat de mirosul tare al acestui copac de apă. Pământul respira ușor și pretutindeni se simțea viața, care acum moțâia și ea în așteptarea zorilor. Acesta era pământul mamei Voiza ce murise în plină putere cu patru ani înaintea soțului ei. Se așezase jos, dîndu-și sufletul, ca și cum ar fi cerut iertare că își lasă copilul singur. Aici se născuse ea, și Gion primise ca zestre moșia, pierdută de acesta în urma unei lupte cu pașa de la Shkup. Acum se părea că sufletul bătrînei bîntuia pe meleagurile natale, veghind somnul ostașilor.

Armata dormea istovită, din depărtări se auzeau strigătele țăranilor, iar stelele de pe cer promiteau o nouă zi frumoasă. Broaștele orăcăiau la malul râului. Era o noapte obișnuită de vară, numai spiritul mamei Voiza cutreiera împrejurimile, parcă vrînd să știe dacă băiatul ei dormea liniștit. Acesta era foarte obosit, dar se simțea bine. De la miazăzi răzbătea pe cer o lumină albă, nespus de frumoasă. Într-acolo se afla și armata dușmanului. Iusuf-bei tocmai mărșăluia de la Shkup la Tetova ca să-l întilnească la Dibra pe Sinan-pașa venit de la Ohrida și împreună să-i cadă lui Skanderbeg în spate. Moisiu îl aștepta pe Sinan-pașa în trecătoarea Drinului cu patru mii de soldați. Căpitanul abia acceptase această manevră, deoarece trebuia să lupte la mare distanță de grosul armatei albaneze.

Kastrioti trebuia să-l lovească prin surprindere pe Iusuf-bei și să-l zdrobească, altminteri oștirile turcești vor intra în țară și va curge mult sînge și mare prăpăd va fi. El se gîndea și la Tanuș care îl aștepta împreună cu alți patru mii de oameni pe Caragea-bei în munții Șcumbinului. Toți bărbații de la șaisprezece ani în sus fuseseră chemați sub arme. Patria ședea la pîndă în trei părți deodată și soarta ei atîrna de aceste manevre ale armatei lui Skanderbeg.

Din pricina oboselii, Giorgi auzea toate zgomotele nopții care îi răsunau în urechi ca un dăngăt de clopot.

Se întoarse pe o parte, cu o mină sub obraz, încercînd să adoarmă din nou, dar după cîteva minute simți prin trup, din creștet pînă-n tălpi, tropot de cai și pași de oameni. Deschise ochii, își încordă auzul și desluși într-adevăr zgomote înfundate și glasuri venind din josul riului. El se ridică în capul oaselor. În acea parte trebuia să fie liniște, dar probabil că se ivise ceva, o ceartă sau cine știe ce neînțelegere între oameni. Ori cei rămași în urmă să fi ajuns, și acum stricaseră puțină odihnă a armatei dinaintea luptei. Văzu la poalele colinei niște călăreți care se amestecaseră cu gărzile, iar alții înaintau pe malul riului. Se sculă mirat și supărat în picioare. Cine erau acești oameni pe care Gion Anamali îi lăsa să umble creanga prin tabără ? Îl zări și pe căpitan, ce venea spre el întovărașit de trei călăreți.

— Cine sînteți voi ? îi întrebă Skanderbeg.

— Trimisii lui Moisiu Golemi Comnen, răspunse unul dintre ei, ieșind în fața micului grup.

— Și ce vești aduceți ? le zise din nou comandantul, rămas neclintit sub coroana uriașă a salciei sub care dormise.

— Victorie ! răspunse aceeași voce.

Tot astfel și la fel după miezul nopții, cu optsprezece ani în urmă, Moisiu îi vestise căderea Sfetigradului. De la el te puteai aștepta la orice surpriză, dar cum de obținuse victoria, cînd misiunea lui era să stea la pîndă ?

Muzaka murmură din nou ceva prin somn.

— Bine ați venit, le ură Skanderbeg. Aproiați-vă.

*

— Două zile și două nopți am cărat pietre și birne și am săpat gropi pentru capcane, povesti călărețul trimis de Moisiu. Căpitanul ședea alături de noi și ne îndemna să ridicăm parapete înalte și să facem șanțurile adînci. Gărzile nu lăsau să treacă înspre noi nici o vîietate. În a treia zi, pe la prînz, se zări avangarda turcă, două mii de spahii, cu steagurile desfășurate, cîntînd și

veselindu-se, fiind convinși că pînă la Sfetigrad nu vor întîmpina nici o piedică.

„Mulțumescu-ți ție, Doamne“, se bucură Moisiu la vederea acelei oaste ce se desprinsese cale de două ceasuri de grosul armatei.

Noi i-am lovit și i-am înjumătățit, fie omorîndu-i, fie luîndu-i prizonieri. Golemi a poruncit să le tăiem capul robilor, fiindcă nu aveam oameni să-i păzească. Am lăsat acolo ceea ce construiserăm, pentru că Moisiu și-a schimbat planul de luptă, și am pornit înspre Sinan-pașa, ajungînd odată cu resturile avangardei care-l vestiseră despre dezastru. Căpitanul se oprise pe o colină și-l zări chiar pe Sinan — cum încerca să potolească armata înnebunită, dînd ordine ofițerilor ce forfoteau încolo și încoace ca să adune soldații și să-i alinieze pentru luptă. Dușmanii mișunau jos, pe malul Drinului, iar Moisiu se dădea de ceasul morții ca să găsească o potecă pe unde să coboare cu cavaleria, fiindcă de pe povîrniș nu se putea năpusti decît cu pedestrașii. Îi certă pe soldații de la malul riului Cullor că abia își tîrau picioarele, apoi se cufundă în obișnuita-i muțenie, galben ca ceara la față, pentru că vedea cum Sinan-pașa pleca. Acesta crezuse că întreaga armată a lui Skanderbeg îi zdrobise avangarda și se grăbea să-l atace la poalele munților. Moisiu coborî povîrnișul cu infanteriștii, urmînd ca să cadă asupra dușmanului cu cavaleria cînd el se va afla în marș.

Între munții Lucino și Cullovet, pe unde trecea Sinan, locul era mai larg, și Golemi, scoțînd sabia, ordonă atacul. A spus că-l va urmări pe pașă pînă la Ohrida și-l va lua prizonier. Noi am prins alți cinci sute de robi, dar pe aceștia nu i-am omorît. Noaptea, Moisiu schimbă din nou planul și porunci armatei să se oprească. Se duse în mijlocul prînșilor și le spuse pe turcește să-și scoată turbanele. Se gîndea la vreo altă manevră. Apoi încălecă și goni ca vîntul înapoi fiindcă nu putea suferi creștetele rase care luceau în bătaia lunii. Repetă ordinul

să nu se atingă nimeni de prizonieri, pentru că voia să-i ducă în fața lui Skanderbeg. După aceea trimise două ștafete din câte zece călăreți, una în susul riului Radik și cealaltă spre munții Bukovik să-l întâlnească pe Giorgi la Gostivar sau Tetova și să-i spună că Sinan-pașa nu-l va mai ataca.

★

În vale era încă întuneric când armata ieși dintre sălcii după o odihnă de zece ore. Dinspre răsărit înaintau niște nori mov, tiviți pe margini cu roșu. Riul vuia și făcea să tremure frunzele copacilor. Se anunța o zi răcoroasă. Skanderbeg trecu pe dinaintea rîndurilor de soldați în pasul ușor al calului. În spatele său călăreau Vladan, Peiku, Muzaka, Ghin Manesi, Ghioka Stres. Comandantul se apropie de șirurile aliniate ca să distingă mai bine figurile oamenilor. Aceștia erau arși de soare, dar se scuturaseră de praf, se spălaseră și arătau proaspeți.

Merse de-a lungului întregului front, urmărit de mii de ochi. Oprindu-se le spuse căpitanilor :

— Vorbiți-le ostașilor despre cele trei armate dușmane care vor să ne cucerească patria. Ieri, 27 august, Moisiu a zdrobit una dintre ele. Povestiți-le tot, așa cum ne-au povestit nouă călăreții, dar soldații să nu izbucnească în urale, fiindcă dușmanul se află în apropiere. Îl vom întâlni la prînz.

Toată lumea aștepta să se lumineze bine de ziua.

Cu o săptămînă în urmă, cînd a adunat armata, Skanderbeg a observat că aceasta se cam moleșise ca urmare a ultimilor ani de tihnă și pace, dar după istovitorul marș de trei zile oamenii au început să simtă și să îndeplinească întocmai ordinele și dorințele comandantului. Oștirea devenise conștientă de puterea ei și neînfricată în fața oricărui dușman.

Vladan, călare pe un cal cenușiu, se apropie de Skanderbeg în trap susținut, stînd drept și mîndru în șa.

— Armata este gata, raportă căpitanul.

Kastrioti rămase pe gânduri. Ar fi putut să se retragă și să-l aștepte pe Iusuf-bei în munți. Dădu glas acestui gând, arătându-i ofițerului piscurile de unde coboriseră și tânărul se miră.

— Dacă Iusuf-bei a primit vestea despre nimicirea trupelor lui Sinan și acum se va întoarce acasă ? întrebă Vladan.

— Nu ! făcu Giorgi cu hotărîre, dînd din cap. Are ordin de la sultan să meargă înainte.

Ghin Mañesi cu trei sute de călăreți zoreau în susul văii ca să preîntîmpine apropierea patrulelor de recunoaștere ale turcilor.

Skanderbeg dădu comanda de marș, rămînînd locului pînă trecură oamenii lui Ghin Mañesi. Soldații înaintau cît puteau de repede. Vreunul care avea nevoie să se oprească, și ieșea din rînd, trebuia apoi să alerge ca să-și ajungă tovarășii. În viața sa presărată cu nenumărate lupte, Skanderbeg nu văzuse niciodată o armată care să se grăbească atît de tare pentru a da piept cu dușmanul. Comandantul veni foarte aproape de Vladan și-l întrebă :

— Ți-aduci aminte cum în copilărie făceai prinsoare pe ouăle de Paști ?

— Nu înțeleg, răspunse tânărul. Ce fel de pariu ?

— Că învinge acela care sparge oul celuilalt.

— Cunosc jocul ăsta, își aminti căpitanul.

— Și care ou ieșea învingător ?

— Cel ce lovea cu vîrful.

— Nu, îl contrazise Skanderbeg, se spărgea acela care aștepta lovitură, și, fără să mai aștepte vreun cuvînt din partea lui Vladan, smuci friul și porni în trap în fruntea gării ca să supravegheze pornirea armatei.

*

Ghioka Stres, care ședea ascuns cu oamenii lui sub plopul de la malul riului, atacă pe la spate avangarda turcească în vreme ce Muzaka le tăia drumul din față.

Din trei sute de călăreți dușmani scăpară numai douăzeci. Iusuf-bei a rămas surprins cînd i s-a comunicat că o armată mare venea spre dînsul. El se sculase în același timp cu Skanderbeg ca să mărșăluiască în răcoarea dimineții. Beiful își retrase trupele cu repeziciune, ocupînd un cîmp ce se îngusta între rîu, la stînga, și un pîriu secăt, la dreapta.

Kastrioti desfășurase armata pe un front larg, pe zece rînduri în adîncime, cu călăreții în mijlocul pedestrașilor, precum făcuse și Pirus uneori. Oștirea intră într-o cîmpie deschisă, însořită, cu pămînt moale, negru, acoperit de paie galbene de grîu.

Tobe bubuiau, iar soldații înaintau cu pași mari. Din mijlocul lor se ridicară urale nestăvilite, cînd se întoarseră ca vijelia Ghioka și Muzaka cu prizonierii pe care nici nu-i coborîseră de pe cai. Skanderbeg retrase garda și cele trei companii de cavalerie ale lui Pej Emanuel în spatele șirurilor de ostași. Flancul din dreapta se va strînge la estul rîului pentru a umple golul de acolo. Comandantul îl trimise pe Emanuel să caute o ieșire pe la pîriul secăt în vederea unui viitor mic atac. Bătea vîntul și praful acoperea ca un nor soarele. Din față răzbătea înfundat bubuitul tobelor turcești, de la o depărtare de patru sute de metri, și se zărea lucrîrea uniformelor roșii, galbene, verzi și albe.

Băieți de patrusprezece ani băteau cu măciuci ghintuite marile tobe albaneze încărcate pe cai. La început toba fiecărui steag răsuna pentru sine, apoi se uniră toate într-un singur ritm. Cei douăzeci de flăcăiandri țineau sub măciucile lor ghintuite voința unei armate de opt mii de oameni. Parcă se cutremura pămîntul. Acest bubuit cunoscut pătrundea încetul cu încetul, din picioarele cailor pînă în sîngele soldaților, grăbindu-le respirația. Armata înainta apăsată de propria-i greutate și de cea a pămîntului. Soarele se ridicase dintr-odată pe cer. Comandantul își puse palma streășină la ochi ca să se

ferească de razele luminoase și să se liniștească de vascarmul dimprejur. Trase cu putere aer în piept ca să-și curețe plămînii. Le spusese soldaților, cînd rînduise armata, că cine va ieși din rînd, va fi dezarmat și această amenințare întronase o disciplină de fier. Nimeni nu uitase cuvintele sale, drept urmare oștirea mărșăluia în rînduri compacte, în pas obișnuit, nici prea repede, nici prea încet, laolaltă cu călăreții, păstrîndu-și forțele pentru iureșul din ultima sută de metri a atacului. Nu se auzea nici o vorbă, decît bubuitul tobelor. Toți așteptau semnalul : „Înainte !“

Skanderbeg presimțea că înclăștarea va fi crîncenă. Aceasta se vedea și din mersul apăsător al oamenilor, care păseau hotărîți, cu falcile înclăștate. Pentru o clipă privi spre dreapta și zări în depărtare strălucirea rîului cu aceeași curgere neostenită și avîntată a undelor sale.

În fața armatei albaneze se ridica un zid de sulite dușmane. Kastrioti ar fi vrut să deslușească chipurile turcilor îngălbenite de frică. Se gîndi că trebuia să dea semnalul de atac și ridică paloșul. Tobe și flautele bubuiau și țiuiau îngrozitor. Călăreții porniră în trap ușor cu pedestrașii care alergau pe lîngă ei. Armata lăsa în urma ei nori deși de praf prin care răzbătea un strigăt prelung : „Înainte !“

Skanderbeg privea acest năvalnic șuvoi de pe un mic dîmb din vecinătatea rîului, unde rămăsese împreună cu două campanii de gardă. Deși întotdeauna tremurase pentru viața fiecărui soldat, acum avea credința că nici unul dintre vitejii lui nu va pieri. Pentru întia oară nu se afla în fruntea ostașilor în momentul atacului, ci stătea și urmărea cu sufletul la gură mersul luptei. Flancurile armatei albaneze porniseră într-un avînt nebunesc, și el vedea printre perdelele de praf pe oștenii lui cu armele ridicate, alergînd roșii la față, cu piepturile dezgolite, cu ochi scînteietori și cu bărbile strîmbate din pricina strigătelor îndelungi. Semănau cu niște șoimi gi-

gantici care se aruncau glonț asupra prăzii. De uimire, lui Giorgi i se opri răsufierea. Întreaga oaste, toți pînă la ultimul om, chiar și băiețandrii cu tobele lor uriașe, erau cuprinși de o înflăcărare nemărginită. El simți o durere ascuțită în piept, fiindcă își ținuse suflarea și strînse fără să-și dea seama friul calului. Cînd armata izbi dușmanul, un strigăt prelung se ridică în văzduh, și comandantul își dădu seama de puterea ei înfricoșătoare, capabilă să zdrobească pînă și stîncile. După ce colosalul vacarm căzu și se stinse peste întinderea cîmpiei, Skanderbeg ordonă celor două companii de gardă să cerceteze cum merge bătălia, și avu pentru prima oară simțămîntul că acum oștirea nu avea nevoie de intervenția sa, cum se întîmplase de atîtea ori, cînd prezența lui în mijlocul soldaților schimbase soarta bătăliei.

Frica și panica se răspîndiseră ca molima în rîndurile dușmanului. Steagurile lui se clătinau cu disperare, ca izbite de rafalele de vînt ale furtunii. Kastrioti văzu un spahiu care își zvîrli sulîța cît colo, aruncînd o înjurătură printre dinți, trase puternic calul de dîrlogi și acesta se ridică în două picioare, apoi o porni fugind în galop. Și desigur că nu era un oarecare, ci un luptător viteaz, încercat în războaie. Desigur că aceeași stare de frică și neputință îi cuprinsese pe toți aceia care întorceau spatele ca nefericitul spahiu. Însuși Iusuf-bei, atacat de Pejku la malul pîrîului, se retrase disperat din fața albanezilor. Nici un pașă nu fusese zdrobit atît de repede și de rușinos. Skanderbeg ridică ochii spre cer. Niște nori cenușii se scuturau asupra pămîntului cu stropi mari de ploaie. Curenți de aer rece din apus și răsărit se amestecau în aer și răbufneau în rafale scurte. Toamna se așternuse pe nesimțite.

★

Caragea-bei se opri pentru cîteva zile la trecătorile Pindului din cauza ploilor ce cădeau de o săptămîină și umflaseră rîurile. Acolo, Zenebiștii întinseseră armatei

turcești câteva mici curse. Când, în cele din urmă, reuși să treacă prin defileu, el împărți oștirea în două ca să grăbească înaintarea. O coloană porni drept spre Ghiro-kastro, iar a doua către Përmet, urmînd ca amîndouă să se întâlnească la Berat. Dar ținuturile libere din Kurvelsh, Leskovik și Këlcijrës ce prinseseră curaj din cauza victoriilor Zenebiștilor au împiedicat din nou marșul nefericitului pașă care a fost nevoit să se oprească la mările riurilor revărsate. În cele din urmă sultanul trimise un ordin ca această armată să se întoarcă în Tesalia, iar Caragea să se prezinte degrabă la Istanbul. El știa că pleca acolo pentru a-și depune capul la picioarele lui Mehmet.

Skanderbeg se duse să se întâlnească cu Moisiu. Marele comandant scăpase țara de o grea primejdie și obținuse o victorie de răsunet, fără pierderi deosebite, la fel ca în 1448, cînd izbîndise pe cele două fronturi, contra Veneției și a turcilor, sau în anul 1452, cînd în șase luni îi zdrobise pe Mustafa-pașa și Debre-pașa, luîndu-l prizonier pe primul și tăindu-i capul celui de al doilea.

Aceste noi izbînzii din 1462 în fața a trei armate dușmane care îl atacaseră deodată, venite după bătălia de la Apele Albe și campania din Italia, sporiseră faima lui Giorgi înăuntru și în afara țării într-atît, încît oricărui om, altul decît Skanderbeg, i-ar fi luat mințile. Slava și laudele păseau înaintea lui prin toate colțurile Albaniei. Un orb bătrîn din Rostushë pe Dibra îl conduse cale de trei ceasuri, ducîndu-l calul de căpăstru, pînă la Kosovrast. „Tu însuși ai spus că prietenul trebuie cinstit cum se cuvine“, repeta moșul cu îndărătnicie. Sătenii nu-și părăsiseră vetrele în timpul luptei, fiindcă avuseseră credința că Giorgi nu se va întoarce altfel decît victorios. Acum ei îl sileau să se oprească la fiecare poartă, fie chiar pentru a-l omeni cu un pahar cu lapte bătut, și atunci cînd acesta nu avea vreme să descalece, îi îndesau în mîini pîine și sare, un burduf de brînză, un miel sau

îi aruncau pe umeri cîte o haină de lînă lucrată la război. Ceva trebuia să primească neapărat, altminteri oamenii se simţeau jigniţi. Cu cît urca mai sus în munte, cu atît li se părea sătenilor mai uşor să-l coboare de pe cal pentru ca femeile şi copiii să-i sărute mîinile şi pelerina, iar bătrînii să-l bată pe umeri. Skanderbeg se minuna cîte amănunte cunoşteau ei din viaţa şi luptele lui, cum ştiau tot ce vorbise în cutare ocazie şi cum vorbele sale pătrunseseră pînă în cele mai îndepărtate cătune. Pe pereţii caselor vedea broderii şi carpete, singurele podoabe ale locuinţelor cu modele care înfăţişau vulturul negru, stema Kastriotilor, sau însuşi Skanderbeg, fie nimicind armate duşmane fără de sfîrşit cu sabia de foc a Sfîntului Gheorghe, fie călcîndu-le în picioare, aruncînd din ochi fulgere de minie. Poporul făuri legende în jurul omului său, iar cînd Kastrioti încerca să le dezminţă, oamenii îl priveau cu îndoială. Ei credeau în acela pe care-l purtau în suflet şi pentru care erau gata să-şi dea viaţa, şi atunci cînd Giorgi le spunea că multe din poveştile ţesute pe seama lui nu erau adevărate, sătenii credeau că Skanderbeg vroia să-i mintă ori să le ascundă anumite fapte şi întîmplări din glorioasa lui viaţă... El primea cu emoţie dragostea poporului care îi umplea inima de bucurie şi făcea ca ochii verzi să-i strălucească ca doi luceferi. Întotdeauna, după luptele glorioase, trăia zile pline de lumină şi i se părea că se contopea cu norodul de unde provenea armata, formată din fii acestor truditori ai pămîntului şi ai păstorilor, de unde îşi trăgea seva întreaga lui viaţă. Dintre toţi căpitanii şi mărimile din jurul său, numai el pătrunsese adînc în sufletul poporului, în vreme ce aceia rămăseseră pe de lături şi simţea încontinuu dezaprobarea lor, cărora nu le plăcea cum Giorgi se cobora în mijlocul prostimii, nu le plăcea îmbrăcămîntea lui de muntean, mîncatul şi dormitul pe unde apuca, viaţa simplă laolaltă cu soldaţii de rînd. Sentimentele acestea le încerca după fiecare luptă, apoi alt soi de preocupări îl acaparau, şi

între el și colibele ori bordeiele de paie se ridica pe ne-simțite un zid nevăzut.

Dar șirul de victorii strălucite nu-i mai umpleau sufletul de bucurie ca altădată. Cînd se gîndea la anii ce trecuseră pînă la bătălia de la Berat, îi apărea în fața ochilor un Skanderbeg necopt, care învîrtea paloșul în goana calului, lăsînd să zboare pe lîngă sine niuri de oameni alergînd spre victorie și spre moarte și purtînd înăuntrul ființei sale, o dorință ascunsă că într-o zi va coborî pentru totdeauna printre ei.

De cîtva timp era neliniștit, se simțea împovărat de o grijă pe care nu și-o putea explica pe de-a-ntregul și căpătase obiceiul de a-și freca mereu barba fără nici un motiv, sau să privească fix pe cineva în toiul unei discuții, întrerupîndu-l pe neașteptate.

„Pe aceste meleaguri bărbații sînt posaci din fire dar ospitalieri. Flăcăii se poartă asemenea oamenilor maturi, sînt miloși, iar femeilor le strălucește întotdeauna o lacrimă în ochi, poate din pricina celor dragi căzuți mereu în lupte. Ele numesc frate pe bărbatul pînă în a noua generație din partea mamei și pînă în a o suta din partea tatălui.“ Aceste rînduri le scrisese acum zece ani Ramon de Ortofa, regelui Neapolelui. Atît văzuse și pricepuse călătorul străin.

Skanderbeg se convinsese că în cei douăzeci de ani de război poporul cîștigase înțelepciune și se maturizase cît într-un veac, iar această adîncă schimbare venise din vechile sale izvoare interioare și din pricina unor condiții ale vremurilor scoase la lumină de luptele purtate. Tot atîta vreme i-a fost necesară și lui Kastrioti ca să înțeleagă aceste fapte. Acum lucrurile ajunseseră într-un punct în care legăturile sale cu poporul intraseră pe un făgaș, adică acesta îl recunoscuse ca pe un adevărat părinte și conducător. Dar nu numai aceste gînduri îl făceau să nu se bucure pe deplin de strălucitoarele lui victorii. Simțea apropierea altor vremuri. Venise momentul cînd trebuia să transpună în fapte acțiunile gîn-

dite îndelung înăuntrul și în afara Albaniei. În anul 1462, la sfîrșitul verii, cînd tocmai se întorcea de la Pollogu pentru a se duce la Moisiu, după ce se despărțise de încăpățînatul orb bătrîn, se hotări să pună capăt ezițărilor sale și, după o scurtă perioadă de observare și tatonare a treburilor din țară și din vecinătate, să iasă în cîmp deschis și să-și impună voința.

*

De la asediul lui Murat asupra Krujei, și după aceea, dintre oamenii care-l înconjurau pe Skanderbeg, începu să se distingă figura unuia ce va juca mai apoi un rol foarte important în viața comandantului. Acesta era Pal Enghelli arhiepiscopul din Durrës, priceput atît în cele sfinte, cît și în politică. El se apropiase cu puțină întîrziere de Kastrioti, dar cînd își dădu seama că are în față un om de mare viitor, începu să-l slujească cu devotament. Numai că a-i fi devotat lui Skanderbeg în acel an, 1462, însemna a i te supune fără condiții și a fi de acord cu orice făptuia și gîndea. Prelatul simțise aceasta și, cînd se afla în fața comandantului, simțea o ușoară strîngere de inimă.

— Vaticanul continuă să nu privească cu ochi buni înregistrarea preoților în listele de recrutări, îi spuse el lui Skanderbeg, în noua sa calitate de nunțiu apostolic pentru Albania și Dalmația.

— Vor merge la oaste ca toată lumea, se înversună Kastrioti. Nu sînt eu primul care am dat asemenea lege în țară.

La fel rostise și cu cinci ani în urmă.

— Eu cred că este bine cum ați hotărît, ca ei să meargă la război, altminteri vor rămîne fără nici o treabă. Poporul și-a dat seama că slujitorii Domnului nu au în mîini nici fulgerul, nici curcubeul, poate fiindcă ei nu sînt prea deștepți, ori sărăcimea nu este chiar atît de proastă. Numai să nu îi mai înscrieți pe liste, încercă Pal să-l convingă pe Giorgi.

Își însoțea cuvintele cu gesturi liniștite, măsurate cu eleganță, asemenea întregii sale înfățișări, și ridea atât de molipsitor, încât Skanderbeg se pomeni zimbând fără să vrea.

— La urma urmelor în orice armată există câțiva preoți, chiar și un episcop. Vor sluji ca popi, iar dacă vor fi mai mulți și se vor pricepe, să tămăduiască oamenii, ca doctori, spuse Giorgi.

— Desigur, încuviință Pal. Astfel se vor dovedi trebuincioși în războaie.

Privi cu ochii lui albaștri în sală, și față-i rotundă, tinărară și îmbujorată păli dintr-odată și iar simți acea strângere de inimă, cum se întâmpla ori de câte ori se afla înainta lui Kastrioti.

— Numai că, vorbe el cu glas moale, am început să uităm de vechile obiceiuri și nu-l mai slujim așa cum se cuvine pe Dumnezeu.

— Nimeni, niciodată nu a împiedicat ținerea sfintelor datine, dacă poporul a dorit să le împlinească, rosti comandantul.

Vocea sa se înăspri. Poate că nunțul apostolic vroia să reformeze biserica. Acum vreo cinci ani se făcuse o încercare cu acele altare de campanie, urcate pe spinările cailor și aduse în mijlocul taberelor, și cu acei preoți și diaconi înarmați. Mulțimea se veselise ca de o glumă izbutită. Poporul era devotat luptei cu trupul, sufletul și cu tot ce-i aparține.

Oamenii, care și la judecățile publice obișnuiau să jure pe cer, pământ, foc, pîine și pietre dobîndiseră în arme singura și cea mai veche credință a lor. Altarele ambulante se pierduseră pe drumuri. Așa că Skanderbeg nu avea nici un chef să asculte iar asemenea baliverne.

— Poporul nu mai ține seamă de îndatoririle sfinte, înălțimea voastră, spuse Pal. Au uitat pînă și de botez, iar foarte mulți se înmormîntează fără slujbă. Nu trebuia să se ajungă pînă aici. Dacă un om nu se botează și nu

se îngroapă ca un creștin, atunci ce deosebire este între acela și un păgîn ?

— Soldatului ucis în luptă nu-i trebuie slujbă, fiindcă el moare ca un adevărat martir. În ceea ce privește botezul, ai dreptate, s-a întâmplat că sătenii nu și-au putut duce pruncii la biserică pentru a fi cufundați în apa sfințită, spuse Kastrioti.

— Sufletele copiilor morți nebotezați sînt pierdute. Biserica socotește aceasta o nenorocire mai mare decît însăși moartea, vorbi Pal, și cînd aminti despre „canon“, zîmbi înclinînd capul.

Skanderbeg îl urmărea cu interes. Una dintre cele mai de seamă fețe bisericești din Albania, Giorgi Pelini, nu credea în nimic și nu se sfia s-o arate fățiș, în schimb arhiepiscopul Pal își ridica ochii în înaltul cerului, ca și cum ar fi căutat acolo ajutorul unor forțe numai de dînsul cunoscute, și Kastrioti se întreba dacă era într-adevăr atît de mistuit de flacăra credinței, ori poate era doar un mare comediant.

— Și ce-i de făcut ? îl întreabă comandantul, dîndu-i de înțeles că era foarte interesat de treburile bisericești și de respectarea dogmei.

— Oamenii trebuie convinși să se boteze, spuse părintele cu blîndețe.

Comandantul se ridică și înaintă pînă în mijlocul încăperii, continuînd să-l privească pe arhiepiscop. Barba i se zbîrlise, dar vocea îi rămăsese calmă, prietenească.

— Poate că a venit vremea ca albanezii să săvîrșească ei înșiși cîteva servicii religioase, propuse Skanderbeg.

Pal se înfioră și făcu eforturi să nu se tragă un pas înapoi din fața lui Kastrioti. Oare acesta îl împingea pe același drum ca pe Pal Dushi al Krujei ? Se trezi șoptind pe neașteptate :

— Și cine le va da oamenilor acest drept ? întreabă Pal, îngălbenindu-se la față pentru că în același timp ghici răspunsul.

— Tu, sfinția ta, roști Skanderbeg, trebuie să faci totul ca să nu se piardă sufletele.

Gîndurile episcopului se învălmășiră. Căscă ochii mari și se ținu de scaun. Era fermecat pe de-a-ntregul de omul ce-i ședea înaintea și din nou simțea nevoia să se tragă un pas îndărăt. Dacă Europa se va uni contra lui Mehmet, Kastrioti va ieși, fără îndoială, în fruntea evenimentelor, iar legendele care circulau pe seama lui vor deveni realitate și va avea parte de un viitor măreț. Gîndindu-se la aceste lucruri, sufletul i se umplu de o nestăvilită bucurie. Numai că, dacă dorea să meargă alături de el, va trebui să pășească pe un teren alunecos și să încerce să ghicească adevăratele intenții ale comandantului.

— Atunci ar trebui să dăm o pravilă pentru botez, spuse episcopul.

— Sfinția ta ești un bărbat cu vederi largi. Fă domnia ta această lege, îi propuse Giorgi.

— Se poate face, mai ales că luptele s-au ținut lanț în ultimul pătrar de veac, zise Pal cu o nouă lucire în ochi.

Laudele comandantului îi încălziră inima. Acum era hotărît să treacă peste primejdii și să împartă aceeași soartă cu Skanderbeg, deși el nu obișnuia niciodată să ia decizii la repezeală.

Kastrioti zîmbi, se întoarse la locul său și spuse :

— Dar poporul nu va putea învăța latinește.

— Nici nu este nevoie. Să rostească sfintele cuvinte în limba sa, zise Pal.

I se părea că altcineva gîndește și vorbește pentru el, ca împins de o forță stranie în fața căreia nici măcar nu încerca să opună rezistență. Înălțîndu-și ochii albaștri spre cer, roști dintr-o suflare cu glasul înecat de emoție : „Te botez în numele Tatălui, al Fiului și al Sfintului Duh !” Aceste cuvinte vor intra în cărțile bisericești și

laice, ca o scriere unică, considerată actul de naștere a pătrunderii limbii albaneze în biserică.

Episcopul ședea pe marginea scaunului, aplecat în față ca într-un amvon de unde se adresa mulțimii, înarmînd-o cu o putere misterioasă și făcînd-o să se ridice prin înălțimea spiritului pînă la altar.

— Să fi făcut aceasta cînd l-am botezat pe fiul meu, spuse Kastrioti cu o ușoară dojană în voce. Repetînd cuvintele sacre asemenea unui elev silitor zise : e foarte ușor.

— Înălțimea ta este primul albanez care a rostit sfînta formulă ?

A doua zi Pal îi dădu lui Skanderbeg un pergament pe care erau scrise cuvintele rugăciunii. Chipul lui rotund serios și liniștit, strălucea de mulțumire.

Giorgi ținu foaia în fața ochilor. Gîndurile i se învîlmășiră în minte și se sprijini de scaun, așa cum făcea mereu cînd vroia să ciștige timp. Cuvintele nu erau scrise în sîrbă ori în greacă, limbi folosite în cancelaria sa, ci în latină, dar sunau ciudat, și el privi din nou documentul cu îndoială. Îl mai citi încă o dată și se convinse că slovele erau latinești, iar vorbele albaneze, și se cutremură, fiindcă își dădu seama că actul întruchipa dorința norodului de a se aduna într-un regat care tocmai renăște.

— Îl vom aduce la cunoștința oamenilor peste zece zile, zise Skanderbeg.

La 8 noiembrie 1462 Pal Enghelli citea în biserica Sfînta Treime din Mat unul dintre cele mai vechi înscrisuri în limba albaneză, prin care se dădea voie oricărui locuitor din Albania să-și boteze singur urmașii. Pal rosti această lege cu voce înaltă și răsunătoare în fața poporului, a nobililor și a prelaților din întreaga țară adunați acolo la sfînta slujbă.

„Se dă această învoire în sprijinul regelui Albaniei, Skanderbeg biruitorul.“

Kastrioti stătea mereu cu ochiul la pîndă în afară, ca omul care ține ușa casei deschisă, așa cum făcea zi și noapte de aproape douăzeci de ani. Simțea, după niște semne doar de el cunoscute, că se apropiau vremuri de restriște. Necesitatea de a stăvili înaintarea turcilor pusesese întotdeauna în mișcare forțele mari și mici din Europa. Dar sultanul Mehmet nu era dintre aceia care așteaptă cu brațele încrucișate să fie atacat. Ultimele lui incursiuni în Albania lăsau să se înțeleagă că el va da cel dintîi semnalul luptei pentru a da una dintre surprinzătoarele sale lovituri. Venise momentul ca Skanderbeg să-și adune forțele.

Pal Enghelli strigase în mijlocul poporului adunat la slujbă că dăduse legea „în sprijinul regelui Albaniei“. Rostise cuvintele „regelui Albaniei“, și mulțimea nu se mirase defel. Oamenii aclamaseră la ieșirea din biserică de parcă ar fi auzit aceste vorbe de zeci de ori. Se ivise vremea ca Giorgi să purceadă la unirea ținuturilor de limbă albaneză într-un singur stat.

Dar nici o țară nu se guvernează fără lege. Cîțiva regi din apus și din răsărit dăduseră o seamă de pravile, care acum le purtau numele. La fel făcea și sultanul Mehmet, încercînd să rînduiască Codicele sale pentru a le pune deopotrîivă cu poruncile Coranului.

Skanderbeg curmase vărsările de sînge și potolise învrăjbirile dintre conducătorii ținuturilor albaneze, însă nimeni nu cîrmuise o țară de pe șaua calului, doar cine știe ce vîntură-lume, iar el dorea să dea legile sale, primele mai întîi în principatele Arberiei și apoi vor deveni cupola sub care se vor aduna albanezii.

Dar cum să se deschidă calea unirii unui popor ce se conducea după datini străvechi, urzite sub stejari și în jurul colibelor de păstori ?

Viața desfășurată după tradiții și obiceiuri sătești aparținea unei epoci primitive, pe cînd acum trebuia să

se treacă la o nouă treaptă istorică în care să se stabilească păturile sociale, armata, legile, taxele și un întreg răboj de îndatoriri, în schimbul cărora orice om va avea asigurată liniștea în casă și pe ulițele târgurilor și ale satelor.

Aplecat asupra pergamentului, Skanderbeg scria de zor la legile sale, dar deodată rămase cu brațul suspendat în aer, cuprins de șovăiala celui care se apucă de mari prefaceri. Se închipuia ca un general ce iese în câmp deschis, știind cu cine se va înfrunța, dar adevăratele forțe ale dușmanului le va descoperi abia în toiul luptei. Vedea acum sub o altă lumină ceea ce visase zi și noapte, întreaga lui viață. Familia, neamul, satul fuseseră idoli înrădăcinați în mintea și sufletul albanezului, axul întregii sale existențe. De îndată ce va coborî mâna pe foaia de pergament arzînd aceste îngrădituri după care se adăpostea lumea satului, rezistența celor mulți și hotărîți își va arăta colții și el va rămîne singur în fața lor, fiindcă sprijinatorii lui vor fi puțini și șovăielnici.

Dar în decursul ultimilor douăzeci de ani poporul simțise nevoia ca țara să fie unită. Învățămintele de pe urma bătăliei de la Torviol se întipăriseră adînc în sufletele oamenilor, iar obiceiurile pămîntului se schimbau odată cu vremea. Acum trebuiau curmate dezbinările, cultul pe care îl are albanezul pentru familie, neam, me-leaguri natale trebuia înlocuit cu o nouă credință mult mai mare. Skanderbeg obișnuia să rostească deseori: „Dragostea de patrie este deasupra tuturor intereselor, legilor și datinilor“.

În armată se introdusese jurămintul militar, și vai și amar de cel ce îl călca. I se pustiau pămînturile și era urmărit, el și neamul lui, cincizeci de ani în șir de cruntul blestem al dezonoarei. Fiicele sale nu se putea mărita, lui nu-i dădea nimănui adăpost și nici de moarte creștinească nu avea parte. Își tîra zilele mai rău decît un ciumat.

Exista și obiceiul vendetei, de pe urma căruia se iroseau multe vieți omenești. Dragostea de patrie nu-l împiedica pe albanez să-și dușmănească vecinul și să-i dorească pieirea, așa că Skanderbeg a fost nevoit să dea încă o lege : „Nici o faptă rea nu se mai pedepsește cu moartea. Furturile, bătăile, defăimarea se vor plăti de acum înainte cu amendă. Crimele, care cer condamnarea făptașului la moarte, vor fi judecate după izgonirea definitivă a dușmanului din țară.“

Cînd scrisese aceste cuvinte ce împiedicau vărsarea de sînge și păstrarea lui pentru scopuri mult mai de seamă, Kastrioti simți o adevărată fericire pentru că crease o lege atît de trebuincioasă poporului. Prin ea îi ajuta pe oameni și pe sine totodată și deschidea noi căi vieții ca ea să curgă în folosul țării, a păcii și a liniștii.

În afara serviciului militar, a plății dărilor și a păstrării liniștei, omul de rînd avea întreaga libertate pentru a-și organiza familia, averea, a se căsători, a participa la treburile obștei și altele. Ani de-a rîndul, o întreagă viață, Skanderbeg fusese uimit de obiceiurile poporului și încercase să le pătrundă înțelesurile străvechi și să observe forțele lor în acțiune. El se credea unul dintre bărbații care cunoșteau bine aceste datini ale munților, și cu toate acestea nu era convins că le știa într-atît, încît să le poată schimba. El spusese : „Viața albanezului se bazează pe familie, și fiecare familie este condusă de un cap“. Acesta stabilește rostul și locul fiecărui membru, adună și împarte cîștigurile și pedepsește fărădelegile cu toată puterea brațului. El nu trebuie să lase pămîntul nemuncit și are obligația să cumpere bărbaților arme. Astfel familia va deveni o mică grupă în armata statului. După ce va da o atare lege, Kastrioti va accepta ca poporul să trăiască pe mai departe după obiceiurile sale. Se dădura pravile și pentru femeie, cea care stă cu capul plecat în preajma stăpînului casei și este jumătatea lui și cu drepturi bine stabilite în familie. Dacă vreo fecioară nu dorește să se mărite și vrea să poarte arme, să fie

lăsată să se îmbrace bărbătește, să i se dea numele de Gion, fiind liberă să ia parte la adunări, să asculte doar, fără să deschidă gura.

Trebuia să dea o lege și pentru muncitorul care se scoală la răsăritul soarelui și se culcă la asfințit, una pentru proprietate, sfântă pentru albanezi, alta pentru ospitalitate și încă multe pentru viața de zi cu zi a oamenilor, ca ei să trăiască în pace și liniște, feriți de încurcături.

Cum va arăta acest cetățean pus să respecte întreg noianul de îndatoriri ?

Va trebui să-și scoată din minte traiul primitiv moștenit din moși-strămoși și să se supună legilor statului care îi vor cere deplină ascultare. Dar Skanderbeg nu scrisese în Codicele său toate aceste gânduri, ci numai : „Să fie viteaz, mîndru în sărăcia sa, legat de jurămîntul militar și de patrie, să aibă inima deschisă și să cînte în fața morții“.

În primăvara anului 1463 manuscrisul era pe terminate, dar Skanderbeg încă se îndoia de foloasele trase de pe urma lui. Aceste pravile i se păreau ca o temelie de piatră plină de găuri pe unde pătrunde vîntul și ploaia.

Nenumărate întrebări îi năvăleau în minte din toate părțile și răspunsurile nu le găsea în legile pe care le scrisese.

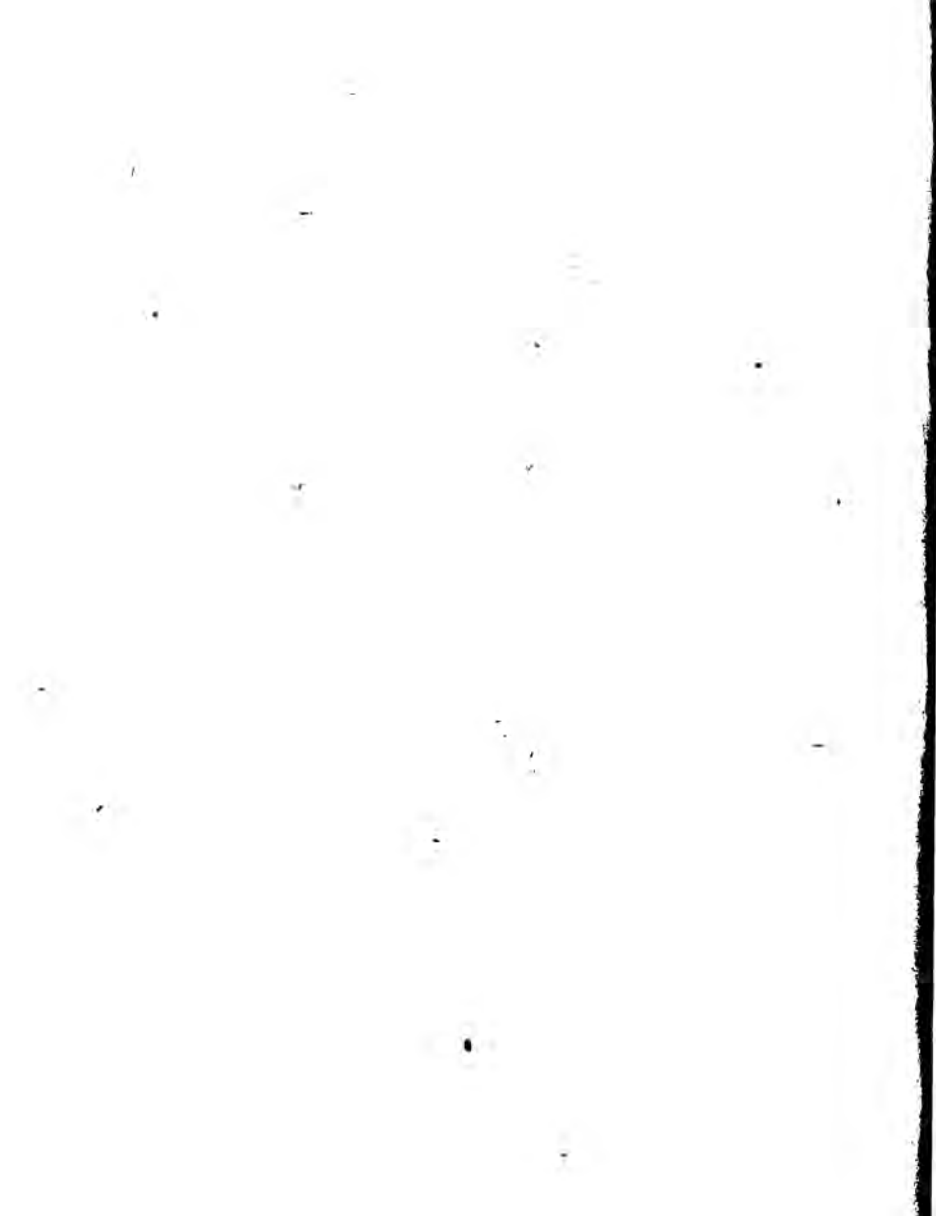
Cine va culege fructele pomului cu trunchiul crescut în grădina unuia și ramurile răsfrînte dincolo de gardul celuilalt ? Trebuia să plătească proprietarului dacă boul său îl omora pe al vecinului ? Oare îi ajungea păstorului pielea pentru a dovedi că lupul i-a mîncat oaia ? Putea fi socotit orice fum un cămin ? Și multe altele.

Zile de-a rîndul Kastrioti căutase răspunsuri împreună cu bătrîni din Benda și Kurbin. El vedea că obiceiurile nu se schimbau întotdeauna odată cu timpul și că oricum ar fi fost ele, pînă la urmă temeinicia legilor atîrna de însăși voința oamenilor. Datinile erau ca un zid de sprijin pentru cetățeni, de multe ori ei îl săreau din pricina unor

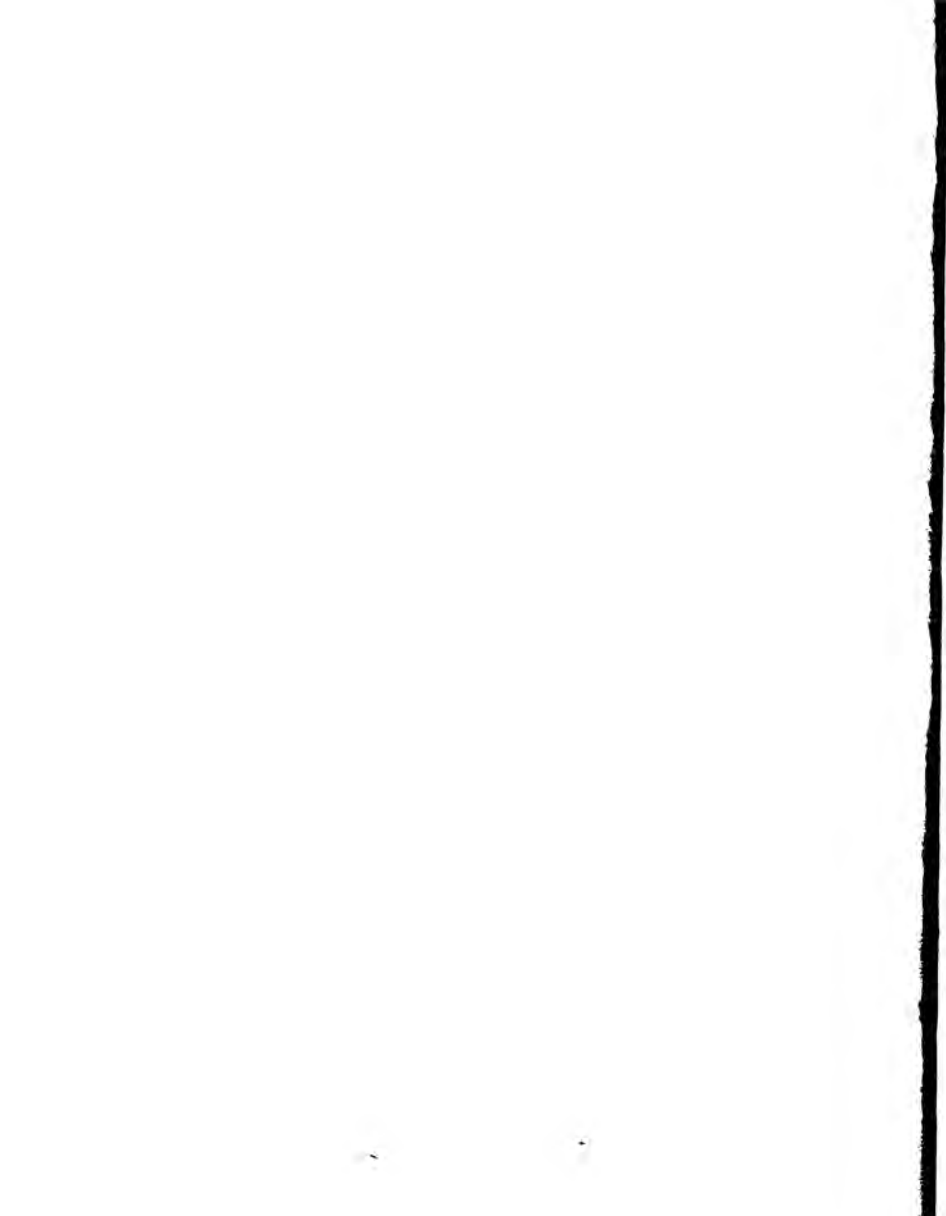
numeroase pricini. Dar chiar obiceiurile nu erau peste tot locul la fel ; difereau de la munte la cîmpie. Deosebirile nu păreau mari, fiindcă aveau aceleași rădăcini, însă ele trebuiau luate în seamă. Un copil din Benda nu va culege niciodată nucile de sub pomul vecinului, dar puțin mai încolo, într-un ținut megieș, acela care își prăda tovarășul, fără a fi descoperit, trecea drept un adevărat flăcău, demn de a deveni un ginere de soi.

Viața semăna cu un ghem de ață, și lui Skanderbeg i se încîlciseră firele în mîini. Cu toate acestea nu se dădea bătut, ci muncea cu înverșunare zi și noapte la planurile lui. I se întîmpla să găsească pe neașteptate cîte o dezlegare la una dintre numeroasele întrebări care îl chinuiau, și atunci ochii îi străluceau de bucuria izbînzii. De cînd Pal Enghelli îi pusese în față pergamentul cu slovele botezului, el nu contenea să se mire de forța cuvîntului scris. Credea din suflet că dacă va da aceste legi atotcuprinzătoare, oamenii le vor mesteca împreună cu pîinea și că ele vor rezista la fel de mult ca zidurile fortărețelor.

Într-adevăr Codul său a slujit luptei pentru eliberarea țării în acei ani plini de fum și flăcări.

PARTEA A TREIA

MIȘCAREA STÎNCII DE LA KRUIA

Sultanul Murat pomenise la Sfetigrad despre Skanderbeg : „El are inteligența unui general și apucăturile unui lup“. Mai târziu împăratul își va da seama la Kruja de un lucru pe care nu-l întâlnise niciodată în viața lui și anume faptul că întâlnise un popor mic ce nu se lăsa zdrobit. Istoricii care scriseseră despre Albania, îndeosebi acei aflați în anul 1450 în preajma sultanului, îi spusese că aceasta se explica în primul rînd din cauza reliefului țării și a calităților fizice ale locuitorilor, iar în al doilea rînd datorită tacticii lui Skanderbeg, meșter iscusit în atacurile date prin surprindere și în alte viclenii ale războiului. El se retrăgea atunci cînd dușmanul era prea numeros, ca să-l facă pe acesta să creadă că va trece la lupte de hărțuire, ardea pămîntul în urma sa, creînd în jurul inamicului numai foc și cenușă. Într-adevăr, susțineau ei, folosea o tactică deosebită, ținînd mereu armata adunată la un loc și în momentul potrivit o arunca în lupta decisivă, pe care o pregătise cu perseverență și o putea desfășura după propria-i dorință, dovedind mult curaj și pricepere.

Dar Murat vedea că relieful Albaniei și calitățile fizice ale locuitorilor nu jucau vreun rol mai deosebit în comparație cu celelalte țări din Balcani, iar în ceea ce privește tactica lui Skanderbeg, capcanele, atacurile prin

surprindere, vicleniile au făcut întotdeauna parte din arsenalul de mijloace folosite în războaie. Generalilor otomani învinși unul după altul de Kastrioti nu le erau necunoscute aceste manevre și dacă le stăpîneau nu în-deajuns de bine ca albanezul, nu acesta era motivul ca el să iasă mereu învingător, cu atît mai mult cu cît armata lui Kastrioti fusese întotdeauna mai puțin numeroasă decît a inamicilor. Nici luptele de hărțuire din spatele liniilor dușmane duse pentru a împiedica aprovizionarea trupelor și pentru a crea panică în rîndul lor nu erau, de asemenea, o invenție de-a lui Skanderbeg. Diferite popoare și țări le folosiseră cu mult înainte, chiar pe timpul lui Alexandru cel Mare, ori poate și mai înainte. Toate motivele susținute și apărute cu înverșunare fie de istorici, fie de renumite pașale apăreau solide la prima vedere, dar se clătinau la o cercetare cît de cît mai minuțioasă. Însuși Murat, cînd s-a retras de la Kruja învins, după ce o asediase în zadar cinci luni, a ajuns la concluzia că trăsăturile fizice ale locuitorilor, terenul și Skanderbeg nu erau elementele de primă importanță care făceau ca acest popor să nu poată fi învins, ci uni-rea sufletească deosebită a albanezilor făurită în decursul veacurilor zbuciumate. Această particularitate s-a împle-tit cu situația existentă, cu condițiile de trai impuse de dominația otomană și astfel s-a creat o legătură trainică între toți oamenii de la munte ori de la cîmpie care nu putea fi desfăcută cu forța. Minunea se dezvăluise pe de-a-ntregul în mintea sultanului. Murat își amintise că Baiazid și Mehmet, bunicul și tatăl său, știau ceva despre această putere miraculoasă a albanezilor, dar nu spusese nimic nimănui. Amîndoi, pe vremea cînd ocu-paseră Balcanii, lăsaseră la urmă Albania. Murat, bolnav, plecase de la Kruja cu convingerea că pătrunsese în tai-nele invincibilității Albaniei.

Sultanul Mehmet, care urmărise cele două campanii ale tatălui său în Albania (la Sfetigrad și Kruja) văzuse

și mai clar că acest popor nu putea fi cucerit prin mijloacele obișnuite ale războiului și ale invaziei, dar pe el nu-l interesau cauzele și rațiunile ce stăteau la baza rezistenței norodului. Albania îi împiedica trecerea în Italia, înaintarea pe tot flancul stîng, iar Skanderbeg grăbea cu insistență făurirea unui front european anti-otoman. Împăratul crezuse că la Berat își zdrobise dușmanul pe jumătate, urmînd să-l nimicească definitiv cu a doua lovitură, însă încercările pe care le făcuse cu Moisiu și îndeosebi cu Hamza l-au lămurit pînă la urmă că singurul mijloc pentru a-l îngenunchia pe Skanderbeg era ștergerea de pe fața pămîntului a poporului albanez și aceasta o va face la timpul potrivit, fără nici o muștrare de conștiință. El nu se va da în lături de la aplicarea planului său, oricare vor fi greutatea campaniei.

Skanderbeg simțise de departe privirea lacomă a sultanului îndreptată asupra Albaniei. Se convinsese de aceasta, cînd Mehmet a tăiat în Moreea, în numai cîteva zile, șase mii de oameni, bărbați, femei și copii, dar tot nu bănuise planurile, mult prea monstruoase, oribile pentru a putea fi crezute, ale împăratului. Nici unul dintre marii cuceritori ai lumii dinaintea lui Mehmet nu îndrăzniseră nici măcar să se gîndească la o asemenea crimă. Cei mai cruzi dintre ei, Atila, Gingis-han, Timur, folosiseră din plin măcelul și focul, dar ideea nimicirii complete a unui popor nu bîntuise mințile lor înfierbîntate. Peste ani de zile, aflat în pragul morții, Skanderbeg va vedea înspăimîntat că aceasta era adevărata țintă a lui Mehmet.

Înainte de venirea groaznicelor vremuri pentru poporul albanez, Kastrioti simțise apropierea primejdiei, dar nu-și putuse închipui proporțiile ei. Bănuise că va fi un război nemaiîntîlnit, de aceea încercase ridicarea la luptă a unui front european pentru a nu se afla singur în fața uraganului turcesc. Niciodată nu-și imaginase

luptele sale în afara unei alianțe antiotomane, dar acum, în 1468, cînd Mehmet putea să se arunce asupra Albaniei cu toate forțele, Skanderbeg se apucă să lucreze cu înfrigurare pentru unirea ținuturilor cele mai apropiate, amenințate direct de pericolul semilunei.

În 1455 sultanul cucerii Koșova, amenințîndu-l pe Kastrioti din flancuri, iar în martie 1463 reveni pe neașteptate în cetate, unde lăsă o parte din armată și, ocolind drumurile Vuciternei și ale Mitrovicei, se aruncă cu restul oastei asupra Bosniei.

Regele Ștefan Tomașevici a fost nevoit să abandoneze jocul dublu de tributar supus al sultanului și de cavaler al creștinătății, pentru a-și apăra scaunul și țara. El ceru urgent ajutor Ungariei, Veneției, papei și lui Skanderbeg. Ultimul îi răspunse că era pregătit să vină să-l ajute cu o armată de opt mii de soldați și îl îmbărbătă, sfătuindu-l să-și țină firea. Îi aduse totodată aminte că în urmă cu trei sferturi de secol bunicul său împreună cu Gheorghe Srazimir Balș nimiceră oștile lui Llaba Shahin. Pentru a ajunge în Bosnia, Kastrioti se rugă de venețieni să-l lase să treacă prin teritoriile stăpînite de Republică, și încuviințarea îi sosi la sfîrșitul lui aprilie. În această vreme Mehmet cucerise renumita fortăreață Bobovaci care îi deschidea calea spre capitala Bosniei, Jajțe. Cîteva zile după aceea, marele vizir Mahmud-pașa, sîrb după tată și grec după mamă, în fruntea avangărzii sultanului formată din douăzeci de mii de soldați, ocupă capitala și îl prinse pe regele care se ascunsese în oraș. Toate acestea se întîmplaseră înainte ca Skanderbeg să apuce să facă un pas.

Tomașevici îl ajută pe Mehmet să cucerească întregul regat, predîndu-i în optsprezece zile toate fortărețele. Sultanul înaintă spre sud, distruse Hertegovina, luă în robie o sută de mii de oameni, pentru a-i duce la muncă în Istanbul, unde holera făcuse ravagii, și recrută treizeci de mii de ostași, apoi îi tăie capul lui Tomașevici, fiindcă

nu suferea în apropierea sa regii care visează la coroanele pierdute chiar atunci când fac pe servitorii.

Întregul continent simțise noul cutremur cu epicentrul în Bosnia, care clătinase din temelii țările din vecinătatea ei. Prin această mișcare fulgerătoare Mehmet despărțise Ungaria de Albania și pătrunsese în mijlocul forțelor viitoare cruciade. Diavolul în vîrstă de treizeci de ani lovise cu putere și repeziciune în planurile tărăgănate ale Europei de răsărit și ajunsese la hotarele Veneției.

Skanderbeg își dădu seama că rămăsese izolat în fața dușmanului și că următoarea lovitură a sultanului va fi îndreptată împotriva Albaniei. Trebuia să se retragă și să facă ceva pentru a ieși din această situație, să fie cu ochii în patru la orice uneltire din afară și dinăuntru, încercînd să cîștige timp.

*

Skanderbeg spusese în consiliul Ligii că sultanul oferise prin intermediul pașei de la Shkup o pace pentru zece ani dacă i se va plăti un tribut de cinci mii de ducati, sau o plată echivalentă în animale și provizii, cerînd în plus și libertatea comerțului în Albania, iar el refuzase aceste condiții. Acum Mehmet venise cu o nouă propunere. Renunțase la haraci, mulțumindu-se doar cu privilegiul libertății neguțătorilor. Pacea se va încheia de pe picior de egalitate din partea ambelor țări.

Kastrioti vorbea blind, cu glas domol și părea puțin ostenit, ca un om ajuns în pragul bătrîneții, dar ochii îi străluceau și îi rotea asupra tuturor căpitanilor și a lucrurilor din sală, iar vinișoarele de pe față și gît îi deveniseră stacojii, ceea ce arăta că se forța din răspuțeri să se stăpînească, ascunzîndu-și clocotul singelui sub crusta aceea de liniște și oboeală. Vorbea fără să facă nici un gest, cu chipul întunecat pe care nu se putea citi nimic altceva decît înțelesul cuvintelor rostite.

Primul lucru înțeles de participanții Ligii era că Skanderbeg negociase pe ascuns cu sultanul condițiile păcii, dar nu le desăvîrșise și acum le supunea judecății tuturor. Apoi comandantul explică pe îndelete că cu această pace, pe care nu avea de gînd s-o respecte, sultanul urmărea izolarea Albaniei de restul Europei. Deși lucrase în secret, pentru încheierea unei păci cu turcii, acum, cu totul de neînțeles, vorbea împotriva ei.

Tanuș Topia susținu pacea cu înflăcărare, prezentîndu-și argumentele cu multă iscusință. El spuse că ar fi o nebunie ca acest tratat încheiat cu stăpînul apusului și răsăritului lumii să nu fie acceptat. Liga rămase uimită de cunoștințele lui precise, atunci cînd le aduse la cunoștință că împăratului german se lupta cu regele Matei al Ungariei, că în Anglia continua războiul civil, iar regele Spaniei era ocupat cu treburile din Catalonia, și Ludovic al Franței avea necazuri cu proprii săi nobili, așa că pornirea unei cruciade acum era doar un vis frumos. De unde știa oare Topia atîtea amănunte interesante?

— Nimeni în Europa nu luptă singur împotriva turcului. De ce să facem acest lucru tocmai noi? se auzi întrebarea lui Pejko Emanuel în mijlocul liniștii care se lăsase.

Se ridică bătrînul Andrea Topia și spuse că, după cucerirea Bosniei, sultanul lăsase la urmă Kruja, cum i se întîmplase pe vremuri și Constantinopolului, și că dacă pacea nu va fi primită, Albania se va afla singură în fața furiei oarbe a păgînilor.

— Noi sîntem unica țară care ne batem cu turcii de optsprezece ani și ne-a rămas foarte puțin sînge ca să-l risipim în zadar. Eu îl rog pe Giorgi să accepte această pace, demnă, luă cuvîntul Vladan Giurița, apoi le explică celorlalți binefacerile ce vor veni prin deschiderea drumurilor negustorești cu răsăritul.

Muzaka al Anghelinii se ridică și spuse că va vorbi și în numele vărului său, Ghioka Stres Balș. Era un bărbat de treizeci și doi de ani, mai mare cu opt ani decît Ghioka și nu se însurase încă. Avea nasul proeminent ca al Araniților, ochii negri, părul castaniu și obișnuia să spună deschis, fără teamă, ceea ce gîndea. Această calitate îi dădea o autoritate deosebită asupra vărului său. Amîndoi crescuseră ca niște uriași, și ori de cîte ori se ivea ocazia, ședeau împreună.

Bărbații zîmbeau și se pregăteau să-l asculte cu plăcere pe Muzaka. Acesta respiră adînc, de parcă ar fi vrut să soarbă tot aerul din sală, își umflă pieptul, împinse capul înainte, făcu cîteva gesturi cu mîna și începu să vorbească.

— Ei bine... Ne-a plăcut. Așa cum s-a spus aici, așa să se facă. Ceea ce doresc să spun este că pacea e bună. Toți trebuie să ne facem datoria... Să rămînă cum am vorbit. Asta o știm cu toții. Prietenul la nevoie se cunoaște... Cît despre mine, ar fi fost o greșeală... Dar ce rost au cuvintele ? Nu mai încape vorbă...

El cuvînta cu hotărîre, cu gesturi convingătoare, fără să spună nimic, și în tot acest timp se uita întrebător la Skanderbeg. Pentru prima oară comandantul zîmbi, așa precum făceau și alții, încercînd să priceapă ceva din cele spuse de Muzaka, fie chiar și o părere. Era recunoscută neputința lui de a da glas vreunei idei. Căpitanul, la fel ca și vărul său, Ghioka, puteau să spintece un turc din creștet pînă-n briu dintr-o singură lovitură de sabie, dar nu se pricepeau să rostească o frază de la început pînă la sfîrșit. Cînd îl auzeau vorbind, oamenilor li se părea că sînt surzi, ori că nu cunosc limba lui. Pînă la urmă, Muzaka reuși să-și termine cuvîntarea, spunînd : „Ori cine știe că, poporul dorește pacea“, după care se așază liniștit și mulțumit lîngă Ghioka. Vărul său își ștergea transpirația, apoi îi șopti ceva vorbitorului, privind înfricoșat în jur. Nu știa dacă făcuseră bine, sprijinind

pacea cu atîta zel, dar Muzaka era convins că procedase așa cum trebuia și își roti ochii cu gravitate prin sală.

Skanderbeg se infundă mai adînc în scaun pentru a-și ascunde zîmbetul. Nu se așteptase ca poporul să-și rostească părerea prin glasul celor doi nepoți ai săi.

Constantin, fiul lui Aranitu, se ridică în picioare și strigă că ei nu doreau să-și dea viața pentru papa de la Roma. Era roșu la față și respiră gîfîit. Cineva rîse la auzul acestui strigăt, dar ceilalți plecară capetele, rușinați. El își rostogolea ochii asupra tuturor, roșeața îi dispăru de pe chipul care acum se îngălbeni și rămase mirat că oamenii nu i-au sprijinit părerea.

Skanderbeg se mișcă în scaun pentru a doua oară, strîngîndu-și buzele cu amărăciune. Prin moartea lui Aranitu se împuținaseră ajutoarele din partea principalilor socrului său. Acum va avea de a face cu acest cumnat prost, la care îngîmfarea mergea mîna în mîna cu lipsa de minte, dar el nu era chiar atît de neprimejdios pe cît vroia să arate. Atunci cînd strigase că „ei nu doreau să-și dea viața pentru papa de la Roma“, se gîndise, poate, la unele zvonuri auzite, potrivit cărora sfîntul părinte avea de gînd să-l ungă „rege“ pe Skanderbeg. Constantin își arată nemulțumirea pe față, spunînd că „papa va face o slujbă pentru noi, atunci cînd turcul ne va înrobi țara“, și își trecea limba veninoasă peste buze, străduindu-se să rîdă. Îl privea pe Skanderbeg cu ochi sticloși, ca un vițel aflat sub cuțitul măcelarului. În timp ce Constantin vorbea, Kastrioti se întoarse către Tanuș întrebîndu-l dacă au luat toți cuvîntul. Prima oară, cînd propusese condițiile păcii, sultanul ceruse, printre altele, drept zalog pe fii lui Aranitu. Acum comandantul se gîndea ce greșeală făcuse că nu acceptase cerea lui Mehmet, prin care ar fi scăpat de cei trei cumnați, iar principatul lor l-ar fi trecut pe numele Donikâi. Cu siguranță că Liga nu s-ar fi împotrivit unei asemenea hotărîri. „Poate că încă nu este tîrziu“, își spuse Skanderbeg, deși

știa că niciodată nu îi va preda pe acei ticăloși în mâinile sultanului.

Se ridică Moisiu și, cu vorbe blinde, îl făcu pe vărul său, băiatul lui Aranitu să se potolească și să se așeze la loc. Skanderbeg se uită jur împrejurul sălii să vadă dacă mai este cineva de vorbit. Lipsea Vranakonti, înțeleptul care găsea întotdeauna răspunsul potrivit la toate întrebările, Aranitu, Pal Dukaghini și mulți alții. De când se retrăsese în ținuturile sale, lui Moisiu îi scoteau vorba din gură cu cleștele. Fără marii ei căpitani, Liga de la Leja își pierduse greutatea. În ultimii ani Skanderbeg continua să asculte, ca și înainte, părerile celorlalți, dar hotărârile erau luate din vreme și acolo doar se mai fixau unele amănunte.

— Dar care este părerea ta? îl întreabă Giorgi pe Moisiu.

— Dacă sultanul își calcă mîine cuvîntul, noi nu pierdem nimic încheind pacea astăzi, răspunse căpitanul. Ne vom pregăti să intrăm în luptă, dacă vor intra venetienii și celelalte țări europene.

Adunarea îl aprobă, dînd din cap. Cuvintele lui Moisiu erau argumentele hotărîtoare în favoarea păcii.

*

La 27 aprilie Skanderbeg a semnat la Shkup tratatul de pace pe zece ani cu turcii. După aceea i-a spus lui Tanuş: „Nimeni nu cunoștea mai bine ca tine dedesubturile acestei trebi, așa că du-te la Roma și povestește-i papei totul, și de acolo pleacă la Neapole și vorbește cu Ferdinand“. În același timp i-a trimis pe Pal Enghelli la Veneția, pe Giorgi Pelini la Milano și pe Pal Kuka la Ragusa.

Douăzeci de ani la rînd încercase să ridice Europa la luptă, și acum el se dădea la o parte tocmai cînd creștinătatea plănuia o nouă cruciadă. După ce împiedicase invazia otomană în Italia și Veneția, apărîndu-le spatele, prin încheierea păcii deschisese zăgazurile pe unde avea

să năvălească şuvoiul turcesc. Nimeni nu înţelegea de ce procedase Kastrioti aşa, dar el ştia că numai procedînd astfel îi va grăbi pe conducătorii Europei să-şi unească forţele împotriva semilunei.

Încheind pacea, însă prefăcîndu-se în consiliul de la Leja că ar fi împotriva ei, Giorgi se spălase pe mîini de orice urmări, fapt ce nu-i era în obicei. Moisiu a înţeles că Skanderbeg urmărea un scop ascuns şi jucase teatru în faţa căpitanilor. Poate că dorea chiar să zorească încheierea tratatului cu Mehmet, ori cine ştie!... Umbrele negre ale îndoielii şi invidiei începuseră din nou să-i dea tîrcoale viteazului prieten al lui Kastrioti. În timp ce-l conducea pe comandant i-a spus: „Fiul lui Aranitu a rostit singurul cuvînt inteligent din viaţa sa cînd a pomenit că noi nu trebuie să ne dăm viaţa pentru papa de la Roma“. Skanderbeg l-a liniştit pe Moisiu, dar vorbele căpitanului îl mîhniră mult şi îşi aduse aminte de ceea ce spusese cu amărăciune în consiliu: „Dacă Albania ar fi fost unită, nu aş fi acceptat niciodată această pace“. Atunci în sală se lăsase o tăcere adîncă, de parcă în faţa căpitanilor se ridicase pe neaşteptate o stîncă sub care dormea un şarpe. Moisiu se întoarse la Dibra supărat pe sine însuşi din pricina gîndurilor negre care nu-i dădeau pace şi a vorbelor rostite. El nu avusese de gînd să-l judece pe Giorgi, socotind că acesta merita să devină regele Epirului, chiar dacă ei şi-ar fi pierdut drepturile şi proprietăţile.

În douăzeci de ani Veneţia încheiase cu Turcia cinci tratate de pace care o puseseră la adăpost de pericolul otoman. Prin această politică de menţinere a prieteniei, neutralităţii şi capitulării, Republica înlesnise Imperiului să deschidă porţile comerţului cu apusul, să cucerească Constantinopolul, să pună mîna pe coloniile de la Marea Neagră, pe insulele din Marea Egee, să cotopească Ser-

bia și Bosnia, toate acestea ca urmare a politicii de taler cu două fețe a Serenissimei. Europa plătise scump pacea venețienilor. Acum Mehmet amenința teritoriile Republicii din Adriatica și chiar însuși orașul canalelor.

Deoarece lupta îi rămăsese singura cale de a supraviețui, Veneția se apucă să pregătească în grabă flota și armata. Dar în război era nevoie să între toate țările creștine, și Republica încearcă să trezească Europa din amorțeală. Ambasadorii săi alergară din Portugalia pînă la Uzun Hasan al Persiei.

Statele italiene trebuiau împăcate între ele și stinse neînțelegerile din Dalmația și din Albania. Republica aprinsese și întreținuse întotdeauna certurile de oriunde, și iată că acum se dădea de ceasul morții să le stingă într-o singură zi pentru a se arunca toți într-o luptă generală împotriva turcului.

Cea mai apropiată țară de Veneția era Albania. Pal Enghelli, Giorgi Pelini și alți cîțiva ce aveau trecut pe lângă Skanderbeg au fost chemați la senat, pentru a-l convinge pe acesta să se alăture luptei. Cunoscînd principiile lui Kastrioti, aceasta părea a fi o treabă ușoară, dar acum el răspunse de trei ori că dorea să păstreze pacea cu sultanul. Senatorii se găsiră dintr-odată în situația călărețului care nu-și mai poate struni bidiviul. Mehmet spusese nu demult că pe uscat armata venețiană nu făcea nici două parale. Așadar, cine va apăra Republica pe pămînt?

În acest timp în oraș avură loc discuții aprinse, și cei care susțineau războiul ieșiră învingători în confruntarea lor cu adepții tratativelor și ai păcii cu sultanul.

La 28 iulie 1463, după o adunare prelungită patru zile și patru nopți, senatul votă în favoarea luptei. Declarația se citi în piața San Marco, însoțită de muzică, discursuri și rugăciuni. Marele oraș negustoresc trăia ceasuri de bucurie, dar pe neașteptate se născu o întrebare uimitoare la care nimeni nu știa ce să răspundă: „Unde și

cînd va începe lupta?" Peste o săptămînă se hotări ca flota Republicii să debarce în Moreea, unde grecii și îndeosebi albanezii pregăteau o răzmeriță. Din nou în cetate răsunară ovațiile, apoi mulțimea se liniști. În aceea peninsula din Marea Egee, care semăna cu o uriașă barcă, venețienii au obținut o victorie, ce a schimbat brusc soarta războiului cu sultanul.

★

Un fiu ascultător are datoria să învețe din succesele tatălui său, dar și din marile lui greșeli. Skanderbeg nu avea de gînd să sară în ajutorul Veneției, așa cum făcuse Gion în anul 1430. Republica era în stare să aștepte întreaga lume la război, ca apoi să se retragă pe ușa din dos, de aceea el va aștepta ca ea să se vîre singură din cap pînă-n picioare în luptă și să-și ardă toate punțile pe unde ar putea s-o șteargă. Și nu numai atît. Îi va lăsa și pe unguri și îndeosebi pe papa să intre în război. În acest timp el îi va juca pe venețieni pe degete pînă cînd va răzbuna numeroasele trădări înfăptuite de aceștia.

La începutul lui august senatul îi propuse un tratat pe care îl acceptă cu condiția să-i fie îndeplinite următoarele condiții: o parte a flotei venețiene, soldați și ajutoare materiale să sosească în Albania, iar Republica să nu încheie în nici un caz o pace separată cu sultanul.

În septembrie Kastrioti i-a împuternicit pe Giorgi Pelini și pe Andrea Shatiku să semneze la Veneția tratatul în numele său.

Ar fi trebuit ca acum să intre în luptă, dar le răs-punse că nu va face nici un pas pînă cînd armata și celelalte ajutoare nu vor ajunge în țară și mai ceru ca fiului său, Gion, să i se încredințeze conducerea acestei oști albanezo-venețiene, el urmînd să rămînă în apropierea comandantului ca guvernator. Senatul acceptă numirea băiatului în înalta funcție, și iată cum un copil-landru de numai zece ani ajunsese peste noapte un fel de

generalisim, fără nici o strădanie, dacă nu luăm în seamă truda lui de a se ține de fusta maică-si la Kruja.

La 9 septembrie 1463, senatul îi scria papei : „Dacă îl vom convinge pe Skanderbeg să rupă pacea cu sultanul, vom crea în Albania o armată de 30-40.000 de oameni, care, sub comanda sa, cu siguranță că îi va zdrobi pe turci“. La 12 septembrie, Venetia încheia un tratat cu Ungaria pentru a lupta împreună împotriva lui Mehmet și dădu ordin căpitanului general al flotei să întoarcă vasele la Dures și să se întâlnească cu Giorgi. Republica intra astfel cu ambele picioare în mlaștina războiului.

Oare ce dorea Kastrioti pentru a strica pacea cu sultanul ?

El susținea că nu este pregătit pentru o nouă campanie, atita vreme cît nu ajunseseră în Albania toate trupele și ajutoarele promise de venețieni.

La 21 octombrie, papa proclamă cruciada, luînd asupra lui comanda generală, și promise că după victorie Ungaria va lua Bosnia, Serbia, Valahia, Bulgaria ; Veneției îi va da Moreea, Atica, insulele din Marea Egee, iar Skanderbeg, pe care îl botezase Alexandru, va ocupa întreaga Macedonia pînă la granița cu Bulgaria și cu Salonicul. Papa împărțea aceste teritorii întocmai cum făcea cu coloniile și mărilor descoperite de portughezi, uitînd cu desăvîrșire că Balcanii erau o peninsulă creștină.

În primăvară sfîntul părinte urma să debarce în Ragusa, unde avea să-i întâlnească pe regele Ungariei și pe ducele Veneției pentru ca împreună să treacă în Albania. Aici trebuia să se adune cruciada.

Plănuise la început să pornească atacul din Ungaria, îndreptîndu-se către Valahia și Bulgaria, dar această cale fusese încercată mai demult fără succes. Frontul albanez, pregătit și întărit cu munții și fortărețele sale, avîndu-l pe Skanderbeg în frunte, putea să devină o pavază împotriva loviturii concentrate a sultanului și la nevoie loc de refugiu pentru cruciați. Pornirea campaniei din Albania va insufla încrederea oricărui cavaler al credinței

în sfînta cruce. Se spunea la Roma că acest al doilea plan coborîse ca un har dumnezeiesc în mintea papei și că el era de bun augur pentru întreaga creștinătate.

Tot acum, în preajma uriașei campanii, Matei al Ungariei intrase în Bosnia, eliberînd capitala și jumătate din acel regat.

Oare ce mai aștepta Skanderbeg ?

După multe stăruințe din partea sfîntului părinte, ambasadorii Ungariei, Bosniei și Serbiei sosiră la Kruja și îl înștiințară pe cel dintîi cavaler al creștinătății, Giorgi Kastrioti, că trebuia să strice pacea cu turcii, să scoată paloșul din teacă și să ia comanda armatei. El nu îi contrazise, frecîndu-și palmele mari și trosnindu-și degetele îi întrebă doar în ce loc ajunseseră trupele venețiene, fiindcă în Albania nu venise decît o companie de cinci sute de soldați. În urma acestor soli puse piciorul în Kruja un căpitan al ducelui de Milano ca să vadă unde se stabili tabăra lor și să-l vestească pe Skanderbeg că ducele va trimite acolo pe însuși fiul său în fruntea unei oaste de două mii de infanteriști și o mie de călăreți.

Pe cînd aveau loc tratativele amintite, Veneția înainta în Moreea, iar Ungaria în Bosnia. Cruciada își umfla apele pentru a se revărsa în curînd în Albania.

★

În noiembrie se împlineau douăzeci de ani de la eliberarea Krujei, și Skanderbeg dorea să sărbătorească acest eveniment.

Orice om, după cum îl ajută puterile, încearcă să clădească ceva în viață, fie pentru sine, fie pentru urmași, numai Kastrioti nu se gîndise niciodată la așa ceva. Deasupra capului avea cerul, iar sub picioare pămîntul Albaniei. Ocupat pînă în gît cu numeroasele lupte, el nu făcuse altceva decît să privească la bolta cerească și să apere pămîntul tuturor. Dar lucrurile nu puteau rămîne astfel toată viața. După cum se vedea, în Europa cuprinsă de panică, țările se urneau în cele din urmă pentru a se

împotrivi forțelor otomane. Însuși papa, bătrînul sforar, pe jumătate cu un picior în groapă, va coborî din jîlțul său pentru a lua, zice-se, conducerea cruciadei, de fapt comanda trupelor revenindu-i lui Skanderbeg, generalul cel mai îndreptățit să fie în fruntea unei asemenea campanii. Dar această înaltă onoare cerea un titlu potrivit, așa că papa urma să vină în Albania și să pună coroana pe capul lui Kastrioti. Îl sfătuisese bine abatele Pelini, spunindu-i că înaltul pontif era singura autoritate care trebuia și putea să-l încoroneze ca rege al Epirului. Pentru el se deschidea marea poartă a istoriei prin care va păși în fruntea unui popor viteaz, ca cel mai destoinic luptător pentru cauza neamului său și a altor seminții creștine, ieșind acum din ceturile nehotărîrii ce îl învăluiseră ani de-a rîndul. Albania unită va fi frunză printre țările de primă importanță de pe continent. Douăzeci de ani de războaie înverșnunate stăteau la baza acestei zile mărețe în care se va urca pe cal ca un rege puternic, nu ca un simplu comandant al unei ligi care mai mult îl încurca decît să-l ajute. Acum se va înălța singur pe treptele mării, susținut de iubirea poporului și a armatei, eliberat în cele din urmă de ambițiile și dușmăniile unora dintre conducătorii țării. Este drept că existau printre ei și cîțiva bărbați drepecți și credincioși pe care nu-i va uita niciodată și cu care va împărți bucuriile și neajunsurile tronului.

Ziua multasteptată se apropia cu pași repezi. Prin pacea încheiată cu turcii acum nouă luni Kastrioti scăpase Albania de la pieire și prin acel tratat se instalase într-o poziție de unde putea să observe în liniște întimplările din anul 1463, fiind el însuși la cîrma jocului istoriei. Mai mult ca oricînd Veneția simți în ceafă suflarea turcului și încheie repede o alianță cu Ungaria în vederea războiului ce părea de neînlăturat. Pentru Skanderbeg venise timpul faptelor mărețe. Semnînd cu dînsul o pace de pe picior de egalitate, sultanul vroise să-l izo-

leze de restul Europei, iar după ce-și va încheia socotelile cu aceștia, să se întoarcă asupra lui și să-l pedepsească crunt. Dar jocul are întotdeauna două fețe și câteodată norocul trece de partea celui slab. Așa se întâmplase și când Giorgi era cel ce dicta regulile partidei.

★

Gion cel mic trebuia să șadă în adunarea Ligii alături de tatăl său. La aflarea vestei, băiatul amuțise de uimire. Era primul comandant care nu purta armă, dar se ținea bine în șa.

— Într-o zi tu vei conduce acest popor, îi spuse Giorgi.

Figura copilului se luminează de bucurie, apoi se posomorî, gîndindu-se, poate, la zilele cînd va rămîne singur.

— Mă veți învăța cum să guvernez, îi zise feciorul cu curaj.

— Vei deprinde singur rosturile țării, dar și eu îți voi arăta la nevoie cîte ceva.

Ei stăteau față-n față, dinaintea căminului, în marea sală a fortăreței unde urma să aibă loc adunarea. Vremea era călduroasă. Orașul și cîmpia străluceau în lumina soarelui. De afară nu se auzea nici un zgomot, ca și cum viața ar fi dispărut, iar liniștea era atît de adîncă, încît băiatului îi era frică să și respire.

— Deocamdată, la consiliile ce se vor ține, trebuie doar să ascuți, însă va sosi și ziua cînd vei putea vorbi, îi spuse Skanderbeg.

— Foarte bine, încuviință fiul cu aceleași cuvinte ca ale părintelui.

Kastrioti îl privi cu tristețe, încercînd să găsească în trăsăturile copilului asemănări cu Gion cel bătrîn și observă că el era legătura dintre bunic și nepot. Se întreba dacă reușise să-i transmită feciorului tot ce fusese mai bun în neamul lor, și existau zile cînd Giorgi își punea mari speranțe în el, și altele cînd îl chinuia îndoiala.

— Mai înainte de orice trebuie să înveți să lupți.

Aceasta nu este o simplă goană cu calul, îi spuse Skanderbeg.

— În primul rînd voi învăța istoria, îi zise băiatul.

— Așa este, încuviință tatăl. El însuși îl îndemnase să se ocupe de istorie. Ai dreptate. Din ea afli multe lucruri folositoare și cum se conduc țările.

Copilul tocmai își storcea creierii, încercînd să deprindă pentru prima oară mecanismul statului, care, credea el, se învîrtea undeva sub pămînt la porunca unui singur om, și acesta era însuși tatăl său, de care depindeau pacea și războiul ce se făceau la suprafața pămîntului. Băiatul se mută din loc ca trezit din vis, ridică ochii spre Giorgi și-i spuse pe neașteptate :

— Tu, tată, ai făcut totul pentru mine.

— La fel ca și părintele meu, zise Kastrioti.

— Dar bunicul a fost nefericit și a murit cu sufletul plin de tristețe.

— Cine ți-a spus aceasta ?

— Mătușa Mamița.

Skanderbeg zări în spatele ferestrei chipul întunecat al lui Gion. În ultima vreme bătrînul îi apărea mereu în fața ochilor, așezat pe scaunul lui de lemn de stejar, cu mîinile la piept și cu creștetul rotund acoperit de părul argintiu, țepos. Avea o tristețe adîncă în privire, și căuta pierdut dincolo de fiul său, fără să rostească vreun cuvînt, apoi se retrăgea lăsînd în urmă un fel de dojană care nu era adresată nimănui.

— Bunicul a îndurat greu singurătatea, vorbe în cele din urmă Kastrioti. Știe și mătușa Mamița acest lucru.

— Dar el nu a avut prieteni și tovarăși ? îl întrebă băiatul.

— Ba da, însă ei erau răspîndiți și i-a prăpădit turcul.

Ochii copilului se încețoșară și el se întoarse cu fața la perete pentru că știa că tatăl său nu suferea lacrimile. Cufundat în gînduri, Giorgi nu îl luă în seamă. Nu avusesese vreme să se ocupe de băiat și să-i dea învățătura necesară, ba, mai mult, îl ținuse în umbra sa apăsătoare,

împiedicându-i mișcările și creșterea. Acum ar fi trebuit să-l trimită undeva, la Tanuș, la Moisiu, poate chiar în afara țării, ca să vadă și să cunoască oamenii și lumea. Oricum, avea nevoie de un învățător și de un sfătuitor.

★

Skanderbeg spuse în consliu :

— Dogele Cristofor Mauro l-a trimis pe guvernatorul general Gabriel Trevizan cu cei două mii șase sute de ducați promiși. În urma lui vor veni ajutoarele și călăreții care vor lupta alături de noi.

Însă consiliul îi răspunse :

— Dă-l naibii pe guvernator.

Și atunci Kastrioti adăugă :

— Republica ne cere ajutor.

La care consiliul nu se dădu bătut ;

— Să-i ajute aceia pe care i-a ținut cu pilaf și le-a dat furaje în anul 1450.

Atunci Skanderbeg insistă :

— Vremurile s-au schimbat. Azi Veneția se bate cu turcii de patru luni. Un adevărat bărbat știe să-și înfrângă supărarea, să uite, să lerte și să ia lucrurile așa cum sînt.

Consiliul rosti :

— Bine, să lăsăm faptele să vorbească : în 1428 Republica a luat parte la războiul cu sultanul și, de îndată ce a ieșit din primejdie, l-a lăsat de izbeliște, să facă împăratul ce-o vrea cu el, cu Gion Kastrioti, tatăl tău.

Consiliul se purta în acea zi de 20 noiembrie ca un bou infuriat care se întorcea cu coarnele oriunde se învîrtea Skanderbeg. Nimeni nu vroia să se înceapă o nouă bătălie cu turcii.

Kastrioti privi la oamenii din jur cu amărăciune. Ne-goțul, vînatul, nunțile, vinul lucraseră intrucîtva asupra căpitanilor, dar poate că nu acesta era motivul care îi făcea să se ridice cu atîta înverșunare împotriva intrării Albaniei în război. Răgazul de liniște fusese prea scurt

ca să le ștranguleze bărbăția. Desigur că ei nu vedeau clar primejdia apropiată. Se ridică încet în picioare, învăluindu-i pe toți cu o privire muștrătoare și aceștia se făcură mici în scaunele lor.

— Să nu ne amăgim, le zise el. Turcii vor veni cu siguranță peste noi. În afara orașelor venețiene de la țărmul mării, jur împrejur sîntem înconjuțați de forțele semilunei. Credeți cumva că Albania va rămîne o insulă liberă în mijlocul oceanului otoman? De cîte ori să vă spun că Mehmet a încheiat pacea cu noi pentru a ne izola de restul Europei. Cine își dorește un dușman unit? Și am acceptat această pace pentru ca bătrînul continent să simtă pericolul și să se pună în mișcare. Singura noastră scăpare rămîne lupta alături de coaliția forțelor europene. Acum ea a început și noi nu vom sta deoparte.

Skanderbeg își termină discursul cu pumnul ridicat în sus. Nu vorbise niciodată atît de înfierbîntat, dar în aceste momente era nevoie ca să-și impună voința în fața adunării, care un pricepea deloc mersul vremii.

Căpitani rāmaseră înmărmuriți. Glasul lui Kastrioti făcuse să se cutremure pereții sălii. El cerea o hotărîre imediată pentru a purcede la ridicarea armatei, a întregului popor la această uriașă luptă de care depindea soarta întregii țări.

Moisiu își dădu seama de îndărătnicia consiliului și îi tremura inima din pricina stării de împotrivire ce se iscase între Giorgi și căpitani și nu dorea ca Skanderbeg să pornească la luptă, trecînd pe acest drum.

— Să așteptăm încă puțin, Giorgi, ca să iasă întreaga cruciadă la atac, îl povățui el.

Skanderbeg observă paloarea de pe chipul căpitanului și cuvintele rostite cu voce joasă îl smulseră din gîndurile sale. Dădu din cap, semn că va accepta propunerea prietenului.

Consilierii deveniseră oaspeții Krujei timp de șapte zile, invitați de Kastrioti la sărbătorirea împlinirii celor douăzeci de ani de la eliberarea cetății. Dacă nu reușise

să-i convingă pe toți într-o zi, acum îi lua rînd pe rînd de o parte, explicîndu-le cum mergeau treburile în Europa, dîndu-le exemple și dovezi despre necesitatea intrării în război alături de cruciați și aceștia nu îndrăzneau să-l contrazică. Totuși consiliul dorea menținerea păcii.

La 27 noiembrie se ținu o nouă adunare la care luă cuvîntul, în numele papei, nunțitul apostolic Pal Enghelli. Altădată căpitani l-ar fi ascultat cu încîntare, dornici să audă fapte noi și interesante spuse cu multă pricepere și farmec, dar acum în consiliu se hotăra o acțiune de mare însemnătate, și oamenilor, care se domoliseră în ultimele zile, nu le pică această intervenție. Ei ședeau cu ochii zîmbitori, dar cu fălcile încheștate, gata să riposteze.

Pal începu să enumere părerile rostite de flecare pînă atunci, apoi ieșiră rînd pe rînd strădaniile și luptele înaintașilor purtate în folosul țării. Consilierii se convinseră încă o dată că acel bărbat știa istoria pe de rost. Cuvintele lui cădeau asupra trecutului, asupra moșiilor stăpînite de ei ca o ploaie blîndă, spălînd chiar și întîmplările cele mai negre din viața lor și a strămoșilor. Împreună cu șuvoiul de apă curgeau și faptele pline de vitejie și înțelepciune ale acelor conducători cu dragoste de țară printre care se aflau și mulți dintre dînșii. În continuare nunțitul apostolic le spuse că virtuțile strămoșești și gloria se vor duce pe apa sîmbetei, dacă ei, inimi tumultuoase, vor sta închiși în casă, cu turcul în bătătură, și le aminti că Sfînta Scriptură zice : „Nu aruncați mîrgăritarele la picioarele porcilor“.

Acest bărbat bine clădit, îmbrăcat elegant, cu un chip frumos și cu o voce puternică, ce-i tremura de emoție, îi convinse pe toți de sinceritatea sa, nelăsîndu-le vreme să-i treacă vreunuia prin minte că la fel ar fi vorbit și dacă ar fi avut de susținut contrariul celor spuse de el.

Mai departe numără pe degete foloasele ce le vor dobîndi de la venețieni, de la Roma și, în general, de pe urma victoriei.

Creștinătatea chema Albania la luptă împotriva turcului, și Albania nu putea să-și astupe urechile, și după aceea să-i spună : „Eu am cîntat din flaut pentru tine, dar tu nu ai ieșit să dansezi“. Oricum nici unul dintre bărbații din sală, le spuse el privindu-i cu ochi strălucitori, nu va lua asupra sa păcatul ca țara „să pornească la război, cu ultima caravană“.

Nunțiul apostolic se extazia cînd amintea de nepătrunsele unghere ale sufletului omenesc, și Skanderbeg îl urmărea cu mare interes, atras de arta desăvîrșită a acelui magician care recita din Evanghelie cu ochii închiși, desenînd cu mîinile în aer înțelesurile ei, de parcă el ar fi scris-o, nu Sfîntul Matei. În gura sa, cele mai slabe argumente deveneau puternice, iar ceea ce părea clar ca lumina zilei se cufunda în neguri de nepătruns, după voința lui. Prin cuvinte meșteșugite el făcu să apară aieva în fața consiliului cruciada care îi strîngea pe turci ca un clește. În cele din urmă, ochii înlăcrimați ai lui Pal se fixară asupra lui Skanderbeg, apoi căutară undeva departe, poate privind la oștile otomane gata de luptă, și spuse :

— Pace, pace ! strigau fariseii, dar pentru ei nu exista pace și sabia Domnului a făcut dreptate.

Nu trebuia scăpată din vedere această uriașă campanie împotriva osmanliilor, mai ales că ea însemna sfîrșitul semilunii.

Cînd nunțiul papal vorbise de cruciadă, Tanuș se mișcă nervos în jilțul său. Nu era nevoie ca preotul să-i arate faptele pe care le credea ascunse în spatele unei perdele, fiindcă el le putea observa și singur. Tăcuse la prima adunare, ca și Moisiu, pricinuindu-i lui Skanderbeg o mare durere, mai mult chiar decît împotrivirea fătîșă a celorlalți. Nu se întîmplase pînă acum ca el să nu fi fost vreodată de acord cu părerile lui Kastrioti și din cauza acestei împotriviri de moment, îl cuprinsese remușcarea și agitația. Treptat-treptat părerile sale începuseră să se schimbe și rosti în consiliu că ar trebui ca ei înșiși

să strice pacea cu turcii, nu cînd i-ar fi venit bine sultanului și că dînsul era gata oricînd să-l urmeze pe Giorgi în toate acțiunile sale.

În continuare cei care susținuseră pacea, trecură de partea războiului și vorbeau cu atîta mînie și aprindere în glas, de parcă Mehmet s-ar fi aflat într-o încăpere alăturată.

La sfîrșit Skanderbeg se ridică și spuse că era bucuros fiindcă dorințele cele mai arzătoare ale bisericii catolice se potriveau atît de bine cu dorințele Ligii.

★

Compania venețiană formată din cinci sute de cavaleri îmbrăcați în platoșe de oțel, împopoțonați cu multe pene, călare pe cai foarte mari uimi populația Krujei. Orașul văzuse călăreți din multe țări, dar aceștia erau cei mai falnici și cei mai disciplinați. Comandantul lor, renumitul căpitan Cimarosto abia aștepta să pornească la luptă. Acum ei făceau instrucție. La sunetele trompetei oameni și cai executau cu precizie diferite manevre.

În primăvara anului 1464 Skanderbeg nu ieși în afara granițelor sale și întreprinse numai două acțiuni, cu o companie albaneză împreună cu cea venețiană, împotriva unei mici fortărețe, după care pe ultima o trimise într-o tabără lîngă Ohrida și Dibra.

În mai, jumătate din companie dezertase. Kastrioti îl chemă la el pe Cimarosto.

Căpitanul își pierduse mîndria și vloga. Abia se ținea pe picioare, nu mai mîncă, nu mai dormea și semăna cu un bețiv ce se biția pe buza unei prăpastii, gata-gata să se prăvale în abis. Încercările sale de a se adapta vieții aspre de la munte nu dăduseră nici un rezultat. La țărîmul mării fusese un brav ofițer, cu un falnic viitor, iar aici căpătase înfățișarea unei curci plouate. Situația nu putea rămîne așa, trebuia găsită o cale de ieșire din acest impas. În fața lui Skanderbeg, căpitanul biigui pierdută niște scuze și încercă să găsească unele explicații care mai de care mai încurcate.

— Călăreții tăi dezertează pe capete, îi spuse Kastrioti. Ai grijă că nu se știe ce li se poate întâmpla pînă la Durrës. După cum se pare ei nu sînt buni pentru campania de la noi.

Cimarosto îi răspunse brusc, fără să-l privească în ochi :

— Înălțimea voastră nu trebuia să se aștepte la altceva de la alianța unui rechin cu un leu. Nu ne simțim în largul nostru în munți. Noi sîntem un popor de marinari.

Căpitanul își aminti că auzise această frază undeva și îi plăcuse. Acum o rostise pe un ton solemn și categoric totodată.

Skanderbeg îl povățui, zîmbind :

— Ține-i bine pe cei care au rămas. În curînd îl vom ataca pe pașa din Ohrida. Lupta se va da pe malul unui lac întins, asemănător mării.

După o săptămînă, din compania venețiană mai puteai număra aproape o sută de soldați.

— Ce aveți de gînd să faceți ? îl întrebă din nou comandantul albanez.

Căpitanul privea cu un ochi la Skanderbeg și cu celălalt în spate.

— Să plecăm, înălțimea voastră, răspunse el.

Giorgi se miră de schimbarea rapidă a ofițerului.

În primele zile atacase cărările munților cu eroism, umflîndu-și pieptul și salutînd semeț compania cu pălăria sa împopoțonată cu pene, iar acum nici măcar nu încerca să-și ascundă cît de cît frica ce-l cuprinsese. Sămăna uimitor cu un cocoș năucit care a căzut pe neașteptate din vîrfurile unui acoperiș.

— Halal bărbați, oftă din greu Skanderbeg. Acum vor începe zilele călduroase.

Cimarosto făcu cale-ntoarsă, înfrînt de munții și batjocorit de oamenii locului. Ajunse la Durrës în coada companiei sale care se răspîndise cine știe pe unde. De acolo trimise senatului o scrisoare, vestindu-l că Skan-

derbeg întreține relații ascunse cu turcii. Dogele Cristofor se simți dator să anunțe de grabă pe regele Ungariei și Vaticanul.

*

Va fi război sau pace ?

Pal Enghelli scria de la Roma că pornirea papei în fruntea armatelor era o chestiune de zile, că la Ancona se adunaseră cruciații și că la Milano trupele așteptau în-colonate ordinul de marș. Cu toate acestea. Mehmet continua să țină la Kosovo cincizeci de mii de soldați și pe alți douăzeci de mii îi aruncă din nou asupra Bosniei, ca să potolească răscoala și să-i izgonească de acolo pe unguri. Deși aflat între forțele creștinătății, sultanul ținea în frâu cruciada.

De o lună, Skanderbeg aștepta la muntele Linia Coroanei, deasupra Ohridei. Pejko Emanuel și Petre Enghelli din Drisht jefuiau și pîrjoleau cîmpiile din jurul lacului.

Skanderbeg nu putea dormi și era obosit din pricina drumurilor pe care le făcea mereu la Dibra. Ca să-i facă pe plac, Moisiu și Tanuș l-au îndemnat să atace tabăra lui Sermet-pașa de la Ohrida, însă el îi privi lung în ochi și nu le-a răspuns nimic. El încălcase tratatul de pace cu turcii, fără să intre în război. Dacă exista ceva în lume care să-i zdruncine nervii, aceasta era, fără doar și poate, starea dinainte de a lua o hotărîre. În nopțile fără somn, cînd ședea întins cu ochii închiși, i se părea că poartă în spate greutatea lumii întregi. Ar fi putut să retragă oștile de la hotare, să se întoarcă la Kruja și să-i aștepte pe papă, pe dogele Cristofor și pe regele Matei, însă nu va profita, oare, sultanul de întîrzierea lor ca să se arunce asupra Albaniei ? Și dacă stătea acolo la graniță pentru a însufleți cruciada cît va mai suporta Mehmet această situație încordată nici de pace, nici de război ?

Se auzise că împăratul era bolnav. Poate că balaurul cel mare se prefăcea, ca să înghită prada pe neașteptate.

La sfîrșitul lui august veni a doua scrisoare de la Pal Enghelli. În ea se spunea că papa plecase de la Roma spre Ancora și că peste două săptămîni se va imbarca pe nava-amiral pentru a duce flota creștină la Ragusa. Din rîndurile așternute pe hîrtie de nunțiu papal bucuria se revărsa valuri-valuri. În ziua cînd Skanderbeg va fi încoronat ca rege, va fi și el numit cardinal al Albaniei. Acum îl ruga pe Kastrioti să-i iasă în întîmpinare sfîntului părinte la Ragusa, unde vor veni și regele Ungariei și dogele Veneției pentru a continua drumul spre Albania.

Giorgi înălță capul, căutînd cu privirea pe episcopul din orașul îndepărtat, ascuns în negură. După plecarea papei, acesta ajunsese la Milano și de acolo îi scrisese. Dorise să vadă cu ochii lui pornirea cruciadei și aștepta semnalul de marș al avangărzii, formată din cinci sute de cavaleri, care, scria el, pornise la drum, și ducele îi predase comandantului darurile pentru Kastrioti, cinci platoșe și trei armuri, cele mai de preț aflate la Milano. Ducele îl ruga să elibereze corabia prietenului Bartolomeu, cetățean milanez, încărcată cu carne de porc sărată și sechestrată de Balș, nepotul lui Skanderbeg. De pe culmea Reti Kurorës, Giorgi lansă alte două companii care, împreună cu cele ale lui Pejk Emanuel și ale lui Petre Enghelli, primiseră ordin să prade și să pîrjolească pînă la Strugë.

Sermet-pașa trecu riul cu patru mii de călăreți. De o lună se tot abțînea să nu-i urmărească pe acești jefuitori, dar acum nu mai rezista să-i lase să-și facă de cap în jurul taberei sale.

Skanderbeg nu-și crezu ochilor cînd îl văzu pe comandantul turc ieșind în cîmpie și apropiindu-se de munte.

Înșelarea inamicului este o artă mai veche decît calul troian, apărută odată cu însăși lupta. Una dintre viclenii era „coda vulpii“, care însemna de fapt momirea dușmanului, așa cum face și cumătra ce-ți flutură podoaba stu-

foasă pe la nas, fără s-o poți înhăța, și-ți înfierbîntă singele, te orbește cu strălucirea ei de flacără roșie și te tirăște după ea pe un drum fără sfîrșit. Acest joc folosit de mii de ori continua să aibă succes în cinci ocazii din zece, dar fiindcă Seremt îl cunoștea și se temea de Kastrioti, luă după sine și pedestriimea, opt mii de soldați, ca să-l apere în caz că va cădea în vreo cursă. El înainta cu grijă pe la poalele muntelui și această tactică era mai mult decît își putea dori Skanderbeg, convins că acum îi va primi pe cruciați cu o victorie.

Din stînga și din dreapta, Moisiu și Tanuș ieșiră pe neașteptate din ascunzători și loviră cavaleria lui Seremet în flancuri, iar Giorgi cu garda, avîndu-l alături și pe Vladan Gjurița, o lovi din față.

— La amiază vom mînce din vestiții păstrăvi ai lacului. Este 14 august, zi de post, spuse aghiotantul.

— Trebuie să-i înmulțești ca să ajungă întregii armate, glumi Skanderbeg.

— Cum a făcut Isus la apa Iordanului, se prinse în joc căpitanul.

— Nu, ca un intendent destoinic ce ești, îi spuse comandantul. Gîndește-te la asta, îndată ce vei coborî de pe cal.

În cîmpie începu galopul. Moisiu cu călăreții se desfășură în stînga, ca să-i cadă turcului în spate, iar Tanuș îl urmă îndeaproape. Kastrioti văzu că Vladan nu se deslipea de el, fericit la gîndul biruinței care-i aștepta.

Și așa începu bătălia.

RENEGAȚII

La 14 august, în ziua cînd Skanderbeg l-a învins pe Șeremet-pașa, nimicindu-i jumătate din armată, Pius al II-lea a murit la Ancona, tocmai în momentul în care primise vestea că flota venețiană, condusă de însuși dogele, intrase în port.

Acesta era al patrulea papă ce se stingea din viață de cînd Giorgi se întorsese la Kruja. Ajunseseră în culmea mării la o vîrstă foarte înaintată și, abia urcați în scaun, își dădură sufletul.

Skanderbeg pornise de la Rodon pentru a se îndrepta către Ragusa, dar se întoarse din drum, încredințat că cruciada se va opri pe timpul înmormîntării lui Pius și alegerii noului papă. Această mare campanie europeană era alcătuită din țările vecine cu Imperiul otoman și din cele mai puțin amenințate, ea nefiind un război religios, crucea servindu-i doar ca emblemă.

Kastrioti crezuse că alianța statelor creștine va rezista, dar se înșela. Cruciații care sufereau de foame, de boli și erau deprimați se risipiseră. Contingentele din Milano, Veneția și Ungaria făcură cale întoarsă, iar noul papă schimbă strategia cruciadei : „Pe uscat țările care pot să lupte cu turcii sînt : în Europa, Ungaria și Albania, iar în Asia, Persia și Karamania. Toate statele și

principatele care dăduseră soldații pentru vechea campanie, vor ajuta acum cu bani cele două forțe europene, iar în caz că cineva dorea să trimită trupe, să le ducă în aceste două țări.

Sumele promise de Vatican au fost anulate, fiindcă banii s-au cheltuit pentru achitarea datoriilor fostului papă și ale alegerii celui nou. Sfântul Scaun va da numai ciștigurile dobândite de pe urma minelor de salpetru de la Trofla, descoperite „printr-o minune a Domnului, ca ele să devină un tezaur al creștinătății“.

★

În Europa se răspîndise cu repeziciune zvonul că Mehmet suferea de o boală neobișnuită, adică se îngreșă din ce în ce mai tare. Nimeni nu-l văzuse pe sultan umflîndu-se, dar nici unul nu se îndoaia de acest lucru. Creștinătatea se bucura nespuse, și în biserici se făceau slujbe și rugăciuni ca monstrul să se îngreșe barem cu un centimetru pe zi, fiindcă de soarta lui atîrna și speranțele țărilor bătrînelui continent.

Mehmet nu făcuse nici o schimbare importantă de cînd aflate că cruciada se risipise în văzduh odată cu sufletul papei. El continua să-i macine pe venețieni în Moreea și această luptă mîncă bogățiile Republicii și sîngele albanezilor și al rebelilor greci. Pornise cu surle și trîmbițe, și încetul cu încetul se transformase într-o continuă înfrîngere. Sultanul nu se grăbea, timpul lucra pentru dînsul. Împăratul Frederic se proclamase singur rege al Ungariei și primise ajutorul Porții pentru a-l zdrobi pe Matei Corvin. Florența aștepta ca Turcia și Veneția să-și secătuiască forțele și apoi piețele răsăritului să-i rămînă ei. Milanului nu-i păsa dacă sultanul ar fi ajuns la Adriatică, important pentru el era ca Veneția să fie pusă cu botul pe labe. De asemeni Burgundia aștepta din această bătălie o împușinare a atacurilor regelui Fran-

tei, iar Neapole era în ceartă cu Vaticanul din pricina celor zece episcopi dintre care fusese ales noul papă. Pentru Germania și Anglia Balcanii erau tot atît de îndepărtați ca Ecuatorul. Cu cît Mehmet prelungea agonia Republicii, cu atît mai grele vor fi condițiile de încheiere a păcii, iar între timp se va ocupa de îngrijirea sănătății și de Skanderbeg, omul care ținea vii speranțele Europei și ațîta ura acesteia contra Imperiului. El împiedica drumul oștilor turcești spre Italia și Veneția și nu acceptase pacea impusă de el la început, nici tributul, și care îl bătuse măr în ultimii douăzeci de ani. Dar sultanul ținea în mare taină intențiile sale în legătură cu Giorgi și nu întreprinsese nimic, în afară de faptul că la sfîrșitul anului 1463 îl numi pe Balaban-pașa Badera nou guvernator al Ohridei, și acesta porni cu 18.000 de soldați pentru a-și lua în primire provincia, care cuprindea sudul Albaniei și o parte din Macedonia.

Balaban se născuse în satul Batër din Mat. La opt ani turcii l-au luat rob și a devenit ienicer. Fusese printre cei dintîi care se cățăraseră pe zidurile Constantinopolului, chiar sub ochii sultanului, și din acea zi începu să strălucească steaua lui. Apoi se ridică în grad de la o campanie la alta și în puțină vreme deveni unul dintre generali ai cei mai iubiți de Mehmet.

Era un bărbat puținel la trup, dar musculos, liniștit și rece la înfățișare, însă avea o minte ascuțită și un suflet de adevărat ienicer, adică îl sluja cu o înflăcărată credință pe sultan. Nu-i păsa de nici o primejdie și deseori se arătase nepăsător în fața morții. Nu se temea decît de Mehmet, căruia, însă, îi era devotat trup și suflet, ca un școlar. Astfel arăta Balaban, singurul general din Turcia capabil să-l înfrunte pe Skanderbeg, fiindcă în el se încrucișau dîrzenia albanezului cu șiretenia turcului.

Noul guvernator intră în Dibra și-i trimise daruri lui Kastrioti însoțite de un mesaj de prietenie prin care îi

cerea iertare că pusese piciorul pe pământul Albaniei, dar numai ticăloșia unora l-a determinat pe el, vlăstarul acestei țări, să vină acolo cu armata. Îi promise lui Skanderbeg că-i va face orice serviciu, în afară de a-și trăda sultanul, și aștepta cu mîna pe inimă o vorbă bună din partea lui.

Giorgi împreună cu cinci mii de soldați au căzut într-o cursă pe cînd treceau prin defileul Bulqizei, porniți în căutarea patrulelor de cercetare care nu se mai întorseseră. Abia a scăpat, gonind nebunește și lovind cu disperare în dreapta și-n stînga, dar a pierdut trei căpitani, iar Gion Anamali fusese grav rănit.

— Balaban a vrut să mă prindă prietenește în laț, îi spuse el lui Moisiu.

Era palid la față și gînditor.

— Acum va trimite un sergent să te întrebe cum ai călătorit și dacă ai nevoie de ceva, încercă să glumească căpitanul.

Amîndoi bărbații se priviră în ochi. Turcul le prinsese patrulele și ei abia scăpaseră teferi din capcană. Cu noul guvernator nu era de șagă.

Opt zile după această întîmplare, Skanderbeg intrase în cort ca să se culce, după ce făcuse un control prin tabără. Balaban nu mai făcuse nici o mișcare. Abia se așezase, cînd i se păru că aude tropot de copite, dar nu trapul ușor al unei patrule, ci duduitul surd a sute de potcoave. Duse mîna, pîlnie la ureche, dar vîntul, care nu conținea niciodată la Balqize, împrăstie zgomotul și nu se mai auzi nimic. Din pricina oboselii, îi răsunau uneori noaptea în cap zgomotele din timpul zilei, de aceea lăsă mîna jos, fără să mai asculte, dar o nouă pală de aer aduse înapoi tropotul îndepărtat al unei întregi armate care zorea către Muntele Dorec și Pădurea Groapei.

Kastrioti se ridică brusc în picioare și rămase nemișcat. Dușmanul putea veni din acea parte, numai dacă fuseseră prinse gărzile de apărare, însă și atunci nu ar fi reușit să se cațäre pe cărările întortochiate ale mun-

telui. Și totuși... Apoi, dintr-odată, îi apăru în fața ochilor adevărul gol-goluț. În decursul celor opt zile, când se părea că Balaban nu se mișcase din tabăra de la malul Drinului, el își scoase armata, ducând-o spre poalele masivului muntos.

Skanderbeg turbă de furie că pierduse câteva minute pînă să priceapă manevra turcului, apoi ieși din cort, alergă spre calul său și strigă celor din jur cu glas scăzut : „Treziti-vă, treziti-vă !“ Se ridică în șa, alergă prin tabără, strigînd oamenilor din gardă să se scoale fără zgomot. Era o noapte blîndă de primăvară și mulți soldați dormeau în afara corturilor. Avusese noroc că nu călcase pe nimeni. Cei din gardă alergau după dînsul, trezindu-i pe toți și poruncindu-le să nu facă gălăgie. Cînd ajunse la Moisiu, în partea opusă a taberei, Skanderbeg își dădu seama că scăpase.

— Ce este ? îl întrebă căpitanul, îmbrăcîndu-și cojocul și tot el răspunse singur : Vine ciinele.

— Repede, să ajungem la Cheile Hudhrei și la muntele Bajgal. Corturile și efectele să rămînă pe loc, porunci Kastrioti.

Armata începu să se retragă pe întuneric. Se auzeau pașii infundați ai soldaților, șoapte, iar după ce trecură pîriul, o vioiciune neașteptată îi cuprinse pe toți, așa cum se întîmplă cu oamenii despovărați de greutatea somnului. După scurtă vreme ajunseră sus, printre tufișuri și puieți de stejar. Scăpaseră din primejdie, fiindcă obișnuiau să doarmă îmbrăcați, cu armele sub cap și astfel se puteau scula din somn imediat, gata să intre în luptă, ori să pornească la drum.

— Nu se mai simte nici urmă de turc, sparse Giorgi tăcerea.

— Și-a dat seama că am fugit. Fie că s-a oprit, fie că s-a întors din drum, spuse Moisiu, cu capul întins înainte, încercînd să prindă zgomotele din jur.

Ședeau amîndoi la pîndă, fără să sufle.

Jos se zărea tabăra părăsită, cu corturile cenușii, scăldate de o lumină pală ce pătrundea dinspre vale, străjuită jur împrejur de umbra falnicilor munți. Vîntul se potolise. După vînzoleala dinainte, valea se acoperise de liniște, iar tabăra părea o uriașă capcană, deschisă în mijlocul drumului. De pe celălalt mal al pîrului, Balaban, încovoiat în șa, scărpină coama calului cu degetele rășchirate ale mîinii drepte. Acum trebuia să se retragă cît mai repede. „Voi izbîndi data viitoare“, se gîndi Balaban. El cumpăraseră cu bani grei doi soldați din garda albaneză care îl omorîră pe tovarășul lor, deschizînd turcilor drum către tabăra lui Skanderbeg. Pregătise un atac și dinspre defileu și dinspre muntele Peladhis, în caz că avea să-l prindă dormind pe Kastrioti.

— Mîine ne va cere iertare că ne-a stricat somnul și ne va trimite daruri, spuse Moisiu, abia mișcîndu-și buzele.

Genele îi tremurau și pe frunte i se adînciseră cutele. Respira adînc cu fălcile încheștate. Pentru a-și ascunde turburarea își încrucișă mîinile la ceafă și se rezemă cu spatele de o stîncă.

— El se străduiește să ne-o ia înainte, zise Skanderbeg.

— Vrei să-l atragi aici cu tot dinadinsul? îl întrebă căpitanul pe Giorgi. Nu cred că va accepta.

— Ba, da, fiindcă știe că noi dorim să luptăm în acest loc și va încerca să ne facă, jocul, zise comandantul.

Moisiu se întoarse și-l privi încrezător. Kastrioti se așează alături de el.

— Îi vrei morțiș capul? întrebă Skanderbeg.

— Mai mult ca orice pe lume. Și îl voi da călăului să-l jupoaie, rosti Moisiu cu o voce stinsă.

— Turcii obișnuiesc să jupoaie capetele, nu noi.

— Dar el a spus că este albanez născut pe aceste meleaguri, spuse Moisiu, vorbind repede, printre dinți.

Skanderbeg îl privi cu milă, apoi întoarse capul în altă parte. Rana din sufletul lui Golemi continua să sîn-

gereze. Din ziua cînd Balaban trecuse hotarul țării, chipul căpitanului devenise galben ca șofranul și în ochi avea o lucire stranie, de gheață. Renegatul îi aducea aminte de vechea lui trădare, și Skanderbeg înțelese aceasta abia acum, cînd ședea alături de dînsul.

— Mai întîi să avem capul lui și după aceea vom vedea, rosti Giorgi într-un tîrziu.

A doua și a treia zi ajunseră grosul armatei Tanuș, Vladan și Muzaka al Anghelinii. Oastea crescuse acum la zece mii de oameni și Skanderbeg dădu ordin ca ea să coboare la Zalli Bulqize. Balaban se retrăgea ca ieșit din minți și își stabili tabăra la malul Drinului, fortificînd-o cu ziduri de apărare și șanțuri. Apoi el încercă două-trei manevre în timp ce Kastrioti urca spre podul cetății și a defileului Mare. El își dădea seama de iscusința, răbdarea și sîngele rece ale generalului turc.

Toate mișcările pe care le făcuse aveau ca țel instruirea oastei, alegerea locurilor cele mai prielnice, îmbărbătarea oamenilor, ceea ce dovedea o pricepere diavolească în treburile războiului. Cînd amîndouă părțile se convinseseră că nici una nu va reuși să o atragă pe cealaltă în vreo cursă, se hotărîră pe față să-și pună răbdarea la încercare.

Trecură alte cincisprezece zile de-a lungul cărora Skanderbeg lăsa să se înțeleagă că nu va face altceva decît să păzească trecătoarea Bulqizei.

— Se vede că el nu are de gînd să se miște, spuse Tanuș cu năduf..

— Atunci de ce a venit pînă aici? îl întrebă Giorgi. Căpitanul nu știu ce să-i răspundă.

— Va trece prin defileu pentru a coborî în Mat. Nu există alt drum, zise Kastrioti. Vrea să vadă locurile unde s-a născut, dar va porni într-acolo cînd armata noastră va osteni de atîta așteptare.

Pricepuse că pe Balaban trebuia să-l lovească cu propria-i armă — răbdarea.

— Generalul seamănă cu o fiară care s-a vîrit în birlog. Ar fi bine să-l întărităm nițel, își dădu Tanuș cu părerea.

— Atunci va înțelege că ne-am pierdut răbdarea și va aștepta și mai mult, îl contrazise Skanderbeg. Va ieși singur. Sultanul i-a cerut o victorie și el se va strădui să îndeplinească dorința stăpînului său.

Kastrioti se apucă să ridice o mică fortăreață pe muntele Peladhis, dar mai înainte a trebuit să taie un drum în partea stîncoasă a masivului. Bănuia că vreodată acea fortificație va sluji la ceva, însă acum avea nevoie s-o construiască pentru a da de lucru unei mari părți din armată, așa că, prins în vîltoarea muncii, trecea zorit de la o companie la alta. Soldații îi priveau cu uimire. Era pentru întia oară cînd îl vedeau că stă cu brațele încrucișate, iar dușmanul se afla la doi pași de dînsul.

★

La mijlocul lunii mai, Balaban ieși din țabără, cu infanteria în fața armatei și începu să urce spre Zalli Bulqizei. Trei coloane de pedestrași ocupară înălțimile și continuau să suie, nelăsînd nici o posibilitate ca oastea să fie încercuită, ori atacată prin flancuri. Înaintau încet, dar sigur, de-a lungul defileului Shupenza-Striklean care se îngusta sus, în trecătoare.

Skanderbeg afirmase că aceste coloane ale dușmanului se mișcau într-un fel neobișnuit, ca și cum dintr-o teacă veche ar fi ieșit un iatagan nou. Kastrioti începu retragerea, încredințat că Balaban va accepta lupta în trecătoare și, după o scurtă rezistență, îi lăsă liberă trecerea spre Podul orașului, iar el se urcă la dreapta podișului Valkardha, aproape de Tanuș, care se afla pe celălalt mal al rîului Peladhis. În valea Bulqize stăteau ascunse trupele lui Moisiu, Vladan și ale lui Muzaka, orînduite să țină centrul oastei, în vreme ce Skanderbeg și Tanuș vor ataca dușmanul pe laturi. Timpul îl învinsese

pe Balaban, dar pentru că Giorgi avea multe îndoieli în această privință, se întoarse încă odată din drum pentru a-i spune lui Moisiu să nu se miște din loc, orice s-ar întâmpla.

Posacul căpitan dădu din cap fără să rostească vreun cuvânt.

În cîmpia Vahkardhei, Skanderbeg a fost atacat de un dușman care înainta spre el și dorea victoria cu orice preț. Vorbele sale despre teaca veche și iataganul nou se adevăraiseră. Turcii porneau la atac cu un val de soldați, apoi îl retrăgeau și după el se năpustea dintre tufișuri un altul mai puternic și mai proaspăt. Ei erau de două ori mai numeroși ca albanezii pe toată lărgimea frontului, dar forța lor nu izvora din aceasta, ci din încrederea în propriile forțe.

Skanderbeg privea cu îngrijorare desfășurarea luptei. Trebuia să facă ceva pentru a schimba cursul bătăliei. El nu se putea mulțumi cu o jumătate de victorie, ci avea nevoie de zdrobirea în întregime a dușmanului. În timp ce se gîndea la acestea, i se păru că lumina se micșora în partea de jos a trecătorii. Clipi des din ochi și își trecu mîna prin barbă.

Soarele urca încetîșor pe creste. Pe cîmpie se zăreau cadavrele celor căzuți; la trei turci, un albanez. Cu cît se înălța mai sus soarele, cu atît scădea furia inamicului și lui Skanderbeg îi trecu neliniștea. Din știrile pe care le primea, lucrurile stăteau la fel și în centru, la Moisiu, și în față, la Tanuș. Ridicîndu-se pe creste, fără să țină seamă de pierderi, forțele turcilor se secătuiră și avîntul li se spulberase. Kastrioti ținuse de o parte trupele din gardă. Era vremea să înceapă manevra de încercuire, mai ales că inamicul începuse să ocupe poziții în față sa.

Desigur că Balaban avea încă forțe de rezervă, însă cînd va fi rostogolit la vale, drept spre malul rîului, nici dracul nu-l va mai ajuta.

Generalul simțise că armata sa fusese străpunsă, în flancul drept de Skanderbeg, și de Tanuș, din stînga. Aceștia pătrunseseră încet, dar adînc în grosul oastei otomane și continuau să înainteze liniștiți, așa cum nu mai făcuse comandantul în nici o altă bătălie. La început Balaban luptase chibzuit și cu spor, și tot așa era acum măcinat de dușmanul său. Stătea nemișcat în șa, scărpinînd coama calului. Nu avea decît puțin timp ca să-și întărească pozițiile în centru și, dacă nu făcea această treabă imediat, va pierde mai mulți oameni ca orice alt pașă care luptase vreodată împotriva lui Skanderbeg. Ordonă întărirea flancurilor, văzu efectul manevrei și făcu semn să se înceapă atacul în centrul cu o mie de călăreți.

Moisiu, care așteptase năvala cavaleriei, o zdrobi. Întreaga vale era presărată de cadavre de oameni și de cai. Un om de legătură îl vesti pe Golemi că Skanderbeg atacase flancurile turcilor și că centrul trebuia menținut. Posomorît, ca de obicei, privind la oastea dușmană, singeroasă și de temut la început, dar acum, gata s-o ia la sănătoasa, căpitanul se gîndi că ar fi de ajuns o goană de cal și un atac cu toate forțele sale pentru a pune el însuși mîna pe renegat. Îl văzu pe Muzaka cum îi împingea pe turci dincolo de mijlocul cîmpiei.

Deodată se pomeni cu tînărul căpitan lîngă el.

— Bravo Muzaka ! Bună treabă ai făcut.

De pe față îi dispăruseră umbrele negre care îl învăluiau ori de cîte ori trebuia să aștepte cu mîinile legate un ordin de atac, în vreme ce în jurul lui lupta era în toi. Lauda sa aducea mai mult a batjocură, și Muzaka îl privi în ochi cu tristețe, apoi înălță capul și îi spuse :

— Știi care este rostul nostru aici... Dar victoria... uite... Tu te afli în acest loc, și dușmanul...

Făcu un gest cu brațul către inamic. După biiguiala rostită se vedea că îi părea rău și pentru el și pentru Moisiu fiindcă amîndoi primiseră ordin să nu se miște de la locurile lor.

— Eu nu știu nimic, îi zise Golemi, ridicînd din umeri, fără să-l privească pe tînărul căpitan, care și el văzuse desfășurarea luptei și i se părea lucru de mirare să țină degeaba trei mii de soldați.

La fel gîndea și Moisiu. Le scăpa victoria printre degete. Poate că Skanderbeg greșise temîndu-se atît de mult de Balaban.

Muzaka nu se pricepea la vorbe, dar inteligența și stăpînirea lui de sine în luptă erau recunoscute.

— Nu mai vorbi, îi spuse Golemi. Lasă-mă în pace.

Tînărul căpitan descălecă și rămase cu privirea ațîntită spre vale. Moisiu îl trata ca pe un copil și îl cuprinse o mare înverșunare împotriva acestuia. Gîfiia de furie și hotărî să nu mai vorbească niciodată cu posacul căpitan. Cu capul dat pe spate, avînd mîinile reci, Moisiu scruta încordat depărtările. La poalele muntelui, se stabilise o mare unitate de spahii, care abia se zărea printre pietrele și stîncile cenușii. În mijloc, la gura văii se distingeau, roșii ca focul, uniformele ienicerilor. Între aceste două forțe dușmane, ce se aruncaseră de două ori asupra lui, se întindea valea acoperită cu cadavre printre care se mișcau răniții sau hoinăreau caii fără de stăpîn. Moisiu își mută privirea asupra armatei sale de trei mii de soldați, menită să apere centrul. Ostașii stăteau jos, ori își făceau de lucru cu harnașamentele, cu alte cuvinte se aflau acolo de pomană. La un moment dat Moisiu se gîndi că nici una dintre oști nu avea chef să străbată distanța acoperită de trupurile morților care o despărțea de cealaltă. Pe cînd înghițea cu ochii valea, auzul și-l ațintise spre dreapta în speranța că va prinde ceea ce se întîmpla în spatele muntelui. Skanderbeg și Tanuș duceau greul bătăliei, în vreme ce lui îi revenea meritul că ținuse această poziție, dar altceva îl mîhnea. Știa că acum Balaban va ordona retragerea și va trece riul bine sănătos și, după ce își va regrupa forțele, va porni o nouă bătălie. Gîndul acesta îl umplea de furie, gata să se sufocă. Coborî de pe cal și veni lîngă Muzaka.

— Se face frig, spuse el într-un târziu.

Tinărul căpitan se miră de vorbele lui Golemi, apoi își dădu seama că acesta se gîndea la cu totul altceva și îl cuprinse întristarea.

Amîndoi se aflau sub umbra întunecoasă, umedă a muntelui, și Muzaka văzu că Moisiu tremura. „I s-a răcit sudoarea pe el“, își zise tinărul și vru să-l îndemne să-și pună cojocul pe umeri, dar se abținu și continuă să privească atent înainte.

În fața lor strălucea verdeața văii, care părea minjită de sînge și de transpirație. Pereții stîncoși ai munților de dincolo respingeau razele soarelui, și pe Muzaka îl usturau ochii. Urmărea cu atenție orice mișcare a lui Moisiu și în adîncul sufletului îl căina, fiindcă știa că suferă nespus și nu-și putea împărtăși durerea. Se întoarse pe îndelete ca să-i vorbească și-l văzu încordat, cu privirea fixată asupra dușmanului.

Trupa spahiilor de la poalele muntelui se mișca și creștea, umplînd fundul văii. „Ce înseamnă asta? Unde se ascunde iepurele?“ se întrebă Muzaka.

— Încearcă să acopere retragerea, îi răspunse Moisiu ghicindu-i gîndurile.

Abia rostise cuvintele cu o voce stinsă, poticnită din pricina tremurăturilor.

— Haide, Muzaka, îl îndemnă căpitanul ca înviat din morți și cu un salt se aruncă în sa.

— Sînt gata, se însufleți tinărul și se urcă, de asemenea, pe calul său cel mare.

Călărea în urma lui Moisiu și ar fi vrut să-i strîngă mina și să-i spună ceva liniștitor, înainte de a da piept cu dușmanul.

Golemi ajunse în mijlocul armatei și ridică spada. Oamenii se ridicară, pregătindu-se pentru luptă. La fel făcu și Vladan în flancul stîng al oastei.

Flautele dădură semnalul de începere a bătăliei. Printre rînduri se auziră strigăte scurte, pline de violciune. Moisiu își roti calul pe loc și văzu cum armata se scutu-

ra de lene și se pregătea să înfrunte dușmanul pentru a treia oară. El, împreună cu Vladan, Muzaka și întreaga oaste ce apăra centrul vor avea partea lor la biruință și din nou își roti armăsarul : „Caii par niște jucării în mîinile lui“, își spuse cu admirație Muzaka și se miră fiindcă mișcările repetate ale căpitanului i se păzură cu totul neobișnuite.

Escadroanele de spahii înaintau în vale într-un trap ușor, deoarece pe lîngă ei alergau pedestrașii. Porniseră la atac cu prudență și Muzaka se căznea să descopere de pe chipurile dușmanilor ce se ascundeau în spatele acestei înaintări șovăielnice. Apucă măciuca ghintuită și ieși în fața rîndurilor sale ca să vadă mai bine.

Deodată turcii se aruncară cu putere asupra apărării albaneze și bubuitul ciocnirii se răspîndi în văzduh, repetat de ecoul munților. Soarele și ciocotul singelui îl zăpăciră pe Moisiu, cînd zări că dușmanul se pregătea să se retragă după primul atac. Atunci porni în urmărirea spahiilor, care galopau spre poalele masivului de unde plecaseră, nepăsîndu-le de infanteriștii rămași în cîmpie fără acoperire. Vladan îl ajunse din urmă și-i strigă ceva, dar Golemi întoarse capul, i se păru că era un turc și după ce-l recunoscuse, îl privi cu ochii sîngeroși. Îi răspunse să-l lase în pace și se avîntă mai departe, învîrtînd sabia pe deasupra capului. Îl văzuse pe Balaban. În clipa cînd îl zărise, învîrtîndu-se pe loc în șaua calului său mic, ordonînd ceva, parcă un fulger din înaltul cerului îi trecuse pe dinainte, orbindu-l, ca în acea zi la Adrianopole, în care bătrînul ienicer îl oprise pe poteca bostănăriei, șoptindu-i : „Întoarce-te !“ Acum urma, însă, adevărata „întorcere“ din viața lui. Prinzîndu-l cu mîinile sale pe renegat se va mîntui de trădare, salvîndu-și sufletul împovărat. Continua să gonească, și cîmpia îi părea un hățiș des, ce parcă îl trăgea înapoi. Lovea cu sete în dușmanii ieșiți în cale, fără furie și avea în mințe un singur gînd : să pună mîna pe ticălos, iar cînd acesta îi dispăruse din priviri, inima i se oprea în piept. Acum

era foarte aproape de renegat și îl vedea în uniforma colorată în roșu, alb și galben, ca cea mai frumoasă păpușă zămislită de diavol. Se opri în loc și ridică armăsarul în două picioare, uitându-se după ajutoare. Vladan îl ajunse și-i spuse din nou ceva, apoi sosi și Muzaka călare pe calul său mare, în vreme ce alți călăreți veneau pe poarta deschisă de el de-a curmezișul oștirii otomane.

— Hei, Muzaka ! Îl vezi ? strigă Moisiu.

— Parcă-i dracu. Fii atent că vrea să ne păcălească, îi spuse tânărul căpitan.

Golemi îl privi cu furie. Ridică sabia și strigă „Înainte !” Vladan abia îl zări cum se avîntă ca o furtună drept spre grosul armatei dușmane, mînat de singurul gînd ce-l avea în minte. Nu-i rămînea, atît lui, cît și lui Muzaka, decît să-și urmeze comandantul, cuprins de nebunie pe neașteptate.

În această vreme două mii de călăreți și pedestrași otomani porniră cu repeziciune de la Strîmtoarea Mare, acoperiră flancurile armatei, încercuindu-l pe Moisiu. El simți că se întîmplase ceva în urma sa și deodată înțelese : se depărtase prea mult de oastea lui și acum se afla împreună cu o mînă de tovarăși în mijlocul puzderiei dușmane. Căzuse în cursa întinsă de Balaban. Dacă se va întoarce, va fi ucis pe la spate ca un laș. Deodată zări în dreapta o colină. „Înainte !” strigă el micului grup și se năpustiră cu turbare într-acolo.

În afara bătăliei cu Veneția din anul 1448, în care Skanderbeg se aflase în flancul drept al armatei albaneze, în toate celelalte lupte el se găsise în centru și Balaban cunoștea această tactică. De șase luni, din ziua cînd sultanul îi poruncise să ocupe Albania, poate și mai înainte, nu se gîndea decît la capcana ce avea să i-o întindă lui Kastrioti. Socotise în minte numărul morților ce vor acoperi cîmpia, sîngele care se va scurge în pămînt pentru ca un altul să-i ia locul, îi răsunaseră în urechi zgo-

motele luptei, strigătele și tropotul cailor, învălmășeala pe care singur o va crea pentru ca dușmanului să i se pară că a izbutit să-l nimicească. Toate acestea îl vor costa, poate, viața a cinci mii, ori șapte mii de oameni, însă prețul nu era mare pentru ceea ce va dobîndi. Se va întoarce pe neașteptate cu trupele de rezervă și-l va prinde viu pe Skanderbeg, care nu dădea niciodată înapoi din fața dușmanului. Și de îndată ce-și va fi atins țelul, va căuta o ieșire cu ienicerii săi, lăsînd restul armatei să se apere, ori să se retragă după cum le va fi dorința. El, însă, va pleca singur, luînd cu sine „inima Albaniei“, ca s-o arunce la picioarele sultanului. Atunci stăpînul lumii va recunoaște de față cu toți extraordinara lui izbîndă și el va ajunge chiar în acea zi cel mai renumit pașă din Turcia.

Dar cînd la Bulqize văzu cu întîrziere că Skanderbeg se afla în flancul drept, la fel ca în 1448, împietrit de frică. Ar fi trebuit să-și dea seama că îl va găsi pe Kastrioti acolo, pentru că centrul era lesne de apărat. Deci lupta se va da pe flancuri, în deosebi pe cel din dreapta, pe unde se putea ajunge la cumpăna rîului Bulqize cu Zalli, închizînd astfel cercul în jurul armatei otomane. Nu mai avea cînd să schimbe tactica, așa că alese în grabă cîțiva ofițeri, punîndu-i în fruntea a două escadroane de gardă cu ordinul să pornească spre aripa dreaptă numai pentru a spiona mișcările lui Skanderbeg și, dacă se va putea, a-l ucide. În centru aranjă o cursă, care se va deschide și se va închide pentru Moisiu, sau alții ce vor cădea în ea. Într-adevăr în capcană picară Golemi, Vladan, Muzaka, împreună cu încă cinci căpitani, douăzeci de ofițeri și o sută de călăreți. Moisiu ajutat de Muzaka își tăiară pîrtie prin armata turcească și ajunseră la colina de la poalele muntelui. Balaban sosi imediat acolo. Pe cînd trupele din rezervă împingeau la vale armata albaneză din centru, el se va ocupa acum de acești soldați care descălecaseră, cățărîndu-se sus, pe colină. Generalul îl zărise printre ei pe Moisiu.

Ienicerii înconjuraseră înălțimea, iar spahiii coborîseră de pe cai. În cîteva minute căzură doborîți de sulițele și săgețile dușmane optzeci dintre cei încercuiți. Cei-lalți se adunaseră, răniți, fără arme, lipsiți de apărare, în virful acelei coline golașe. Balaban oferi un premiu pentru oricare dintre cei douăzeci și cinci de albanezi, dacă va fi prins viu, și o ceată de soldați începură să urce colina, la adăpostul scuturilor. Generalul aștepta la poalele ei sfîrșitul crîncenei încheștări corp la corp. În cîmpie tocmai se desfășura o luptă încîlcită. Oștirea albanezilor care apăra centrul fusese respinsă și se aduna pe vechile poziții. I-ar fi fost lesne s-o zdrobească ușor, dar nu avea vreme. Sus, pe colină, încercuiții refuzaseră să se predea și Balaban repetă ordinul de a fi prinși vii. Ienicerii se cățarau cu îndîrjire și dintr-o clipă într-alta s-ar fi putut să fie el însuși atacat pe la spate, dar nu avea de gînd să se miște de acolo, pînă cînd nu va pune mîna pe Moisiu.

Generalul împietrise în șaua calului, cu inima grea ca de plumb și cu gîndurile învălmășite, socotind că prima bătălie pierdută în fața lui Skanderbeg nu va putea fi acoperită cu capul lui Moisiu, dar cînd văzu prizonierii, zdrențuiți și plini de sînge, își dădu seama că pusese mîna pe o pradă cum nici nu visase — jumătate din căpitanii Albaniei. Îi cercetă cu atenție, porunci să li se dea apă, și să li se lege rănile și porni în urma lor, înconjurat de ienicerii ce urcaseră pe colină și acum mergeau cu iata-ganele scoase din teacă, direct spre Sfetigrad. Era la fel de bucuros ca în ziua cînd se cățăraseră pe zidurile Constantinopolului. Murmură o rugăciune și se cufundă în marșul coloanei care înainta prin cîmpia dintre Zallî și Bulgize.

*

Solii lui Skanderbeg ajunseră dimineața în tabăra lui Balaban instalată dincolo de Sfetigrad. Ei veniseră pentru răscumpărarea robilor și-i spuseră generalului să fi-

xeze el însuși prețul. Acesta le răspunse că-i pare rău că ei nu veniseră mai devreme, fiindcă prizonierii erau acum în drum spre Istanbul și-i întrebă dacă putea face altceva pentru Kastrioti. La plecare le dădu acestora cinci cai arăbești cu harnașamente aurite pentru Skanderbeg și le spuse că era mîhnit din cale-afară, fiindcă nu putuse îndeplini dorința comandantului lor.

Skanderbeg îi trimise înapoi darul și ceru încă o dată robii. Balaban se minună că nu-i fuseseră primite darurile demne de un rege și se jură pe Coran că prizonierii nu se mai aflau în tabără, dar le promise mesagerilor o țidulă de liberă trecere să se ducă și să-i ceară de la Istanbul.

El spusese adevărul. Prinșii porniseră către capitală, conduși de un agă și cinci sute de ieniceri. Merseră zi și noapte, fără întrerupere, schimbînd caii la diferite stații și în ziua a șaptea ajunseseră la Istanbul.

La aflarea veștii, Skanderbeg scrișni din dinți și-și mușcă buzele pînă la sînge. Se ridică în picioare, părăind că va arunca la cîini hoitul lui Balaban, apoi se prăbuși în scaun. Și aceasta nu va însemna nici a zecea parte din cumplita sa răzbunare. Îl trimise pe Pal Kuka în capitala imperiului ca să negocieze răscumpărarea prizonierilor. Va plăti pentru ei orice preț, sau îi va elibera în schimb pe toți robii turci din Albania, indiferent cîți ar fi. Dacă nu se vor învoi cu aceasta, va plăti și răscumpărarea, va elibera și robii.

★

Vremea trecea și dorința de a-i vedea pe căpitani în-torși acasă cuprinsese toată suflarea omenească și se răs-pîndise în toate colțurile țării. Ea crescuse într-atît, încît se părea că trecutul, prezentul și, mai cu seamă, viitorul fiecăruia depindea de împlinirea ei. Cetățenii Krujei erau siguri de înapoierea grabnică a prizonierilor. Turcii cunoșteau setea de răzbunare a albanezilor și le-ar fi fost

teamă să se atingă de căpitani. Douăzeci de ani de războaie fuseseră îndeajuns pentru ca aceste popoare să se cunoască bine, iar robii aparțineau norodului de limbă albaneză, vorbită de la Drinul Alb pînă la Vjoza și mai departe. Sultanul Mehmet nu era prost ca să-și atragă ura neîmpăcată a unui întreg popor. Se mai știa că turcului îi îngheța sîngele în vine la vederea aurului. Skanderbeg îi lăsase lui Pal Kuka mină liberă să plătească orice preț.

Grupuri de oameni, adunați după avere și meserii discutau în oraș despre acest eveniment și întreaga țară gîndea la fel ca la Kruja. Dacă la început cîțiva dăduseră neîncrezători din cap, acum nimeni nu se mai îndoia de apropiata întoarcere a căpitanilor, chiar încărcăți cu daruri, știut fiind faptul că turcul îi dă și îi ia cu o mină, iar cu cealaltă îi pregătește ștreangul. Vreunul care cunoștea drumurile Constantinopolului preciza și ziua înapoierii robilor și deseori se dădeau alarme false, cînd se întrezărea în depărtare un pîlc de călăreți.

Crîncena veste sosi pe neașteptate, într-o zi, la apusul soarelui, și mulțimea nu-i dădu crezare, convinsă că cel ce-o adusese încurcase lucrurile. Bărbații și femeile își lăsară rosturile și se repeziră în piața orașului, gîfiind, cu fețele schimonosite de alergătură. Nori mici se mișcau pe cer, iar soarele galben cobora pe îndelete. Livezile de măsline căpătaseră culoarea aurului, nu se arătase nici un semn rău prevestitor, dar oamenii simțeau o greutate pe inimă și, în goana lor spre piața cetății, aruncau vecinului căutături piezișe, de parcă acela ar fi fost vinovat de ceea ce vor auzi. Cînd ajunseră sus, în oraș, întepeniră pe loc. Acolo în mijloc, se ivise un șarpe negru cu mintea și glasul de om, ce luase înfățișarea părintelui Dariu, cu crucea în mină și tocmai cuvînta: „Apropiati-vă fiii mei!” Cu cealaltă mină își smulgea barba. Părul rar și sur îi flutura pe umeri în bătaia vîntului, ochii îi erau roșii ca sîngele și abia se mai ținea pe picioare.

Bolborosea ceva ca bețivii și, cînd văzu că locul se umpluse de lume, începu să spună că fusese trimis de episcopul Andrea ca să anunțe poporului cumplita veste: „Căpitanii sînt jupuiți de vii în piața din Constantino-pole!“

— Cum adică sînt jupuiți? urlă mulțimea nevenindu-i să creadă.

— Sînt jupuiți, sînt jupuiți, copiii mei. În fiecare zi puțin cîte puțin. Și acum îi jupoaie.

Preotul era înnebunit de durere și vorbele abia îi ieșeau din gîtlej. Gloata se strînse în juru-i amenințătoare, fiindcă nu prea înțelesese ce spusese părintele. Cu siguranță că se îmbătase și atunci va plăti cu capul îngrozitoarea glumă pe care o făcuse. Cineva îi strigă: „Hei, preasfinte, ia-ți rămas bun de la viață!“ Acesta își roti ochii ieșiți din orbite asupra mulțimii și o fulgeră dojenitor. Oamenii se potoliră. Atunci clopotele celor patru biserici începură să bată unul după altul, dangătul lor urcînd pînă sus, pe stînci și de acolo prăvălindu-se asupra capetelor tuturor. Preotul rămase stană de piatră; nu i se mai clintea nici părul. Clopotele băteau în truna și nu se înțelegea dacă o făceau pentru sărbătoare ori pentru îngropăciune, fiindcă sunetele lor se încurcaseră ca lătrăturile zăvozilor iadului și vorbeau mai multe limbi deodată, sporînd la culme furia și tristețea oamenilor, în vreme ce un fir de speranță mai plutea încă în aer.

Încet-încet, preotul își reveni în puteri. El înălță capul și strigă iar că fusese trimis de episcopul Andrea ca să vorbească poporului.

Nu, nu era beat, dar veștile pe care le aflate la episcopie îl doborîseră. Începu din nou să gîfîie, și în piață nu se auzi decît răsufierea lui întretăiată. Cu o voce spartă, ce răzbătea printre bătăile clopotelor, începu istorisirea: „Sultanul Mehmet spusese că nu există preț mai mare ca pielea căpitanilor și că el a născocit o nouă pedeapsă pentru vechii și multuriții lui dușmani. Nu va

renunța la această plăcere nici pentru tot aurul și argintul Albaniei. Poporul Sodomei și Gomorei fusese anunțat prin heralzi, tobe și strigătele imamilor să vină la marea sărbătoare, unde Mehmet le va arăta care va fi soarta lui Skanderbeg și a tuturor albanezilor. În ziua stabilită dădu ordin să înceapă jupuirea de vii a căpitanilor, și operația să dureze cincisprezece zile.“

Un fior rece ca al morții străbătu prin mulțime, câteva femei se aruncară la pământ și începură să jelească, dar lumea le dojeni, și ele tăcură imediat. Se putea încă nădăjdui, atita vreme cît prizonierii mai erau încă în viață. Dar unde era Skanderbeg? Preotul căzu în genunchi, ridică brațele spre cer și strigă: „Fiii mei! Întoarceți-vă inimile către Domnul! Rugați-vă pentru sufletele martirilor!“

Gloata rămase nemișcată. Nimeni nu îngenunchiase. Întunericul nopții se lăsă pe neașteptate și se făcu frig. Nimeni nu făcea nici cel mai mic zgomot. Fiecare se străduia să vadă cu ochii minții crima ce se săvârșea în cealaltă parte a pământului și nu simțea nevoia să schimbe vreun cuvânt cu semenul său, așa cum se obișnuiește la durere și nenorocire. Îl ridicară pe preot pe brațe și-l duseră sus, în fortăreață, iar după aceea orașul rămase gol. Oamenii se retrăseseră în tăcere cu simțămîntul că rușinea le ardea frunțile cu fierul înroșit și că această pecete o vor purta întreaga viață. În momentul acela, umilînța acoperise amărăciunea și oricare alt sentiment. Cînd ajunseră pe la casele lor, bărbații apucară armele, luară traistele și începură să urce, unul cîte unul, spre cetate. Acolo vor afla ce trebuie de făcut. Femeile sloboziră cîinii din lanțuri și chemară copiii la masă. Peste Kruja și peste întreaga țară se lăsase noaptea.

A doua zi de dimineată se proclamă doliu în toată Albania. Zece zile se vor ține slujbe de pomenire a morților în fiecare biserică sau loc de închinăciune din țară. Femeile își zgîriară obraji, iar bărbații jurară că nu-și

vor potrivi părul și bărbile, până nu vor spăla în sînge moartea eroilor. Doliul împreună cu setea de răzbunare cuprinsese întreg ținutul cuprins între Drinul Alb pînă la Vjoza, și norodul îngenunchiase în biserici, în mînăstiri, în case și în staule. Negoțurile fuseseră oprite.

Așezat în strană, Skanderbeg asculta slujba ținută în biserica Sfîntul Andrei din cetate. Ședea cu mîinile lui mari pe genunchi și cu mintea chinuită de povestirea lui Pal Kuka despre execuția din Istanbul, văzută cu ochii lui. Dar în vreme ce se gîndea la această nenorocire, simțea nevoia să-și arunce privirea în jur și să vadă chipurile oamenilor. În zilele negre după bătălia de la Berat ei trecuseră prin moarte cu fruntea sus. Acum stăteau din nou muți, în durerea lor. Bărbații aveau ochii înlăcrimați, iar pe fața femeilor nu mai găseai loc nezgîriat. Amărăciunea poporului era nemărginită, întrecută, poate, doar de setea de răzbunare. Băgase de seamă în acea dimineață că oamenii îl înconjurau cu dragoste și grijă. „Nu fi necăjit. Nici însuși Dumnezeu nu i-ar fi scăpat din ghearele sultanului“, îi spusese un bătrîn în piața cetății, și vorbele lui îi ușurară sufletul.

Poporul crezuse că el îi va scăpa pe căpitani, chiar de pe marginea gropii, încrezător în puterea sa hărăzită de Domnul pentru izbăvirea Albaniei.

Cînd ieșise pentru a se duce la slujba religioasă, mergea cu ochii în pămînt, apoi se întîlni cu acel bătrîn care obișnuia să-l viziteze în fiecare săptămînă și cu alți oameni, ce se adunau în jurul lui ca să-l salute și să-l însoțească în drum spre biserică. Auzea șoaptele lor, izvorite din inimă și ar fi dorit să știe ce vorbeau. Unii se agitau în față ca să-i deschidă cale prin mulțime, alții îl urmau îndeaproape, în spate și pe de lături, ca și cum ar fi vrut să-l apere de vreo primejdie ivită de după ziduri. Grijă și dragostea lor îl turburase și ar fi dorit să se oprească, să stea de vorbă cu ei, însă trebuia să ajungă la biserică.

Girbovit în jilt, Skanderbeg îl ascultă pe episcopul Andrea care pomenea din altar numele martirilor. Moisiu Golemi Comnen, Vladan Gjurița, Muzaka Vladan Aranitu, zis și Muzaka al Anghelinii, Gjini Muzaka, Gjon Perlati, Nicola Brizi, Giorgi Kuka, Gjini Maneschi. Aceștia erau cei opt principii și căpitani care se sfârșeau de zile, în fiecare zi câte puțin, pe pământ turcesc, la Constantinopole.

Episcopul Andrea anunță și numele altor șaptesprezece ofițeri, ce fuseseră ciopârțiți în bucăți și aruncați la câini, în prima zi.

După ce termină de rostit lungul pomelnic, episcopul vorbește despre sufletul ales al lui Moisiu, care, spuse el, se jertfise ca Cristos.

Skanderbeg gemu. Cristos murise repede, în mijlocul cetățenilor săi din Ierusalim, fiindcă astfel fusese voința Domnului, și cei care îl urcaseră pe cruce nu făcuseră altceva decât să îndeplinească această voință, pe când Moisiu se chinuia de zece zile. El și ceilalți eroi ai Albaniei mureau și înviau în fiecare zi de zece ori. Skanderbeg îl vedea pe neprețuitul său prieten în vârful țepel, pe jumătate jupuit, spunându-le ceva lui Vladan și lui Muzaka, poate vreo glumă, el, care râdea atât de rar. Și în jurul lor o mulțime de ieniceri și derviși nebuni, în spatele cărora se tălăzuia norodul ca o mare înfuriată, gata să dărîme din temelii palatele și moscheile orașului. Gloata, întărită de dervișii cu sumane verzi strigă înnebunită: „Allah, Allah! Oricine se pune în calea voinței sultanului, trebuie să piară în vârful țepii.“ Mulțimea era uimită de chinurile înfiorătoare la care fuseseră supuși robii, dar se și bucura de soarta lor. Dervișii urlau ca descreierații, cu bale la gură și cu ochii înroșiți, întinzînd mîinile către Moisiu, Vladan, Muzaka și ceilalți martiri, vrînd să le smulgă bucăți de piele, și turbau că nu puteau ajunge pînă la dînșii. Șeful călăilor, cocoțat pe un eșafod de lemn rotitor, își ștergea cuțitul pe turban, apoi tăia noi bucăți de piele de la fiecare prizonier și le arunca

haitei dervișilor ca să le păstreze drept talismanuri. El răspundeau cu capul dacă robii mureau înainte de împlinirea celor cincisprezece zile, de aceea noaptea îi hrănea și îi îngrijea, ca ziua să-i poată jupui din nou de vii.

Nu! Vremea lui Isus și a tuturor sfinților răstigniți pe cruce apusesse pentru totdeauna. De zece zile începuse epoca eroilor Albaniei și de acum înainte, Skanderbeg se va jura numai pe sufletele lor. Simțea că un cuțit rece îi pătrunsese în inimă, crescuse acolo ca o plantă, arzându-i pieptul și sufocându-l. Ar fi trebuit să se întoarcă lumea cu capul în jos, ca el să scape de acea durere. Episcopul i se părea să seamănă acum cu un gândac uriaș. Cu ochii în lacrimi, el tocmai cuvânta ceva despre reînviere, dar vorbele sale nu aduceau alinare oamenilor, ba dimpotrivă, gemetele și suspinele, se înțetiră. Kastrioti, stătea cu mâinile încheștate de brațele scaunului. Și-l închipuia din nou pe Moisiu, glumind cu Vladan pe seama morții. El nu se putea sfârși decât într-un singur fel — doborât de o ghiulea de tun, lăsând în urmă praf și pulbere. Și dacă ar fi pierit sub securea gidelui, s-ar fi îndreptat spre butuc cu pași repezi, lepădându-și din mers tunică pentru ca treaba să se isprăvească repede, fiindcă nu-i plăceau adunările și ceremoniile. Oare cum îndura el acum chinurile morții, zi de zi, înfipt în vârful țepii, în fața mulțimii turbate din Constantinopol? Vai, câtă durere trebuie să se fi adunat în sufletul lui! De multe ori spusese că ar vrea să moară, scuipând pe Mehmet, pe capitala lui păcătoasă și pe întregul imperiu ca să-și răscumpere vechea greșală ce nu-i ieșise niciodată din minte, la care se adăuga și aceasta, a doua, când se depărtase de armată, căzând în capcana întinsă de Balaban. Nu avusese vreme nici să-și înfigă pumnalul în inimă, fiindcă ienicerii se aruncaseră asupra lui. Poate că acum îi vorbea lui Muzaka, uriașul care făcea să se îndoiaie țeapa sub greutatea sa, despre aceste întâmplări, rizind și glumind, fără a-și coborî vreodată privirea spre gloata ațîțată de sânge, în vreme ce călăul îi tăia fișii din piele.

Dar împreună cu Moisiu îi apăreau în fața ochilor și Vladan și Muzaka, tineri, plini de viață, care nu se puteau împăca cu o astfel de moarte crudă. În prima zi Muzaka leșinase și Moisiu îl adusese în simțiri. Bietul băiat fusese în toate luptele pavăza unchiului său, acoperindu-i spatele, cum făcuse și în ziua nenorocită de la Bulqize, când nu-l părăsise pe Golemi, deși știa că nu vor mai avea scăpare din ghearele dușmanului.

Amintirile îl năpădeau pe Skanderbeg. Îl văzu pe Muzaka la cinci ani, când se lovea ori se supăra, și ochii i se umpleau de lacrimi. Din acele vremuri îndepărtate, o picătură cât un bob de rouă căzu pe mâna lui Kastrioti, apoi alte două îl friperă și își dădu seama că plîngea într-adevăr. Amărăciunea îi cuprinsese întreaga ființă. De altăuri, Pal Kuka îi șopti ceva și el înălță capul. Vocea înaltă a episcopului și sunetele îndelungi ale clopotelor care răzbăteau de afară se amestecau cu aerul plin de fum și miros de tămîie din biserică. Skanderbeg se cufundă din nou în gânduri, nemaiauzind nimic. Marea durere îi coborîse din piept, otrăvindu-i sîngele în tot corpul, și el înțelese că singura cale pentru a o potoli era răzbunarea, o răzbunare la fel de cumplită ca aceea prin care spălase sîngele de la Berat.

La sfîrșitul celei de a doua săptămîni de la aflarea nenorocirii, bătrînul Pal Gjerni, care locuia împreună cu o nepoată orfană într-o casă din fundul mahalalei Zanaria, se apucă să zică un cîntec făcut în amintirea lui Moisiu Golemi. Acesta nu fusese decît începutul, pentru că imediat în cartierele Perlat, Citozaj, Colina Ranei, în oraș și în piață năvăliră altele aflate în sufletele și pe buzele oamenilor care le dăduseră glas în acele cincisprezece zile. Clopoatele tăcuseră, doliul se sfîrșise, iar durerea se păstrase în cîntecele care slăveau faptele eroilor uciși la Constantinopole. Trebuia mult talent și simțire ca să făurești balade demne de jertfa acestor martiri ai Albaniei. Oamenii se adunau să le asculte și ele se răs-

pîndiră prin sate, colibe, stîne, unde se încrucișară cu altele venite din munți, astfel, în acea iarnă, eroii trăiră laolaltă cu poporul, mai vii ca înainte.

★

În prima zi a noului an 1465, un ofițer turc, ce căzuse prizonier la Apele Albe și apoi fusese eliberat în schimbul unei mari sume de bani, ajunsese la Kruja ca sol al marelui vizir, Mahmut-pașa. Acesta îl ruga pe Skanderbeg să-l ajute în negocierea păcii cu Veneția. Cetatea era locul cel mai puțin potrivit pentru astfel de tratative, dar Kastrioti nu se miră de îndrăzneala turcilor. Dacă marele vizir încerca să-i vîre în cap ideea păcii, însemna că sultanul pregătea o nouă lovitură împotriva Albaniei, de aceea Giorgi îl trimise pe Alexe Spani la Shkodër ca să dea de știre senatului despre planurile Înaltei Porți și între timp îl reținu pe sol la Kruja. La 2 ianuarie, Pal Enghelli îi scria din Veneția că Mahmut-pașa ceruse pace și cu alte țări, ceea ce-i convinsese pe senatori că era vorba de o dorință sinceră a sultanului. Giorgi Pelini îl încuștința din Neapole că noul papă îl amenințase cu război și excomunicare pe regele Ferdinand. Matei al Ungariei tocmai jurase că nu va încheia niciodată o pace separată cu turcii, și din această înverșunare a suveranului se înțelegea că între timp el ducea asemenea tratative. Ducele de Milano, binevoitor ca întotdeauna, se plîngea pe seama negustorului Baltazar.

Din toate faptele puse cap la cap se vedea că numai o minune putea determina Europa să se avînte într-un război. După căderea cruciadei se vorbea că Skanderbeg va porni cu ajutorul creștinătății. Cum și cînd se va întîmpla aceasta, năștia nimeni. Oricum toți socoteau planul lui Kastrioti o nebunie și zvonul se umfla și pătrundea într-un continent bătrîn, sătul de lupte, unde popoarele secătuite de invaziile turcești nu știau de cine să-și mai agăte speranțele. Forțele lui Kastrioti erau vlăguite, de asemenea și izvoarele lor de îmborsărire, ast-

fel că el rămăsese izolat în spatele liniilor turcești și nu știa cum ar scoate-o la capăt în fața unui nou atac otoman. Abia se putea ajuta pe sine însuși, necum pe alții, cu toate acestea oamenii nu-și pierduseră încrederea într-insul, se rugau pentru el în biserici și de la el așteptau izbăvirea.

Iarna trecu în așteptare, vreme în care Skanderbeg încercase să descopere planurile lui Mehmet. Din această tăcere a împăratului trebuia să iasă ceva la iveală.

Sultanul era bolnav și se ferea de lume, ascuns în Munții Balcani din cauza holerei. Nici o ființă vie nu se putea apropia de el la mai puțin de 40 de kilometri, și când cobora la Istanbul, nimeni nu-l vedea, în afara doctorului său, un italian trecut la mahomedanism, care va ajunge mare vizir.

Creștinătatea se ruga ca Mehmet să se umfle pînă va crăpa. De la Adrianopole nu se vestea nici un semn că turcii ar aduna armată. Venetia se retrăgea pas cu pas din Marea Egee și din Peloponez, iar în afara acestui război și a operei de mărire a Istanbulului, sultanul nu făcea nimic altceva. Continua să se îngrășe, și poate că se pregătea cine știe pentru ce.

*

Giorgi Pelini devenise ambasadorul lui Skanderbeg la Neapole. El se străduia să facă ceva pentru a-l convinge pe rege să se alăture luptei contra turcilor și se agita ca să procure ajutoare. Acesta era o treabă anevoioasă, și de multe ori îl cuprindea disperarea. Dar, dacă în politică nu-i reușea mare lucru, se dovedise neîntrecut în aflarea a tot felul de știri, care mai de care mai secrete, din Europa și Asia. În iulie el îi trimise lui Kastrioti o scrisoare specială, vestindu-l că două armate turcești vor ataca Albania de la răsărit și de la sud. Cum se afla cu Înalta Poartă în situația nici de pace, nici de război, dădu repede crezare acestei știri și, tot prin omul său, de a cărui iscusință se convinsese, mai află că din răsărit va

veni din nou Balaban cu cincisprezece mii de soldați, iar din sud, Iacup-Arnauti cu douăzeci de mii. Amândoi comandanții erau albanezi.

Skanderbeg proclamă chemarea sub arme a tuturor bărbaților între șaisprezece și șazece de ani. Între timp Iacup ajunsese la Vlora, și Balaban coborî la Dibra. Giorgi măsură în minte timpul și distanța care-l separa de dușmani. Primul se afla aproape și în trei zile putea ajunge la Kruja, dar dacă se va ocupa de dînsul, celălalt va avea libertatea să-l lovească pe la spate. Faptul că Iacup ajunsese mai devreme, arăta că Balaban își rezervase pentru sine cîntea de a da Albaniei înșingurate și neajutorate lovitura de grație.

Skanderbeg băgase de seamă că țara simțise marea primejdie și se ridicase cu mic cu mare la luptă, astfel numai la Kashar se adunase o armată de douăsprezece mii de oameni.

Hotărî să-l lase pe Iacup să înainteze pînă la Kruja și porni în întîmpinarea lui Balaban. Cînd înțelese planul lui Skanderbeg, generalul iuți marșul ca să treacă la Bulqiza. Giorgi îi ieși înainte în valea riului, acolo unde căzuseră robi căpitanii albanezi. Amîndouă armatele se stabiliră față în față, cu o parte a forțelor în centru, iar alta, cea mai numeroasă, în rezervă.

În zorii zilei, pe cînd oastea se orînduia, Pejko Emanuel ieși în fața rîndurilor sale și puse pe un călăreț să-i tundă barba, apoi înaltul căpitan, cu ochii albaștri, puțin adus de spate și cu mișcări greoaie, se urcă pe cal și merse de-a lungul frontului. Sosise clipa îndeplinirii jurămîntului, mai ales că în vale dușmanul începuse să se miște. Lupta se va sfîrși, doar dacă vor răzbuna cu vîrf și indesat sîngele martirilor de la Constantinopole. Pejko Emanuel își tăia barba, semn că, ori moartea eroilor va fi plătită cum se cuvine, ori acolo își vor lăsa ei înșiși capetele. În vreme ce pedestrașii alergau să umple locurile dintre rîndurile călăreților, aceștia își treceau palmele prin barbă, amintindu-și de jurămint.

Murmurul trupelor lui Pejko se răspîndi în grosul armatei. Skanderbeg ieși călare în față, ca să vadă ce se întimplase. Ura creștea în oameni și el înțelese că se va întimpla ceva nemaipomenit. În această vale îngustă, mărginită de munți înalți, roșcați, se va da o luptă pe viață și pe moarte și una dintre oști nu se va mai ridica de pe cîmpul de bătăie. „Foarte bine“! strigă Giorgi. Ședea pe cal, puțin aplecat înainte. Trecu mai departe, apoi se opri și din nou strigă cu glas tremurător: „Pentru țară! Pentru eroii de la Constantinopol, răzbunare!“ Acum știa cu siguranță cine vor fi cei care vor rămîne să îngrășe pămîntul cu trupurile lor. Reveni în mijlocul frontului și își fixă privirea asupra dușmanului, ce ieșise la lumină, apoi, ca și cum ar fi găsit răspunsul la o veche întrebare rosti cu voce înecată: „Cîinilor! Rugați-vă pentru sufletele voastre.“ Dorea să înceapă atacul imediat și să isprăvească repede treaba aici ca să se apuce apoi de celălalt dușman, de la sud.

Skanderbeg se întoarse la garda sa și porni să înainteze odată cu Pejko Emanuel. Începuse marea bătălie de la Vaikal, care de la început se va transforma într-o baie de sînge. Armata albaneză intră în ea cu o singură dorință: să-i nimicească pe turci și orice ființă sau obiect ale acestora. Caii erau împunși cu sulile, efectele militare călcate în picioare, capetele tăiate nu se mai păstrau ca trofee, ci se arunca în dușmani cu ele.

Kastrioti, aflat în fruntea gărzii, izbea cu furie în dreapta și în stînga, tăind și prăvălind tot ce-i ieșea în cale. Tinărul Gjoko Stres Balș îl zări și, cuprins de frică să nu i se întimple ceva, veni cu două grupe de călăreți în jurul său, dar acesta îl certă și continuă să înainteze ca ieșit din minți.

Balaban îl urmărea de departe și cînd văzu că se despărțase prea mult de grosul armatei sale, lansă două patrulare de spahii cu misiunea de a-l omori. Unul dintre călăreți ajunsese lîngă Skanderbeg, se ridică în scări și i se aruncă la ceafă, vrînd să-l doboare de pe cal. Era pentru

prima oară că un dușman pusese mîna pe el. Leveta, un soldat din gardă, îl lovi pe turc în coastă, în vreme ce Gjoka îi împrăstie pe ceilalți. Acest oștean, fără nume de familie, născut cine știe unde, va dăinui în amintirea poporului, ca eroul care i-a salvat viața lui Skanderbeg, jertfindu-se pentru dînsul.

Imediat după ce trimisese patrulele asupra lui Kastrioti, generalul ordonă un atac puternic spre centru, dar Giorgi sună retragerea și alergă împreună cu garda către satul Vaikal, adăpostindu-se în pădurea din stînga acestuia. Turcii se aruncaseră în urmărirea lor. Balaban simți cursa, dar nu reuși să oprească armata. După Kastrioti, și Pejku pornise în galop spre vîrfurile Bulli. Generalul văzu cîmpia acoperită de morți și pe spahii lui care încercau să urce pe povîrnișul muntelui. Dacă luau acea poziție, aruncîndu-i pe albanezi în prăpastie, armata lui Skanderbeg, zdrobită în centru, va rămîne frîntă în două. Lui Balaban i se opri inima în piept cîteva clipe și mintea o luă razna, apoi își reveni și, după ce cîntări situația, aruncă în luptă jumătate din rezervă.

Giorgi ajunsese la Zaharia, ascuns în Vaikal cu o mie de soldați, care ieșiră ca din pămînt și, laolaltă cu garda, se întoarseră asupra spahiilor. În același timp Pădurea Gropii din munții învecinați se umplu de strigăte și sunet de corn. Tanuș cu două mii de soldați se aruncaseră pe povîrniș, zdrobind flancul stîng al turcilor, ajunseră deasupra văii în locul care se va numi „Pietrele lui Skanderbeg” și acolo așteptă atacul rezervei lui Balaban. Pietrele erau de fapt niște stînci cenușii cărate de torenți, și cavaleria dușmană neputînd trece printre ele, se opri. Infanteria venită în ajutor fu întîmpinată cu pietre zvîrlite de soldații lui Tanuș, astfel se dădu o luptă ca pe vremea cînd omul nu cunoștea alte arme, decît piatra. Aripa stîngă a oastei otomane se retrase drept spre Cheile Mari și de acolo căzu drept în cursa întinsă de Skanderbeg la Vaikal. Coborînd la Bulqize, Kastrioti se gîndea că dușmanul nu se bătuse niciodată cu atîta

înverșunare, dar acum îl avea în mână. Când alegea cu ochii vadul pe unde să treacă riul, calul său se poticni și căzu la pământ. Gjoka Stres îl înconjură cu oamenii din gardă și-l ajută să se ridice. Era pentru întâia oară când el cădea de pe cal. Multe lucruri se întâmplaseră în acea zi pentru prima oară. Încă tulburat din pricina acestei întâmplări, se urcă pe un alt cal. Dintr-odată pe soldații din gardă îi cuprinse o furie de neînțeles, și Kastrioti dădu semnalul de atac al întregii oștiri. Mai târziu va spune despre această luptă : „Nici o armată din lume n-ar fi putut face mai mult decât am făcut noi atunci“.

Skanderbeg pierduse peste două mii de oameni. Această victorie fusese plătită cu tot atât sînge rece ca cea de la Torviol. Balaban se retrăsese în regiunea de jos, de la Zalli-Bulqize cu jumătate din armată și nu se oprise nici la Drin, fiindcă trupele lui Pejku și ale lui Zaharia, care nu luau prizonieri, îl urmăriseră tot timpul. Abia trecuse granița în timpul nopții.

Niciunde în valea Bulqizei nu te puteai mișca fără să calci pe cadavre. Legenda spune că apele riului se înroșiseră de sînge, și, când razele apusului coborîseră asupra văii și a celor șapte munți cu stînci stacojii, peste tot, pămîntul era îmbibat cu sînge. Aceași legendă mai spune că un soldat cocoțat pe un stei a început să cînte pentru căsuța lui cea mică și pentru munții cei înalți. Vocea lui puternică se răspîndi, dusă de ecoul masivului Baigal, pînă la Fushe-Hudher unde se odihnea armata. Cîțiva muzicanți scoaseră fluierile, bubuind o tobă mare și doi oșteni se apucară să joace în cîmpia mică denumită „Valea bătătorită“. Pe acea bucățică de loc nu crește iarbă; doar piatră și grohotiș se poate vedea. Soldații care nu avuseseră putere să adune armele dușmanului și se lungiseră istoviți, fiecare pe unde apucase, se ridicară să joace, zece, douăzeci, o sută, o mie de bărbați după muzica tobelor și fluierelor din întreaga armată, care în acea zi ieșise biruitoare dintr-o luptă crîncenă.

Astfel a fost bătătorită valea. Apoi soldații au îngropat morții, unul din șase, apoi au părăsit acel loc pentru că nu mai puteau respira din pricina mirosului greu al cadavrelor. Oastea a ieșit în Culmea Bulli, ca să ajungă noaptea la Mat, dar duhoarea singelui nu a părăsit-o, fiindcă puțini erau aceia care scăpaseră fără răni. În munți, de la Bulqize la Tumenisht, se aprinseseră focuri pentru a se vesti la Kruja biruința.

*

După ce trecuse Vjosa, Iacup Arnauti a făcut șapte zile pînă la Kashar, unde trebuia să-l întilnească pe Balaban, dar nu mai primise de la acesta nici o veste.

Tîra după dînsul patru mii de suflete, bătrîni, femei, copii împreună cu animalele prădate pe drum. Acum se oprise și nu mai știa ce să facă. În față se înălța Kruja, iar în spate, un ținut aspru, muntos. În ziua a treia de așteptare, armata istovită din cauza căldurii, adunată în mijlocul cîmpiei dintre cele două brațe ale unui rîu din care ieșeau aburi, dădea semne de neliniște. Jur împrejur se întindea o pustietate în care patrulele nu întilniseră țipenie de om. Cu toate acestea pe cîmp ardeau focuri. Vîntul, care se schimba de cîteva ori pe zi, aducea fumul din toate părțile. Iacup trimise patrule ca să le stingă pentru a liniști armata, dar ele se aprindeau din nou de la sine. Deoarece nu putea să facă un pas, nici în față, nici în spate, generalul hotări să se ridice tabăra și puse soldații să sape șanțuri și să înalțe parapete și întărituri. Pe înserat, cînd hogea își începu rugăciunea, în munții Krujei se aprinseră niște ruguri mari. Soarele tocmai apunea, și ele se zăreau albe, apoi, odată cu lăsarea întunericului, focurile se răspîndiră pe toți munții din jur, coborîră pe coline pînă la malul mării.

Dimineața armata se puse din nou pe lucru. Oamenii continuau să sape și tăiară sâlcile care mai țineau cît de cît umbră. Acum, caii își vîrau capetele, unul în burta altuia, ca să se apere de arșită, iar soldații, negri și cu

ochii tulburi, scoteau un strat de sare din transpirația ce le muia veșmintele. Laolaltă cu animalele se îngrămădeau la râu, deși primiseră ordin să nu pună piciorul acolo. În scurt timp apa deveni neagră ca mocirla.

Iacup-pașa însoțit de statul său major se apucă să inspecteze lucrările. Unul dintre comandanți îl certă pe un ofițer pentru că ridicase o întăritură ce semăna cu un mormint. Generalul, văzînd isprava, turbă de furie și i se păru că un întreg cerc de morminte se înălțau în jurul armatei sale de douăzeci de mii de soldați, care se coceau la soare, printre norii de praf.

— Ce faci aici, mă, murdarule? îl amenință el pe ofițer, gata să-l ia în copitele calului.

Acesta se trase înapoi și pentru a se dezvinovăți, începu să-și ia soldații la palme, apoi să netezească noroiul de pe ridicătură cu piciorul și făcea treaba asta cu atîta zel, încît părea o sperietoare de ciori care dansa.

Iacup-pașa tremura din tot corpul. Deschise gura pentru a rosti o pedeapsă îngrozitoare, dar se răzgîndi și ordonă ca soldaților să li se dea cîte cincizeci de bice.

Cînd ajunse în partea de nord a taberei, generalul se potoli. Privi în jurul său și nu văzu nimic. Focurile din timpul nopții dispăruseră ca un vis urît, dar în cîmpie se zărea iar ridicîndu-se fumuri.

— Hei, ce să fie aceea? strigă cineva.

Pe colina singuratică, ce se ridica în cîmpie ca o uriașă broască țestoasă, cu gîtul lung și capul cufundat în râu, se ivise un pîlc de călăreți. Ei sunară din corn, fluturară un steag roșu, descălecară și făcură ceva, apoi dispărură. Patrula care se duse acolo, găsi nouă capete de ofițeri turci înfipte în sulite. Două dintre ele aveau turbane, celelalte erau descoperite. Hogea le spălă și le îngropă. Nimeni nu recunoscuse cine să fi fost. A doua zi, două grupuri de călăreți ajunseră în galop pînă pe întăriturile din nord și aruncară în tabără cîteva capete, aproape putrezite. De această dată Hogea recunoscă două dintre ele. Erau ofițeri de-al lui Balaban.

La sfîrșitul săptămîinii Iacup-pașa se închise în cortul său. El își dădu seama pe neașteptate de realitatea îngrozitoare în care se afla. Armata se istovise, iar credința în victorie zăcea îngropată în vreun șanț. Praful, îndoiala, plictisul o măcinau treptat-treptat, ducînd-o pînă în pragul pieirii. Era ca și cum ai lăsa în plin soare un cadavru, ce în scurtă vreme va fi invadat de viermi și de insecte. Generalului îi trecu prin minte că singura ieșire din această situație ar fi întîlnirea cu dușmanul. Nici nu se gîndea să se întoarcă. Pornise cu un scop și trebuia să-l îndeplinească. Dar unde se afla, oare, inamicul cu care trebuia să lupte? Patrulele trimise în cercetare spuseseră că îl zărise la poalele muntelui Daiti. În acea noapte Iacup-pașa hotărî să părăsească tabăra și să pornească în urmărirea dușmanului, dar dimineată această idee i se păru o nebunie. Misiunea lui era să-l aștepte pe Balaban, marele comandant al campaniei.

★

Skanderbeg ajunse cu armata la poalele muntelui Daiti și trimise acasă răniții. Rămase acolo trei zile, ca oamenii să se odihnească. Ei dormeau, mîncau, încercînd să-și scoată oboseala din oase. Kastrioti avea vreme să aștepte cît voia momentul luptei cu Iacup-pașa. El și soldații săi trecuseră prin mari încercări ce le căliseră răbdarea. Dacă frigurile se schimbau, sufletul armatei, întinsă pe sub măslini, se întărea după fiecare luptă, dar acum simțea că se întîmplase ceva nou și el se străduia să înțeleagă ce anume.

Oamenii trîndăveau și cîntau încetișor, cu fețele posomorite, noile cîntece despre Leveta și despre Moisiu.

În armată întotdeauna se întîmplă ceva. Sufletul ei este într-o continuă agitație și cu totul pe neașteptate se poate ivi un lucru nou, în fața căruia trebuie să fii pregătît. După douăzeci de ani cunoștea bine fiecă mișcare, orice schimbare petrecută în mintea și în simțirea oamenilor săi, de aceea pricepuse ce anume se întîmplase.

Cînd se află în repaos, mai ales după o bătălie, o oștire este întotdeauna gălăgioasă, dar acum nu se auzea nici o glumă, nimeni nu rîdea, nu izbucnise nici o ceartă. Dar în a treia zi se iscară două scandaluri terminate cu omor. Companiile judecară cazurile și vinováților li se tăiară capetele, fără a mai cere voia lui Skanderbeg. Acesta se duse la fața locului și se declară de acord cu hotărîrea soldaților. Căpitanii armatei promisese că vor curma gilcevicele, furturile și orice altă încălcare a disciplinei militare și că îi vor pedepsi crunt pe vinovați. Cutremurat de cele întîmplate, el se retrase în cortul său, lîngă Tanuș.

Căpitanul era mai posomorît ca niciodată. Soldații povesteau că la Bulqize, el singur prăvălise asupra dușmanului un bolovan pe care nu l-ar fi putut urni din loc nici doi inși. Skanderbeg îi privi umerii puternici și se gîndi că, în furia lui, cu siguranță că Tanuș ridicase o asemenea greutate.

— Soldații mănîncă pe săturate, apa rîului este curată și locurile sînt umbroase. Ce se întîmplă cu oamenii că stau mereu posomorîți ?

I se păru că Tanuș zîmbește, dar căpitanul ședea cu capul în piept, cu barba zbîrlită, iar ochii abia i se zăreau de sub sprîncenele stufoase. Oftă din rărunchi și, privindu-l pe Skanderbeg, îi spuse cu amărăciune în glas.

— Nu au ce face.

Soarele apunea. Razele lui galbene străbăteau prin frunzișul copacilor, făcînd ca livezile de măslini să lucească straniu.

— Ei socotesc că nu și-au împlinit în întregime jurămintul. Îi roade încă setea de răzbunare.

Observînd că nici căpitanul nu era în apele lui, Skanderbeg se ridică încet și plecă, apucînd-o printre companiile de soldați, ca să vadă singur care era starea sufletească a armatei. Schimbă cîteva cuvinte cu oștenii mai vechi și ajunsese la trupele de gardă, răspîndite de-a lungul rîului, printre stînci, unde îl întîlni pe Ghioka Stres.

— Îi vezi, unchiule ? îl întreabă căpitanul, arătînd cu mîna către soldații care se odihneau. Sînt teferi, dar îi invidiază pe cei care au rămas să îngrășe pămîntul în cîmpia Bulqizei. Vorbise încet și liniștit, ca și cum i-ar fi spus un lucru obișnuit, în vreme ce-l conducea printre măsline. Din ziua în care îl pierduse pe Muzaka, vărul și prietenul său nedespărțit, o greutate de plumb îi apăsă trupul și inima, glasul i se stinsese, ochii îi străluceau, arși de febră și întorcea încontinuu capul la dreapta și la stînga, parcă așteptînd pe cineva. Skanderbeg se opri, gîndindu-se că niciodată nu va ajunge să-l cunoască într-adevăr pe acest tînăr cuminte și cinstit.

În preajma livezilor de măsline se adunase o mulțime de oameni veniți de la Kruja, de la Prezë și de la Petrele, iar unii chiar din ținuturile venețienilor, mai cu seamă din sud. Erau rudele celor patru mii de robi prinși de Iacup-Arnauti. Stăteau grupuri-grupuri, tăcuți ca să nu tulbure odihna ostașilor. Skanderbeg se întoarse la Tanuș, care privea și el la poporul din vecinătatea taberei.

— Ce-i cu ei aici ? întreabă căpitanul.

— Vor să lupte alături de noi. Nu pot să-i izgonesc. Mai bine să rămînă în preajma noastră, ca să nu fie omoriți de turci, în caz că ar porni să-i atace, spuse Kasrloti.

Skanderbeg se așază din nou lîngă căpitan, rămînînd cu coatele sprijinite pe genunchi, cu corpul aplecat înainte. Se gîndea înfrigurat și temător la soarta armatei și la cuvintele pe care i le spusese Tanuș : „Îi invidiază pe cei căzuți la Bulqize“. În lupta de la Polog, cînd văzuse întreaga oaste, cu copiii de la tobe, cu îngrijitorii animalelor, absolut toată suflarea, aruncîndu-se ca turbații asupra dușmanilor, i se făcuse părul măciucă, dar pînă la urmă se terminase cu bine, în vreme ce la Bulqize, armata, însetată la fel de răzbnare, pierduse două mii de oameni. Acum oastea, se afla iar în acea stare sufletească deosebită, ca înainte de bătălia de la Polog

și aștepta, odihnindu-se în tăcere, semnalul de atac pe care trebuia să-l dea comandantul. Încordarea și așteptarea celor opt mii de soldați coboriți de la Bulqize, cîntecele lor murmurate despre Leveta și despre Moisiu trebuiau să răbufnească odată într-o uriașă explozie, și Skanderbeg se gîdea la destinul său ciudat, care-i hărâzise să conducă o armată fără asemănare.

Giorgi aștepta apusul soarelui, stînd cu coatele sprijinite pe genunchi, cu capul aplecat în față și cu o mare greutate în suflet. Vremea nu făcea altceva decît să-i sporească această apăsare. Întristat din pricina singelui vărsat la Bulqize, ținuse trei zile înconjurată tabăra otomană, hărțuind-o uneori cu cavaleria, dar nu mai dorea să jertfească nici o viață omenească pentru un dușman care și așa se destrăma de la sine.

Căldura, focurile, pustietatea, spaima, capetele tăiate aruncate peste întărituri, puhoiul de oameni ce se zărea pe coline, pornit în căutarea lui Skanderbeg, toate acestea înnebuniseră marea armată a lui Iacup. El nu mai era în stare să țină în mînă oastea care se revolta și se risipea, el însuși semăna cu un rătăcit în pustiu și nu avea altceva de făcut decît să se predea oricui i-ar fi cerut-o. Însă nu știa nici ce să facă : să se predea, ori să fugă, din pricina unor împrejurări potrivnice în care se afla. În spatele lui stăteau sultanul Mehmet, ce nu ierta înfrîngerile, iar în față Skanderbeg, și Iacup ședea între ei cu mîntea golită de orice idee, mut și complet paralizat. Kastrioti văzuse un fapt nemaîntîlnit : soldații turci dezertau în grup, și se îndreptau fie către tabăra lui, unde cerșeau îndurare, fie o porneau de capul lor spre sud, de unde veniseră, cu toate că acolo îi aștepta călăul ori sclavia.

Nu. El nu va mai vărsa nici un strop de sînge pentru un asemenea dușman.

În livezile de măslini tocmai pătrunsese mîlul cînd al doilea mesager trimis de Skanderbeg la Iacup pentru eliberarea celor patru mii de robi se întorsese, aducînd răspunsul că paşa nu acceptase cererea lui Kastrioti, spunînd că nu le va da drumul chiar dacă i s-ar plăti în arginţi, şi pe viitor refuză orice tratative cu albanezii. Giorgi se miră, nevenindu-i să creadă că Mehmet fusese în stare să pună în fruntea a douăzeci de mii de oameni un comandant atît de prost.

Kastrioti ar fi dorit să mai aştepte încă vreo trei zile, dar poporul începuse să pătrundă înăuntrul taberei albaneze şi oamenii povestiră soldaţilor ce li s-a întîmplat cu neamurile lor şi astfel ura armatei crescuse ca apele unui rîu umflat de ploi, astfel comandantul a fost nevoit să-şi schimbe hotărîrea. Nu avea dreptul să mai zăgăzuiască nestăvilită setea de răzbunare a ostaşilor, şi dimineaţa coborî cu garda în cîmpia Tiranei, unde îl întîmpina o mare de săteni. Îi primî pe toţi bărbaţii în armată, lăsînd să plece copiii şi bătrînii, aşa că oastea se dublă, ajungînd la şaisprezece mii de persoane, una dintre cele mai mari forţe pe care le comandase vreodată. Împărţi oastea în trei şi, după amiază, cînd încă ardea soarele şi aerul era încins, dădu semnalul de atac.

Întăriturile şi şanţurile neterminate nu-i folosiră lui Iacup la nimic, aşa că lupta se dădu în mijlocul taberei turceşti. Tanuş lovi dinspre Vorë, eliberă prizonierii şi înaintă în partea de apus a lagărului. Cînd Iacup începu retragerea, din partea de răsărit, Skanderbeg îl atacă împreună cu garda. Un soldat îl străpunse cu suliţa, îi tăie capul şi porni cu el în goana calului. Acest ostaş a fost ucis şi ţeasta a trecut prin trei mîini, pînă cînd a ajuns la picioarele lui Kastrioti. Deoarece nimeni nu a putut primi recompensa, poporul a trecut şi această faptă tot pe seama eroului Leveta, căzut, de fapt, la Bulqize. Din armata lui Iacup mai rămăseseră cinci mii de oameni,

majoritatea călăreți, care ajunseseră în valea Ndroqi, ceilalți fuseseră omoriți, sau căzuseră prizonieri. Skanderbeg a ordonat : „Lăsați-i să plece. Oricum îi va hăicui poporul pe drum. Până la urmă cineva tot trebuie să ajungă la Istanbul, ca să-i ducă sultanului vestea.

Norodul îl întâmpină pe eliberator la Cetatea Zgërdheshi, ca să-l însoțească până la Kruja. O mulțime de oameni împreună cu garnizoana ieșise la pîrîul Zidolli, unde peste doi ani turcii vor face un mare masacru. Adia un vînt ușor și razele dimineții străluceau vesel. Pe mări se aflau mii de suflete, coborîte de pe povîrnișurile dimprejur, însă drumul pentru armată rămăsese liber. Cînd Iacup-pașa năvălise în cîmpie, poporul simțise în ceafă suflarea dușmanului, dar venise Skanderbeg cu armata de la Bulqize și în două ore îi spulberă pe turci, și aceasta se petrecuse sub ochii mulțimii.

Skanderbeg se întorcea la dreapta și la stînga în șaua calului ca să privească și să-i salute pe cei ieșiți în întîmpinare. Douăzeci de mii de oameni umpluseră valea pîrîului și se înghesuiau în urma lui, strigînd de bucurie, vorbindu-i și ridicîndu-se pe vîrfuri ca să fie cît mai aproape de el. Cu glas puternic, nițel răgușit, le ură tuturor : „Fericire ! Bine v-am găsit ! Să trăiți ! Trăiască libertatea !” Cîțiva se urcaseră pe vîrfurile colinelor și de acolo coborau iar lîngă eroul Albaniei. În cele din urmă mulțimea răzbi printre soldații gîrzii și Giorgi rămase în mijlocul oamenilor, care-i apucaseră calul de frîu și strigau cît îi țineau gura : „Trăiască Giorgi Kastrioti !” Lumea se dezlănțuise. Aerul vibra de tăria uralelor, locuitorii cu fețele aprinse îl priveau întrebător pe Kastrioti, ca și cum așteptau vreun răspuns de la el. Dintr-odată se auzi un glas : „Trăiască Skanderbeg, regele albanezilor !” Trecură doar cîteva clipe și mulțimea repetă ca un ecou această urare, care era pe buzele tuturor. Albanzii nu avuseseră niciodată un rege, fiindcă nu socotiseră pe nimeni demn de un asemenea nume, dar acum apăruse

Giorgi Kastrioti, omul cel mai potrivit pentru a-i conduce pe ei și țara. Din nou se auziră aclamațiile poporului pentru regele Skanderbeg. Acesta asculta împietrit și încerca să strunească armăsarul care mergea într-o parte, ca să nu calce pe cineva. Strigătele mulțimii îl tulburau și se gândi pe neașteptate : „Să fi fost aici Pelini !“ Apoi acest gând îi păru prostesc, pentru că, dacă ar fi dorit să devină rege, s-ar fi putut încorona și fără ajutorul papei. Însă acum nu avea o asemenea dorință. Transpirația i se răcise pe trup și strigătele oamenilor treceau pe lângă el ca venite de departe. Se simțea stîngher în mijlocul gloatei, căreia îi răspundea cu zîmbetul pe buze și întindea mîna celor ce vroiau să-l atingă. Repeta mașinalicește în dreapta și în stînga : „Să trăiți ! Trăiască armata !“ dar se gîndea la viltor, și brațele sale i se păreau străine. Cînd, cu o zi înainte, spusese : „Pînă la urmă cineva tot trebuie să ajungă la Istanbul“, de atunci bănuise că sultanul va reveni, hotărît să distrugă acest popor. Și nu se putea altfel, după cele întîmplate cu ambele armate turcești și cînd în Europa situația devenise amenințătoare pentru Mehmet din cauza victoriilor obținute de albanezi. Norodul era amenințat de o uriașă primejdie și Skanderbeg avea în fața ochilor pămîntul țării înroșit de sînge omenesc, de aceea nu mai auzea uralele mulțimii. Înălță capul și văzu puternica cetate de piatră și fier, tronînd în mijlocul cîmplilor înverzite, iar deasupra ei soarele desenase un cerc palid, bolnăvicios. Simți cum i se chircește inima în piept. Fortăreața ședea în vîrfurile stîncii ca o creatură vie, mare și semeată. De sus bubuiră tunurile și pîrîul cu malurile înțesate de oameni înghiți detunăturile în undele sale, lăsînd să urce în locul lor un strigăt prelung, izvorît din mii de piepturi. Părea că cetatea izbise cerul, iar Kastrioti simți din nou acea durere în piept, ochii i se împăinenjiră, în ciuda efortărilor pe care le făcea să-și învingă slăbiciunea și ar fi vrut să le spună acelor care îl aclamau că zilele de tihnă și pace le erau numărate.

Ambasadorul regelui Ungariei, părintele Alexandru, venise la Kruja întovărășit de nobilii raguzani, Nicola Bano și Paladino de Lucaris.

Skanderbeg a ascultat un discurs foarte lung, ținut de solul ungar în prezența trimișilor Romei, Veneției, Neapolului, Raguzei, a demnitarilor cetății, a căpitanilor armatei și ai voluntarilor francezi și germani, invitați cu toții la cină. Părintele a spus că regele său avea cea mai înaltă considerație pentru Skanderbeg, primul cavaler al creștinătății care zdrobise două armate puternice ale sultanului, una după alta, în acel an plin de încordare și de războaie.

După ospăț, Kastrioti îl întrebă pe sol la ce dată va trece regele Matei Dunărea.

— În curînd, îi răspunse acesta.

— Dar la ce dată ?

— Cît de repede va putea, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Însemna că suveranul nu avea de gînd să treacă Dunărea în acea iarnă. Îi lipseau banii pentru a-și plăti soldații și furajele animalelor și ceruse ajutor din afară o sută de mii de ducați de aur pentru a se pune în mișcare. Trecuse vremea eroică a lui Huniade care mărșăluise în fruntea unei oștiri desculțe de țărani înarmați cu furci și coase.

În acea noapte, Skanderbeg nu mai pomeni nimic de turci, nici de treburile Europei.

La plecare, le oferi ambasadorilor daruri și robi otomani, dar solii raguzani îl rugară cu insistență să nu se supere, dar ei nu pot primi robii turci.

Rămas singur, se gîndi că degeaba încercase să închege unirea țărilor europene contra sultanului, pentru că acestora nici nu le trecea prin minte una ca asta. De mult zăcuse acest adevăr în conștiința sa, dar acum ieșise

limpede la iveală prin răspunsurile ambasadorilor. Spre propria-i uimire se simțea mai liniștit ca oricând.

Din trei în trei luni, Mehmet făcea propuneri de pace Venetiei, fie trimițându-l pe episcopul de Santa-Maura, ori un călător florentin, care, se spunea că cinase cu sultanul, sau un negustor genovez, prieten al marelui vizir. De îndată ce unul dintre ei își începea misiunea și senatul deschidea gura ca să vorbească despre condițiile păcii, acela se făcea nevăzut și urma o tăcere de trei luni, după care se prezenta un alt negociator și tratativele începeau din nou. Sultanul îi momea pe venețieni cu speranța păcii și între timp îi bătea pe unde apuca, năucindu-le mințile și măcinându-le voința. Se juca pe față cu ei, profitând de slăbiciunea și neînțelegerile din interiorul Republicii și aceasta se întâmpla de la începutul războiului. Dogele Cristofor ajunsese ca un urs bătrîn cu lanțul de gît care cinci zile sărea în sus de bucurie la gîndul că împăratul va încheia pace, ca apoi să-și verse focul împotriva lui, înjurîndu-l cu spume la gură pe „satrapul creștinătății“, pentru ca din nou să-l lingusească cu vorbe mieroase pe „Turcul cel Mare și prețuit“.

În această vreme, consiliul mic ținea adunări secrete. La 29 decembrie 1463, hotărîse să-i plătească zece mii de ducăți de aur în mînă și altă mie, rentă pe întreaga viață, „în semn de recunoștință“, aceluia care îi va aduce capul lui Mehmet.

Prețul era o sumă de basm, ce subția virtos bugetul Republicii, dar oricum, însemna de o sută de ori mai puțin decît costă războiul cu turcii. Acela fusese al treilea atentat pus la cale de Venetia împotriva lui Mehmet, care în lunga-i viață Serenissima îi pregătise optsprezece asemenea atentate, însă „monstrul“ scăpase teafăr și nevătămat.

Consiliul cel mic căuta cu îndirjire noi mijloace pentru a-l omorî pe sultan, în vreme ce dogele Cristofor continua încercările de a încheia pacea cu el. În vara anului

1465, cînd ambele armate turcești fuseseră zdrobite în Albania, speranțele de pace ale Republicii se dublară. La 13 septembrie, dogele îi răspunse lui Pal Enghelli, ambasadorul permanent al lui Skanderbeg în Veneția, că în acea iarnă nu vor trimite noi contingente în Albania „din cauza dificultăților ivite“, dar proviziile promise vor fi plătite din vama sării de la Leja. Flota pentru apărarea coastelor va ajunge anul viitor, dacă va fi posibil, iar cele două vase cu grîu, sechestrate la Ishem, nu vor putea fi eliberate, fiindcă nu aveau cum să dovedească precum că ele aparțineau lui Skanderbeg.

Politica vicleană a Republicii nu făcea nici două parale pe lângă arsenalul lui Mehmet, care dorea ca Veneția să-l lase pe Kastrioti singur și reuși acesta printr-o manevră simplă, fără oboseală și fără cheltuieli, prefăcîndu-se că este interesat din cale afară de încheierea păcii.

Dar Veneția nu dorea să iasă din luptă pe față, părăsindu-l pe Kastrioti, așa cum făcuse cu Gion în 1430, ci încerca să obțină pe ascuns pacea cu turcii. Skanderbeg își dădea seama de ceea ce urma să se întîmple și aștepta în liniște lovitura, închis în sine. La 13 noiembrie trimise un alt doilea mesaj regelui Matei, apoi umplu magaziiile Krujei cu grîu și praf de pușcă, după care porni cu Gion cel mic într-o călătorie prin țară.

MARȘUL VAMPIRULUI

La începutul anului 1466, înverșunații dușmani ai sultanului din Asia pierduseră orice nădejde de a scăpa de sub cilciul Porții și se liniștiseră. Domnea calmul și pe ambele maluri ale Dunării. După luptele din Peloponez, care costaseră o avere și nu adunaseră nimic bun, Veneția continua tratativele disperate pentru a coborî prețul păcii, în timp ce Mehmet se întindea în Marea Egee.

În ciuda situației ce părea oarecum liniștitoare, regii Europei și Asiei stăteau încordați, fiindcă nu era în firea Turcului cel Mare să stea potolit. Numai dacă va continua să se îngrașe...

Dar în februarie, sultanul apărură în tabăra sa de la Adrianopole, gata să se urce în șaua calului și începu să adune o armată din cele două continente. Judecând după numărul ei, între 80-150.000 de oameni, se credea că are de gând să treacă prin Valahia ca să ocupe Ungaria, dar văzând atâtea tunuri era posibil să asedieze din nou Belgradul, după cum nimeni nu uitase că din Adrianopole porniseră și toate campaniile în Asia, mai ales că, de la o vreme, tot pomenea numele Bagdadului. Oricum ar fi fost, era limpede că se pregătea o uriașă invazie, un nou pas în vederea înlăptuirii „imperiului lumii“, visul său ascuns, care trebuia să se întindă în răsărit pînă în

India, unde coborîse Alexandru, și în nord, pînă în Anglia, unde descălecăse Cezar.

Mehmet nu desmințea nici o presupunere și tăcea ca un pește, continuînd să adune armata. În mai, cînd se urcă pe cal, marele vizir îl întrebă încotro vor porni. „Dacă barba mea mi-ar cunoaște tainele minții și ale sufletului, aș smulge-o fir cu fir“, răspunse sultanul, trecîndu-și mina prin barba neagră, aspră ca sîrma, care, începuse să încărunțească înainte de vreme. După ce coborî brațul, barba i se infoie, ca și cum ar fi avut un suflet ascuns printre firele ei.

Uriașa armată intră în Kosovo, apucă drumul Monastirului și coborî la Ohrida. Atunci toată lumea înțelese că ținta lui Mehmet era Albania.

„Cel mai mare asediu al tuturor timpurilor se apropia.“

Cu zece ani în urmă, și din nou în august, Mehmet pornise cu armata contra Belgradului, însă nu reușise să încercuiască orașul și cetatea din cauza forțelor care i-au ieșit înainte și a celor două fluvii ce se încrucișau în fața sa. După aceasta asedie Kruja, înconjurînd-o cu un cerc de fier, vreme îndelungată.

★

După cinci zile de lupte la hotare, avangarda turcă formată din treizeci de mii de oameni și condusă de Balaban Badera ajunsese la Librazhd. Dintre toți generalii care luptaseră în Albania el era singurul care nu ieșise din grațiile sultanului, deși nu se întorsese de acolo învingător, dar nici învins. Acum împăratul îi oferea ultima șansă. Potrivit ordinului scris al împăratului, oastea lui Balaban înaintase încontinuu, neavînd vreme nici să-și tragă răsufierea. Cu treizeci de mii de soldați, adunați și manevrați ca o simplă companie, el ajunsese la Valm,

trecu Krraba și peste alte cinci zile se afla în fața Krujei, unde ridică tabăra, așteptându-l pe sultan.

Mehmet se afla la Struga. Aici se oprise și acum șaptesprezece ani, în drum spre Sfetigrad, și tot aici întâlnise pentru prima dată ura și batjocura din ochii lui Murat. Nu va uita niciodată acel moment, deoarece în acea zi el s-a smuls de la sufletul tatălui său, trăind ca un lup singuratic. Pricina rupturii dintre părinte și fiu se datorase acelor prizonieri mindri care trecuseră înarmați prin fața lor. Dar poate că acesta fusese doar unul din motive. „Este milostiv ca Allah“, își spusese atunci Mehmet, gândindu-se la bătrînul sultan, care avusese un suflet adînc ca o fîntînă cu foarte puțină apă. El așediasse degeaba Belgradul și Kruja, făcuse legături de rudenie cu principii lumii, încheiasse nenumărate tratate și, culmea, credea în asemenea fleacuri.

Corturile împărătești se ridicară la cinci sute de pași de malul lacului, pînă unde se pietruise un drum pentru sultan, în caz că acesta ar dori să facă o plimbare pînă la apă. Jur împrejur se așezară companiile de gardă, slugile împăratului și vatra de cinci mii de oameni a ienicerilor. Pe înserat, la ceasul rugăciunii, încetă orice mișcare și o liniște adîncă se lăsă asupra taberei.

Cerul se albise cînd umbrele înserării coborîseră deasupra pămîntului și a apelor. Era în amurg, la ceasul împletirii zilei cu noaptea și Mehmet dorea să stea singur în tăcere și să privească mișcările negurilor. La dreapta se înălțau munții înalți ai Albaniei, cu vîrfurile adunate cap la cap, ca o mînaștire întunecată, izolată de lume. Sultanul îl privi îndelung. De acolo era prima lui soție, o sclavă creștină de șaisprezece ani cu care el se însurase de îndată, datorită frumuseții sale neasemuite. Ea îl născuse pe prințul Baiazid, care va fi al optulea sultan al osmanliilor. Cum de răsărise oare din acești munți o atare minunăție ?

„Sînt un popor de oameni frumoși, gîndi el. Dar în curînd nu vor mai fi“, rosti Mehmet cu voce șoptită.

Deasupra lacului scînteiau lumini alungite, orbitoare, iar la poalele munților ardeau focurile. Poate că vreun sat fusese cucerit pe neașteptate. Strălucirile flăcărilor se ridicau ca niște spade, despicînd întunericul, la sute de metri. Deasupra lacului începuse o luptă înverșunată între flăcări și neguri, ca și cum acolo se năștea din nou viața pe pămînt. Sultanul își aminti de vechea credință a persanilor, potrivit căreia viața era o continuă înfruntare dintre lumină și întuneric. În partea dreaptă a lacului se aprinseră alte focuri și flăcările lor jucau pe deasupra apei, cu luciri stranii și, privindu-le cum se unduiau, în ochii lui Mehmet prinse a se întruchipa silueta unei femei întîlnită în vremuri îndepărtate...

Într-o noapte izbucnise un incendiu în Fanar și tot atunci îi fusese trimisă la palat o fată de negustor. El avea douăzeci și unu de ani, domnea de trei ani și cucerise cu trei zile înainte Constantinopolul. Avea în harem cele mai frumoase femei din amîndouă imperiile, dar acea fecioară de cincisprezece ani îi turbură mințile. Se închise cu ea în iatac zece zile și zece nopți, iar ulemalele și ienicerii se plînseră că din cauza unei femei lăsase din mînă treburile statului și ale islamului. Se întîmpla pentru întîia oară că ei ridicau glasul pentru asemenea fapte, și Mehmet ceru adunarea generală a divanului.

Sultanul apărură în fața demnitarilor, cu o mînă pe umărul Justinei, îmbrăcată în aur și diamante din cap pînă-n picioare. Era prima și va fi ultima femeie care ieșise înaintea divanului, și ea știa aceasta, de aceea rămăsese cu chipul descoperit.

— Ați văzut, ori v-ați închipuit vreodată o asemenea făptură? îi întrebă Mehmet.

Ulemalele, vizirii, agalele armatei, care împietriseră de indignare la apariția celor doi, prînseseră a se îmblîzi și se foiră pe locurile lor, ca niște păpuși mari cu mem-

brele dezarticulate. Pînă acum nu li se pusese niciodată o asemenea întrebare, iar în ceea ce privește fata, ea era cu totul și cu totul de aur, cu părul bălai care îi cădea pe umerii dalbi, cu ochii blînzi și nevinovați. Aruncase în fața lor, fără nici o teamă, rușinea și adevărata viață, păcatul și puritatea și chiar dacă șeic-isleamul plin de înțelepciune și curat ca lacrima s-ar fi aflat acolo singur, nu ar fi știut ce să facă : să alunge diavolul, sau să cadă în genunchi înaintea aceluia înger cu coastă de drac ?

Sultanul privea încurcătura divanului și îi părea bine, triumfa, în vreme ce în palmă simțea zvicnirea unei vine și pielea moale și catifelată a tinerei fete. Îi ura pe toți demnitarii de față și, din cauza urii, fețele lor de culoarea aramei se topiră în ochii lui, rămînînd numai turbanele albe, ochii arzători și bărbile cenușii.

Șeic-isleamul se ridică încet, tremurînd pe picioarele-i slabe și uscate, vorbind în numele tuturor.

— Nu, nu am văzut o asemenea făptură, nici cu ochii, nici în visele noastre cele mai frumoase, de aceea aceasta este o creatură a diavolului.

— De unde știi tu ce visează ceilalți ? Dar în cele din urmă fiecare visează după puterea sufletului și a minții sale, răspunse Mehmet și, în vreme ce vorbea, cu brațul drept înjunghie fata, vîrîndu-i pumnalul în spate, apoi o luă în brațe, ridicînd-o pînă la înălțimea feței lui, pentru a-i simți mirosul singelui cald, pe care-l bănuise de atîtea ori alergîndu-i pe sub piele.

— Nimic nu mă va opri să-mi slujesc Profetul, spuse Mehmet depunînd trupul fecioarei la picioarele demnitarilor.

Și înaintea fetei și mai apoi, sîngele cursese în valuri, împăcînd rațiunile de stat cu iubirea năvalnică, și pămîntul era împovărat de cadavrele jertfite pe altarul imperiului și al islamului. Vreme de zece zile, Justina înflorise în brațele sultanului, cîteva săptămîni oamenii o slăviră ca pe o martiră, apoi fu dată uitării.

Acum ea înălțase iar capul din ungherele memoriei pentru a înflori din nou câteva minute în limbile flăcărilor dănțuitoare de la suprafața lacului, cu ochii ei albaștri, rugători, cu carnea ce-i tremura pe sub pielea mătăsoasă.

Muezinul cu o voce istovită, nazală, care nu se putea ridica nici pe sfert pînă la Allah, chema drept-credincioșii la rugăciunea de seară. Glasul lui semăna cu un geamăt prelung al unui om dărîmat de oboseală. „Nu este bine așa, gîndi Mehmet. Închise ochii, mîngîindu-și barba. Ca oamenii să fie supuși, să meargă înainte, trebuie să creadă în islam. Aceasta o știa și Mahomed“, își spuse el în gînd. Cînd vocea muezinului se stinse, răzbătu pînă la cortul său murmurul blînd, adînc și neîncetat al fluviului. Deasupra lacului, flăcările se agitau ca turbate, și o asemenea încăierare între lumină și negură, sultanul nu mai văzuse niciodată. Parcă se luptau spiritele pămîntului, și în pieptul împăratului prinse a se isca furtuna, în vreme ce trupul începu să-i tremure. Bătu de trei ori din palme și zgomotul îi răsună în urechi ca pocniturile de pușcă.

Veni Tajar, un sclav negru, și sultanul porunci să-i aducă sirop cu gheață, singura băutură care-i plăcea cînd se afla în campanie.

Servitorul aduse paharul pe tavă și căzu în genunchi. Trebuia să rămînă așa vreme îndelungată, pentru că sultanul bea pe îndelete, abia muîndu-și buzele. Acum pe el îl vor cuprinde gîndurile, și Tajar era nevoit să stea și să-l urmărească pe stăpînul său.

Împăratul vorbi cu voce joasă :

— Istoria cunoaște trei încercări pentru transformarea lumii într-un pămînt al islamului, cuceririle Profetului în Arabia, campania din India și regatul selgiucizilor.

El întoarce spatele lacului și îl privi fix pe sclav. Acesta deschise ochii cu ajutorul cărora vedea și auzea, fiind singurul om ce cunoștea secretele sultanului și

acestea îl chinuiau de parcă îmbrăcase pe trupul gol o cămașă de foc.

— A patra încercare este lupta pentru cucerirea Europei pe care o va desăvîrși Mehmet, rosti împăratul.

Sclavul privea cutele de pe fruntea stăpînului din spatele cărora izvorau gîndurile de mărire și el înțelese că acesta dorea Europa. Pupilele ochilor lui Tajar răspunseră : „da“.

— Dar Mehmet trebuia să coboare și în India, de aceea ar fi fost nevoie să cucerească ținutul Berbecului Alb, adică Persia, spuse sultanul.

„Și pe acelea“, încuviințară pupilele negre.

Împăratul privi fix în abisul negru din ochii sclavului. Lumea era foarte mare și el se afla singur în fața ei. Viața și puterea nu-i vor fi deajuns pentru a-i da de capăt. Frica de boli, nenumăratele treburi ale statului îl terorizau, atacîndu-l pe neașteptate ca o bestie feroce, pe care el trebuia să o ferească de ochii lumii, revărsînd-o asupra acestui negru, sau reprimînd-o prin mers pe jos.

Sclavul îi citi gîndurile și se înfricoșă :

— Alexandru nu a putut ajunge la capătul lumii, spuse Mehmet.

Pupilele întunecate vedeau cu teamă capătul pămîntului, prăpastia ce se căsca dincolo de el și-l amenințau pe sultan să se oprească. Acesta își lăți buzele într-un zîmbet, în vreme ce trupul său creștea în ochii negrului.

— Eu am împlinit treizeci și trei de ani, rosti împăratul.

„Vei avea o viață lungă“, citi el în privirea sclavului.

— Alexandru a murit la această vîrstă. Treizeci și trei de ani ! S-a prăpădit cînd a trecut un fluviu.

Fiara care se arunca pe ascuns asupra lui venise și în noaptea trecută. Nici acum spaima nu-l părăsise definitiv, de aceea inima îi bătea să-i spargă pieptul și gura i se strîmbase. Se apropie și mai mult de fața negrului.

Sclavul îl privi fără să clipească, părăindu-i-se că treptat-treptat i se schimbă culoarea pielii, iar pupilele mic-

șorate ca la pisici roștiră : „Tu nu semeni cu Alexandru, vei trăi“.

Drinul albastru, cu apele sale cenușii, ieșea pe furis din lac, alunecând ușor, ca un șarpe, și se pierdea în întineric spre stînga, urmărit cu coada ochiului de sultan. Astronomii persani, medicii italieni, dervișii îi prezisese ră viață lungă. Ei nu zăriseră nici o apă care să-l împiedice în drumul său, dar el aștepta acest răspuns din pupilele înnegurate ale sclavului mut, născut în adîncurile tropicelor, în ținuturile misterului și ale vrăjitoriei. Din ele putea afla mai multe, de aceea sultanul îl privea pe sclav neliniștit și furios totodată.

„Viață lungă, luuungă“, îi șopteau ochii, dar în adîncul lor Mehmet întrezări luciri batjocoritoare.

— Ce vom vedea la capătul lumii ? întrebă împăratul, înălțînd capul și bîjbîind cu mîinile, după ceva, semn de mare oboseală.

Știința nu dădea nici un răspuns la această întrebare, și cînd ea îi venea în minte, îl dureau toate oasele și își simțea trupul ca de gheață. Acum îi jucau pe dinainte umbre amestecate cu sînge, și coborî din nou privirea asupra sclavului, mișcîndu-și brațele anapoda. Tajar își arată dinții albi, iar ochii îi străluceau ficși în orbite. El știa că stăpînul nu-i va tăia niciodată capul, de aceea îl purta cu semeție pe grumazul puternic. Într-o noapte, la Constantinopol, negrul aduse prințului creștin Ducas pe o tavă de argint capetele băiatului și fetei acestuia. Sultanul îl invitase pe principe la un ospăț într-o grădină luminată ca ziua, unde se întinsese o masă pompoasă și, cînd ceilalți servitori aduseră sirop cu gheață și dulciuri, veni și sclavul cu tava. Împăratul glumise cu cei doi tineri toată ziua, iar acum le privea surizător țes-tele retezate. Tajar mai știa și despre alte capete de care nu auzise nimeni. Sultanul își legănă leneș trupul său mare, iar din ochi îi fugise viața. Era obosit din cauza drumului și din cauza fiarei ieșite din flăcările de dea-

supra lacului, care nu-i dăduse pace întreaga noapte. Limbile lor începură să se micșoreze. Sclavul Tajar se ridică fără să-și ia ochii de la stăpînul său, și acesta îl urmă ascultător în cortul imperial.

Dimineța sultanul se trezi proaspăt cu mușchii plini de forța dintotdeauna, pe care urma să o reverse asupra oamenilor și a pămîntului, deși petrecuse o noapte agitată. Luna mai strălucea încă deasupra lacului. Privi în jurul său natura înverzită, munții argintii și îl cuprinse o dorință puternică să dea ordinul de marș, apoi își aminti că de acum încolo, săptămîni la rînd, va trebui să înainteze încet și cu răbdare, nelăsîndu-se pradă firii sale avîntate.

Mahmut-pașa, cu douăzeci de mii de ostași din cavaleria ușoară și trei batalioane de arcași, se va despărți de grosul armatei, urmînd cursul Drinului.

— Vej urmări populația de pe ambele maluri ale fluviului. Să cercetezi cu atenție munții și pădurile, ca la vînătoare și să orînduiești soldații pe două rînduri, porunci împăratul.

— Bine, sultanul meu, rosti aga.

— În primul rînd oștenii să înainteze după cum le va cere terenul, însă la distanță de o lance între ei. Să nu rămînă palmă de loc necercetată și tot ce vedeți că mișcă nimiciți sau luați cu voi. De azi în opt zile să fiți la Domozdovë.

— Am înțeles, stăpîne, zise Mahmut.

Alți douăzeci de mii de soldați trecură fluviul, îndreptîndu-se în marș forțat spre culmea Thanei. Îi urmau trupele de geniu, care vor tăia pădurile, vor lărgi trecătorile stîlcoase, vor construi poduri pe vechiul drum roman de-a lungul Șkumbinului, pe unde urma să coboare sultanul cu grosul armatei, căruțele cu armament și cu provizii.

Mehmet ședea în fața cortului și privea mișcarea rapidă a armatei. Dorința de a lupta și a jefui îi dă osta-

șului aripi de șoim, numai că în acele locuri nu se prea găsea cine știe ce pradă. „Cu atât mai bine, gîndi sultanul. Flămîndul cînd nu găsește fructe în pom, scormonește la rădăcină.“

Lui Skanderbeg îi sunase ceasul. Cincisprezece ani încheiați îl perpelise, mîrșavul, la foc mic, dăr acum se vor afla față în față și îl va nimici. Mai fusese de două ori pe aceste meleaguri, care înghițiseră toate armatele, dar un asemenea loc, atât de înverșunat și de nesupus, nu văzuse nici în apus, nici în răsărit. Acum el chibzuise și prevăzuse pas cu pas fiecare zi, fiecare mișcare a armatei sale, și biruința nu avea cum să-i mai scape printre degete. Pe micile cîmpii de la malul lacului spicele de grîu unduiau în adierea vîntului. Era sfîrșitul lui mai, cînd sucul pămîntului se adună în boabe ca să se transforme în piine, vreme prielnică pentru a secătui inima țaranului și a semăna foametea în țară. Dar mai întîi armata va distruge totul în calea sa palmă cu palmă, va robi întreg poporul și-l va țîri la Kruja, va distruge semănăturile, va tăia toți pomii, va pîrjoli orice se va putea arde, va dărîma zidurile, într-un cuvînt va pustii totul pas cu pas, lăsînd în urmă doar praf și scrum.

În ziua a treia, la apusul soarelui, cînd lumina se îngemăna cu întunericul, Mahmut-pașa apăru în fața sultanului. El spuse că intrase într-o vale cu glod roșu, împrejmuită de munți foarte înalți, izolați de lume, care semăna cu fundul unui cazan gol, fiindcă nu întîlnise țipenie de om, sau urmă de viață. Locuitorii și animalele dispăruseră, parcă le înghițise pămîntul.

— Trebuia să mergi mai departe, îi spuse sultanul. Pină acolo cunoștea și el locurile.

Mahmut îi raportă că trecuse fluviul și se urcase pe munți, cotrobăind pădurile și peșterile, nelăsînd în urma sa loc necercetat, ca la vînătoare. El vorbea cîntărind cuvintele, de parcă ar fi avut acum în față priveliștile de necrezut despre care povestea. Dincolo, în stînga fluviu-

lui, în fundul unei prăpastii dăduse peste un oraș părăsit, numit Cidhne. Jur împrejur numai pereți de piatră din care ieșeau ca niște colți uriași, stîncile. Sus, în vîrfurile lor, se înălța o cetățuie, înaltă de șase sute de coți, unde se refugiaseră soldații și țărani. Allah știe cum se cocoțaseră ei, fiindcă numai păsările cerului puteau răzbi pînă acolo. Un asemenea hău nu văzuse nici în Munții Balcani sau ai Anadolului. Încercuise o vreme acel loc, apoi se ridicase pe un colnic din dreapta căldării și în vîrfurile lui dăduse peste cîteva lacuri.

Ziua era frig, iar noaptea oamenii înghețau butuc, pămîntul mustea de apă, din piatră curgea tot apă, iar soldații trebuiau să meargă unul după altul pentru a nu se rătăci. Mai sus de aceste lacuri se ridicau cîteva piscuri aramii cu creștetele albe de zăpadă, unde se zăreau ca niște puncte negre, caprele sălbătice. Acolo oamenii nu puteau fi urmăriți, nu pentru că s-ar fi apărât cîinește printre stînci și prăpastii, dar nu aveai cum să ajungi pînă la ei. Și așa avusese cîteva pierderi, fiind atacați de niște munteni sălbatici.

După trei zile se întorsese, aducînd drept pradă cîteva dobitoace slăbănoage și două căpetenii de-ale locului care se lăudaseră că-i vor spune sultanului unde se ascunde Skanderbeg și ce trebuia să facă pentru a cuceri Kruja.

— Ai lăsat să-ți scape, oameni și animale. Nu se face așa la vinătoare, îl dojeni Mehmet.

Aga văzu deasupra cocoșei nasului sultanului doi ochi întunecați care se mișcau încolo și-ncăoace.

— Oamenii vor fi nevoiți să coboare din vîrfurile munților și ne vor cădea singuri în mînă. Nu vor putea trăi acolo numai cu aer, se desvinovăți Mahmut.

Un sclav intră și le aduse sirop.

— Am luat gheață din vîrfurile munților, spuse aga.

Ochii cuceritorului se îndreptară brusc asupra negriclosului și credinciosului pașă, sfredelindu-l pînă în fundul sufletului.

— Tu, Mahmut, ești un bătrîn vrednic și curajos. Allah să te aibă în paza lui, spuse sultanul.

Pașa înmărmuri. Pentru prima oară în lunga-i viață auzise un cuvînt de laudă din gura stăpînului. Privirea acestuia liniștită și vorbele rostite puteau la fel de bine să-l ducă în pragul unei morți mizerabile, din cauză că nu dusesese la bun sfîrșit acea vînătoare blestemată. Inima sa era de multă vreme plină cu veninul adunat în decursul anilor și fără nici o părere de rău și-ar fi dat capul în mîinile sultanului, dar, pînă acum, își dusesese întotdeauna pînă la capăt îndatoririle, ca o mașină de fier, de aceea îl privi drept în ochi pe Mehmet, cu un fel de dojană.

Împăratul bău siropul și-i spuse, rizînd :

— Ține încercuit orașul Cidhne. Caută drumul care duce la prăpastie și aruncă o parte din armată dincolo de munți, în Valea Matului. De azi în zece zile să fii la Kruja.

A doua zi sultanul mută tabăra din loc în loc, coborî în vechiul oraș Valmi, tîrînd după sine femei, bătrîni, copii, luați în robie și multe animale, care îi vor îndestula armata. Acolo, peste temeliile orașului, începu să înalțe o fortăreață, apoi își continuă drumul. De la Ohrida pînă la Kruja făcuse douăzeci de zile, încredințat că lăsase în urma lui pămîntul gol, deasupra căruia va așeza el pentru totdeauna stăpînirea otomană, străjuită de garnizoane puternice la înercușările drumurilor și al trecătorilor munților.

★

Soarele apunea în Cimpia Prezë, cînd sultanul ieși în mijlocul taberei. Era îmbrăcat ca un simplu ienicer și mergea înaintea curtenilor săi, fiindcă sufla un vînt ușor de la răsărit, iar caii lor ridicau praf. După ce trecu o mică pădurice cu sălcii, văzu că armata se agită ; soldații cu armele în mîini umpluseră ambele laturi ale

drumului. Mehmet opri calul și privi la gloata care se bulucea. Selihdarii se apropiară și se înghesuiră în spațele său. De-a lungul drumului drept ce se pierdea în cîmpie se apropia în galop Balaban călare pe un cal cenușiu, ca o mică furtună ce stîrnea nori de praf.

— Bastardul albanez, rosti printre dinți sultanul, și cei din jurul lui îl auziră.

Acum ei pricepură că armata se ridicase ca să-l ovacioneze pe împărat, dar aceasta se făcuse fără voia lui, și plăcuta surpriză putea lesne să însemne sfîrșitul lui Balaban.

Descumpănit, Mehmet lăsa armăsarul să meargă la trap, iar generalul, care venea din față în galop, zmuci dirlogii și mărunțul lui cal, întotdeauna plin de avînt, se ridică din două picioare chiar înaintea sultanului. Pașalele din jurul împăratului se gîndiră că această manevră a pus paie peste foc și soarta „bastardului albanez“ era pecetluită. Iscusitul călăreț tocmai se străduia să-și liniștească surul, și semăna cu o pasăre cu aripile frînte, căzută în drumul șarpelui. Mehmet se sumeți în șa, iar buzele îi tremurau, gata să șuiere a poruncă. Pasărea năucită se apropia încet de el, ca și cum ar fi avut picioarele betege. Cu mîna pe inimă, aplecat complet pe ceafa calului, Balaban se opri la zece pași de sultan, apoi se îndreptă și-i ură acestuia bun venit. El văzu ochii ca de gheață ai stăpînului și pe șira spinării îi trecură fiori. Se înclină din nou, atingînd cu plectul grumazul armăsarului.

Din primele rînduri ale armatei se ridicară niște strigăte leșinate și izolate. Balaban se simți pierdut. După aceea strigătele se întetiră și se revărsară valuri-valuri în cînstea lui Mehmet Cuceritorul, umbra Profetului pe pămînt, stăpînul lumii.

— Armata asta nu are nici o treabă ? întrebă liniștit sultanul.

— Vor să aibă întotdeauna în fața ochilor strălucirea fapturii tale, iar eu nu i-am putut împiedica, răspunse generalul.

Împăratul trebuia să-i salute, și abia se mai ținea în șa, dornic să ajungă în cort și să facă o baie. Înainta încet, cu soarele în ochi, transpirat din cap până-n picioare, cu privirea întunecată, prin mijlocul unei mări de oameni care ridica praful ca un balaur cu cincizeci de mii de capete și tot atâtea limbi. Tobe și flautele întăreau larma înnebunitoare. Balaban, care trecea drept unul dintre puținii generali ce îndrăznea să aibă inițiative proprii sub apăsarea grea ca plumbul a lui Mehmet, călărea acum alături de acesta.

— Să-i lăsăm să se liniștească, spuse sultanul.

— Strigătele armatei tale bagă frica în întreaga suflare de pe pământ, îl linguși generalul.

Împăratul se ținea drept în șa, cu toate că era năruit de oboseală și cu nervii încordați. Cu coada ochiului, Balaban îi văzu profilul ascuțit ca lama iataganului și mustățile groase și negre ca abanosul. Când va îmbătrîni, nasul lui proeminent se va uni cu bărbia. Pe fața sultanului, deprins din leagăn să poruncească, se citea o furie abia stăpinită care putea foarte bine să nu se liniștească decît cu vreo cîteva capete retezate. Generalul se gîndi că și al său era acum foarte aproape de sabia sultanului, care deseori nu mai avusese răbdare să aștepte călăul și împlinise osînda cu propriile sale mîini.

Strigătele armatei însetată de jaf și sînge se amestecau cu praful ce părea că răbufnește, stîrnit de fiecare bătaie a tobelor. Soldații se înghesuiau și înaintau împreună cu sultanul, la zece pași distanță de el. Mehmet strîngea ușor frîul calului ce se clătina la fiecare pas. Balaban se simțea ca într-un cuptor, lung cît un tunel și își storcea creierul ca să găsească o ieșire din situația în care se afla. Îl privi din nou pe sultan și i se păru că acesta începuse să se îngrășe, de aceea armăsarul abia se ținea pe picioare, ba chiar și urechile surului călărit

de dînsul se umflaseră. „Vai de sufletul meu !“ oftă printre dinți generalul și înălță cu sfială ochii către stăpînul său și văzu că acesta tocmai mișca din buze și întorsese încet capul spre el. Sub soarele roșu, fața sultanului arăta odihnită și zîmbitoare, atît cît putea surîde o mască de bronz. Uralele oștirii răsunau ca vuietul mării în furtună, și într-adevăr că se clătina pămîntul, iar lui Mehmet îi făcea bine. Continua să-l privească pe Balaban, dar acum îl vedea cu alți ochi fiindcă obișnuia să-i prețuiască pe cei îndrăzneți și curajoși. Este drept că uneori le mai tăia capetele, ori îi biciuia, dar alteori îi răsplătea și îi înălța în grad.

În stînga, la poalele colinelor, se ivise pe neașteptate, ca un dar ceresc, cortul trandafiriu al împăratului, sosit acum patru ceasuri împreună cu Tebdil-pașa.

În zorii următoarei zile sultanul începuse să inspecteze tabăra. Aceasta era înconjurată de șanțuri și garduri, iar din zece în zece pași se aflau santinele ; semăna cu o fortăreață în mijlocul cîmpiei.

În fața Krujei se înălțau niște coline, adevărate scuturi, acoperite cu pietre ascuțite, semănînd cu niște spinări de porci mistreți. Din înălțimea lor coborau albiile secate ale torentelor pe unde trebuia să urce armata dușmană. Ținutul era aspru și secetos, iar potcoavele cailor scrișneau pe grohotiș. Sultanul își amintea fiecare detaliu al locului. Nimic nu se schimbasese în decursul celor șaisprezece ani, în afară de voința lui care voia să distrugă acest pămînt și să-l amestece cu sînge. El ridică tabăra la Krastë, de unde se vedea fortăreața, ce părea că atîrnă de peretele stîncos și prăpăstios al muntelui. De jur împrejur, pe coline, se înălțau temeliiile micilor cetăți menite să țină Kruja încercuită. Se zăreau mii de oameni muncind, săpînd și pietruind două drumuri pe unde urmau să treacă tunurile grele. Balaban Bađera ședea la doi pași în spatele sultanului și privea tăcut cum

trudeau soldații. Mehmet poruncise : „Kruja să nu fie atinsă !“ și generalul îl ascultase.

Pe colinele secetoase fuseseră sădiți puleți de măs-lini, și ramurile lor umede erau aproape albe, iar sultanul își pierduse mințile admirându-le. Din frunzele copă-ceilor picura o boare fină, și razele soarelui străluceau în felurite culori răsfrînte de pietrele lucioase, ce acope-reau pămîntul. Privind acest peisaj, împăratul simțea cum ura îl cuprinde încet-încet, pătrunzîndu-i în trup din cap pînă-n picioare, dar rămase în continuare liniștit, dovadă că știa să-și înfrîngă slăbiciunile, mai ales cînd avea în față treburile statului. Un nor trecător umbri malul la-cului și se îndreptă spre fortăreață. Sultanul îl urmărea cu ochii și pentru cîteva clipe i se păru că împreună cu norul plutea pe cer și muntele, laolaltă cu cetatea, ca un edificiu gigantic și misterios ; apoi lucrurile reveniră la normal.

Murmurînd din buze, Mehmet jură pe sufletul tatălui său că va ridica pe zidurile fortăreței tot atîtea țepe, cîți locuitori va găsi înăuntrul ei și-i va lăsa acolo pînă se vor usca la soare. Trase cu coada ochiului la Balaban. întrebîndu-se dacă „bastardul albanez“ îi citise oare din mișcarea buzelor gîndurile pe care vroia să le țină as-cunse. Dar generalul nu băgă nimic de seamă și continua să stea cu privirea ațîntită către cetate.

Împăratul și suita lui părăsiră cîmpla uscată, plină de căruțe, corturi, oameni și animale, îndreptîndu-se către tabără.

În dreapta fumegau atelierele de fierărie în care bă-teau nicovalele, se topea și se turna metalul pentru fău-rirea celor două tunuri mari. Cu unul asemănător fusese spartă acum treisprezece ani poarta de răsărit a Constan-tinopolului. Neamțul nu se deslipea zi și noapte de nico-vală și nu suferea pe nimeni străin în preajma sa. Mut ca mormîntul și semeț ca o statuie ciocănea întruna, făcea nesfîrșite socoteli, dîndu-i astfel sultanului armele ce îi

vor deschide drumurile lumii. La 1 iunie tunurile vor fi gata pentru a fi puse pe roți.

Mehmet nu va repeta greșala tatălui său care lăsase partea de nord a Krujei neîncercuită. El va ocupa și acel mal, despărțind-o complet de lume, apoi o va lovi cu tunurile mari. Nici nu va ține armata de pomană în tabără, ci îl va trimite din nou în munți pe Mahmut-pașa, de astă dată cu treizeci de mii de soldați, iar cavaleria va ține sub călcii întreaga câmpie, de la Kruja la țărmul mării, și în jurul cetăților Venetiei. Până la sfârșitul lui iulie, după o chinuitoare agonie, Albania își va da duhul în mâinile sale.

*

Neamțul se tot plîngea că nu i se îndeplineau ordinele la vreme, așa că tunurile au fost gata cu zece zile întîrziere, și după alte cinci zile ridicate la Kruja. El micșorase la cinci sute numărul soldaților necesari să servească fiecare gură de foc. La 14 iulie, pe înserat, ele se aflau în poziție de tragere, în partea de apus a fortăreței, cu țevile îndreptate asupra porții. Zece mii de soldați, care vor da atacul, porniră în acea după-amiază din tabără să doarmă sus, pe colină, ca dimineța să înceapă lupta. Noaptea, în jurul cetății se adunaseră treizeci de mii de ostași, așteptîndu-l pe sultan, care trebuia să sosească în zorii zilei. Într-adevăr el veni pe la miezul nopții, îmbrăcat ca întotdeauna în ienicer și se odihni într-un cort simplu.

Dimineța, cînd primele raze ale soarelui căzură asupra turnurilor Prezëi, neamțul se ridică în picioare și îi vorbi în limba turcă șefului tunarilor, beștelindu-l că pe o slugă oarecare. Acesta îl ascultă, clipind des din pleoape. Și-ar fi dat întreaga avere, dacă sultanul i-ar fi îngăduit să-i jupoaie meșterului pielea de culoarea griului, acoperită cu puf galben, care în ultimii ani se înroșiseră și neamțul căpătase nuanța aramei, dar și o leafă ca a marelui vizir.

Şeful tunarilor îşi reveni din buimăceală şi dădu ordin ca soldaţii să se retragă de pe afeturi, aşa cum ceruse neamţul, doar el rămânând în preajma meşterului pentru noi ordine, dar acesta cînd văzu că soarele se ridicase bine pe cer, trecu pe lîngă ofiţer, fără să-l bage în seamă, şi se urcă la cel mai mic dintre tunuri. O parte din ostaşi sări în şantul-adăpost, iar cealaltă se refugie în spatele colinelor, întinşi pe burtă, astupîndu-şi urechile cu palmele, după cum le spusese neamţul. Acesta luă o torţă din mîinile unui soldat şi urcă trei scări pînă la fitil. Şeful tunarilor îl chemă încă o dată în gînd pe Allah, rugîndu-l să-l azvîrle în infern pe neamţ.

Detunătura sculă şi morţii din groapă. Ghiuleaua de piatră de patru sute de kilograme, încercuită cu fier, despicasă văzduhul, făcînd să se îndoiaie copacii şi căzuse pe caldarîmul din faţa porţii de la cetate. Ecoul fusese mai îngrozitor decît bubuitura. Timp de cîteva minute, care părură foarte lungi, muntele se clătina, pîrînd că era gata-gata să se despice în două pentru a-i îngroapa pe toţi, asediaţi şi asediatori. Oamenii amuţiseră. Uriaşul zgomot dezlănţuise forţele ascunse ale pămîntului şi acum lumea aştepta dezastrul, însă nu se întîmplă nimic.

Neamţul dispăruse înăuntrul norilor de fum, dar şeful tunarilor nu se amăgi cu speranţa că poate-poate pătise ceva. El ştia că orice s-ar întîmpla acesta va apărea din nou deasupra tunului, unde el nu pusese niciodată piciorul. Deodată, din piept îi scăpă un strigăt scurt ca un suspin : „Allah !“ Prin peretele de fum, meşterul prindea să se întrupeze, asemenea dracului din poveste care nu ieşea ca un abur dintr-o sticlă astupată. Neamţul şedea la locul lui cu mîinile la urechi şi cu faţa îndreptată spre fortăreaţă „ca şi cum înălţa o rugăciune zidurilor de piatră“. Coborî ca să se ducă la celălalt tun, pe care îl va duce mai sus, pentru a lovi piatra cu o ghiulea de cinci sute de kilograme. În vreme ce el lucra cu cîteva bare de fier, şeful tunarilor se apropie de țeavă. Meşterul

îl văzu și îi spuse ceva minios, de parcă ofițerul i-ar fi acoperit soarele, apoi rinji, dezvelindu-și toți dinții. Se pare că luase o hotărîre. După ce-și termină treaba cu vergelele de fier, se urcă pînă la fitil, își puse dopuri de ceară în urechi, îndesîndu-le bine și strigă ajutoarelor sale să se retragă. Lătră ceva și înspre șeful tunarilor, dar acesta veni și mai aproape de țevă, o mîngîie cu palma, după care se retrase cîțiva pași înapoi, cu mîna pe mînerul iataganului. El era doar un comandant, locțiitorul sultanului Mehmet și locul lui era acolo, lîngă tun. Ochii neamțului străluciră puternic, apoi acesta ridică din umeri și-și strînse buzele cu dispreț, privind semeț în jurul său. Urișa armată, înnebunită de invenția necredinciosului, se-dea întinsă la pămînt și aștepta cealaltă detunătură, cea mai mare din lume. Meșterul citi spaima de pe chipurile albite ale ajutoarelor sale, ca și de pe ale celorlalte treizeci de mii. Aprinse fitilul și își scoase ceara din urechi, nepăsîndu-i de bubuitură. Urmărea ghiuleaua colosală de piatră cu cercuri de fier, care zbura pe sus, desenînd o curbă socotită de el de mii de ori. La mijlocul traiectoriei, i se păru că sfera de piatră își va frînge zborul, dar ea continua să înainteze cu o iuțeală și mai mare, ca împinsă de o forță drăcească și izbi în zidul de deasupra porții, făcînd o spărtură largă de trei meri. De acolo se auzi un urlat prelung ieșit dintr-un singur gitlej. Cînd fumul se risipi, prin bortă se ivi un om, urlă ceva și se prăvăli în prăpastie, de parcă tovarășii săi din fortăreață îl împinseseră din spate. Cetatea se menținuse pe loc, ca un trup înțepat ici, colo, gata să se prăbușească dintr-o clipă într-alta.

După ce se stinse ecoul și oamenii văzură că muntele era la locul lui, tunarii se ridicară de la pămînt, uimiți și fericiți că scăpaseră și de această dată și porniră să strige din adîncul piepturilor. Bubuiturile și țipetele care se auzeau acum din cetate umplură sufletele soldaților de o nestăvilită bucurie. Nici o fortăreață, nici o ființă ome-nească nu putea să reziste în fața sultanului Mehmet.

Bubuitura marelui tun îl aruncă înapoi pe șeful tunarilor, strivindu-i trupul. Se mai ținea încă pe picioare, dar simțea înăuntrul craniului un sunet greu, metalic și o durere îngrozitoare, ca și cum cineva îl dăduse cu capul de stîncă. Își duse mîinile la tîmple, îi văzu pe cei din jur cu chipurile îngrijorate, dar nimeni nu scotea nici un cuvînt. Pe frunte și pe obraji simțea niște fire de păr calde. Își trecu palmele peste față și ele se înroșiră de singele care-i curgea din urechi și din nas. „Am rămas surd pe viață, se gîndi el. Am plesnit pe dinăuntru ca un dovleac. Poate că sînt mort. Mi-a făcut-o cîinele galben.“ Simți în inimă arsura unui cuțit. Înaintă drept către neamțul învăluit în fum, abia ținîndu-se pe picioare din cauza durerii cumplite de la tîmple, bucurîndu-se totuși că scăpase cu viață. I se părea că pămîntul îi alunecă de sub tălpi și că se prăbușește în prăpastie și din nou se îndoi că mai trăiește, gîndindu-se că poate și morții se pot mișca după propria lor voință.

Neamțul ședea sus, aplecat asupra fitilului și curăța ceva cu mîinile. Îl zări pe șeful tunarilor pieziș, cum mergea ca o momîie, dar socoti că acesta era încă năucit de zgomot și își văzu mai departe de treabă. Apoi simți că stafia se cățara pe tun și din nou începu să curețe. Turcul urca pe scară, ținîndu-se cu o mînă de balustradă și cu cealaltă trase de la brîu iataganul. Încălecaser pe monstrul de fier și-i va tăia capul, dar mai întîi trebuia jupuit cîinele galben, care dăduse suflet bestiei. Urcarea șefului tunarilor acolo era un fapt neobișnuit, și meșterul întoarse alene capul, neoprindu-se din treabă, dar în acel moment văzu fața însîngerată a ofițerului, cu dinții ieșiți în afară și simți la ceafă arsura îngrozitoare a iataganului care-i pătrunse pînă la os.

Turcului i se muiaseră brațele ca ceara, dar apucase să-l tragă pe neamț jos și, cu pumnalul în mînă, se apucă să-l dezbrace. De jur împrejur bubuiră tunurile

mici, aruncînd ghemuri de foc asupra zidurilor și înăuntrul fortăreței. Un strigăt prelung, amestecat cu zgomotul flautelor și al tobelor, vesti primul atac al armatei și fortăreața îi răspunse imediat prin cele cincizeci de tunuri ale ei, dar șeful tunarilor nu auzi nimic. El rămăsese singur cu neamțul său, sub privirea înfricoșată a ajutoarelor, care îl vedeau cum se pregătește să-l jupoaie. Minia sultanului va cădea asupra întregii tagme a tunarilor, și cu siguranță că vor fi îngropați de vii.

★

După amiază, nori, ca niște pînze albe, acoperiră cerul. Era o zăpușală ce nu prevestea nimic bun, iar soarele galben, apărut printre perdelele sfîșiate ale norilor, arunca razele sale dogoritoare asupra unui ținut sterp și apăsător. Sultanul bea sirop cu gheață.

Tunurile cele mari trăsesea numai două ghiulele, iar una dintre ele făcuse o spărtură în zid, după care armata pornise atacul, însă fortăreața rezistase. Acolo erau patru mii de oameni, ce priveau cum se revărsa asupra lor cea mai numeroasă forță din lume. Ei își învinseseră teama, convinși că vor rămîne nemuritori, oricare ar fi fost sfîrșitul și oricît de sfîrșietoare s-ar fi auzit gemetele lor și de înfricoșătoare ar fi fost atacurile, cu atît mai mult va crește în dinșii simțămîntul că nimeni și nimic nu îi va putea smulge de acolo. Sultanul mai observase această tărie ascunsă a sufletului omenesc, ieșită la iveală în momentele cruciale ale vieții unor oameni, dar aici patru mii de soldați, înfrățiți prin aceeași soartă, credeau în invincibilitatea lor.

Lui Mehmet îi trecuse furia care îi răscolise sîngele în timpul dimineții și, cu mintea limpezită, urmărea atent ce se întîmplă cu fortăreața. Pe zidurile ei cădeau ultimele raze ale apusului și căpătase aceeași culoare arămie ca peretele stîncos înălțat deasupra. Sultanul știa că cetatea nu se va preda, însă se va juca cu ea după pofta

inimii. „Bastardul albanez“ o va ține încercuită, chinu-
ind-o neîncetat, iar ziua va avea de-a face cu neostoita
artilerie turcească, pînă cînd, măcinată bucățică cu bu-
cățică, va dispărea de pe fața pămîntului. Marile tunuri
vor trage și fără meșterul neamț.

Împăratul coborî în tabără și porunci ca șeful tuna-
rilor să fie tras în țepă. În ziua a treia, cînd răsună din
nou bubuitul celor două tunuri, îl coborî pe ofițer din
par, îl tăie în bucăți, aruncîndu-l la ciini. După aceea
scrise prințului Baiazid, moștenitorul împărăției, o scri-
soare prin care îl vestea că scăpase de un vechi și hain
dușman și că va întregi imperiul cu noi și nemărginite
ținuturi.

Pe înserate, Skanderbeg nimici gărzile turcești de la
Shkalla Nojë și de la Trecătoarea Neagră, aflate de o
parte și de alta a muntelui Krujei, ajunse pînă sus pe
creastă și de acolo coborî cu o parte din oaste prin stînga,
pînă în piața orașului, și cu cealaltă parte, din dreapta,
în cartierul Zaharia, prinzîndu-i pe dușmani la mișloc.
El se retrase în cetate pe întuneric, înainte ca Balaban
să-l mai poată împiedica.

Dimineața, Mehmet, primi această veste fără pic de
curiozitate, parcă o știuse dinainte, fiindcă în planurile
sale erau pecetluite și soarta fortăreței, și a lui Skan-
derbeg, și a poporului care se ascunsese cine știe pe unde.
Această țară încercase să se opună dorinței sale de a
cucerii noi pămînturi și cumplit îi va fi sfîrșitul.

Sultanul pornise spre Valm în vreme ce deasupra
Krujei, din două în două ore, se auzea bubuitul tunu-
rilor mari și ecoul il urmărea pe împărat și în cealaltă
parte a Krabei. El se gîdea că neapărat trebuia să se
facă ceva pentru a se scurta timpul dintre o salvă și alta.
Jos, la Valm, trei mii de oameni munciau zi și noapte,
iar fortăreața se ridica cu iuteala ajunsă proverbială sub
domnia lui Mehmet, dar Cuceritorului tot i se părea că
se lucrează încet și, după ce dădu noi ordine, se reîntoarse

la Kruja, unde îl aștepta, de o zi, Mahmut-pașa. După ce se odihni, sultanul îl chemă pe general.

Mahmut îi spuse că ceea ce făcuse el în munți, numai lupte nu se puteau numi. Armatei i se păruse că dușmanul nu se afla nicăieri și în același timp că mișuna pretutindeni. Sultanul privea chipul lui negricios, cu pomeții ieșiți în afară, de slab ce era, și cu ochii strălucitori, o adevărată figură de turc. Semăna cu un câine, ori, și mai bine, cu un lup.

Generalul povesti în continuare că, acum cinci zile, îl impresuraseră pe Skanderbeg la cetatea Steluș, un adevărat cuib de tilhari, cocoțată în mijlocul munților și înconjurată de păduri. Pentru a ajunge pînă acolo urcase pe singurul drum dinspre apus, dar Kastrioti dispăruse și auzise că a atacat convoaiele cu provizii, mai sus de fluviul Škumbin. Îl urmărise și acolo.

— A fost aseară aici. Poate că s-a luat după urmele tale, glumi sultanul.

— Nu va putea rămîne mult timp în munți, zise pașa, neluînd în seamă gluma stăpînului, fiindcă nu a rămas nimic, în afară de copaci și peșteri.

Împăratul se mișcă ușor ținînd coatele sprijinite pe genunchi.

— Am găsit pe unde se ajunge la orașul Cidhne. Este un drum foarte anevoios tăiat în munte. Un om supus la cazne mi l-a arătat. Cînd voi putea urca acolo două tunuri, voi cucerii cetatea cu ușurință și voi pune mîna pe toți lucuitorii ascunși în ea. Sînt mii de oameni, zise Mahmut cu însuflețire.

„I se usucă gura de atîta vorbărie“, se gîndi sultanul, întorcînd încet capul spre bătrîn.

— Îi vreau pe acei oameni împreună cu cetatea la 1 august, porunci el. Generalul privi pentru o clipă în ochii aceia fără viață și plini de dispreț, dar nu aceasta era treaba lui, și se apucă din nou să povestească despre

pădurile și lacurile din munți și cum prinsese pe neașteptate cîțiva munteni. Vorbea cu un glas răgușit și se înflăcărase. Întinsese gîtul și ochii i se înroșiseră. Cum stătea așa, semăna leit cu un cîine de vînătoare. La un moment dat, tăcu pe neașteptate, socotind în minte cîte zile mai rămăseseră pînă la 1 august.

Sultanul îl ascultase cu interes pe bătrînul vorbăreț care se mîndrea cu isprăvile sale, apoi se lăsă pradă gîndurilor, mult mai prețioase decît peripețiile pașei pe cărările munților.

Micile armate turcești trimise în Albania fuseseră nimicite de Skanderbeg și nici cele numeroase nu avuseseră o soartă mai acătării. Pe deasupra ele avuseseră necazuri cu aprovizionarea și cu suferințele oștenilor pricinuite de relieful stîncos, de căldurile mari din timpul verii și de pustietatea copleșitoare. Pe la sfîrșitul lui iulie ar fi trebuit să-și încheie socotelile aici, altminteri ar avea greutăți mari cu hrana oamenilor și a animalelor care și așa costa o avere. Drumurile caravanelor sosite din Macedonia nu puteau fi apărute împotriva atacurilor lui Skanderbeg.

Sultanul se grăbea.

Răsăritul ataca apusul sub flamura islamului pe un front de două mii de kilometri, cuprins între Trapezunt, la Marea Neagră și pînă în Spania, la Oceanul Atlantic, unde se aflau încă rămășițele ocupației arabe. Temutul Mehmet El Fatih pornit în drumul său de cucerire a lumii, nu se va opri cinci luni în fața unei fortărețe, așa cum făcuse părintele lui, oricît de prețioasă ar fi fost aceasta. Avea treizeci și trei de ani și un sfert din întreg pămîntul, iar acum se opri și el înainta Krujei.

Din două în două ceasuri mătasea cortului tremura din pricina salvelor trase de tunurile mari. Balaban ridica noi atacuri pentru cucerirea fortăreței, în timp ce Mehmet-pașa continua să-i istorisească întîmplările sale din munții Korab și de la Drinul Alb. Sultanul privi înspre nord. Orașele Veneției îl atrăgeau cu puteri magnetice,

dar el nu le putea asedia, avîndu-l pe Skanderbeg în spate. Trebuia întîi să nimicească Albania, chiar dacă acesta va dura ceva mai mult decît plănuise la început. Se întoarse către general și îi spuse cu blîndețe :

— Du-te iar la Cidhne, destoinice Mahmut ! Și nu uita — la 1 august !

Bătrînul înălță capul, clipind des din ochii roșii, lăcrămoși, bătuți de vînturi, de parcă și-ar fi amintit dintr-o dată de un vechi necaz. Pe chipul stăpînului nu se putea citi nici un gînd, nici o dorință. Bătrînul se chinui să priceapă de ce îl întrerupsese împăratul pe neașteptate, apoi înțelese și se cutremură. Îi ceruse să cucerească orașul în opt zile, dar cuvintele ascundeau adevăratul lor înțeles, el dorea cetatea ori capul generalului, a cărui viață se afla de pe acum în mîinile lui Allah.

Oare ce voia, de fapt, împăratul mai mult ? Dar gîndurile nu puteau fi ghicite și nimeni nu reușise să-i pătrundă în ascunzișurile sufletului. Părea o făptură plămuită în infern și trimisă pe pămînt înveșmîntată în straie împărătești. Lui Mahmut îi stătuse pe limbă să-l întrebe ce-i trebuia cu osebite, acea mică fortăreață din vîrfurile muntelui, ori țeasta lui ? Tocmai înălțase capul să vorbească, privind în ochii surîzători ai vampirului în care luceau vâpăi drăcești, dar își dădu seama că acesta ghicise întrebarea ce-i flutura pe buze și aștepta.

— Bine, sultanul meu ! La 1 august, vorbi Mahmut cu voce spartă.

La 17 iulie, după douăsprezece zile de la primul atac lansat asupra Krujei, Mehmet plecă pe coasta Erzenului, acolo unde erau ținuți robii albanezi. Din gloata de cinci mii de oameni, au fost separate fetele, ca să fie vîndute soldaților, și băieții între șapte și doisprezece ani pentru a fi trimiși la Istanbul. Restul, bărbați, femei, bătrîni și copii, legați toți cu mîinile la spate, stăteau ingenunchiați pe un platou curățat de ierburi.

Armata de cincizeci de mii de oameni, care urma să plece împreună cu sultanul, se orîndui în cerc în jurul robilor. Două şanţuri lungi şi adînci se căscau în faţa sărmanei mulţimi.

Sultanul apărui pe o colină din apropiere, unde i se ridicase un cort din ferigi de cîmpie, din faţa căruia să privească la serbarea în cinstea victoriei ce încă nu fusese obţinută, însă de care nimeni nu se îndoia. Împăratul era plin de ură, o ură adîncă şi grea, ce urma să se reverse asupra robilor adunaţi acolo. Cînd îl zări, întreaga armată izbucni în urale, în vreme ce gloata îngenunchiată se agită cuprinsă de fiorul morţii.

Cuceritorul cercetă cu atenţie priveliştea de la picioarele sale. Un sultan este ca ploaia căzută din cer; ea poate îneca şi distruge caravane, vase şi oraşe.

Dar Mehmet, cel mai mare dintre toţi, stăpînitor peste două imperii, douăsprezece regate, şi 300 oraşe sfărîma cu sînge rece, ca o maşină, ţări şi popoare, pe oricine şi orice stătea în calea voinţei sale. El era un vulcan, care îngropa sub cenuşă vieţile inutile, pînă cînd lumea se va întoarce la adevărata credinţă a islamului, era mintea, podoaba întregii lumi şi călăul ei cel mai sîngeros de după Timur. Acum acest monstru îi ura pe albanezi. Într-o zi tăiasese şase mii la Gardnic, în Moreea, iar azi va da un nou exemplu pînă va stîrpi de pe faţa pămîntului sămînţa lor, pedepsindu-i oriunde îi va întîlni, ca pe cei mai răi şi mai înverşunaţi duşmani ai săi.

Sultanul rămase în picioare cît timp se gîndise la menirea lui pe pămînt, dominînd astfel şi armata, apoi se așază pe o sofa înaltă şi Tajar, sclavul negru, îi aduse siropul cu gheaţă.

La poalele colinei, fuseseră ridicate cinci postamente de lemn şi pe fiecare înfiptă cite o țeapă cu vîrf ascuţit, unse cu grăsime. Sultanul făcu un semn şi în ele fură traşi pînă la jumătatea corpului cinci boieri albanezi, care-i promisesea lui Mehmet că-i vor dezvălui cum să

pătrundă în Kruja. Ei erau sortiți unei morți lente, trei zile, cu fețele îndreptate spre fortăreață. După ei, pe niște birne așezate paralel la un pas de pământ, cincizeci de bărbați ce se predaseră de bună voie la cetatea Rodonului au fost despicăți în două. „Le-am cruțat capetele“, rîse împăratul în sinea lui, deoarece nu obișnuia să glumească vreodată cu cineva. Aceasta era una dintre execuțiile sale preferate. Cei omorîți astfel erau azvîrliți în două gropi diferite, jumătate de trup într-una, cealaltă jumătate, într-alta și de aici rămăsese zicala : „Sultanul Mehmet te îngroapă de două ori“. Altor robi li se zdrobeau oasele cu toiege de lemn.

Acestea erau niște execuții mai deosebite.

Călăii armatei împreună cu cîțiva ieniceri și derviși se apucară să treacă primul rînd de robi la marginea gropilor pentru a-i căsăpi, ori să-i doboare dintr-o singură lovitură. Gloata îngenunchiată privise împietrită de frică execuțiile speciale, ca pe un joc monstruos ce nu avea nici o legătură cu ea, dar cînd cei tîrșiți la șanțuri fură măcelăriți cît ai clipi din ochi, se desmetici dintr-odată și înțelese că o aștepta aceeași soartă. Visul înfricoșător se sfîrșise ca să facă loc realității, și mai înspăimîntătoare. Întreg platoul se umplu dintr-odată de urletele sfișietoare ale femeilor. Larma îi întărită pe călăi, care se năpustiră cu securi și cuțite asupra mulțimii. Atunci dintre robi se ridicară cîteva glasuri : „Potoliți-vă ! Potoliți-vă !“ și pe loc se făcu liniște. Fiecărui îi sunase ceasul și nimeni nu putea fugi din fața soartei. Cei care se dăduseră înapoi, reveniră la locurile lor ca să se sfîrșească odată treaba asta blestemată. Nu se mai auzea nici un zgomot, în afară de loviturile înfundate ale turcilor și de gemetele înăbușite ale victimelor.

Sultanul privi plictisit la uciderea robilor, care nu se deosebea cu nimic de înjunghierea animalelor, un tablou obișnuit pentru ochiul său deprins cu execuțiile. Platoul dispărea încet-încet din privirile lui și abia mai distingea

mișcările oamenilor. Totul se topise într-o singură masă plumburie, prin care răzbăteau din cînd în cînd pete sîngerii. Deodată, ceva neobișnuit îl făcu să tresară. Acolo se petrecuse un anume fapt și el nu își dădea seama ce. În sfîrșit, își dădu seama ce stricase monotonia peisajului — liniștea. Oamenii își priveau moartea în tăcere. Pe nesimțite îl apucă o furie nebună, amestecată cu o silă nemărginită, și mintea sa începu să lucreze cu repeziciune. Din străfundurile memoriei îi veni în cap o amintire, ca un șoricel ieșit dintr-un ungher. Înviorat, sultanul se agăță de acest gînd, deschise ochii mari și făcu semn să înceteze masacrul.

Într-un cătun îndepărtat din sangiacul Diarbekir, la izvoarele Tigrului, năvăliră pe neașteptate șoarecii ieșiți din toate găurile pămîntului, chiar și din apă. Ei se înmulțiră cu repeziciune, începură să roadă orice întilneau în cale, ba ajunseseră să mănînce și un copil în leagăn. Oamenii se neliniștiră, aduseră droaie de pisici, capcane, otrăvuri, hîrdaie cu apă, în sfîrșit toate mijloacele pe care le cunoșteau, însă truda lor se dovedi zadarnică. Șoarecii creșteau și se înmulțeau, ajunseseră să nu se mai teamă de oameni, unora le roseseră urechile, altora le săreau pe umeri, în poală și pe mese. Se făcuseră cît niște șoldani, băgînd spalma pînă și în pisici, terorizînd întreg satul. Oricărei sălbăticiuni, fie ea mare sau mică, îi este frică de om ; șarpele deșertului, tigrul, leul se retrag din fața lui, pe cînd acum el pierduse puterea dată de Dumnezeu de a fi stăpînul animalelor.

Mai îngrozitor decît pagubele pe care le pricinuiau șoarecii în acel cătun era faptul că pe oameni îi părăsise încrederea în forța lor innăscută de a supune toate dobitoacele pămîntului, așa că se hotărîră să pribegască prin străini și să dea foc satului ca să stîrpească rozătoarele și să se restabilească legea naturii potrivit căreia omul are putere deplină asupra celorlalte ființe și neființe. Tocmai

se pregăteau de plecare, cînd, nu se știe de unde, apărui în cătun evreul Ben David și le promise că el va stîrpi întreaga sămînță șoricească. Ceru cîteva hîrdaie goale, aruncă în ele o mulțime de șoareci aduși de săteni și puse capace deasupra lor. Oamenii se minunaseră că vreme de trei săptămîni tot căraseră scîrboasele rozătoare și hîrdaiele nu se umpluseră. La sfîrșitul ultimei săptămîni, evreul luă capacele și în hîrdaie văzură cîțiva șobolani mari, puternici, foarte sălbaticiți. Ceilalți dispăruseră. Acelora le dădu drumul prin sat și în zece zile nu mai rămase picior de șoarece, fiindcă cei scăpați se învățaseră să-și mănînce semenii și acum îi vînaseră pe toți. Astfel evreul Ben David dovedi pentru prima dată că indivizii aceleiași specii se distrug între ei, ceea ce învățații nu admiseseră niciodată.

Amintindu-și această poveste, sultanul Mehmet porunci să se aleagă din gloata robilor trei sute de bărbați, și să fie duși lîngă boierii trași în țeapă care țipau și gemeau, să privească trupurile celor despicați, la cei cu oasele sfărîmate și la ceilalți măcelăriți la marginea șanțurilor, ca să vadă moartea de aproape cu proprii lor ochi, apoi să li se dea securi și sulite cu care, dacă vor să-și salveze viața, să-și omoare semenii. Acei trei sute de bărbați vor fi eliberați și, după ce sultanul va părăsi Albania, poporul se va nimici singur, fiindcă va urma un șir lung de răzbunări sîngeroase.

După ce aceia fură duși să privească moartea de aproape, li se dădură arme și împinși către gloata căzută în genunchi, dar nici unul dintre ei nu ridică mîna asupra fratelui său. În zadar cîțiva au fost trași în țeapă, despicați în două, sau omorîți pe marginea gropilor. Pînă la urmă, nemaiputînd îndura batjocura, se aruncară împotriva călăilor și începură o luptă crîncenă, pe viață și pe moarte. Învățătura lui Ben David nu se adeverea aici, pe acest platou mustind de sînge. Pînă la urmă, bărbații sortiți de a deveni călăii neamului lor pieriră, fie omo-

riți în decursul încăierării, fie executați ca toți ceilalți robi. Asupra mulțimii coborî o liniște de mormit. Fiecare simțea că acolo se petreceau lucruri nemaipomenite și că moartea nu era cea mai mare nenorocire pentru un om, existau altele și mai cumplite, bunăoară ideea sultanului cu înarmarea celor trei sute de bărbați. Masacrul reîncepu de unde rămăsese, dar victimele mureau fără să scoată un țipăt ori un geamăt.

Cînd gropile se umplură pînă la jumătate, călăii începură să dea semne de nebunie și de beție: vărsau, aruncau iataganele și securile, iar cîțiva se prăbușiră la picioarele sultanului implorîndu-l să le dea orice altă treabă de făcut, pentru că ei nu mai pot să omoare pe nimeni, și în vreme ce se tînguiau, sîngele îi podidise pe gură și pe nas. Mehmet, scîrbit de cele văzute, roșu de furie îi amenință: „O piramidă înaltă din capetele voastre!“

Asemenea pedepse fuseseră născocite de Timur, iar sultanului nu-i trecuse prin minte o altă și turbarea îl cuprinsese de tot pentru că întotdeauna își dorise să-l întrecă pe marele han. Întoarse privirea spre sud-est și în fața ochilor îi apărură năluca „prințului morții“, jucînd șah cu fiul său într-un cort ridicat în cîmpia Angorei, după ce îl prinsese pe Baiazid Fulgerul. Timur, un țăran din Samarkand, trecuse ca un uragan dintr-o parte în alta a lumii, avînd pe brațul stîng, drept emblemă, o pulpă de berbec, iar pe cap, coroanele a douăzeci și șase de regi îngenunchiați. Granițele imperiului său, cel mai mare de pe pămînt se întindeau din China la Moscova și din Bagdad în India. Fusesse un uriaș, schiop, cu părul albit încă din copilărie, tăcut, posac, iubitor de șah, care asemănase tabla de joc cu cîmpiile nemărginite ale lumii și care crezuse că așa precum în cer exista un singur Dumnezeu, la fel și pe pămînt trebuie să fie un singur stăpîn, adică el însuși. Îl închisese pe Baiazid într-o co-

livie și, cînd era obosit, stătea întins, cu picioarele sprijinite, de gratiile ei. „Nu te supăra, îi spunea el sultanului captiv. Te voi elibera îndată ce ne vom reîntoarce la Samarkand.“

Ajunsesese pînă la țărmul Mării Marmara, netezind imperiul osmanlıilor, și în orice oraș pîrjolit înălța piramidele sale de capete retezate, după ce înaintea își omora dușmanii cu un ciocan de fier. Mehmet întinse gîtul să audă ce vorbea șchiopul cel cărunt cu prizonierul închis în colivie și i se păru că Timur îl întrebase pe Baiazid dacă făcuse bine că-și întinsese imperiul pe două continente. Captivul vorbi pentru ultima dată, spunîndu-i că greșea omorîndu-i pe musulmanii de la granițele cu țările potrivnice, și plesni de amărăciune. Timur se miră de o asemenea moarte. În fața ochilor îi apărură ținuturile înnegurate și reci de pe celălalt mal al Mării Marmara și le întoarse spatele. El dorea un imperiu islamic însorit de la un cap la altul, plutind în miresmele și tainele orientului, așa că, rîzînd cu dispreț, reveni în adîncurile stepelor din care ieșise, lăsînd în grija lui Allah cele două emirate ale Anadolului.

Mehmet își descleștă maxilarele și bău sirop. Timur se îndreptase către răsăritul fără de sfîrșit și pierduse; el va porni spre apus și va cîștiga. Întoarse capul încet, ca să privească suita demnitarilor din spatele său, care ședeau cu picioarele încrucișate, căzîndu-se să arate fericiți și veseli, încercînd să aducă zîmbetul pe fețele lor obosite și pămîntii. Lingușitori fără pereche și vicleni, îl plictiseau pe Mehmet și poate că acum se bucurau, observînd cum sultanul încerca zadarnic să nimicească orice suflare de pe aceste meleaguri. În sufletul împăratului mocnea o dorință puternică de a-i tîrî pe nemernicii curteni pînă la marginea gropilor, iar ei simțiră pornirea lui ucigașă și împietriră de spaimă. Cuceritorul termină de băut siropul și se liniști. Poporul refugiat în munți și însuși Skanderbeg trebuia să curioască ceea ce

se întâmplase aici, ca să înghețe sîngele în ei de frică, atunci cînd vor auzi numai de numele lui El Fatih. Din gloata robilor se aleseseră vreo două sute de bătrîni care fură tîriți pînă în fața șanțurilor, să privească de aproape măcelul care reîncepuse cu și mai mare turbare. Călăii înnebuniți de frică, ca împăratul să nu-și ducă la îndeplinire amenințarea de a face o piramidă din capetele lor, și istoviți, aruncau oamenii pe jumătate vii în gropi. Cînd pe platou nu mai rămăsese nici un rob în viață, Mehmet porunci să li se scoată ochii bătrînilor și să fie lăsați liberi ca să istorisească pe drumurile Albaniei ceea ce apucaseră să vadă pentru ultima oară.

Sultanul îl lăsă pe Balaban Badera locțiitorul său în Albania, cu porunca de a ține Kruja încercuită pînă cînd va fi cucerită, fie prin luptă, fie că se va preda singură din pricina foametei. „Le-am lăsat lor posibilitatea să moară după cum doresc“, spusese Cuceritorul, iar pașa înțelese că, oricum, sfîrșitul garnizoanei și a locuitorilor cetății va fi moartea. Dar Mehmet nu-l va părăsi pe Balaban, lăsîndu-l fără apărare în mijlocul cîmpiei, așa că îl numi mare comandant al întregii armate a Epirului de șaptezeci de mii de oameni.

Fortărețele Valm, Berat, Vlore, Gjirckastro și Sfetigrad vor depinde de el. Astfel va avea forțe suficiente pentru a ține sub cîlcii un ținut pustiu cu un conducător scos în afara luptei și care, dacă nu-și va da sufletul în timpul iernii, atunci cu siguranță că la primăvară nu va mai opune nici o rezistență.

La 18 iulie, Mehmet părăsi Kruja, îndreptîndu-se către Durrës. Acolo se opri ca să privească niște ziduri și fortificații vechi unde luptase Cezar împotriva lui Pompei și se gîndi că în acele vremuri războaiele nu se deosebeau cu mult de cele de astăzi, în afara întrebuirii prafului de pușcă. Acum el, pe lângă cele două tunuri grele, trebuia să găsească și alte mijloace pentru a distruge piedicile ce îi stăteau în cale. Merse pe străvechiul

drum roman pînă la Valm. Aici construisese în două luni de zile o cetate, unde tocmai se mai lucra la turnuri, la construcțiile interioare și la magazii, în rest era terminată. Trei mii de oameni, dîndu-și de frica morții, și mii de vite munciseră neconținut și ridicaseră această fortăreață puternică, o adevărată santinelă în drumul atît de necesar al Macedoniei și o bază pentru ieșirea prin mijlocul fluviului, la mare, spre țărmurile Italiei și ale Veneției. Cetatea însemna postul cel mai înaintat pentru viitoarele lui campanii împotriva statelor de la Adriatică. Cu o neprefăcută bucurie citi placa fixată în zid: „Această semeată fortăreață, numită Elbasan, a fost construită de sultanul sultanilor, Mehmet, pentru apărare și veghe la hotarele împărăției“.

Împăratul lăsă acolo o garnioază de cinci mii de soldați care juraseră că vor apăra cetatea pînă la ultimul om și își continuă drumul în susul Șkumbinului.

*

Orice fortăreață are un punct slab. În spatele cetății Cidhnei, care părea o despicătură în stîncă muntelui, se afla un pisc ascuns, ca un balcon, de unde se vedea înăuntru. Un trădător pus la cazne îi arătase lui Mahmut-pașa acest vîrf și drumul pînă la el. Mulți soldați pieriră în prăpastie, dar pînă la urmă generalul ridică două tunuri și începu să bombardeze piața cetății. Garnizoana de două sute de oameni se predă, după ce pașa jurase că le va cruța viața. Apoi Mahmut cuceri întreg muntele și se miră găsind acolo trei mii de săteni împreună cu animalele lor. Aceștia se supuseră fără luptă, îngrijorați de soarta oilor, caprelor și vitelor ce piereau pe capete fiindcă nu puteau fi scoase la păscut.

Vestea despre izbînda generalului îl ajunse pe Mehmet la Elbasan. El dădu ordin ca toți prinșii să fie omorîți fără cruțare. Era 1 august, ziua plecării sale din Albania, pecetluită și ea cu sînge. Dar locuitorii Cidhnei nu au

fost singurele victime ale acestei campanii. Sultanul plecă grabnic în munții Balcani, fugind din calea holerei izbucnită în Tesalia și răspîdită de la Bosfor pînă pe țărmurile Mării Negre. Din vizuina sa din Balcani porunci să li se taie capetele regelui Trebizondei, ducelui din Mitilene și sutelor de coloniști străini înțemnițați la Edicule. Trupurile lor sfîrtecate au fost aruncate de pe ziduri haitelor de ciini. Prin aceste crime își mai domoli furia ce-l cuprinsese și dădu de înțeles celor din Istanbul că nimeni nu trebuia să se gîndească la nereușita expediției sale din Albania. Lunga sa viață va fi presărată de un nesfîrșit șirag de victime, aproape un milion, întins din Asia pînă în Europa, de cîteva ori mai mult decît numărul morților din pricina holerei.

IARNA SFETIGRADULUI

În septembrie Skanderbeg se întâlnește la Kreștha din Mirdite cu Leka Dukaghini și acesta îl invită în palatul său de la Zadrime. Aici stătura mult de vorbă și gazda privea cu atenție chipul împietrit și pământiu al oaspetelui. În cei douăzeci și unu de ani, cât trecuseră de la nunta lui Muzaka, el căutase cu îndoielă, chiar cu ură la Kastrioti, deși se sărutaseră de două ori, după care nu știa cum să se retragă mai degrabă. Acum Leka îl primise cu toate onorurile ca pe un adevărat rege.

Skanderbeg îi povestește cum se întâlnise la Martanesh cu doi dintre bătrânii orbi, ce cutreierau drumurile Albaniei, și stătuse de vorbă cu dînșii. Aceștia îi istorisiseră în cuvinte puține, cu glas tînguitor, abia mișcînd din buze despre masacrul săvîrșit de sultan. El zărea ochii strălucind de frigurile morții ai celor opt mii de robi îngenunchiați, cu capetele sub cuțit și știa că niciodată nu va scăpa de această vedenie.

Leka auzise și el despre crimele de pe platoul Erzenului și de la Cidhne, deși nu întâlnise pe vreunul dintre bătrânii orbi. Cu sufletul greu, gazda se apropie de vatră, unde ardeau cîțiva butuci de stejar, un foc pe măsura prietenului său. Băgă de seamă că în ochii acestuia ardea mocnit un alt foc de nestîns.

Skanderbeg amuțise cu capul în piept, gemînd ca un bolnav. Eră pentru întîia dată, după întîlnirea cu supraviețuitorii masacrului, că-și descărca sufletul în fața cuiva.

Dukaghini se uita atent la buzele lui. Auzise că ele sîngerău cînd îl cuprindea supărarea, dar acum le avea uscate, doar firele bărbii îi tremurau ușor și continua să geamă încet, fără să-și dea seama, cu ochii larg deschiși la locul din vatră, ca și cum îi curgea sînge din niște răni ascunse înăuntrul ființei sale. Leka nu văzuse niciodată un om chinîndu-se într-atît și rămas uimit că afară, în mijlocul oamenilor, Giorgi nu arată nimic din jalea și durerea care îl năpădiseră.

În cele din urmă Skanderbeg se reculese, înălță capul și îl zări pe Dukaghini. Prin ochii lui verzi trecu o undă de neîncredere, apoi privirea își recăpătă limpezimea și descleștîndu-și fălcile rosti cu greutate :

— Poporul suferă îngrozitor.

Leka dori să facă ceva, ca prietenul lui să nu mai cadă din nou în acea stare de dinainte și îi spuse cu însuflețire :

— Drumurile noastre s-au întîlnit, în sfîrșit. Pe semne că diavolul își vîrîse coada între noi.

Kastrioti deschise ochii mari și zîmbi.

În acea noapte Dukaghini nu mai scoase nici o vorbă. Cînd s-a dus să se culce, tremura din toate încheieturile, îl treceau o mie de ape și se înăbușea. Văzuse un om care adunase într-însul întreaga amărăciune, a unui neam și se minună de puterea lui de stăpînire. La miezul nopții se sculă, ieși afară și i se păru că aude din nou un geamăt înfundat, venit de sus, din turn. Paznicii ședeau înfășurați în pelerinele lor. Pe cerul întunecat alunecau nori albicioși. Nu se auzea nici măcar un lătrat de cîine, fiindcă animalele fuseseră îndepărtate din porunca stăpînului, ca oaspetele să se poată odihni netulburat. Leka se gîndi că nici el însuși nu fusesse deranjat de lătratul dulăilor care mișunau prin curte. Acum domnea o liniște

atît de profundă, încît parcă se auzea și foșnetul ceții înfășurînd turnul. Căpitanul se întoarse cu fața spre riul Gjadri. Perdele albe de abur îi împiedicau vederea și, cînd ele se subțiară, colinele și valea atît de cunoscute căpătaseră altă înfățișare. El cunoștea aceste jocuri pe care le făcea ceața cu peisajul și le urmărea cu mintea dusă în altă parte. Prietenul din turn, care adunase într-însul toată durerea pămîntului, apăruse pe neașteptate pentru a-i da vieții sale un nou drum. Dacă se vor înfrăți, va trebui să lupte alături de el împotriva lumii întregi. Dar de ce să te ridici împotriva tuturor, cînd mult mai bine ar fi să profiți de pe urma lor ? Skanderbeg spusese că pentru o perioadă de timp vor fi aliații Veneției. De ce oare se zbate și chinuiește omul și își amărăște sufletul ? Cui îi folosesc toate acestea ? Leka văzu cu ochii minții granițele principatului Dukaghinilor și își dădu seama că era un stăpîn mare și puternic, însă niciodată forța sa nu fusese pusă la încercare. Simțea cum parcă i se umflase pieptul și se întoarse în turn cu gîndurile învălmășite. Toate i se amestecară acum în cap : și viața, și domeniile pe care le stăpînea, și prietenul ce îi bătuse la ușă.

A doua zi căpitanul rosti fără voie niște vorbe care și pe el îl uimiră :

— Tu vrei să-i izgonești pe turci la primăvară și să răzbuni sîngele vărsat la Erzen.

Skanderbeg zîmbi la fel ca în noaptea trecută și ochii verzi îi străluciră puternic.

— La adunarea Lejei, tata ți-a promis cinci mii de ducați. A trecut multă vreme din ziua aceea și eu acum sînt gata să-ți dau șase mii de ducați, pe care să-i folosești cum crezi de cuviință.

Kastrioti privi fața răvășită a lui Leka și simți cum i se chircește inima. Coborî capul în piept și umerii îi căzură.

— E mult de atunci, frate, dar noi trebuie să fim uniți în aceste clipe grele.

Începu să-și frece mâinile și vorbi din nou :

— Nu avem nici bani, nici arme, și fără ele sîntem ca și morți.

Trebuie să-i convingem pe italieni și pe unguri să intre în război. Le-a ajuns și lor cuțitul la os.

— Va rezista oare, Kruja în iarna asta ? întrebă căpitanul.

— Ea nu se va preda nicicînd. Acolo se află Tanuș.

Leka văzu cum Skanderbeg se îmbujorează la față cînd pomenise de Kruja și de apărătorul ei. „Acest om are o încredere nemărginită în prieteni“, se gîndi gazda, uimit și mișcat fiindcă nu întîlnise încă pe cineva să vorbească atît de încrezător și cu o asemenea mîndrie despre un tovarăș de al său. Îl întîlnise și el de cîteva ori pe Tanuș. Își aminti de figura și de trupul greoi al căpitanului, de sprîncenele lui groase și de muțenia în care obișnuia adesea să se cufunde, de aceea nu îi veni în minte deloc glasul căpitanului. Mai ținea minte că acela comanda pedestrima și că semăna cu o stîncă, închis la fire, părea că mereu era gata să mute dintr-un loc într-altul mari greutateți de piatră. Dintr-odată i se trezi curiozitatea de a-l cunoaște mai bine pe acest Tanuș.

— Trebuie să plec la Leja, îl trezi Skanderbeg din gîndurile sale.

— Întîi să te odihnești cîteva zile aici. Avem carne și vin din belșug, spuse Leka, privind la trupul slăbit al comandantului.

În timpul celor zece zile cît stătuse la Zadrîma, Leka îi alesese el însuși berbecii pentru ospețe. Jur împrejur domnea o liniște desăvîrșită, fiindcă stăpînul poruncise ca musafirul să nu fie deranjat, ca să se poată odihni cum se cuvine. Skanderbeg se lăsase fără împotrivire în grija primitoarei gazde.

— Trebuie să plec la Leja, insistă Kastrioti în a zecea zi de ședere la Dukaghini.

— Vin și eu cu tine la Leja și la Kruja, spuse Leka hotărît.

Era bucuros că prietenul său se simțise bine la dînsul și de faptul că vor călători împreună cîteva zile.

În vreme ce se făceau pregătirile de plecare, sosi o scrisoare din partea senatului, iscălită de însuși rectorul orașului. În ea se spunea că la 16 august, cu 96 de voturi „pentru“, 6 „contra“ și 2 „abțineri“, senatul Veneției hotărîse „să i se adreseze preamăritului domn, Skanderbeg, cu rugămintea să aibă bunăvoința și să ia în considerație că acea ciumă (Cetatea Elbasan) care se găsea înăuntrul țării sale și a noastre va deveni pe zi ce trece mai puternică și mai primejdioasă“. Mai departe îl vesteau că îi vor trimite trei mii de ducați, și el, dacă dorea, putea să strîngă trupele sale și ale Republicii și să atace Elbasanul, fără a lăsa vreme turcului să se folosească de lemnul ce se găsea acolo din abundență pentru a construi vase cu care va putea ieși pe fluviu pînă la mare.

Skanderbeg zîmbi. Scrisoarea semăna cu o voce venită pe neașteptate din cealaltă parte a pămîntului. Parcă ei nu știau că Kruja era încercuită ! În afară de munții înalți de pădurile adînci și de stînci, toată țara gema sub ocupația otomană, în vreme ce Republica cerea o campanie împotriva cetății de la Elbasan „pe unde turcul va putea ieși la mare“. Se vede treaba că în acel senat existau 96 de nebuni. „Dar, poate, că ei erau normali, se gîndea Kastrioti. Ce-i interesează pe ei soarta Albaniei ? Fiecare caută să-i vină lui bine, cît despre ceilalți“...

Skanderbeg porni către Leja. Pentru călătoria în Italia se va imbarca la Ragusa. Îi trimise la Veneția pe Gion cel tînăr și pe Pal Enghelli, ambasadorul său permanent.

— Senatul trebuie să ne ajute cu arme și provizii ca să eliberăm Kruja, fiindcă dacă fortăreața nu intră în luptă, nimic nu-i va putea opri pe turci să ajungă pînă la Veneția, rosti el.

Spusese înadins „dacă fortăreața nu intră în luptă“, nu „dacă va cădea“, și Pall înțelese această nuanță și

promise că : „Nu le voi arăta paradisul, ci îi voi înfricoșa cu iadul“.

Skanderbeg porni noaptea spre malul Krujei, surprinse dormind paza turcă la Shkabla Noje, coborî către Uji Vjerre și de acolo îl strigă pe Tanuș care apăra fortăreața. Alături de Kastrioti se afla Leka Dukaghini. Căpitantul apăru pe platforma de deasupra porții mari și rămase acolo cu picioarele depărtate. El reparase și fortificase zidurile. Era încă noapte, dar cei patru mii de soldați ai garnizoanei, auzind glasul comandantului, ieșiră cu toții la metereze ca să îl salute. Skanderbeg se urcă din nou în munte, apoi se întoarse la Leja ca să se vadă cu câțiva ambasadori raguzani. Aceștia sosiseră la 2 noiembrie și aduseseră răspunsul senatului care îl ruga „pe strălucitul prinț să înțeleagă greutățile Raguzei și să nu intre pe teritoriul ei ca să se imbarce pentru Italia“.

De multă vreme Turcul cel Mare căuta un motiv cit de mărunț ca să șteargă de pe fața pământului mica Republică ; și așa îi ridicase tributul la 10.000 de ducati de aur. Când va auzi că Skanderbeg a pornit de acolo înspre Italia, nici cele mai scumpe daruri și nici o rugămintă nu-i vor putea domoli furia.

Kastrioti îi auzea și le arăta înțelegere. Când pe cer filfiia aripa grea a morții, era normal ca pe pământ să se șubrezească punctele de sprijin. Raguzanii fuseseră întotdeauna binevoitori cu el, de aceea nu avea de gând să abată asupra lor răzbunarea lui Mehmet. Ei căzură de acord ca Skanderbeg să pornească de la Budulla cu un vas al Republicii.

★

La 12 decembrie 1466 Skanderbeg ajunse la Roma însoțit de arhiepiscopul Andreea, de Ghioka Stres Balș, subcomandantul gărzii, de intendentul Dimiter Frengu și de șapte călăreți.

Mica ceată mergea călare pe străzile oraşului. Era într-o amiază caldăuroasă în ajunul paştelui şi oamenii forfoteau grăbiţi şi veseli.

Doamnele din trăsură şi nobilii pe cai se întorceau să privească la grupul de străini. Ştiau de sosirea lui Skanderbeg, noul Alexandru Macedon, dar aceşti călăreţi oboşiţi şi îmbrăcaţi modest nu păreau a fi mesagerii unui principe.

Trecătorii zîmbitori şi gălăgioşi care umpleau capitala semănau cu nişte fiinţe ai altor lumi, plutind aerian şi străin în însuşi oraşul lor, de fapt adevăraţi copii nepăsători, ce se înveseleau şi se găteau ca bolnavul înaintea morţii. Pentru ei, turcii se aflau în cealaltă parte a pămîntului, acolo unde oamenii se sfîşiau între ei şi singele curgea ca în infern, dar oraşul lor, centrul lumii întregi, era ferit de asemenea întîmplări înfricoşătoare. Cu cît mergea mai mult, cu atît Kastrioti simţea că ieşise într-adevăr din iad şi că poporul său rămăsese acolo, pradă suferinţelor.

Cu capul greu, ca de plumb, nu dorea să se mai gîndească la nimic, nici să mai audă mulţimea, iar figurile care treceau prin faţa lui, palatele, trăsurile, pluteau ca prin ceată. Îşi reveni cînd descălecă înaintea unei case mari, destinată lui şi arhiepiscopului Andreea, ceilalţi locuind în apropiere. Ajuns în camera de dormit, îl cuprinsese din nou acel simţămînt al singurătăţii pe care-l încercase în timpul drumului prin oraş. Se întrebă cu uimire, oare ce căuta el la Roma? Se învîrti prin încăperea ca să-şi desmortească trupul, oprindu-se în dreptul geamului. Jos, în stradă, se adunaseră oameni care vorbeau ceva, trăgînd cu ochii la ferestre. A doua zi, cînd ieşi din casă, fu întîmpinat de o gloată numeroasă şi temătoare ce începu să-l aclame fără entuziasm, apoi, ca şi cum îşi amintise de ceva, se apucară să strige din tot sufletul. Skanderbeg îi spuse lui Dimiter Frengu să le dea nişte bani şi porniră drept spre Sfîntul Scaun.

În fața porții Vaticanului, Giorgi se descoperi. De douăzeci de ani papii îi întinseseră mina din cetatea lor, fără a-i da vreodată ceva în afara crucii, ca să o sărute. Episcopul Andreea, care mergea alături de el, îl povățui să-și acopere capul, fiindcă așa cerea obiceiul, și Skanderbeg se supuse. Cum trecură de poartă, nimeri în marea piață din fața bisericii Sfintului Petru. Coloanele de marmură și clopotele uriașe străluceau sub razele soarelui. Drept spre ei se îndrepta un grup mare de oameni învestmîntați în auriu și roșu, ca un înalt sobor de fețe bisericești. Era consiliul cardinalilor care ieșiseră în întâmpinarea lui, „căpitan-general al Sfintului Scaun, cel dintîi cavaler al lui Cristos“. De uimire, episcopului Andreea i se opri respirația. Această ceremonie va fi înscrisă în analele vremii.

Cei cincizeci de cardinali și alți prelați se opriseră acolo, în mijlocul pieții, încremenind cu mîinile încrucișate pe pîntece. Erau bătrîni ca și Skanderbeg, unii foarte grași, alții dimpotrivă, dar toți livizi la față, chipuri triste de martiri ce păreau că pătimisera crucificați, trași în țepă sau, cel puțin, de foame.

Primele vești din Albania le dăduse la 26 mai regele Neapolelului, care îi scrisese ducelui de Milano: „Skanderbeg a fost zdrobit și Albania nu mai există pe fața pămîntului. Trebuie să schimbăm planul de luptă împotriva Semilunei. Dumnezeu să ne ajute!“ Apoi veniseră rapoartele din Ragusa: „Turcul cel Mare a intrat în Albania cu o armată de trei sute de mii de soldați. Într-o singură zi a măcelărit patrusprezece mii de oameni. Din Kruja nu au rămas decît zidurile.“ După aceasta au ajuns în regatul Neapolelui, trecînd marea cu bărcile, refugiații albanezi, femeii, bătrîni și copii, și istorisiseră despre cele două masacre și despre forța și cruzimea invadatorilor.

O panică nebună se răspîndi în toată Italia. Toți așteptau ca Mehmet să vină după cei fugiți în peninsulă și nu vedeau altă scăpare decît în mila lui Dumnezeu. Papa adună în grabă consistoriul cardinalilor. Roma, Neapole, Veneția se aflau în fața primejdiei de moarte, dar nici

Milano, Florența și Genova nu puteau dormi liniștite. Întreaga Italie trebuie să se ridice numaidecît, ca un singur om ca să poată înfrunta teribila forță a otomanilor. O comisie alcătuită din șase cardinali, dintre cei mai des-toinici, avea să conducă această campanie. Astfel stăteau lucrurile pînă în prima săptămînă a lunii septembrie, după care sosiră alte vești. Se spunea că fortăreața Kru-jei, „vrăjita stîncă a Mîntuitorului“, rezistase. Mehmet plecase din Albania, dar țara rămăsese încă sub călcîiul turcilor. Panica, ce venise ca o furtună dinspre mare, se retrase încet-încet, iar statele peninsulare se apucară cu un avînt sporit de vechile lupte și uneltiri mărunte, sau de noi tratate și alianțe.

Cardinalii îl priveau cu uimire pe Skanderbeg. Se așteptaseră să vadă un nou Alexandru tinăr, în vreme ce în fața lor se afla un bătrîn de șaizeci de ani, ce părea de șaptezeci, dar încă viguros, înalt și puțin adus de spate, slab și încordat ca un arc întins, îmbrăcat simplu, mun-teneste, cu o tocă albă pe cap și înarmat cu o spadă grea. Părea un ins foarte amărit, care venise aici să-și afle mîntuirea sufletului, înaintea ultimului drum, și capetele unora dintre cardinali se mișcară la gîndul că, pînă la urmă, din toată această ceremonie va ieși ceva distrac-tiv, dar în același timp, o nouă idee li se strecură în minte și mări paloarea de pe fețele lor. Ciudatul vizita-tor putea fi și primejdios. Cu siguranță că ochii săi ca tăciunii aprinși se și îndreptaseră asupra casei de bani a Vaticanului, ori, poate, venise pentru a-l atrage pe pa-pă într-un nou război, sau îl trimisese regele Neapolelui cu cine știe ce escrocherie. Oricum acest om, sosit pe ne-pusă masă, trebuia să se întoarcă pe unde venise și să aducă servicii Sfîntului Scaun din țara lui de dincolo de mare, iar răsplata o va căpăta în ceruri.

— Pace în vecii vecilor Cetății Sfinte a lui Cristos !
le ură Skanderbeg cardinalilor, ridicînd brațul în sus ca un turc, amintindu-și în acel moment că salutul pe care trebuia să-l rostească era altul.

Inspăimîntat, episcopul Andreea, o iscusită faţă bise-ricească, îndreptă greşeala lui Giorgi şi traduse cum ar fi trebuit să fie.

Sfinţii părinţi făcură cruci în aer şi răspunseră cu nişte glasuri abia şoptite, ca venite de pe cealaltă lume. Prefectul Vaticanului, care şedea în fruntea grupului, se apropie de Skanderbeg şi-i ură bun venit, dar cardinalii, se dădură de-o parte şi de alta, lăsîndu-l să treacă prin-tre dinşii.

Poarta mare a palatului era străjuită de ostaşi ai găr-zii elveţiene, adevărate stane de piatră, purtînd pe cap coifuri strălucitoare cu un mănunchi de pene în virf, cu uniforma în două culori şi înarmaţi cu halebarde. Ser-gentul gărzii îl însoţi pe Kastrioti, care nemaiavîndu-l alături pe episcopul Andreea, trebuia să se descurce sin-gur în noianul de reguli ale ceremoniei primirii la sfîntul părinte, de aceea nu se simţea în largul său.

De la poarta cu coloane înalte de marmoră, prefectul îl conduse printr-un coridor cu pereţii plini de tablouri şi intrară într-o sală spaţioasă. Acolo el îi spuse ceva în latineşte pe un ton poruncitor, probabil să aştepte, iar acesta, moleşit de o oboseală picată ca din senin, ar fi dorit să-i răspundă prefectului, dar se abţinu, fiindcă îi venea să vorbească pe turceşte. El văzu pe de lături sta-tui de luptători, turnate în oţel, apoi înţelese că, de fapt, erau oameni vii, vestiţii cuirasieri ai Vaticanului. Alţi doi elveţieni îşi încrucişau pasul în faţa uşii camerei de studiu a papei, cu exactitatea unor mari păpuşi de lemn.

În cadrul unei ceremonii ținută în biserica Sfîntul Pe-tru, de care se bucurau numai înalţii principii, papa Paul al II-lea îi dăruî lui Skanderbeg o spadă şi o mică cruce. A doua zi, Giorgi a fost invitat la consistoriul cardina-lilor.

Acolo, cinstiţii părinţi văzură încă o dată că acest ca-valer al creştinătăţii nu era un vultur asemănător lui

Alexandru, dar că el avea o față dăltuită, nas proeminent, ochi scrutători, puțin iscoditori și care își schimbau culoarea, gîtul lung, puternic, și capul mereu înclinat spre dreapta. Putea fi o acvilă a neamului său. Oamenii ce îl cunoscuseră la Neapole și în Albania susțineau că mai înainte semănase la trup cu Alexandru, însă acum, în deosebi în ultimile șase luni, sălbise și îmbătrînise.

Kastrioti se sculă încet în picioare și spuse că îi sîngeră inima și nu se cuvenea să fie auzit de urechile sfințului părinte ceea ce făceau turcii în Albania. Sîngele încă mustea pe pămîntul țării sale, iar femeilor li se secătuiseră lacrimile și bătrînii mureau de durere. Cei ce scăpaseră cu viață, nu se bucurau, fiindcă moartea le răpise pe cineva apropiat. Din zece oameni fără apărare, unul căzuse sub cuțitul călăilor. Vorbea cu un glas monoton și, în acel secol al oratoriei latine, cuvîntarea lui simplă răspîndi uimire în auditoriu. Apoi el se plînsese că nu avea arme și altele necesare pentru a continua lupta de eliberare a poporului său.

În vreme ce episcopul Andreea traducea, Skanderbeg văzu pe fețele de nepătruns ale cardinalilor, chipuri de piatră cu ochii lucitori, aidoma statuilor și picturilor cu sfinții, care de asemenea invitau la tăcere și supunere. Kastrioti încercă să dea glas durerii sale pricinuită de tot ceea ce văzuse și simțea, dar aceasta era foarte greu și renunță. O tristețe nemărginită îl cuprinse din cap pînă-n picioare și socoti că nu își alesese bine momentul pentru a-și dezvălui suferința. „Oare nu mi-a ajuns audiența la papa?” se întrebă el. Cu glas ridicat spuse că Sfințul Scaun trebuia să unească forțele creștine, iar acestea să deschidă bine ochii în fața pericolului otoman, să lase de-o parte certurile și să aleagă calea luptei, singura lor scăpare. Ca să continue războiul în Albania, cerea cel puțin o zecime din sumele care se strîngeau în Europa pentru niște cruciade inexistente. Se așeză brusc pe scaun, fără a mai adăuga nici o vorbă.

Consistoriul privea la sfântul părinte, curios să vadă ce-i va răspunde acestui conducător de oști primit cu atîta pompă și care acum căuta, nici mai mult, nici mai puțin decît să se uite în scriptele Vaticanului.

Cu sprîncenele ridicate ce dădeau chipului său o înfățișare veselă, avar și iute la minie, dornic de mărire, cu fire de precupeț, papa Paul al II-lea revărsă asupra lui Skanderbeg un zîmbet larg, convins fiind că nimeni nu-i putea rezista, pentru ca în clipa următoare să se întristeze, vrînd să arate nobilului cavaler al creștinătății că discursul său îi produsese o mare amărăciune. Skanderbeg nu se mai mira de mult de arta de histrioni a italienilor, însă acest papă era un adevărat maestru.

Alături de el se aflau un cardinal englez, care vorbea șezînd, fiind beteag de picioare. Prelatul se întoarse către episcopul Andreea, și fața lui ascunsă sub o barbă albă, lungă, părea venită dintr-o lume îndepărtată, iar ochii obosiți erau veșnic întrebători. Skanderbeg îl zărea întîia oară și presimțea că bătrînul avea să spună ceva. Giorgi Pelini îl încunoștințase că ciudatul cardinal scria în taină de zece ani o carte despre o nouă ierarhie cerească a arhanghelilor și că această lucrare va răsturna multe dogme bisericești.

— Preaiubitul nostru principe ar trebui să aibă mai multă încredere în Domnul, spuse părintele, clătînînd din cap, ca și cum ar fi dat de un mare păcat.

Cuvîntase cu un glas rugător, dîndu-i de înțeles episcopului Andreea să-i traducă bine lui Skanderbeg cele rostite de dînsul. Nu mai adăugă altceva, cufundîndu-se în gîndurile sale. Îi lăsa pe alții să se ocupe de erezia albanezului.

Se ridică din jîlt cardinalul Mantovei, făcînd cîteva gesturi cu capul și cu mîinile, încercînd să-și înăbușe o tulburare interioară și-l sfătui pe Kastrioti să-și încredințeze soarta în mîinile preacredincioasei Venetii. În timp ce vorbea, privise în jur, dar își aminti că în asemenea

discuții, ochii și zîmbetul mai mult strică decît ajută, și își coborî capul în piept.

Skanderbeg îi asculta cu uimire. Din șoaptele episcopului Andreea înțelesese că era învinuit de erezie și sfătuit să închine țara venețienilor. Cum de nu le era rușine să vorbească astfel ? Cum se puteau numi acestea, dacă nu un complot împotriva lui, sau poate ei nu înțeleseseră vorbele sale ? Cîteva clipe privi descumpănit în jur, apoi îl apucă de braț pe episcop și se sculă în picioare. Andreea îl imită ca un scutier credincios.

— Să le traduci bine, sfinția ta, ce voi spune acum, îl rugă Skanderbeg.

— Fii fără grijă, îl liniști acesta, îndîrjit la rîndul său de atitudinea cardinalilor.

— De douăzeci de ani precucernica Republică a Veneției stă cu ochii ațintiți asupra țării mele, pîndind momentul ca să pună mîna pe ea, spuse Kastrioti și tăcu, nemulțumit de ceea ce rostise. Căută privirea cardinalului Mantovei și, pentru că acesta ședea cu capul aplecat, își întoarse ochii asupra lui Raul Contarini, ambasadorul Republicii, care-i urmărise întîlnirile și convorbirile la Vatican din ziua cînd pusese piciorul în Roma. Serenissima a ocupat țărmurile mării noastre acum șaptezeci de ani. Uneori singură, dar de cele mai multe ori cu ajutorul turcilor, s-a străduit să ne înghită cu lăcomie. De trei ani sîntem aliați, dar încredere nu am în dînsa și mai degrabă închin țara otomanilor, decît s-o las în mîna preacrestinei Republici.

Skanderbeg aștepta cu răbdare ca episcopul să termine de tradus, iar acesta vorbea cu sufletul la gură. Diplomația lui Kastrioti se dusesse pe apa sîmbetei și numai o minune îl putea opri acum. Părintele îl vedea urcat pe cal și politica lui fulgera în tăișul spadei.

Giorgi se reculese și cuvîntă din nou, cu zîmbetul pe buze, complet liniștit :

— Strigătele turcilor ațîțate de dorința lor de a ajunge la Roma, Buda și în nordul lumii ies din nou din în-

suși sufletul statului otoman. Dar sultanul minte cu ne-rușinare țările Europei și ele stau în fața lui ca oile, chiar acum, cînd le-a ajuns cuțitul la os. Dacă va cădea Kruja și, odată cu ea, Albania, drumul spre Italia și poarta Vaticanului se vor deschide în fața lui Mehmet. Ajutorul pe care-l cer, a zecea parte din cheltuielile cruciadei, nu îl voi folosi altcumva decît pentru continuarea luptei în patria mea. Cine-l va putea împiedica pe turc să-și imbarce armata, dacă Albania va fi nimicită? După Constantinopole, Roma este al doilea oraș rîvnit de împărat.

În timp ce vorbea, părea mai înalt și mai întunecat la figură. În colțurile buzelor îi flutura un zîmbet batjocoritor și își plimba ochii verzi asupra tuturor. Cînd pomenise de apariția otomanilor în poarta Vaticanului, ridicase brațul în sus și, fiindcă nu fusese încredințat că toți îl urmăriseră deopotrivă de interesați continuă să vorbească.

Ce vor face oare cinstiții părinți cu chipurile de piatră, văzînd cu proprii lor ochi scînteierea iataganelor ienicerilor? El văzu că palidele făpturi se deșteptaseră și inimile începură să le bată cu putere sub veșmintele aurite. Unii se mișcară înfrigați, ca și cum vorbitorul le-ar fi spus că diavolul se află chiar sub pardoseala de marmoră, apoi îl priviră cu îndoială. Această izbucnire dovedea că el nu venise acolo ca orice păcătos supus și nu se sfia să-i amenințe. Oare ce gânduri avea? Nu, nu voia nici să-i înspăimînte, nici să-i roage, ci să-i invite să privească dincolo de ușă și să tragă singuri învățămintele din cuvîntarea lui tăioasă ca lama pumnalului.

După ce termină de vorbit se așeză pe scaun istovit.

Episcopul Andreea, rămas în picioare, le traduse totul într-o latină îndoielnică, din dorința de a îndulci asprele cuvinte ale lui Skanderbeg, dar cînd își isprăvi treaba se declară mulțumit de sine și de viteazul comandant. Continua să stea în picioare, transpirat learcă privind-u-

drept în ochi pe cardinalii nepăsători. Numai el cunoștea limba vorbită de Skanderbeg, dar pînă la urmă o înțeleseseră și ei. Cînd amintise despre o viitoare invazie a turcilor în Italia, întregul consistoriu fusese cuprins de un tremur nervos, iar episcopul, din dorința de a-i chinui, mai puse de la el, mărindu-le spaima.

— Pentru a ajunge de la Durrës în peninsulă, tradusesese Andreea, pe o mare liniștită, lui Mehmet îi ajung și două zile.

Kastrioti înțelesese ceva, fiindcă înălță capul și îl aprobă din ochi. Prelatul se simți ușurat, și parcă plutea prin sală. De cînd se urcase pe corabie, nu visase altceva decît clipa în care se vor afla în fața papei și a consistoriului, și acum ei arătau lipsă de înțelegere și de considerație pentru Skanderbeg. Episcopul se simțea furios și scîrbit totodată. Acești cardinali nu se interesaseră deloc de el, sărman slujitor al bisericii din Kruja, urmărit de turc și bătînd toate coclaurile Albaniei, ca un asin. Nici pe ei nu-i privea altceva decît aurul care se strîngea acolo din întreaga lume. Și acum îl priveau ca prin sticlă, de parcă abia băgaseră de seamă că lîngă Skanderbeg se mai afla cineva, un episcop mărunt, pus să traducă în latina sa greoaie învățată la colegiul din Leja ceea ce vorbea stăpînul său. Andreea dorea să se răzbune, vîrîndu-le groaza în suflet. Ar fi vrut să adăuge de la sine : „Sultanul a părăsit într-adevăr Albania și în Balcani a izbucnit holera, dar, eminențele voastre, să nu vă bucurați, fiindcă la primăvară vă veți trezi cu osmanliii aici“, dar această revărsare de furie îl cuprinsesese atît de pe neașteptate, încît nu fusese în stare să deschidă gura. Se așeză gîfîind lîngă Giorgi și, cu toate că urechile îi țîuiau, auzi cuvintele lui : „De la ăștia nu iese nimic decît sabia și crucea de lemn“.

Episcopul observase că pentru cîteva momente asupra consistoriului se abătuse o spaimă vecină cu moartea, care venise și trecuse asemenea unui val de mare, găsindu-i fără apărare, însă acum trecuse și cardinalii îl pri-

veau pe Skanderbeg tăcuți și plini de ură. Desigur, socoteau ei, omul acesta care ședea cu mâinile mari sprijinite pe genunchi, ca păgîinii, și cu ochii duși în fundul capului, ca ai unui sfînt, așîntiți la visteria Vaticanului și care ținea capul aplecat într-o parte venise aici cu gînduri viclene, sperîindu-i că Italia se afla pe marginea prăpastiei și îi amenințase în loc să-i implore pentru ajutor. Nu-i nimic, și el va împărtași soarta martirilor întru Cristos.

Cardinalul Orsini din Milano spuse că sfîntul părinte ar trebui să ajute imediat Albania. Era singurul glas ce se ridicase în favoarea lui Skanderbeg, și comandantul îl privi pe acest om cu chipul de cavaler și cu trupul armonios pe care veșmintele preoțești cădeau ca o pelerină. Venise special de la Milano pentru a-l vedea pe Kastrioti, și după ce îi ținu partea, începu să vorbească despre o nouă teorie a creștinismului.

Cardinalul Scarampa își plimba privirea ironică asupra tuturor, iar Borgia, Colona și Alein dădeau semne de nerăbdare, fiindcă, pentru a veni la adunare, renunțaseră la o plimbare pe mare și la o petrecere pe uscat. Liniștitul Tebaldi, cel mai trupeș dintre toți, se uita cînd la papă, cînd la Skanderbeg, ca la doi saltimbanci ce trebuiau să spună ceva hazliu, după care el avea să scorească o glumă bună.

Sfîntul părinte căta la Skanderbeg cu ochii mari și cu sprîncenele ridicate, vrînd parcă să-l dojenească : „Ei, vezi ce-ai făcut, fiule ? Vai, vai, ce păcat ? Eu socotisem totul altfel, dar acum ce mai pot să fac ?” Apoi își coborî privirea asupra propriilor mîini și vorbi cîntat, ca la slujbă, cu o voce pe care Skanderbeg nu i-o auzise niciodată, fără să i se miște nici măcar un mușchi de pe față.

— Îi vom da iubitului și neprețuitului nostru fiu două mii de ducăți, cît ne-au rămas, împreună cu binecuvîntarea să continue lupta împotriva păgîinilor cu inima deschisă și întoarsă către Domnul, iar cînd va ajunge

în Albania, îi vom trimite orice ajutor pe care-l vom putea strânge pînă atunci.

Se ridică, apoi Skanderbeg, galben ca un mort, sprijinindu-se cu mîinile de brațele scaunului și se întoarse eu tot trupul înspre papă, scrișnind încet și îndelung din dinți. Episcopul Andreea crezu că acum furia lui oarbă se va dezlănțui și înmărmuri de frică, dar, ca prin minune, Giorgi se stăpîni și cuvîntă cu un glas liniștit, plin de seametie. Cuvintele sale îi mergeau prelatului drept la inimioară și au rămas încrustate în mințile tuturor celor prezenți acolo, ca cea mai clară mostră a limbii albaneze : „Binecuvîntarea o accept, cu toate că simt că în curînd voi închide ochii. Singur împotriva atîtor dușmani nu-mi rămîne altceva de făcut, decît să mor. Dar banii vi-i las ca să-i împărțiți săracilor. Dacă voi izbîndi în luptă, acesta va fi meritul poporului meu, și tot argintul și aurul Romei nu va ajunge pentru a ne răsplăti victoria.“

Cînd ajunseră la locuința destinată lor, Andreea se așază pe canapeaua din fața lui Skanderbeg. Era un episcop foarte sărac, cu o singură haină de ceremonii pe care o îmbrăca doar la ocazii solemne și o păzea de molii, pînînd-o cu mîinile sale în „iarba purecelui“ ca s-o aibă și în ceasul morții, de aceea, stînd jos, îi netezi cu grijă cutele și se gîndi în ciudat că trebuia să rămînă îmbrăcat toată ziua.

Trăise mereu cu frica Domnului în suflet și se socotise un păcătos care dădea iama prin viile străine și ori cînd ar putea fi prins de Marele Păzitor, sau de ajutoarele sale pe pămînt. Simțise pentru întîia oară că i se clatină credința, cînd plecase cu solia de pelerini la Vatican, pe vremea lui Pius al II-lea. Intrase în biserica Sfîntul Petru cu inima tremurîndă și cu picioarele moi. Acolo auzise predica papei, care cuvînta cu ultimele suflări ale vieții. Îndrăzni să ridice capul și zări un bătrîn ros de reumatism, în timp ce el își blestema sănătatea de bivol și împlinirea trupului din pricina căreia asuda în-

tr-o singură zi cît alții într-un an. Încet-încet vocea papei se subția, semănînd cu a unui copil și sfîntul părinte se topea văzînd cu ochii. Apoi el și întreaga solie de pelerini ingenunchiaseră în fața unsului Domnului pe pămînt, săltîndu-se puțin de la pămînt ca viermii cînd dau din coadă, și acesta le atinse la repezeală creștetele cu vîrfurile degetelor, de parcă s-ar fi temut să nu se opărească. Din ziua aceea mintea episcopului nu se mai putea deschide cu vechea cheie. El nu mai credea în trupul divin al papei, pus în scaun din însăși voința lui Dumnezeu. Iată păcatul său ascuns, și el luptase pentru a se elibera de îndoielile păgîne, dar judecata lui sănătoasă de țaran îi sporea neîncrederea, și de atunci viața i se împărțise în două : una credea și alta propăvăduia.

Acum venise cu Skanderbeg la Vatican hotărît să privească cu luare aminte în jurul său, să se căiască amar și să se întoarcă la vechile convingeri, dar ceea ce văzuse în decurs de cinci zile îi năruise definitiv și slabele temelii ale credinței și se simțea ca un înecat care încearcă din răputeri să ridice capul deasupra apei. Nu înțelegea bine pe ce mal îl împingeau valurile ascunse ale sufletului.

— Deși papa se află la strîmtoare, s-a dovedit strîns la pungă, rosti episcopul.

— Of... mamă ! strigă Giorgi, sărînd de la locul lui. Făcu cîțiva pași mari pe covor și se opri în fundul camerei, înjurîndu-i pe toți cardinalii de pretutîndeni.

Andreea holbă ochii și, de mirare, uită și să se închine.

Kastrioti privea focul din cămin cu ochii lui verzi cuprinși de înverșunare, cu gîndul dus departe și pe față îi apărură broboane mari de nădușeală. Și cum i se întîmpla deseori în acea iarnă, începu să-i tremure buza. În tinerețe înjurase ca un soldat, dar de la încercuirea Krujei și, îndeosebi, după Berat nimeni nu mai auzise ieșindu-i din gură vreo sudalmă, de aceea chiar el însuși înălțase capul, mirat de propriile-i cuvinte.

— Să poruncesc să ți se aducă puțin vin fierț ? îl întrebă episcopul, în timp ce citea pe fața comandantului o mare suferință.

— Nu, răspunse acesta, făcînd cu mîna un gest de lehamite. Popi nevrednici și păcătoși, bufnițele pămîntului ! strigă el din nou, fără să-și dea seama.

Andreea rămăsese în fața lui stană de piatră, încercînd să murmure o rugăciune și dorind să-l ia pîrintește pe după umeri. Skanderbeg își reveni și, cînd îl văzu, zîmbi cu amărăciune, fiindcă nu ținuse seama că și dînsul era preot, episcopul cel sărac al Krujei.

★

Spaniolul Juan de Torquemada, cardinal din San Sisto, cîna la 20 ianuarie pentru a treia oară la reședința lui Skanderbeg de la Roma. El venea devreme și pleca la miezul nopții. Vorbea rar și spunea lucruri ce la prima vedere păreau lipsite de importanță. De multă vreme nu punea mare preț pe relațiile cu oamenii și de atunci trăia singur, înfundat în înțelepciunea sa și în mîndria de spaniol, dar atent la orice eveniment petrecut în jurul lui. Nu-l interesau discuțiile despre papă și consistoriu, însă ochii îi străluceau cînd Skanderbeg îi vorbea despre întîmplările din Europa și despre intențiile lui Mehmet.

— Huniade mi-a spus aceleași lucruri cu zece ani în urmă ! zise el.

— L-a cunoscut sanctitatea voastră pe Huniade ? îl întrebă Kastrioti.

— L-am întîlnit de două ori la Buda. Era un iscusit general și un adevărat bărbat. Nu se rușina cînd era bîrruit în luptă și fugea cu aceeași repeziciune cu care venise.

— Cum așa ?

— Se pare că în sufletul lui de oștean moștenise ceva de la străbunii săi. În vreme ce se retrăgea, se gîndea la posibilitatea de a reveni iar asupra dușmanului.

— Vreți să spuneți că nu a fost înfrînt niciodată ?

— Oamenii ca el luptă pînă la sfîrșitul vieții. Nu a cunoscut nici o înfrîngere, ci s-a retras de multe ori pentru a-și aduna forțele și a se arunca din nou în bătălie.

Skanderbeg își împreună miinile la ceafă. Acum zece ani, după dezastrul de la Berat, bătrînul Nikite îi vorbise la fel despre vitejii care se întorc asupra vrăjmașului, numai că acela vorbise mai cu suflet decît acest cardinal cu ochii reci, care putea să aștepte în liniște sfîrșitul lumii, dar pe care o întîmplare asemenea nenorocirii de la Berat l-ar fi distrus cu siguranță.

Skanderbeg îl privea cu interes, apoi își mută ochii de la dinsul și începu să se gîndească la Huniade.

El nu se întîlnise niciodată cu „Cavalerul alb“. La început regele nu și-a dat seama că Giorgi va fi singurul lui aliat adevărat și cel mai prețios, de aceea nu l-a așteptat la Varna. Acum Kastrioti se miră că de-a lungul acelor vremuri nu s-au văzut niciodată.

— Unele lucruri nu se pot repara. Nu te-ai întîlnit cu el, spuse spaniolul și tristeții lui ochi străluciră din nou. Skanderbeg se posomorî de asemenea.

— Îmi este greu să uit că nu am reușit să-l cunosc.

Cardinalul scormoni în tăciunii focului din cămin. Sinceritatea lui Skanderbeg îl tulburase și încercă să-l consoleze :

— Cu cît mai mult te va copleși singurătatea, cu atît vei regreta ocaziile pierdute din trecut. Cel mai bine ar fi să le uiți, pentru că ele nu vor reveni nicicînd.

— Îl Albania stăpînul casei se simte jignit, dacă oaspetele scormonește în tăciunii vetrei, îi spuse zîbind Skanderbeg.

— De ce oare ? se miră prelatul.

— Înseamnă că gazda nu a făcut destul foc pentru ca prietenul să se simtă bine.

Cardinalul închise ochii și se gîndi la acest popor care avea asemenea obiceiuri.

— Lui Huniade, i-au mâncat sufletul principii și cardinalii, zise Kastrioti.

— Mările inimi sînt întotdeauna victimele josniciilor mărunte.

După cină, Skanderbeg îi împărtăși dorința sa de a părăsi Roma peste două zile. Cardinalul tăcu. La puține zile după Crăciun se adunase în secret consistoriul, care hotărîse să-i dea lui Kastrioti 5.000 de ducați, urmînd ca restul ajutoarelor să-i fie trimise rînd pe rînd. La 13 ianuarie consiliul cardinalilor a confirmat această decizie și papa se plînsese că Vaticanul va intra la datorii.

— Sfîntul părinte nu va da un ban în plus, zise Torquemada.

— El jefuiește Europa și se îmbogățește pe seama cruciadei.

Cardinalul îl privea fără să clipească. Cînd Skanderbeg rostise în fața consistoriului ultimele cuvinte și-i aruncase papei ducații înapoi, prelații nu s-au simțit jigniți, fiindcă se gîndeau la cu totul altceva. Îi cuprinsese o uimire și o spaimă nemărginită la ideea că smintitul de albanez, aflat la marginea prăpastiei, ar fi putut să se întoarcă împotriva lor și să le pricinuiască vreun rău. Era singurul lucru de care se temeau acele creaturi împietrite în jîlțurile lor.

Spaniolul continua să-l urmărească pe Giorgi plin de curiozitate, întocmai ca în prima zi la consiliu, cînd nu făcuse altceva decît să tacă și să stea cu ochii întredeschiși. Gazda îi turnă vin, înconjurîndu-l cu atenție, dar gîndurile sale hoinăreau departe, și cardinalul înțelese aceasta încă de la începutul cinei. Acum nasul lui Skanderbeg i se părea și mai proeminent, iar pomeții prea teșiți. Flacăra luminărilor îi juca pe chip, ochii rămînîndu-i mereu în umbră. Arăta ca un om muncit de gînduri, ce aștepta cu înfrigurare lumina zilei pentru a lua o hotărîre. Își pusese mari speranțe în această călătorie, însă se va întoarce cu sufletul împietrit de ciudă și de

durere, iar nepăsarea cardinalilor îl rănise pentru toată viața. Nu încerca în nici un fel să-și ascundă dezamăgirea și nemărginita lui încredere în oameni îl uimise profund pe Torquemada chiar din prima noapte, când Kastrioti i se destăinuise ca unui prieten. Spaniolul îi mulțumi pentru cina oferită și, pentru că tăcerea se prelungea, se ridică. Trecuse de miezul nopții. Pe coridor, când își strîngeau încă o dată mîinile, în mintea prelatului se cuibărise o idee pe care o va pune în aplicare chiar în ziua următoare, cu scopul de a împiedica plecarea fără nici un rezultat al prietenului său.

La Vatican se răspîndiseră cu repeziciune niște vorbe cum că Skanderbeg se hotărîse să încheie pace cu turcii, deschizînd astfel drumul acestora către Italia. Aflaseră tainica veste din gura cardinalului Torquemada din San Sisto. În două zile la rînd, papa îi trimise lui Kastrioti trei mesaje și un șir de cardinali, ce îl rugară să nu plece, să mai rămînă pînă la consistoriul din 13 februarie, unde trebuia să se aprobe hotărîrea de a i se da 5.000 de ducăți, a zecea parte din veniturile bisericilor catolice din Neapole, plus alte ajutoare.

*

Dimiter Frengu îi spuse episcopului Andreea că nu putea să mai dea bani săracilor care așteptau întotdeauna la ușa lui Skanderbeg, nici pentru cinele și prînzurile date în cinstea seniorilor veniți din întreaga Italie ca să-l vadă pe Kastrioti. De zece zile nu-l plătise pe proprietarul casei în care ședea el cu Ghioka și cu cei șapte călăreți ai gărzii.

Andreea și Dimiter încercaseră toate mijloacele pentru a-l face pe Giorgi să nu mai invite pe nimeni la cină, iar față de el miluiau cerșetorii cu cîțiva bănuți de argint. Skanderbeg nu înțelegea nimic. Mîncă ceea ce i se punea înainte, continua să rețină la masă pe oricine și îi porunci lui Dimiter să-i dea cinci ducăți călărețului care-i adusese o scrisoare de la Tanuș Topia.

Dar în cele din urmă el își dădu seama ce se întâmplase și îl făcu pe Dimiter să vorbească. Acesta îi spuse că la Roma întreținerea lor și a cailor costa cît hrana unei întregi companii din Albania. Skanderbeg izbucni în ris, nepricepînd la început greaua situație în care se aflau, dar cînd intendentul îi zise că dacă nu vor primi de la Vatican un ajutor de 1.000 de ducați, vor fi nevoiți să vîndă caii, Giorgi intră în panică. Se așeză și începură să facă socoteli. Îi datorau proprietarului 60 de ducați și mai aveau nevoie de cel puțin încă 30 pentru călătoria pînă la Neapole. Kastrioti se căută prin buzunare, privindu-l pe Dimiter în ochi. Acesta împreună cu Andreea și cu Ghioka Stres nu mai aveau de cinci zile nici măcar un sfanț. Skanderbeg nu avusese niciodată bani și abia reușea să-și plătească armata și să cumpere cele necesare pentru ea. Dar aceasta se întâmpla în Albania, unde oricine se mîndrește cu sărăcia sa, pentru că onoarea lui sînt armele, ospitalitatea și curajul. Nici cel din urmă om nu va îndrăzni să se laude în tîrg cu punga lui plină. Dar aici, în capitala creștinătății, era vorba de onoarea lui și a țării. Ei trebuiau să-și plătească pîinea și patul, astfel proprietarul putea să-i dea afară în stradă și să-i dea pe mîna judecătorilor, ceea ce însemna o pată pe obrazul lor și al Albaniei.

Dimiter își dădu cu părerea că le rămăseseră numai două cai, în cazul că nu va sosi ajutorul Vaticanului : să i se ceară ambasadorului Venetiei 100 de ducați în contul proviziilor pe care Republica trebuia să le trimită anul viitor în Albania, sau să se ducă Ghioka Stres la regele Neapolelui.

Kastrioti rîse din nou. Dușmanii lui ar fi umplut întreaga lume că a ajuns să ceară de pomană. De rușine, pămîntul se deschise în fața lui, scoțînd la iveală un rîu cu ape repezi, ca în ziua cînd căzuse de pe cal în valea Bulqizei.

— Nu, respinse el propunerile. Cereți-i cardinalului Torquemada 100 de ducați.

Episcopul Andreea se întoarse pe înserat cu o pungă plină cu 200 de ducați. Puțin mai târziu apărură și cardinalul spaniol. Cu cît trecea vremea, cu atît uita Roma de primejdia turcească ce o păștea. Papa spusese la consistoriul din 13 februarie că războiul cu Neapole bătea la ușă, deci nu putea să-i dea lui Skanderbeg cei 5.000 de ducați promiși.

Regele Neapolelui îl încredințase pe Giorgi că în cursul anului îi va plăti jumătate din zeciuala venitului bisericesc și se va duce la papă ca să-i sărute mîna. „Dacă Skanderbeg crede în sinceritatea acestui monarh viclean, rostise sfîntul părinte, să aștepte banii de la dînsul și să se descurce cum îl va tăia capul.“

La 16 februarie Giorgi părăsi Roma fără să-și ia rămas bun de la nimeni. După trei zile de cînd era la Neapole, se întîlni cu cardinalul Orsini, trimis de papă ca să-i dea 2.300 de ducați, ultimii găsiți în visteria Vaticanului. Cei de acolo se înspăimîntaseră ca nu cumva, împins de disperare Kastrioti să treacă de partea turcilor. În cel mai rău caz să facă pace cu sultanul, schimbîndu-și credința ca și tatăl său.

— Să-i înapoiem spaniolului cei 200 de ducați? îl întrebă Dimiter Frengu.

— Nu! Cred că se va supăra. Îi vom restitui după victorie, împreună cu alte daruri.

*

Dinspre mare venea un aer tare cu miros de iod și de primăvară. După zilele obositoare petrecute la Roma și după lunga călătorie pînă la Neapole, lui Skanderbeg i-ar fi plăcut să se odihnească, dar seara trebuia să se ducă la un ospăț la palat.

Ferdinand îl primise cu mare pompă, numindu-l me-reu „tată“, însă el nu mai era „părintele salvator“, din anul 1462, ci un bătrîn căruia nu i se puteau refuza cele mai însemnate onoruri, dar nimeni nu ar fi regretat absența lui.

La castelul Nouvo, unde avea loc serbarea, Skanderbeg văzu că regele se afla în mijlocul nobilelor doamne, iar curtea se mărise de trei ori, față de cum arătase în anii crînceni ai războiului, și părea un paradis ceva mai păcătos. Cavalerii și demnitarii se țineau scai de frumoasele doamne care ciripeau vesele, amestecîndu-se în treburile statului. Regele, cu capul său de berbec și greoi la trup împrăstia în jurul lui buna dispoziție ca un patron de tavernă care știa și cîți dinți au în gură mușterii săi. Skanderbeg ședea la dreapta regelui și acesta îi cerea părerea despre unul sau altul dintre curteni, însă nu-l întreba nimic despre doamne. Auzise de la tatăl său ceva în legătură cu purtările albanezilor față de femei.

În partea cealaltă a lui Kastrioti stătea abatele Pelinesi, ambasadorul său permanent în Italia. Prelatul se purta ca un om deprins cu serbările curții și părea că nu-l interesează nimic. Ridurile de pe frunte, de pe obraji și cele două cute care îi coborau din colțurile gurii îi dădeau o înfățișare batjocoritoare, în vreme ce ochii lui de șoim scrutau pesnte tot, și urechilor sale nu-i scăpau nici un sunet. Oamenii aceia nu erau o societate potrivită pentru Skanderbeg, de aceea încerca să-i fie mereu în apropiere. Îndelungata asuprire a Albaniei, situația disperată a refugiaților, veștile proaste din Europa săpaseră urme adînci în sufletul abatelui. Fața i se făcuse ca pergamentul, se uscaseră la trup, și din pricina turburărilor își freca încontinuu palmele. Cînd îl văzu în acea dimineată pe Skanderbeg atît de supărat, se convinsese că aveau în față vremuri grele, și acum aștepta cu nerăbdare sfîrșitul serbării, dar Kastrioti era liniștit, în ciuda faptului că sute de ochi îl priveau curioși. La rîndul său îi cerceta cu interes pe curteni, se saluta cu cîte un vechi cunoscut și începu să bea cu plăcere vin, spre bucuria lui Ferdinand, care din „tată-n sus și tată-n jos“ nu-l mai scotea. Cu două zile în urmă, regele îl primise pe solul lui Balaban-pașa, comandantul general al armatelor turcești din Albania, care-i adusese daruri de preț. Amba-

sadorul îl întrebă pe Ferdinand dacă vedea vreo piedică în calea relațiilor de vecinătate și de negustori între cele două state. „Nici nu-mi doream altceva mai bun“, răspunse Ferdinand. Generalul speră că „dușmanii sultanului nu vor găsi sprijin aici“, îi spuse solul turc. „Voi fi un vecin cinstit și sincer“, îl încredință regele. El îl va trimite de îndată la Balaban-pașa pe credinciosul lui secretar, Bernardo Lopez, și dacă neprețuitul comandant va dori, să-l conducă pe secretar la marele vizir, ori chiar la însuși sultanul.

Concluziile vizitei ambasadorului secret al pașei în cele mai mici detalii le descoperise Pelini. Skanderbeg se întoarse spre rege care tocmai îi vorbea ceva, dar el nu-l auzi. Privea la capul lui de berbec, înăuntrul căruia lucra un creier de băcan și se minuna de nevinovăția chipului său. Abatele se mișcă pe scaun cuprins de neliniște. Poate că Giorgi se pregătea să-i spună lui Ferdinand că nu făcuse bine că zîmbise în ambele părți și acesta se va supăra. Nici un bărbat de stat din Italia nu va pricepe o asemenea observație, dar Skanderbeg tăcu din gură. Ridică paharul în cinstea regelui și se așază din nou pe scaun cu buzele strînse.

Ferdinand îi plăti lui Kastrioti renta de 1.500 de ducăți și îi dădu cu împrumut 300 de căruțe de grâu. Monarhul se înroși în clipa în care spusese că nu poate să-l ajute cu mai mult, iar Giorgi se înroși de asemenea pentru minciuna regelui. A doua zi regele îi scria lui Roca, primul notar al Romei: „...Toate acestea sînt cheltuieli de prisos, după cum veți vedea din mulțimea știrilor pe care le avem despre turci“. Skanderbeg își luă rămas bun de la suveran și acesta fusese gata-gata să-i sărute mîna cu dragoste, ca unui moșneag.

Kastrioti își dădu seama că trăsăturile feței unui adevărat napolitan se datorează spiritului său, un amestec ciudat de nestatornicie și agitație.

Europa era o prăpastie întunecoasă, o masă vie toropită de lene, certăreată cu sine însăși, căreia i se trezeau instinctele de apărare numai când turcul îi smulgea câte o bucată din trup, pentru a adormi din nou, fericită că putea să păstreze ceea ce îi mai rămăsese. După Huniade nu se găsisese nici un bărbat adevărat ca s-o trezească din somnolență și să lase măruntele sale interese pentru nobilul țel al tuturor. Lui Skanderbeg i-au trebuit douăzeci și trei de ani pentru a se convinge de aceste lucruri, vreme în care în crîncenele lui campanii promise din partea Europei un ajutor atît de neînsemnat...

Venise timpul ca el să ardă pentru totdeauna hîrtoagele coaliției antiotomane. Învățămintele călătoriei ce se prelungise aproape trei luni îi pricinuiseră numai necazuri și disperare. Cînd viața sau moartea poporului său se juca pe o singură carte, l-au lăsat singur în fața monstrului turcesc, părăsit de toți și trădat. La vîrsta lui simțise pentru înfrîna oară rușinea la porțile Vaticanului. Îl amăgiseră cu promisiuni, făcîndu-l să plece din țară, cînd ea avea mai multă nevoie de el, și acolo ajunsese să nu aibă cu ce-și plăti mesele, iar pe de altă parte nu conteniseră să-l lingusească, numindu-l „apărătorul creștinătății“, „eliberatorul“, „Alexandru al Macedoniei“, „Pirus al Epirului“, toate acestea semănînd cu un joc de bilci. Dar acum mascarada se sfîrșise. Ședea sub pînzele corăbiei și trăgea cu putere în piept aerul mării. Nu se simțise atît de liber și liniștit de aproape doi ani de zile. Era ultima lui călătorie și niciodată nu se va mai întoarce să privească țărmurile Italiei.

ZIDURILE PĂMÎNTULUI

La 18 aprilie, pe înserate, Skanderbeg ajunse de la Mirdita la Sfîntul Gheorghe din Tirana, făcînd unul din rapidele sale marșuri. O coloană turcească de unsprezece mii de oameni venită din Macedonia străbătea drumul Șkumbinului. Era condusă de Ionuz Badera, fratele lui Balaban, și trebuia să completeze pierderile avute de armata de ocupație în timpul iernii și să aducă provizii. Ea tocmai intra în Elbasan și îi mai rămăsese foarte puțină vreme pentru a ajunge la Coasta Krabei. Giorgi își lăsa oastea să se odihnească pînă aproape de miezul nopții, apoi mărșalui neîntrerupt șase ceasuri, și dimineața oamenii lui se ascunseseră printre colinele de la marginea drumului. Acum era sigur că, chiar dacă Balaban descoperise mișcările sale, nu mai putea veni în ajutorul lui Ionuz care urca la Krabe.

Kastrioti lovi pe neașteptate coloana dușmanului la ieșirea dintre culmile muntoase, și într-o oră o distruse complet, tocmai cînd Badera credea că va ajunge bine-sănătos la Petrele, unde-l aștepta Balaban. Pădurea și cărările se umplură de cadavre, Skanderbeg îi prinse vii pe Ionuz și pe Eder, fiul acestuia, le tăie capetele și le trimise prin doi robi generalului, apoi coborî prin spatele munților Dajti, ducînd cu sine caravana cu provizii. Acum umbla pe lumină. A doua zi îi atacă pe turci la Cudhime,

eliberînd Benda și Kurbinul și tot în aceeași zi, Ghioka Stres nimici garda de la Cheile Negre. Armata se urcă în munții Krujei, vrînd să poposească în Livada Shakuji, unde odinioară Vladan strîngea alimentele.

Balaban urmărise în minte aceste manevre ale lui Skanderbeg. Nici o altă oștire nu putea face asemenea marșuri. Generalul porunci să-i fie aduse în cort capelele fratelui și al nepotului, le așează în fața sa și le scui-pă, după care le spală cu mîinile sale. „Nu am avut cum să scăpăm. Oricine poate sfîrși ca noi“, păreau a spune testele cu o înțelepciune rece. Balaban luă din nou în palme capul fratelui său, îl privi îndelung și începu să plîngă. În ziua următoare încălecă pe cal și porni spre Kruja. După-amiază, străbătu cîmpia Tiranei, urcă la cetatea Zgedeshi și de acolo ieși în partea de miazăzi a fortăreței, în cartierul Zaharia. Turcii nu foloseau acest drum pentru a junge la Kruja. Sus, pe creasta muntelui, de la Vîrful Steagului către apa Vjerei, mai departe, la biserică, și mai jos, la Peștera Roșie se zărea armata lui Kastrioti, un lanț nesfîrșit, care înainta, oameni și cai, într-o liniște de mormînt. Lui Balaban i se opri un strigăt în gît și amuți de uimire. La Vîrful Steagului, șirul de soldați se opri și se frînse. Poate că îl văzuseră pe general. Fortăreața își descărcă tunurile în aer, ecoul detunăturii se împrăstie în împrejurimi și după aceea se auziră uralele apărătorilor, care salutau armata eliberatoare de pe creastă.

De patru ani Balaban se gîndea cum să-l doboare și să-l nimicească pe Skanderbeg, dar acesta îl înfrunta cu trupul lui mare și cu ochii ce păreau să fie verzi și batjocoritori. Generalul îl ura pe omul a cărui față nu o văzuse niciodată, îl ura treaz și în vis, îl ura din tot sufletul. El se opri pe loc, pîrîndu-i-se că l-a zărit pe Kastrioti sus, pe stîncă, tocmai cînd își scotea coiful cu un gest plictisit și își dusese mina streășină la ochi, vrînd parcă să spună : „Ia să vedem puțin ce mai face micuțul de Balaban“.

Generalul porni drept spre nord-vest, în aceeași direcție cu cei din vârful muntelui și dorea să-și potrivească pașii după ei. Îl va aștepta pe Skanderbeg în partea cealaltă a masivului, la poarta fortăreței, și nu își ascunse intențiile sale, numai că oștirea de pe creastă se opriși locului ca să asculte salvele de tun, tobele și uralele; însă cînd acestea se potoliră, acolo nu se mai zări nici țipenie de om. Desigur că ei puneau ceva la cale. Balaban își continuă drumul la vale, trecu pe sub umbra zidurilor în sud și ieși în partea de miazănoapte a fortăreței, la Colinele Krastei. Aici, Firdus-pașa, care comanda trupele de încercuire, îi arătă capetele unor ofițeri turci de la Țudhime și de la Scara Neagră, ce fuseseră aruncate de sus, din vârful muntelui.

— Puneți-le în țeapă, porunci Balaban.

A doua zi de dimineață, generalul urcă la Colina Ranei, din fața porții fortăreței.

— Trimite solii să le ceară să se predea! îi ordonă el persanului Firdus-pașa.

Acesta, înălțînd capul încadrat de o barbă neagră cu vârful pieptănat frumos, îl privi cu ochii liniștiți, fără să scoată o vorbă. Dacă marele comandant cerea predarea cetății acum cînd armata lui Skanderbeg se afla deasupra lor, n-avea decît să facă după cum îl taie capul.

Flautele sunară și doi ofițeri călări, cu drapelul alb, suiră pe drumul pietruit ce ducea la poarta fortăreței.

— Să înceapă atacul! porunci Balaban, fără a mai aștepta înapoierea solilor.

Bubuiră tunurile, bătură tobele și se auziră strigătele.

Erau strigăte fără speranță.

— Cei din cetate mănîncă un terci din puțină făină, și rareori trag cu tunul, spuse persanul.

Generalul se întoarse mirat. Nu era în firea persanului să vorbească neîntrebat. Toată iarna nu deschisese gura decît de vreo două ori la consiliul căpeteniilor, și

atunci pomenise ceva despre disciplina și curățenia armatei.

De ce tocmai acum se apucase să vorbească despre situația din fortăreață? Își bătea oare joc de zădărnicia atacurilor sale, ațîțindu-i furia?

— Nu am încredere în iscoadele care aduc astfel de vești, vorbi Balaban.

Persanul privea fortăreața, neluînd în seamă cuvintele generalului. El nu era un spion și nu-l interesau aceste vorbe. Urmărea lupta cu resemnare, supunîndu-se ordinelor pașei, care nu dorea să ia în seamă apropierea armatei lui Skanderbeg.

„Ciine negru, faci pe sfintul? își spuse în gînd Balaban, cu o ură iscată brusc împotriva persanului. Îți voi smulge barba fir cu fir cînd voi isprăvi treaba aici.“

Dar pentru că Firdus chiar era un om evlavios, generalul își întoarse privirea în altă parte.

Jos, la rîu, atacul își pierduse din forță, apoi soldații începură să se cațere pe maluri. Ei știau că se vor urca în zadar, că mulți nu se vor mai întoarce, dar continuau să înainteze, ajutîndu-se și cu mîinile ca să ajungă la ziduri, unde ar fi trebuit să arunce scările, dar niciodată nu apucaseră să facă acest lucru, fiind respinși. Acolo va începe greul luptei, pentru că apărătorii, în afară de sule și săgeți, vor arunca în ei cu pietre și îi vor bombarda cu ghiulele.

Balaban nu avea încredere în iscoade, dar vedea și singur că în ultima vreme fortăreața îi secătua forțele. Îi pătrunsese în minte o idee, habar n-avea cum, poate unde un an întreg nu-și dezlipise ochii de la cetate, că odată cu scurgerea timpului și pietrele fortăreței se vor măcina încetul cu încetul. Se concentrase din nou asupra ei, încercînd să-i ghicească punctul slab, iar desfășurarea atacului nu-l mai interesa.

Firdus se aplecase pe ceafa calului și privea undeva cu ochii visători, pradă unor gînduri numai de el știute.

„Vorbește, persanule“, spuse în sinea lui Balaban, convins fiind că tăcutul pașă, care tocmai zîmbea îngîndurat, era unul dintre oamenii cei mai înțelepți. Luîndu-și rămas bun de la sultan, acesta îi promisese lui Badera că daeă va cuceri Kruja îl va face beilerbei, devenind astfel un al doilea rege neîncoronat în Turcia europeană.

Dar fraza lui Mehmet era ca o sabie cu două tășuri. În caz că nu va reuși să cucerească cetatea, își va pierde capul. Fără îndoială că persanul cunoștea toate acestea și îl privea cu un fel de milă cum se încrincena el să pună mîna pe fortăreață.

Cu o lună înainte, în martie, avînd firman de la sultan, începuse să înregistreze populația, vitele, pămînturile și pădurile, dar scribii săi nu găsiseră nimic ce să treacă în catastif. Oamenii care scăpaseră de măcel se ascuseseră în munți, sau fugiseră din Albania. De multă vreme albanezii obișnuiau să dea foc pădurilor ca să facă pășuni și astfel sporeau numărul vitelor, singura avere ce putea fi luată în bejenie. În munți mai existau și gropi pline cu grîne pentru hrana poporului ascuns din calea turcilor. Într-o asemenea țară un beilerbei nu va scoate nici jumătate din cheltuielile armatei.

Balaban îl urmărea pe Firdus cu coada ochiului. Persanul continua să zîmbească liniștit, ca un om ce și-a încheiat treburile în acel loc și acum aștepta în tihnă și cu interes să vadă sfîrșitul campaniei lui Balaban. Generalul simți o durere ascuțită în inimă, întăritat de nepăsarea mîrșavului pașă.

Cele cincizeci de tunuri ale fortăreței bubuiră în același timp, ca în ziua cînd pornise la atac sultanul Mehmet. Poarta cetății se deschise și garnizoana Krutană năvăli afară, iar pe ziduri apărură sute de arcași și alți soldați care prăvăleau pietre peste atacatori. După aceasta ei săriră jos și alergară să se unească cu cei de la poartă, așa cum făcuseră și pe vremea asaltului sultanului Murat.

Balaban privi cu admirație cît de repede se mișcau oștenii albanezi, ceea ce dovedea o instrucție îndelungată. În unsprezece luni folosisese toate mijloacele și vicleniile posibile ca ei să deschidă poarta și să accepte lupta în afara cetății, dar nu reușise. Dădu pîneni calului și urcă pe vîrfurile înguste ale unei coline. Își liniști armăsarul pe care îl socotea mai inteligent decît un pașă. Din fortăreață ieșeau o mulțime de oameni, pregătind un contra-atac în toată regula. Generalul turbat de furie le strigă în albaneză :

— Hei, unde năvăliți șoareci de grajd ? !

Kruja se ivise în drumul său ca o uriașă stîncă cenușie pe care nu te puteai cățăra de netedă ce era și dintr-odată ea se deschisese în fața lui, tocmai cînd nu dorea acest lucru. Persanul avea la poalele ei cinci mii de soldați și ei trebuiau să respingă atacul.

— Firdus-pașa, retrage-te pe cealaltă colină și să nu te miști de acolo !

— Privește ce vine din munți, îi spuse acesta.

De la Ujii Vjerre, prin pădurea de pini, se zărea coborînd un rîu de oameni, iar de la biserică și Peștera Roșie, alte două șuvoaie, care dăduseră peste cap gărzile și posturile de observație turcești, venind întruna spre Kruja.

Balaban se uită la ele cu ură, și un surîs drăcesc îi apărură pe chip. Nu erau mai mulți de două mii de soldați. Osman-pașa, care stătea ascuns pe colinele Kraste cu cinci mii de ostași, le va ieși înainte la intrarea în livada cu măsline și va astupa puhoaiile de la munte.

Un nor trecu pe neașteptate sus, pe cer, împrăștiind cîteva picături de ploaie mari și rare, după care se duse repede, așa cum venise. Deasupra mării era senin, ceea ce însemna că bătălia se va da sub razele soarelui. Balaban își șterse stropii de apă de pe față și se retrase pe colina din spate ca să privească manevrele lui Osman-pașa. Apărătorii fortăreței cuceriseră tîrgul și Co-

lina Ranei, alungind oștile turcești. Dinspre miazănoapte se auzi bubuitul tunului lui Hider-pașa, care ocupase malurile râului Droșe cu opt mii de soldați și îl aștepta pe Skanderbeg.

Osman-pașa ajunsese la zidurile livezilor de măslini, în vreme ce armata albaneză coborâse la poalele munților. Balaban se afla în centrul cîmpului de bătălie. Auzea acum ecoul salvelor de tun și zgomotele aduse din depărtări de palele de vînt. Cu optsprezece mii de oameni în jur se simțea puternic, și sîngele începu să-i clocotească pe dinăuntru, însă mintea îi rămăsese limpede. Se pricepea să-și domolească pornirile năvalnice, la fel de bine cum își strunea armăsarul, și întotdeauna, în lupte, era pătruns de o voință și o încredere nemărginită în izbînda sa.

— Au apărut și dinspre răsărit, din cartierul Zaharia, dar sînt puțini, îi spusese Firdus, căruia îi dispăruse zîmbetul de pe buze. Acum îl privea pe Balaban drept în ochi, parcă dojenitor, ca și cum i-ar fi spus: „Nu vezi, oare, că ne aflăm într-o situație destul de grea?” apoi se uită hoștește la dreapta, încît generalului i se păru că acela caută un drum să fugă, după care îl lăsă în plata lui Allah. Larma bătăliei se mărea. Marele comandant privi pentru o clipă în gol. Îl vedea pe Skanderbeg venind la vreme întocmai cum și unde dorise el; cu armata răspîndită în trei părți, se grăbea pentru a-i face lui pe plac. Ce se întîmplase oare cu iscusitul albanez?

În timp ce își scărpină calul pe ceafă, o îndoială ca un fulger îi trecu prin minte, dar se stinse la fel de repede. Se uită în jos și văzu cîmpia pîrjolită ce sughea apa ca un burete, zidurile de pămînt care împrejmuiau livezile de măslini, dar armata sa nu era nicăieri. Îndoiala de mai înainte se reîntoarse și nu-i dădea pace ca o muscă bîzîietoare, împlîntîndu-se, pînă la urmă, în creierul său. Rămînînd acolo, în centrul cîmpului de bătălie, nu a putut să vadă și să-și comande oastea. Skan-

derbeg descoperise acest lucru de sus, de aceea începuse atacul, deschizînd poarta fortăreței. Balaban își șterse fruntea, de astă dată îmbrobonată de sudoare, respiră adînc, cuprins de o stare neobișnuită de tulburare.

— Să nu te miști de aici! Aruncă ienicerii înainte, pentru ca fortăreața să rămînă ruptă de grosul armatei. Acum începe jocul nostru, îi spuse el persanului, apoi răsuci calul pe loc și porni către apus, drept la Hiderpașa, care își instalase tunurile la Krishkoze, pe malul înalt al râului.

Tanuș Topia se opri fără a scoate un cuvînt la poarta fortăreței, pentru că i se împăinjeniseră ochii, asemenea unui călugăr scos repede din chilie. Uitase cum arată cerul și pămîntul, cu toate că le văzuse în fiecare zi de pe ziduri și din turnul de pază. Unsprezece luni șezuse închis în cetate și de la plecarea sultanului nu făcuse altceva decît să respingă slabele atacuri ale lui Balaban și să îndure asediul. Acum era liber, dar slobozenia venise prea pe neașteptate și îl descumpănise. Pe lîngă el goneau soldații cu capetele în piept, aproape rostogolindu-se la vale, iar de pe ziduri se aruncau alții, fiecare alergînd într-o direcție știută mai de dinainte. Tanuș trebuia să-i oprească, să-i alinieze, dar se simțea neputincios și i se păru că pămîntul îi fugea de sub picioare. Încetase de a mai fi comandant. Tropăitul pașilor pe caldarîm, tobele care băteau să se spargă deasupra porții făceau un zgomot infernal ca și cum pămîntul atrăsese în rotația sa și oameni, și fortăreața, și colinele din jur. Tanuș puse mîna pe sabie și atingerea fierului îl trezi la realitate. Își dădu seama că se purta proteste și, poate aceasta o vedeau și alții. Alergă să se așeze în fruntea gărzii, însă văzu, cu părere de rău, că pierduse obișnuința mersului, încheieturile îi tremurau, gîfîia, iar armura îl strivea sub greutatea ei. Spera că își va reveni cînd va începe să urce pe coline și porni să alerge cu sufletul la gură. La

intrarea în piață, zări primii dușmani și începu să se îmbărbăteze, temîndu-se că va muri sufocat de efort. Acolo îl surprinse acea ploaie scurtă, care răcorise aerul. Soldații îi făcură loc să iasă înainte, iar el îi privi cu recunoștință, dorind să le țină minte numele, dar le uită repede, fiindcă intră în iureșul luptei și se regăsi pe sine abia cînd ieși la Colina Ranei, acolo, unde dimineața îl zărise pe Balaban. Însă porni înainte pentru că o parte a trupei începu să urce pe colina din dreapta, strigînd cît îi țineau gura. Apăruse Kastrioti și Tanuș alergă în întîmpinarea lui. Comandantul avea fața cenușie ca a muntelui și cobora cu pași mari, zîmbind, drept către apărătorul cetății pe care îl îmbrățișă, sărutîndu-l. Căpitanul înfipse sabia în pămînt și-l cuprinse pe Giorgi numai cu un singur braț, fiindcă celălalt îi atîrna mort. La începutul luptei își scrîntise omoplatul stîng, aruncînd din spinare un turc, ce sărise asupra lui. Acum umărul îl durea și jumătate din trup îi amortise.

— Frate Tanuș trebuie să te întorci numaidecît în fortăreață, îi spuse Skanderbeg, pipăindu-i rana cu mîna.

— Pentru un umăr sucit? Îl voi trage și gata.

— Nu încape vorbă, trebuie să te întorci negreșit în cetate.

— Nici nu mă gîndesc, Giorgi. De cînd aștept eu ziua asta. Bine ai venit, frate, îi ură din nou căpitanul, îmbrățișîndu-l.

Ostașii din garnizoana Krujei îl înconjuraseră pe Skanderbeg, fără a scoate vreun cuvînt. Acesta nu mai rîdea. Își mișcă brațul, ca și cînd ar fi vrut să-l mîngîie pe Tanuș, încercă să-i mai spună ceva, dar se răsuci pe loc și, înainte de a pleca, îi ură căpitanului :

— Ei, bine, să ne vedem sănătoși, frate !

Porni să urce pe o potecă plină de grohotiș care îi alunecă sub tălpi. Se grăbea să iasă la poalele muntelui, la Peștera Roșie, unde se întîlnea cu Leka Dukaghini, ca să afle dacă încercuirea turcilor se desăvîrșise.

Era pentru întâia oară că Tanuș îl vedea pe Skanderbeg înaintea unei bătălii altcumva decît călare. Din locul în care se afla observă că albanezii cuceriseră livada de măslini și cîmpia Prezei. Deasupra mării se vedeau perdelele de pîclă. Oamenii se adunaseră ciorchine pe zidurile fortăreței și priveau livezile de măslini cu frunzele încă îmbrobonate de stropii de ploaie, strălucind la soare. Căpitanul își scoase platoșa și strigă după un oștean să vină să-i pună umărul la loc. Trompetistul garnizoanei sună „adunarea“.

În noaptea de 20 aprilie, cînd citi scrisoarea lui Skanderbeg, Tanuș simți cum toată partea stîngă a feței începu să-i tremure. „Nu uita, îi scria acesta, că aliații noștri credincioși, care nu ne-au făcut niciodată de rușine, au fost iuțeala și iscusința în luptă.“ Se retrase în odaie gîndindu-se la povețele comandantului și după cină îl chemă la dînsul pe căpitanul artileriei, Italianul Baltazar Perduri, discutînd vreme îndelungată. A doua zi Tanuș ieși pe străzi privind la ușile și ferestrele locuințelor, ca un om fără nici o treabă. În ele stăteau acum soldații, numai în două case locuiau cinci bătrîni — ai căror băieți erau pe zidurile fortăreței, iar celelalte rude le muriseră — și două văduve. Cînd populația părăsise cetatea, babele și văduvele se ascuseseră, nevrînd să plece nicăieri. În timpul asediului ele spălaseră și cîrpiiseră rufele răniților. Tanuș nu trecuse niciodată pragul acelor case din pricina văduvelor, și întreaga garnizoană îi urmase pilda. Bătrînele ieșeau în fiecare zi prin curte, pălăvrăgeau cu soldații și aceștia ajunseseră să știe ce mai visaseră babele și cum o mai duceau cu reumatismul. Comandantul fortăreței le ținuse acolo din milă, fiind lipsite de ajutor și de apărare, iar ele își vedeau de gospodărie, vorbeau cu ostașii, mai cîrpeau, mai spălau ceva îmbrăcăminte, ba chiar se pripășiseră pe la casele lor și niște pisici, toate acestea îi aminteau garnizoanei de vremurile tihnite din zilele de pace și îi făcea bine.

În acea zi. Tanuș intră în casele femeilor și le îmbrățișă pe toate deopotrivă. Le spuse că nu mai era nevoie să stingă opaițul după cină și să doarmă cu frica în sin din pricina asediului, că doar erau în orașul lor și trăiau printre frați. Le promise niște carne de berbec proaspătă și le rugă să-i trimită și lui o strachină cu mâncare caldă, fiindcă se săturase de carne sărată. Vizita comandantului fortăreței făcuse vîlvă printre soldați, care îi urmăreau cu interes fiecare pas.

— Hei, ați auzit? Căpitanul s-a dus la casele femeilor!

— Ei, și ce-i cu asta? El este mai marele nostru și are voie să facă ce vrea.

— De ieri nu-și găsește locul. Are în el o bucurie ascunsă.

— Se spune că s-a învîrtit în jurul izvorului Taslasei și a băut apă de două ori, apoi s-a așezat pe pragul bisericii Sfîntul Gheorghe.

— Cine știe ce se întîmplă? Am auzit că se golesc hambarele de făină.

— Cine nu are pîine, mănîncă plăcintă. De aceea ne-au dat și vin și pesmeți.

— Pe crucea mea, pînă mîine vom afla ceva cu totul deosebit.

Tanuș obișnuia să-și aleagă oamenii de care avea nevoie în luptă, privindu-i în ochi. De un an de zile făcuse același lucru și cu bravii apărători ai cetății — ziua, îi îmbărbătase cu privirea, iar noaptea le ascultase glasurile înăbușite — apoi le spusese verde-n față ce părere avea despre fiecare. La fel făcuse și cu dezertorii prinși pe zidurile cetății. Unul dintre ei ceruse voie să cînte înaintea morții, după cum era obiceiul. Tanuș se gîndi și îl întrebă: „Ce veți cînta?” „Viața noastră, fiindcă nimeni nu va cînta împreună cu noi și vom avea parte de o moarte rușinoasă.” Atunci căpitanul le răspunse: „Voi sînteți niște nemernici și niște lași. Nu aveți dreptul să cîntați.”

Astfel, vreme de două sute șazeci de zile, comandantul fortăreței nu contenise, de la plecarea lui Mehmet, să-și privească soldații în fiecare zi în ochi. Acum cetatea era de două ori mai puternică decât cum fusese sub Vranakonti, și respingea cu ușurință atacurile lui Balaban, o dată la două săptămîni, care începeau cu obișnuitul strigăt ca apărătorii să se predea. Noaptea, turcii se apropiau de ziduri și începeau să cinte din flaute, să geamă din cimpoaie și să înnebunească pămîntul cu buibuitul tobelor. Apoi se apucau să țipe ca turbații, făcîndu-se că pornesc un nou atac și tot văzduhul se umplea de o larmă cumplită ce se isprăvea cu înjurături într-o albaneză stilcită, cu batjocură și scuipături pînă dimineța, cînd se dădea adevăratul atac, ce începea cu salvele de tun și se desfășura obișnuit ca mai toate luptele, după care în alte două săptămîni nu se întîmpla nimic, în afara muzicii, a zgomotelor și a înjurăturilor din timpul nopții și a pregătirii tunurilor la lumina zilei. În primele luni, mulți soldați își petrecuseră nopțile pe ziduri cu arcurile și flintele pregătite, în speranța că vreun muzicant le va apărea în bătaia armelor. Cu greutate reușise Tanuș să-i convingă să coboare și să se obișnuiască a dormi cu toată gălăgia de afară. Aceștia se rugau să dea drumul la două-trei companii să iasă și să-i facă praf și pulbere pe muzicanți, fiindcă nu mai puteau îndura batjocura turcilor.

Pe la sfîrșitul lui ianuarie, însuși căpitanul dădea semne de oboseală ca urmare a gălăgiei făcută de cei de la poalele zidurilor. În timpul rarelor atacuri ale turcilor se bucura nespus cînd reușea să omoare cîte un soldat vrăjmaș. Abia se mai ținea pe picioare și el și oamenii lui, așa că se hotărî să nu mai iasă la ziduri. Obișnuia să stea ore întregi printre soldați.

Balaban era un diavol cu chip de om, singurul general din lume care spera să cucerească o fortăreață prin josnicii și murdării, cunoscînd bine orgoliul albanezilor, dar

strădaniile sale fuseseră zadarnice. Tanuș ordonase că poarta cetății se va deschide numai cînd va intra pe ea Skanderbeg. Trecură încă două luni, răstimp în care Badera spori numărul ultimatelor, a muzicii și a atacurilor. La sfîrșitul lui martie, Kastrioti se opri la Leja de unde-i scrisese comandantului fortăreței prima scrisoare. De atunci acesta se întoarse din nou la ziduri, privind zi de zi cum cobora soarele în mare. Apoi veni noaptea de 20 aprilie, cînd Tanuș simți că o jumătate din figură începuse să-i tremure.

Pe Tanuș nu-l mai dorea umărul, dar brațul și-l purta într-o eșarfă, legată după gît. Două mii de soldați care ieșiseră cu el din fortăreață ocupaseră tîrgul și cele două coline. Acum trebuiau să coboare spre apus în partea de jos a Krantei. Căpitanul le spusese oștenilor :

— Încet, băieți, nimeni să nu alerge. Îi vom găsi noi la poalele dealurilor, fiindcă nu au unde să plece de-acolo.

Soldații începură să coboare în pas vioi, dorind să spargă încercuirea și să plătească dușmanului batjocura și înjurăturile pe care le auziseră unsprezece luni încheiate. Rînd pe rînd îi vor alerge pe turci din livezile de măslini, de pe coline, din cîmpie și de pe malurile rîurilor. Tanuș se supără pentru că la vale rîndurile se stricaseră, toți alergau, în vreme ce el o apucase la dreapta pe unde era panta mai lină, din cauza umărului înțepenit pe care-l simțea ca pe o parte străină a trupului.

*

Balaban călărea la trap pe drumul neted, bine tăiat de soldații lui în pămîntul tare și stîncos. Razele soarelui răzbăteau printre pomii de pe margine ca niște fișii luminoase, iar pașei îi lăcrimau ochii din pricina lor. Alergînd peste dungile de soare și umbră își aminti de ceva îndepărtat și nedeslușit, poate o întîmplare din copilărie. În spatele lui venea garda alcătuită din cinci zeci de călăreți, iar mai în urmă spahiii din trupele de rezervă, în

șiruri de cître trei, umplînd livezile de măslini cu tro-păitul potcoavelor.

Mișcarea îi făcea bine lui Balaban și îi întări spe-ranța că va învinge de această dată. Struni calul să meargă la pas, din pricina gropilor. Jur împrejurul său lupta se încinsese, dar el nu vedea și nu auzea nimic, și din nou îl cuprinse o ușoară îndoială în ceea ce privea desfășurarea ei. Skanderbeg nu folosea una dintre obiș-nuitele lui tactici, bazate pe neprevăzut, ci el se arătase cu două zile în urmă sus, în munte, și apoi coborise la șes pe singurele cărări știute de toți. Generalul se opri în loc să poată prinde cu urechea zgomotele bătăliei, însă nu reuși să distingă nimic din pricina tropotului de copite făcut de caii gărzii sale și ai armatei care îl în-soțea. I se păru că pînă și măslinii din livezi trosneau dinadins ca să-i facă în ciudă. Rămase cu ochii țintă în gol și în minte îi încolți o idee năstrușnică — acea luptă se dădea într-un tunel verde de la un cap la altul. Cu aceleași cărămizi Skanderbeg ridica acum o nouă clădire. Bîntuî de asemenea gînduri, Balaban începu să tremure din toate încheieturile. „Numai că, își zise el, livezile de măslini ne ascund pe amîndoi deopotrivă.“ Făcu din nou ochii roată și văzu măslinii de culoarea plumbului care îl învăluiau într-o lumină rece. Nu mișca nici o frunză și el avea simțămîntul că se afla pe fundul unui șanț adînc. Dădu pînteni calului și în față îi apăru privirea sultanului și mișcarea buzelor sale cînd rostise acea frază lăsată pa jumătate.

La un moment dat întîlni în mijlocul drumului un grup de soldați ce părăsiseră cîmpul de luptă. Cînd îl zăriră pe general, o parte din ei se făcură nevăzuți pe după gardurile grădinilor, iar alții rămăseră împietriți locului. Balaban trase iataganul de la brîu și se năpusti spre ei, dar ajungînd în mijlocul cetei se răzgîndi și ră-mase cu brațul ridicat fără a lovi. Dădu ordin gărzii să-i întoarcă în focul bătăliei și își spuse că nu făcuse bine, alegînd acel drum, de unde nu putea supraveghea ce se

întimplă cu oastea lui. Puțin mai departe, sub un platan, alți soldați se buluceau unii într-alții aplecați asupra dracul știe ce. Și aceștia o zbughiră ca potirnicile la apariția sa, descoperind vederii un ochi mare de apă limpede. Generalului îi venea să turbeze de furie. Cu siguranță că, după cum avea obiceiul, încrezutul Hiderpașa aplecat asupra tunurilor sale nu vedea ce se petrece în jurul său. Dar de ce oare nu se mai auzea buibuitul lor? Apoi Balaban văzu alți dezertori care se furișau printre măslini din livezi. Balaban mai trimise o dată garda în ambele părți ale drumului ca să-i oprească pe cei fugiți, iar spahiilor le ordonă să ocupe colina din dreapta, ce se întindea până la stîncile mari de la poalele muntelui. Spahiii descălecase ră nemulțumiți. Printre fugari, pașa descoperi un ofițer de neam sirb. Pașa se trase la umbră, sub un smochin și îi porunci să vină la el, să îngenuncheze și să-i povestească ce se întîmplase. Jos, printre ramurile copacului, se vedeau dealurile Krjesthkoze împădurite cu stejari verzi. De acolo se auzeau sunetele ascuțite ale unui flaut. Balaban trecea cureaua biciului prin palmă ca pe niște mătânii și îl ascultă pe ofițerul care habar n-avea pe ce lume era. Oștirea dușmană apăruse de sub malurile râului și dintre stînci condusă de Leka Dukaghini și de fiul lui Skanderbeg. Generalul îl plesni cu biciul peste față pe neașteptate, iar ofițerului îi ieșiră ochii din orbite și apoi ridică brațele pentru a se apăra.

— Jos miinile! porunci pașa, scrișnind din dinți la vederea sîngelui, și-l mai lovi de două ori.

La izvor, un soldat rănit nu se supuse ordinelor gărzii și mergînd împleticit se aplecă să bea apă.

— Scoală-te! îi strigă ostașul din gardă.

Rănitul înălță capul să vadă cine îi poruncise, apoi își cufundă fața în apă.

— Ridică-te, porcule! urlă acela și-l izbi cu piciorul în coaste.

Soldatul se sprijini în coate, îl privi cîteva clipe și ridicîndu-se i se aruncă la picioare doborîndu-l la pămînt. Celălalt îl lovi cu iataganul în cap ușor ca și cum i-ar fi curățat o rană. Alți cinci ostași ajunseră gîfîind la izvor, cu ochii roșii de furie.

— Înapoi ! le ordonă garda.

— Apă, măi, gîngăvi unul dintre cei însetați.

— Înapoi ! îl amenințară ceilalți.

Soldatul îl văzu pe cel ucis prăvălit cu fața în apă și măsură din ochi distanța dintre el și gardă.

— Apă, mă... mama voastră de...

Îi înjură și făcu doi pași spre ei cu iataganul ridicat. Unul dintre cei din gardă îl lovi în cot, zburîndu-i arma din mîină. Soldatul căzu în genunchi și celălalt îi străpunse grumazul, prăvălindu-l cu fața în ochiul de apă, la picioarele mortului. Turbanul i se desfăcuse și i se vedea țeasta proaspăt rasă. Ostașul din gardă se aruncă asupra celui căzut cu turbare, îl lovi încă o dată pe la spate și-i tăie capul, pe care îl împinse cu piciorul, și acesta se rostogoli pînă la marginea apei, oprindu-se acolo ca un dovleac alb. Ceilalți soldați, văzînd una ca asta se aruncară asupra gărzii, îi omorîră pe toți, aruncîndu-i în băltoacă, apoi rămaseră încremeniți locului, după care unul, călcînd peste corpurile morților, ajunse pînă la o piatră din mijlocul ochiului de apă și aplecîndu-se, bău pe săturate. Niște oameni din gardă aflați prin apropiere veniră degrabă, îl uciseră pe soldat, pe cînd tovarășii acestuia o zbughiră printre livezi.

— Ciinii, sculpă Balaban cu scîrbă, fiindcă văzuse tot ce se întîmplase. Aștia se omoară între ei.

Apoi își aduse aminte de ofițerul care împietrise în genunchi și ordonă gărzii :

— Repede, la platan cu el !

Doi dintre soldați îl apucară pe ofițer de brațe și îl duseră în fugă sub copac. Acolo îl legară și-i trecură funia pe după gît. Acesta nu se zbătea și părea că vrea să-i ajute ca să termine treaba mai repede. Aruncară

frîghia peste o cracă și alți doi traseră cu putere de ea, ridicîndu-l pe ofițer de la pămînt. Era o nouă invenție de-a lui Balaban menită să spînzure pe oricine la repezeală. Acum picioarele mortului atîrnau drept deasupra izvorului, de unde se ridica o răcoare plăcută. Spînzuratul spusese că în față se afla Leka Dukaghini cu băiatul lui Skanderbeg, deci Kastrioti nu era în acea parte. El coborîse de la munte cu oameni puțini.

Generalul dorea cu tot dinadinsul să privească jos, jur împrejur, să se convingă de situație. Trebuie să vadă cît și ce era adevărat din povestirea ofițerului. Descălecă de pe cal și începu să se cațere pe colina cea mai apropiată, dar oricît urca nu-și dădea seama de nimic. Cînd ajunsese în vîrf, zări deschizîndu-se la picioarele sale o vale lată și adîncă, ca un uriaș șanț. Mai încolo șerpuiau malurile înalte și zruncinate ale riului, acoperite cu hățîșuri de netrecut, apoi se vedea cîmpia întinsă ca o tipsie și în depărtare, marea, care lucea de-ți lua ochii. De-a lungul țărmurilor se unduia un drum pietruit. La o asemenea distanță nu se puteau distinge oamenii, dar căruțele și călăreții s-ar fi zărit. Nu se auzea nici un tun, nu bătea nici o tobă, o tăcere de mormînt se lăsase asupra văii. Balaban scruta zarea ca să observe ceva, un drapel, orice urmă de mișcare, însă degeaba. Hider-pașa se făcuse nevăzut. Dar unde erau învingătorii ?!

Dintr-odată, dinspre livezile de măslini se auziră țipete sfîșietoare. Apărură o mulțime de soldați, o hoardă înfricoșătoare, mistuită de sete, care privea în urmă cu groază, ca urmărită de o haită de lupi ce se apropia pas cu pas de dînsa. Spahiii și garda îi opriră pe oșteni pe pantele colinei și aceștia, rupți de oboseală, se supuseră imediat. Continuau să strige că dușmanul era pe urmele lor.

Balaban coborî pe drum, de unde porni să ajungă, după ce va trece peste trei coline care se întindeau pînă la poalele muntelui, la o limbă de pămînt apărută de două mii de oșteni de-ai săi. Cînd ajunsese sus, înălță un

drapel ca să fie văzut și de pe cele trei coline. Orice i s-ar fi întâmplat comandantului tunurilor, el va nimici acolo dușmanul, care tocmai urca.

Nikolle Monete din Shkodra cu două mii de oameni acoperea flancul stîng al armatei lui Leka. El mărșăluia în liniște cu toți soldații în rînduri strînse, venind de la rîu unde zdrobise oștirea inamică și încărcase prada de război. Era sigur că va ajunge fără primejdii pînă la Kruja, însă nimeri în cursa întinsă de Balaban și fu nimicit.

După luptă, generalul mergea agale pe cărările pădurii pline cu trupurile dușmanilor morți. Fusesse încîntat de vitejia ostașilor săi care se răzbunaseră crîncen pentru lungile zile de așteptare, pentru chinurile și oboseala îngrozitoare pe care o suferiseră în timpul asediului. Soldații se apucară să taie în bucăți cadavrele, întinse pe pămînt în cele mai nefirești poziții. În sfîrșit, Balaban obținuse o victorie mult așteptată.

— Tăiați-le capetele! porunci el și ieși călare în mijlocul drumului, în vreme ce spahiii urmăreau ceea ce mai rămăsese din armata lui Nikolle ce se retrăgea abătută către marginea pădurii.

Generalul trăia încă bucuria victoriei și respira scurt și gîfîit, dar mintea îi lucra normal. Opri atacul, regrupă soldații pe colină, lăsîndu-l acolo pe Altaî-pașa, scutierul său și porni către Osman-pașa, trebuia să-l înfrunte Skanderbeg.

Dacă Osman și Firdus își menținuseră pozițiile, el împreună cu opt mii de oșteni va lovi în spatele flancurilor lui Leka, apoi îl va ataca pe Kastrioti. Cu gîndul la viitoarele lupte, privi soarele înălțat deasupra Krujei. Trecuse numai o oră de cînd Tanuș deschisese poarta fortăreței.

Osman-pașa fusese învins și silit să se retragă în grabă spre coline ca să ajungă în tabără, iar Firdus împins către răsărit, unde se stabilise în cetatea Zgerdhes.

Aceste vești le adusesse un ofițer al ultimului pașă trimis special la general.

Balaban descălecă de pe cal și se opri în fața izvorului de apă. Verdele platan își întindea rădăcina ca niște gheare pe pământ. Spinzuratul atârna drept ca luminarea deasupra ochiului de apă, cu capul în piept. Locul fusese curățat de cadavrele soldaților și ale oștenilor din gardă. În vreme ce peste livezile de măslini coborau încă razele soarelui, pe pământ se lăsase o umbră deasă. Balaban privi în ochii umezi, omenești, ai calului. Se găseau acolo singur, învăluiți în liniște. Lupta se sfârșise tot atât de repede ca ploaia de dimineață. Generalul coborî la izvor, se spălă pe mâini și pe gît cu aceleași gesturi ca la abluțiune. Bău apă și murmură ceva, un fel de rugăciune de botez și într-adevăr din ziua aceea izvorul căpătă numele lui Balaban. Își dădea seama că nu era vremea să se răcorească, dar apa îl atrăgea cu o forță neobișnuită. Zîmbi neîncrezător, privind nisipul fin, scînteietor de pe fundul izvorului.

Pe Balaban îl înnebunea gîndul că intrase ca un orb într-o cursă întinsă de Kastrioti. De unsprezece luni știa că ultima bătălie pentru cucerirea Albaniei tot cu Skanderbeg o va da. Pentru această înfruntare menținuse o iarnă întreagă în fața Krujei tabăra cu treizeci de mii de soldați. Urmărise cu deosebit interes călătoria albanezului în Italia și nu preocupase nimic pentru ca dînsul să se întoarcă de acolo cu mîinile goale. În răstimp el ținuse țara și poporul sub jug, măcinîndu-le forțele cu expediții pustiitoare, ca Albania și Kruja să ingenucheze în primăvară, atunci cînd vor isprăvi griul ascuns în gropi săpate departe în munți. Dar acestea nu-l împiedicaseră pe Skanderbeg să adune în luna martie o armată numeroasă. Atunci Balaban se apucase să deplaseze grosul armatei la Petrele, ca să apere drumul de aprovizionare al Macedoniei. Începuseră marșul cu multă grijă de frică să nu fie descoperiți de Kastrioti, însă manevra nu reușise, fiindcă albanezul prinsese de veste și izbise oastea

otomană la Krabe, trimițându-i generalului capetele lui Ionuz și Eder.

Generalul își scormoni mintea, încordat ca un arc, cu ochii ca o lamă de cuțit, două tăieturi oblice pe față, din care singele dispăruse, încercînd să găsească pricinile a ceea ce se întimplase pe urmă. Skanderbeg ieșise la muntele Krujei, atrăgîndu-l acolo, momindu-l cu capetele tăiate, cu aparițiile armatei pe creastă, cu salvele de tun, cu uralele și bucuria din cetate. Îl făcuse să miște în timpul nopții jumătate din armată și să-i întindă capcane prin livezile de măslini. Dintr-o dată, pe neașteptate, generalul pricepu jocul lui Kastrioti, de parcă i s-ar fi luat o pînză neagră de pe ochi. Albanezul presimțise că nervii i se tociseră în decursul unui război ce ținea de patru ani și-l atrăsese cu multă ușurință într-o cursă, lovind astfel puternic în faima sa de vrednic și înțelept conducător de oști. Acum ședea acolo în mijlocul drumului, neputincios ca un bătrîn. În mai puțin de două ceasuri își pierduse renumele cîștigat cu truda unei vieți întregi, jumătate din armată, un titlu de rege neîncoronat, și toate acestea fără să fi avut loc măcar o luptă. Se aruncaseră prin fața ochilor săi, ca șerpuirea livezilor de măslini, privite de pe colinele din apropiere, și el nu apucase să vadă nimic. Mai ciudat era faptul că acum nu simțea nici durere, nici disperare, nimic altceva decît clipocitul înecăcios al apei din izvorul din care băuse și se spălase. Mintea nu-l mai asculta, se învîrtea în gol, iar zgomotul apei îi răsuna în urechi ca vuietul unei cascade. Privi în jur, încercînd să-și adune gîndurile. Se ridică încet, dar piciorul îi alunecă pe o piatră și el sări într-o parte. Dincolo de gardurile livezilor se zăreau cadavrele celor ce se omorîseră între ei la fîntînă.

Baltagi-bei, comandantul gărzilor, a vrut să-l ajute cînd i-a scăpat piciorul de pe piatră, dar el l-a îndepărtat cu o mișcare energică a brațului. Trecînd pe lîngă platan, ieși în drum și trase cu putere aer în piept. Speranța îi revenea treptat-treptat în sufletul pustit. Îi rămăsese jos,

în tabără, jumătate din armată și el ședea acolo să se răcorească, fiind chiar în primejdie de a cădea în orice moment în mâinile lui Skanderbeg !

Comandantul gărzilor rămăsese în preajma lui și îl privea cu deosebită luare aminte. Știa că atunci când îl frământa ceva era bine să-l lași în pace, altminteri te puteai trezi cu o lovitură de bici peste față, în barba zbîrlită. Baltagi se străduia să ghicească ce anume se ascunde în spatele frunții generalului.

— Înălțimea ta, trebuie să cobori de aici, îi spuse aproape în șoaptă comandantul găzii.

— Ești un adevărat drept-credincios, îl laudă generalul.

Ofițerul se bucură, apoi îl privi cu încredere, mișcându-se de pe un picior pe celălalt și din nou îi zise cu glas rugător :

— Să mergem jos, în tabără. Te așteaptă oștirea.

— Da, da, plecăm numaidecît, încuviință Balaban ca trezit din vis.

Baltagi făcu un semn cu mîna soldaților din gardă, ca să-l conducă pe general în tabără. Potcoavele cailor tropăiau pe drumul pietruit. Comandantul pornise intens și zări un grup numeros de spahii cu armăsarii uzi de spumă și de sudoare, galopînd ca mînați din spate de o forță nevăzută. Cînd îi văzură pe cei din față, călăreții struniră caii la pas. Beiful le ieși înainte.

— Unde vă duceți, nemernicilor ! strigă el.

Soldații îl recunoscuseră și pe general și domoliră mersul armăsarilor. Comandantul găzii trase iataganul de la brîu și, ca la un semnal, spahiul din fruntea grupului urlă către ceilalți :

— Fugiți băieți !

El însuși biciui calul și porni în galop, cit pe-acî să-l răstoarne pe Baltagi, care abia apucă să se tragă la marginea drumului. Tovarășii lui o zbughiră după dînsul, ca și cum nu văzuseră pe nimeni.

Balaban simți un tremur în tot corpul și i se opri răsufklarea. Asemenea înjosire nu mai pățise niciodată. Dorea să-i ajungă neapărat pe acei fii de cățele și, în momentul când ei dispărură la cotitură, i se împănjeniră ochii de furie. Se aruncă în șa și apucă friul în mână.

— Calul ! porunci el.

Comandantul gărzii se apropie, privindu-l cu ochii holbați de uimire.

— Mărite pașă, dar ești pe cal, îi spuse Baltagi, și în același timp îl apucă de coapsa piciorului.

— Înapoi ! strigă generalul, ridicând biciul. Se cutremură de scîrbă, ca și cum o murdărie se lipise de dînsul.

Ofițerul se trase ascultător în lături. Nu înțelegea nimic din purtarea generalului, nici nu-i putea spune că înnebunise.

Soldatul Krutan, Giorgi Alexi se îndepărtase de tovarășii săi de îndată ce ieșise din fortăreață, apoi se întoarse din nou sus, la chemarea cornului lui Tanuș. Toată viața lui, mai întii de vînător, apoi de soldat, fusese obișnuit să asculte de sunetul cornului. De îndată ce-l auzea, era în stare să lase și un mort neîngropat, în mijlocul drumului. Atunci când comandantul le spusese : „Încet, băieți, fiindcă ei nu au unde să se ducă de aici“, Giorgi nu se avîntase la vale cu ceilalți, ci o coti la dreapta. Se strecura printre măslinii cu pas de vulpe, aduimea pomii, se oprea și încerca pămîntul cu virful piciorului, căuta cu ochii urme pe care nimeni nu le vedea. Era un vînător renumit pentru agerimea sa și descoperea semne pe stînci sau pe pămîntul uscat, oricît ar fi fost ele de ascunse.

Cînd începuse asediul, primise o flintă. La început nu se învoise. Cu arcul vînaseră moșii și strămoșii din întregul lui neam, dar pînă la urmă se supuse și o primi.

Se strecura ca un șarpe după ziduri și porni, ca și cum călca pe pămînt întii oară în viață și vorbea cu sine

însuși când întâlnea în livezile de măslini vreun semn vechi, numai de el știut. Unsprezece luni de încercuire fuseseră pentru el un chin cumplit, îndurat zi și noapte, iar acum, însetat de libertate, se bucura de ea și, dacă ar fi dat de un animal sau de o pasăre, le-ar fi mîngîiat cu duioșie, lăsîndu-le apoi să se ducă în voia lor. Uneori rupea o crenguță, o mușca, se îmbăta de gustul și aroma sevei și o arunca. Acum nu mai auzea glasurile tovarășilor, dar simțea că picioarele îl duceau acolo unde trebuia. Avea în nări mirosul a ceea ce căuta, nici el nu-și dădea seama ce anume, însă simțea că merge drept spre acel lucru. De astă dată urmele pluteau în văzduh și el luneca agale, ca o umbră, ștîind că nu trebuia să se grăbească, nici să întîrzie la întîlnire cu acel ceva misterios. Era un bărbat de cincizeci de ani, sigur pe el, și îi disprețuise întotdeauna pe oamenii care nu știau ce vor de la viață.

Giorgi Alexi auzi galopul cailor care se împrăștiase printre livezile de măslini, trecînd printre copaci ca o fiară alungată din bîrlogul ei. Apoi, în apropiere, desluși voci omenеști. Își aduse aminte că acolo, jos, era izvorul și bătrînul platan. Alunecînd de la un măslin la altul, ajunsese pe un dîmb, deasupra drumului și zări un pașă călare. Trebuia să fie un pașă, pentru că cei din jurul său se mișcau cu teamă și respect. Mai văzu un ofițer turc spînzurat de o creangă a platanului și se gîndi că acolo avusese loc o judecată și legiuitorii își priveau încă victima.

Cînd ieșiseră din fortăreață, Tanuș le spusese : „Cali și armele dușmanilor sînt ale voastre“. Acolo, în fața lui se găseau armăsari și arme scumpe, visul oricărui soldat albanez, dar lui Giorgi nu-i stătea gîndul la ele. El se piti după un copac, uitîndu-se la acel pașă, pe care i se părea că-l cunoaște. Acela ședea cu capul în piept, gînditor, în vreme ce ofițerul de lîngă dînsul îi vorbea ceva încet. Giorgi trase cocoșul flintei și întrepta arma asupra generalului. Inima îi spunea că era un vînat de soi.

O bucurie sălbatică îl cuprinse și nu mai vedea deloc pe ceilalți oameni, ce puteau să-l atace dintr-o clipă într-alta. De încordare mina îi tremură ușor când își ținu respirația și descărcă flinta, care va suna generații după generații în sufletele soldaților albanezi, și din pricina acelei tulburări, plumbul nu nimeri dușmanul în frunte, ci în grumaz.

Pașei îi căzu capul într-o parte, ca retezat, duse repede mina la gît și palma i se umplu de sînge, apoi cu cealaltă se ținu de frunte, căutînd cu ochii locul de unde venise detunătura. Smuci puternic de friul calului care tremura sub el, vrînd să se năpustească într-acolo.

— Înainte ! urlă el, apucînd-o la galop prin mijlocul drumului, ținîndu-se cu mina de frunte, ca și cum ar fi avut o idee fixă că trebuie cu orice preț să ajungă cu cap cu tot în tabără.

Călăreții îl urmară, lăsîndu-l pe Giorgi impietrit de uimire, cu pușca în mînă care mai fumega încă.

— Hei, te-am omorît, ciîne, strigă acesta, sărînd în drum.

Acum era sigur că vînase ceva de mare preț, mult mai mult decît își putea dori vreodată orice vînător.

— Oprește că nu scapi, țipă el din nou. Eu te-am ucis !

Turcii îl auziră, dar nu se întoarseră dispărînd la cotitură. Lui i se păru că doborîse încercuirea cu o singură lovitură, o armată întreagă, și chiar dacă acela fugise, mult nu mai avea de trăit, de aceea se simțea mîndru și inima îi bătea, gata-gata să-l spargă pieptul. Porni după grupul de călăreți și cînd ajunse la cotul drumului, văzu că dușmanii galopau la vale. Giorgi duse cornul la gură și dădu vechiul semnal : „Adunați-vă vînători !“ apoi se gîndi că suflase degeaba fiindcă această chemare nu se folosea în armată. Deodată rămase înmărmurit locului. Din spate se ridică o larmă, de parcă era doborîtă pădurea, ori se cutremurase pămîntul. Soldatul

se aruncă, pitindu-se după un zid, și văzu coborînd o armată, cu însuși Tanuș în fruntea ei. Imediat după ce-l bătuse pe Firdus-pașa pentru a doua oară la Piriul Covaci, Skanderbeg îi trimisese vorbă să nu coboare cu oastea spre cîmpie, ci s-o facă la dreapta. Nimerise cu greutate acest drum, străduindu-se să ajungă la platanul de lîngă izvor.

— L-am omorît, l-am omorît... pe Balaban Badera, strigă Giorgi, ieșit ca din pămînt în fața lui Tanuș, scărpinîndu-și întruna pieptul, ca și cum ar fi căutat sub straie vreo dovadă scrisă că lucrurile se petrecuseră întocmai.

Abia acum înțelesese că pașa care fugise ținîndu-și capul cu mîna, fusese același Balaban, ce cu două săptămîni mai înainte se învîrtea ca un turbat prin fața porții de la Kruja, urlînd la cei din cetate să se predea, de puteai să crezi că, dintr-o clipă într-alta, se va cățăra cu cal cu tot pe ziduri. Atunci avusese loc cel mai înverșunat atac al turcilor. „Dar în acea zi ploua și sufla vîntul, mîi prostule, iar generalul umbla cu pelerina pe umeri“, își spuse în gînd Giorgi.

— Hei, băieți, ăsta și-a ieșit din minți, zise Tanuș rîzînd.

Atunci vînătorul sări într-o livadă, se cățăra pe un zid, și de acolo pe acoperișul unei case. Văzîndu-l ce face, soldații crezură că într-adevăr omul înnebunise.

— Ia uitați-vă acolo ! strigă el celorlalți.

Pe colina unde se afla tunul cel mare al turcilor urca o mare mulțime de ostași, iar la poalele ei de-a lungul unui drum îngust mergeau alături trei călăreți, doi din margine îl susțineau în șa pe al treilea din mijloc, ce părea mort. Văzîndu-i, Tanuș se întoarse spre soldatul krutan.

— Bravo, Giorgi ! Dacă nu chiar pe Badera, oricum ai nimerit un alt mare pașă.

El nu crezuse că generalul va cădea așa ușor într-o cursă și va fi omorît de un simplu soldat.

— Incolonarea și înainte marș! comandă apărătorul fortăreței. Țineți mereu spre dreapta!

Era în fruntea unei mici trupe de trei sute de ostași, dar nu avea timp să-i aștepte pe ceilalți. Lăsând platanul în spatele lor, coborîră ca să iasă la pîrîul Pierage, pentru a-i tăia drumul lui Hider-pașa.

Tanuș străbătuse o livadă, ocolise un zid și tocmai vroia să treacă un pîrîu cu puțină apă tulbure, cînd la cinci pași înaintea sa, un turc se ridică în genunchi cu sulița în mînă.

— Ehe, e viteaz, cîinele, spuse comandantul, ridîcînd scutul ca să pareze lovitura și după aceea să-l prindă pe dușman de viu.

Dar îi alunecă piciorul pe o piatră și desfăcu brațele în lături ca să-și mențină echilibrul, timp în care turcul îi înfipse sulița în burtă. Simțind cum îl pătrunde fierul, se gîndi că pentru întîia oară greșise, ca un soldat prost și nepriceput. „Aceasta nu se iartă, frate“, își spuse el, apucînd să mai audă strigătele oștenilor săi.

Întins pe iarbă, cu pieptul neacoperit, Tanuș îi părea lui Skanderbeg mai lung și mai gros decît îl văzuse vreodată. Comandantul se așezase ca să se odihnească lîngă trupul celui ucis. Prin livezile tăcute ale Krujel își găsiseră sfîrșitul trei mii de turci și opt sute de albanezi. Însă adevăratul măcel se întîmplase la pîrîul Zidoli, unde Pejko Emanuel tăiasă retragerea dușmanului. Acolo fuseseră prăvăliți de pe înălțimi, cu sutele, cu săgeți, cu pietre alți trei mii de osmanlii și albia strîmtă a vijeliosului rîu se umpluse de sînge. Dinspre livezi suflă o adiere de vînt care trecu peste trupul înțepenit al comandantului fortăreței. Skanderbeg privi înfiorat rana de la burta mortului, apoi îi alungă cu mîna o muscă de pe față. Sub pielea străvezie i se vedeau buricele degetelor, oasele maxilarelor, ale tîmplelor și acum chipul lui semăna cu al statuilor din vechime, căpătînd din ce în ce mai mult

culoarea luminării, iar șuvițele lungi de păr i se lipsiseră de pământ.

Abia acum își dădu Kastrioti cât de mult însemnase Tanuș în acel an al asediului pentru întreaga țară. Moartea îl surprinsese cu fruntea încrețită, ca a unui om aflat la mare încurcătură, așa cum arăta el, mișcându-se de pe un picior pe altul, când vroia să rostească ceva deosebit. Se sfîrșise de zile cu îndoiala în suflet că un lucru nu se făcuse cum ar fi trebuit.

Pierise și acest mare bărbat. Cu toate că nu fusese unul dintre capetele luminate, ca Vranakonti, nu avusese îndrăzneala capabilă să schimbe într-o clipită soarta unei lupte, ca Moisiu, totuși înlăuntrul frunții sale de om încăpăținat se aflase întotdeauna o minte care înfăptuia tot ce i se cerea, fără șovăire, iar în piept îi bătuse o inimă credincioasă și vitează. Pentru felul cum fortificase și apăraseră Kruja, se dovedise chiar mai bun decît vestitul Vranakonti.

Skanderbeg îi puse mortului mîna pe piept, ca un ultim omagiu. Privea la apele pîrîului din fața sa tulburate de picioarele oamenilor, de copitele cailor și amestecate cu sînge și sudoare. În acel loc mlăștinos pe care se înălțau colinele, se întindeau drumurile și grădinile unde nimicise pe cel mai viclean și mai temut dușman. Îl tăiasă în bucăți, îl zdrobise ajutat de terenul acoperit cu un noroi cleios. „Fă în așa fel ca pămîntul să lupte alături de tine“, spusese Pirus, părintele strategiei militare, și Skanderbeg reușise încă o dată ca pămîntul să lupte pentru ostașii lui, care aveau multe de plătit turcilor. Acum armata lui Balaban înjumătățită și bătută într-un hal făr' de hal se afla încercuită în cîmpie, la mila lui Kastrioti. Nimeni nu se mișca din loc și între cele două oștiri rămăsese un gol ce îi despărțea pe condamnați de judecători. Dar Skanderbeg nu se bucura. Avea inima împovărată de moartea lui Tanuș și a celor opt sute de soldați căzuți. Se gîndea cu teamă că în curînd se va lăsa

întunericul și va rămâne singur ca în acea noapte când aflate de martiriul eroilor din piața Istanbulului.

★

Leka Dukaghini ședea înfundat în scaun cu barba răsfirată pe piept, cu brațele de-a lungul trupului, părint că ațipise, dar el se gîndea întruna la bătălia ce o dăduse în pădure. El aștepta în marea sală a fortăreței laolaltă cu întreg consiliul sosirea lui Skanderbeg. Gion Kastrioti așezat într-un scaun foarte mare pentru el, se uita pe furiș la Leka, nemulțumit de gălăgia din jur. De la plecarea din Leja pînă la riul Droșe și în tot timpul luptei, Dukaghini îl ținuse pe băiatul de treisprezece ani toată vremea la dreapta brațului său. În piața cetății larma se mărise și se aprindeau focurile.

Pejk Emanuel își ațintise ochii azurii în tavan. „Orice s-ar întîmpla, pînă la urmă viața merge înainte“, s-ar fi putut citi pe fața lui. Îi era foame înaintea cinei, una dintre acele „mese simple ale victoriilor, cu berbec fript și cu vin“, cum spusese odată și Ramona d'Artafa.

Reprezentantul senatului Veneției, Xhozafati Barbaro, fusese uimit de încrîncenarea și iuțeala acelei bătălii și mai ales de tactica armatei albaneze condusă de Skanderbeg. Îi împărtășise părerea sa poate pentru a zecea oară, lui Nikolle Monete Skodranul, care îl asculta cu gîndul în altă parte, aprins la față și înnegurat la privire, uitîndu-se nervos în jurul său. El avusese cele mai mari pierderi, trei sute de oameni, și aceasta tocmai când se crezuse scăpat de orice primejdie. Era un episod al luptei trecut sub tăcere de membrii consiliului. Nemulțumit de morocănosul căpitan, Xhozofati vru să intre în vorbă cu Pejku. Se spunea că, după Vranakonti și Tanuș, el făcea parte dintre prietenii lui Kastrioti, mîncea și bea cu comandantul. Dar și acesta se cufundase într-o muțenie desăvîrșită. Venețianului îi era frică să se bage în sufletul lui Pejku, fiindcă îl știa pe albanez cam trăz-

nit. Putea oricînd să-i ia peste picior și după aceea să-i ridă în nas. Atunci se apropie de Ghioka Stres Balș, nepotul lui Skanderbeg, pe care comandantul îl iubea ca pe propriul lui copil, și îi spuse că vasele cu griu tocmai intraseră în strîmtoarea Matului. Tînărul căpitan, puțin mirat de cuvintele venețianului, dealtfel nici nu-l interesa această veste, îi răspunse în dialect napolitan, deși știa perfect italiana, iar Barbaro înțelesese mai puțin decît dacă i-ar fi vorbit în albaneză. De alături, Pejku îi urmărea cu ochii întredeschiși, iar o sprînceană i se ridicase în sus. Xhozafati se făcu roșu ca sfecla în obraji și se mută în fundul sălii unde stăteau cu privirile ațîntite asupra ușii ceilalți participanți la consiliu, șapte tineri, chemați acolo pentru înțîia oară.

Cînd intră Skanderbeg, toți se ridicară în picioare. În urma lui venea cu pași mărunți episcopul Andreea, întotdeauna agitat, de parcă trecea prin numai de el văzute primejdii. Kastrioti se așează în jîlt, își scoase coiful cu o mișcare obosită, de om îmbătrînit înainte de vreme, iar prelatul, rămas alături de el în picioare, făcu semnul crucii asupra întregii săli și rosti cu o voce tremurată :

— Să mulțumim Domnului pentru această victorie strălucită contra păgînilor.

Fața lui își schimbă culoarea, de la roșu, la galben, apoi se așează pe scaun, strîngîndu-și buzele și faldurile sutanei.

— Fie veșnic lăudat numele lui ! spuse Kastrioti, privind spre fereastra deschisă.

Dintr-acolo se auzeau sunetele celor cinci clopote din cetate, iar cîmpia din față strălucea în lumina flăcărilor care aruncau umbrele lor pe ziduri și pe geamuri. Între timp începură să bată și tobele, semn că în curînd se va împărți vinul și vor începe cîntecele și dansurile. În suflul lui Skanderbeg se strecură o adiere de bucurie, venită de departe din vremurile izbînzilor trecute. El înținse gîtul și ascultă cu atenție. Întotdeauna socotise tobele, jocurile, cîntecele, drept o a doua limbă înțeleasă

de soldați. După un răstimp făcu semn să se închidă fereastra. În această noapte dorea să fie ascultat în liniște, pentru că avea să vorbească despre armata dușmanului, încercuită în mijlocul cîmpiei.

El se rezemă de speteaza jîltului, iar lumina îi căzu pe fața obosită și palidă, de om suferind, slăbit, cu mușchii sleiți de puteri și cu pielea întinsă pe ciolanele trupului. Barba cenușie îi cădea pe piept, iar mustățile îi atîrnau de o parte și de alta a gurii. Se gîndea că cei din sală așteptau de la dînsul o hotărîre grabnică, dar el nu avea cum să ajungă la ea, fără a le vorbi mai întîi despre lucrurile de mare însemnătate pe care le avea în minte. Voia să împărtășească consiliului, generațiilor noi de căpitani anumite fapte, însă ele se legau de lupta neîntreruptă, pentru libertate purtată vreme de douăzeci și doi de ani, de toată viața sa și mai ales de viitor. Ajunsesese la o vîrstă cînd putea să dea cîteva povețe necesare tuturor, și tocmai de aceea se afla acolo ca să le vorbească, deși vedea unele greutăți, fiindcă ceea ce avea să le spună li se va părea contrar firii sale, și mulți vor crede că Skanderbeg se dezmințe pe el însuși. Nu mai era generalul cu sîngele clocotitor în lupte, care nu precupețea nimic pentru victorie, ci un bătrîn care a jertfit totul pentru țară și tremura acum pentru viitorul ei. Aceste gînduri îl munciseră în decursul unei ierni întregi și vroia să le împărtășească și membrilor consiliului. Oare vor înțelege ei schimbările petrecute în inima și în mintea sa? Le privi cu îndoială chipurile, aplecîndu-se mult înainte. Dorea să le mai spună și cum stăteau lucrurile în Europa, fiindcă el era unul dintre pușinii care pricepuseră că numai dîstrugerea definitivă a Imperiului otoman le putea tăia sultanilor pofta de noi cuceriri. De aceea închinase jumătate din viața lui țelului de a uni puterile bătrînului continent, dar strădania sa fusese ca o rătăcire zadarnică printr-o pădure acoperită de ceață. Singura cărare ce putea scoate Albania la liman era numai încrederea în puterea armelor sale. Se încheiase vremea cînd

țara se amăgise cu promisiunile Europei și venise o nouă epocă în care se va scrie o nouă istorie a patriei.

Dar el nu spusese adunării nimic din toate acestea. Ședea în jilt ca bătut în cuie, cu buzele strînse și privea cercetător în jur cu ochii săi de culoarea smaraldului. Marii bărbați ai Albaniei, prietenii lui din ultimii douăzeci și doi de ani muriseră. Cel din urmă căzuse Tanuș. Acum se ridicau alții, și el se gîndi că va trebui să le vorbească într-o limbă pe înțelesul lor.

Începu să le spună că lupta cu sultanul nu se putea numi cîștigată. Europa se retrăgea din fața lui, iar el ataca vijelios, ca marea, înghițind totul în cale, pămînt, oameni, animale. Din vocea sa liniștită, de pe cutele feței se citea o amărăciune și un zbucium lăuntric de nedescris.

— Trebuie să așteptăm ca Viena să fie împresurată, numai atunci Europa se va clinti din nepăsarea ei și va fi posibilă unirea țărilor creștine, zise Skanderbeg, iar în colțul buzelor îi apărură un rictus disprețuitor la adresa întregii lumi, semn ce îl va păstra toată viața, ducîndu-l chiar cu sine în mormînt.

Își dădu seama că glasul i se înăsprise fără voie și tăcu.

Leka Dukaghini întinse gîtul ca să-l vadă mai bine. Larma de afară crescuse și, cînd Skanderbeg începuse să vorbească din nou, și alții înălțaseră capetele să-i prindă toate cuvintele, fiindcă acum el amîntea de Kruja. Vocea sa se ridică deasupra amărăciunii ce-o purta în suflet și răsună în întreaga sală, pătrunzînd în urechile ascultătorilor ca un suflu de aer fierbinte.

— Sultanul nu va cucerii niciodată Kruja și munții noștri, dar noi trebuie să apărăm poporul, să întărim armata și cetățile. Apoi coborî capul în piept și spuse cu glas profund: Trebuie să sporim numărul animalelor, ca să avem ce mînca, ce îmbrăca și cu ce ne încălța.

Îl căută cu privirea pe Vladan și ridică mîna ca un bătrîn care își apără ochii de lumină.

Cuvintele lui făceau înconjurul sălii și se întorceau înapoi, la dînsul, ca un murmur. Vorbea cu întreruperi mari, gîndindu-se la cei morți, la cei opt mii de oameni căzuți pe pămîntul Albaniei, și la cei vii de afară, socotînd că acest popor va lupta cu îndîrjire pentru libertate și nu va putea fi îngenunchiat nicicînd, dar el trebuia să-l apere cu orice preț, fiindcă viața tuturor se afla în mîinile sale.

— În istoria războaielor lumii nu se află înscris nicăieri ca un popor mic să fi luptat pentru libertatea lui douăzeci și doi de ani încheiați contra celei mai mari puteri a tuturor vremurilor, hotărît să învingă, ori să moară. Vă jur pe crucea mea că nu veți găsi nicicînd un asemenea exemplu.

Vocea lui groasă tremura de emoție și ochii îi scînteiau. Strinse cu putere brațele scaunului, ca să se domolească și să poată vorbi în continuare. Mîndria sa era ca marea, la fel de întinsă ca și viața zbuciumată care o trăise. Înclină capul spre dreapta, se aplecă în jîlțul ce scîrțîia jalnic, încercînd să înnoade șirul cuvintelor. Pejka Emanuel, brațul lui drept în atîtea lupte, se ridică în picioare, venind lîngă dînsul, să vadă dacă avea nevoie de ceva. Skanderbeg îl văzu, dar nu-l recunoscuse, apoi îl întrebă din ochi ce vroia. Căpitanul se așează la loc și întîlni privirea uimită a lui Leka, căruia i se frîngea inima de milă. Avea înaintea sa pe cel ce fusese în stare să ducă pe umeri povara lumii întregi, ca în acea noapte petrecută de ei doi în turnul Zadrimei, cînd îl ascultase povestind despre cei opt mii de oameni măcelăriți de turci. Dukaghini se îngălbeni, mîndria dispăru de pe chipul său, acum desfigurat din pricina durerii.

Skanderbeg vorbi din nou cu vocea egală și liniștită. Înverșunarea îi trecuse, așa cum după o ploaie de vară iese soarele.

— Nu mai trebuie să irosim sîngele nostru, spuse Kastrioti. Să lăsăm cît a mai rămas din armata otomană

să plece unde-o vedea cu ochii. Să le luăm soldaților armele, drapelele, lucrurile, și să se ducă numai cu ce au pe ei. Dacă-i vom ataca pentru a-i nimici, se vor apăra cu disperarea mistrețului încolțit și din nou vom vărsa sânge de-al nostru, și nu vom mai avea de unde.

Dedesubtul cuvintelor sale se ascundea însă și un alt gând. Spera că procedînd astfel, Mehmet nu se va simți dator să răzbune uriașele pierderi suferite și să se reîntoarcă imediat în Albania. Nu avea decît să atace Ungaria sau Veneția, acum cînd pusese mîna pe Bosnia. Skanderbeg privi la trimisul Republicii și își dădu seama că pricepuse viclesugul lui, însă puțin îi păsa de el. Oricum Serenissima nu mai putea ocoli un război cu turcii.

— Acum vreau să ascult și părerile voastre, îi invită Kastrioti pe membrii consiliului, deși bănuia ce se petrecea în mințile și-n sufletele lor.

Cuvintele comandantului le merseseră drept la inimă și ei erau hotărîți să-l urmeze pînă la moarte, dar cu un singur lucru nu se împăcaseră. Vroiau răzbunare, vroiau singele dușmanului, orice s-ar fi întîmplat după aceea.

Skanderbeg se rezemă de spătarul jîltului și așteptă ca cineva să îndrăznească a cuvînta, dar se părea că nimeni nu se încumeta.

— Să vorbească mai întîi prințul Dukaghini, spuse el.

Cel numit se ridică repede în picioare, își încrucișă brațele la piept, își sumeți privirea și rosti cuvintele ce mai tîrziu vor rămîne înscrise în istoria neamului și pe care le așteptau cu toții :

— Să-i nimicim !

Giorgi își plimbă ochii asupra fiului său și îi fixă asupra lui Pejko.

— Moarte ! strigă acesta.

Membrii consiliului cerură unul după altul răzbunare și zdrobirea dușmanului.

— Să auzim acum și părerea trimisului marelui senat. Xhozofati zîmbi cu satisfacție și rîse :

— Ce a hotărît vestitul Skanderbeg este ordin pentru mine.

Kastrioti rămase pe gînduri, cu ochii în pămînt și cu mîinile împreunate în poală. Oamenii nu mai știau ce-i aceea chibzuință și milă. În locul lor apăruseră setea de răzbunare și disperarea. Pentru cei care jucau afară, pentru toți muntenii care porniseră noaptea către vetrele lor arse, răzbunarea însemna acum singurul țel al vieții. Această uriașă furie a poporului nu putea fi domolită. Leka avea dreptate.

— Fie precum vreți voi, rosti în cele din urmă Skanderbeg și apoi adăugă : Și noi de asemenea !

★

De două zile cît trecuseră de la adunarea consiliului căpitanilor, armata turcă rămăsese încercuită în tabără. Cei trei pași, care o conduceau acum, după moartea lui Balaban, cerură ca ostașii să fie lăsați să plece, iar ei vor preda lagărul. Alex Spani, fiul bătrînului căpitan Marin Spani, trimisul lui Skanderbeg, le porunci să se predea fără condiții.

— Kastrioti ne-a promis ieri viața și onoarea de militari, declaraseră conducătorii otomani.

— Nu Skanderbeg v-a chemat să veniți în Albania, deci nu aveți nici un drept să-i cereți ceva. Predați-vă numaidecît !

— Și cu noi cum rămîne ? întrebare generalii.

— Depuneți armele și supuneți-vă fără cîrtire.

— Oare Kastrioti își închipuie că ne vom lăsa măcelăriți ca o turmă de vite ? se opuse Hîder-pașa.

— Nu mai am nimic de adăugat, i-o retează parlamentarul. Nu vă rămîne decît să vă plecați capetele.

Oastea albaneză și norodul strînseseră și mai mult cercul în jurul taberei. Dușmanii trebuiau luați robi și puși să lucreze pămîntul pe care îl pîrjoliseră, ori să-și răscumpere cu bani grei libertatea.

Dacă nu se învoiau să fie nimiciți pînă la unul.

Zilele acelui sfârșit de aprilie erau călduroase, însă noaptea se lăsa răcoarea, dar nimic nu-i putuse împiedica pe locuitorii Krujei și pe țăranii veniți de departe să și le petreacă afară, în jurul taberei, aprinzînd noaptea sute de focuri ce luminau întreaga cîmpie. Fiindcă nu găsise oameni, Skanderbeg a fost nevoit să ia o parte din ostașii săi ca să descarce griul adus de corăbiile venețiene în strîmtoarea Matului.

Atacul începu într-o dimineață din trei părți deodată. La început turcii se apăraseră la șanțurile și întăriturile taberei, iar la prînz fură scoși de acolo și se luptară după căruțe. Firdus-pașa, deși rănit, reuși cu o parte a armatei să spargă încercuirea pe la răsărit și fugi pe drumul Tiranei. Pe înserat, turcii trecuseră pe riul Erzen și albanezii nu-i mai urmăriră. Această retragere îi costaseră cinci mii de morți și numeroase arme și bagaje.

Dincolo de rîu, ceea ce mai rămăsese din searbăda armată s-a unit cu garnizoana de la Petrele, care părăsise în fugă cetatea și a doua zi, la amiază, au ajuns la Elbasan.

Tot timpul încercuirii atacului și urmăririi dușmanului, Skanderbeg încercase să domolească elanul armatei, ocolind-o pe coline, ca și cum ar fi căutat drumul cel mai ușor pe unde putea să fugă însăngerată și înfometată oastea turcească, ce se apăra cu turbare, ca un animal încolțit. Cînd se încingea cite o luptă, se afla acolo ca să vadă cu ochii lui ceea ce se petrecea.

Nemulțumit de felul cum acționa comandantul, Leka Dukaghini se plînsese lui Pejko Emanuel :

— Giorgi poate cîștiga orice bătălie, dar nu se dovedește la fel de iscusit în culegerea roadelor victoriei.

Pejko zise :

— Este tot atît de meșter și cînd cîștigă și cînd pierde, însă trebuie să știi un lucru : el nu pune gura pe carnea de mortăciune, spuse căpitanul, dînd pînteni calului.

Leka rămase pe gînduri ; nu-i plăcuse răspunsul celui-lalt. Trebuia să-i fi aruncat o suliță în spinare, ori să se

fi făcut că nu auzise vorbele căpitanului. Pejko băgă de seamă furia tovarășului său, dar nu-i dădu atenție, scuipea într-o parte, zise din nou, tare, și se pierdu călare în întunericul nopții.

*

Cițiva soldați ai gărzii care escortau convoiul de robi se certau în mijlocul drumului. Gion Anamali galopă într-acolo, iar Skanderbeg rămase pe loc. Căpitanul le spusese ceva ostașilor, apoi intră cu calul în mijlocul prizonierilor, lovind cu latul sabiei vreo doi dintre ei. Aceștia, legați cu mâinile la spate, rămăseseră descumpăniți, nepricepînd ce vroiau de la ei. Apoi tot grupul se buluci și porni înainte.

— Stai aici, îi spuse Kastrioti, cînd acesta tocmai se întorcea. Vino lângă mine. De ce se certau ?

Gion întoarse capul într-o parte, întîrziind răspunsul. Soldații fuseseră atacați de o ceată de săteni, care îi dezbrăcaseră pe prizonieri, omorînd cinci dintre ei și se făcuseră nevăzuți, luînd cu dinșii alți trei turci. Nedorind să scoată săbiile, ostașii se apăraseră cu pumnii, apoi cînd au văzut că nu au reușit să facă nimic, au început să se sfădească între ei.

— Se certau, spuse căpitanul, neîndrăznind să se apropie prea mult de Skanderbeg.

Își purta calul la pas și animalul mergea cu capul în pămînt, parcă ar fi mirosit ceva. Gion smuci de frîu și infipse pintenii în coastele armăsarului, căutînd în minte ce răspuns să-i dea lui Kastrioti și rugîndu-se ca aceasta să privească focurile de pe cîmp, să se ia cu altceva și să uite ceea ce se întîmplase în mijlocul drumului.

Comandantul zîmbi, văzînd cum oamenii săi încercau să-i ascundă micile neorînduieli din armată, furturile mărunte, sau nemulțumirile vreunui țaran, purtîndu-se cu dînsul cum te porți cu un bolnav, căruia trebuie să-i dai numai vești bune.

— Apropie-te ! îi ordonă Skanderbeg.

Sfada oștenilor se încheiase de mult, dar el își dădu seama că Giorgi nu uitase de ea și aștepta un răspuns clar.

— Tu crezi, începu Kastrioti a-l dojeni, că această gardă din jurul meu însoțește într-o procesiune moaștele Sfântului Vladimir ?

Gion se întoarse spre el, hotărît să-i vorbească deschis.

— Nici un soldat al gărzii nu se va întoarce viu la Kruja, dacă tu vei cădea încă o dată de pe cal... ca în ziua aceea... la Vajkal.

— Ehe ! se miră Skanderbeg.

— Asta era, spuse căpitanul ridicînd capul.

Nu îl răbdase inima să-i zică „dacă vei muri“, dar îi dăduse de înțeles, și acum se simțea ușurat că vorbise clar, după cum îi era obiceiul.

— Și cine a spus aceasta ? îl întrebă Giorgi.

— Însăși garda... și Tanuş înainte de a fi ucis. Și nu numai el... bătrîinii de la Kruja, soldații lui Leka... toți ne-au prevenit să fim cu ochii în patru...

— Bine, bine, mormăi comandantul.

În acea zi dușmanul se retrăsese fiindcă Skanderbeg nu a vrut să-l urmărească. Atîta vreme cît el ținea calul la pas, garda păstra formația de marș și de luptă, însă cînd o pornea la trap, cele două companii ale sale se năpusteau după turci, deșelînd caii, distrugeau totul în calea lor, atacau în neorînduială, neținînd seamă de apărare, de aceea el căutase să le țină în mînă, chiar dacă otomanii le scăpaseră.

Garda continua să înainteze, încadrîndu-l pe Kastrioti. Fiecare soldat și toți laolaltă, fără a-i pomeni nimic despre bătrînețe, erau hotărîți să nu-l lase să scoată sabia din teacă, fiecare voia să devină un al doilea Levet, apărîndu-l cu propriul său trup de primejdiile adevărate, cît și de cele închipuite. Parcă nu îl mai socoteau soldat, atît îl înconjurau, îl păzeau și îl ocroteau pînă și de soare ori de vînt.

Oriunde se mișca avea în jurul lui o sută de călăreți din prima companie a lui Gion Anamali, întotdeauna cu săbiile trase din teacă, gata să-i vină într-ajutor. Ei nu luau parte la luptă, ca și cum nu le-ar fi păsat de prăzile de război și de laude.

— Dar ordinul l-a dat Ghioka, nu ? îl întrebă Skanderbeg.

— Noi am hotărît singuri. Fiecare știe bine ce are de făcut, răspunse căpitanul cu încâpăținare.

Tabăra turcească ardea. Flăcările păreau uriașe din pricina umbrelor serii, care învăluiseră cîmpia. Se auzeau strigăte, zăngănit de arme și bubuituri de corpuri prăvălitate la pămînt. Sătenii năvăliseră peste dușmani și în scurtă vreme nu mai rămăseseră decît întăriturile distruse și căruțele răsturnate. Skanderbeg se opri locului înmărmurit. Poporul dăduse foc taberei pentru a se înveseli și a lumina cîmpia. Kastrioti zări un călăreț ce galopa pe un drum străjuit de sălcii, strigînd ceva cît îl ținea gura, de parcă ar fi chemat oamenii la vreo sărbătoare și nu-i păsa dacă aceștia îl auzeau sau nu. Era Ghioka Stres Balș.

— Du-te după el și adu-l imediat aici ! îi ordonă Giorgi lui Anamali.

Acesta porni după călăreț, dar nu ar fi dorit să-l ajungă, măcar în acea noapte. Soldații gărzii îl iubeau pe lăudărosul și veselul căpitan, iar Gion știa că acum Skanderbeg îl va pedepsi, luîndu-i comanda.

Ghioka apăru în fața lui Kastrioti, fericit și vesel ca un băiețandru, deși putea să frîngă gîtul unui taur cu mîinile goale. Calul său clătina din cap în sus și în jos, de parcă l-ar fi salutat pe comandant. Se spune că îți dai seama de îndeletnicirea unor oameni, lucru ce se întîmplă destul de rar, după cum arată la trup. Ei bine, un asemenea ins era Ghioka, ba chiar și armăsarul lui. El se înclină să-l privească în ochi pe Skanderbeg, pe care nu-l văzuse de două ceasuri, și după ce se asigură că unchiul era bine sănătos, vorbi :

— Au înnebunit țăranii. Bărbații, femeile și copiii aduc carne și vin și în noaptea asta vor petrece în tabără. Cred că sînt vreo două mii de oameni.

Kastrioti îl asculta cu capul plecat. Dacă ar fi ridicat ochii și i-ar fi văzut chipul îmbujorat de voie bună, hotărîrea sa de a-l pedepsi s-ar fi topit ca ceara.

— Cîți au murit dintre soldații gărzii? îl întrebă Kastrioti scurt.

— Sînt numai cinci răniți, dar unul grav de tot. Petruși îl cheamă. L-am trimis la Kruja, răspunse Gjorka, mirat de tonul lui Skanderbeg.

— Această gardă a luat-o razna. Nu mai ascultă de nimeni și asta de cînd are nu unul, ci doi comandanți.

Țînărul înclină capul și văzu chipul negru de supărare al lui Giorgi. Privi îndărăt ca și cum ar fi vrut să soarbă lumină din tabăra care aici apărea, aici dispărea în întuneric.

— Companiile tale de soldați mărșăluiesc și luptă după cum le taie capul. Sau așa i-ai instruit tu? Îmi strică și mie toată ordinea armatei, îl certa de zor Skanderbeg. Aici nu este loc pentru doi comandanți, încheie el.

— Vai de mine, unchiule! izbucni Ghioka, uimit și speriat totodată, încît Giorgi tresări și îl privi țință în ochi.

— Nu striga în fața mea! îi porunci el.

Țînărul se cutremură, descălecă încet-încet și rămase în mijlocul drumului zdrobit de rușine și durere. Gion Anamali care urmărise această discuție, își întoarse calul pe loc și plecă.

— Trimite garda sus, în cetate, și dă-le soldaților carne și vin, spuse Kastrioti ceva mai îmbunat.

Ghioka apucă frîul cu o mînă tremurătoare și îl privi mirat pe comandant. Niciodată nu i se întîmplase pînă acum să se turbure într-atît, nici chiar atunci cînd soldații cîntau cîntecele făcute de dînsul și plîngeau. Acesta era într-adevăr un semn de slăbiciune sufletească.

Reîntors la fortăreață, Skanderbeg își pieptănă barba și se găti cu pelerina din purpură, dăruită de ducele Milanului.

Se întinse o masă pentru cincizeci de căpitani, și Giorgi frinse pîinea cu mîinile sale, dîndu-i prima bucată lui Xhozogati Barbero, a doua lui Leka și a treia lui Nicolla Monete.

— Să mulțumim lui Dumnezeu că sîntem iar împreună ! le ură el, ridicînd cupa cu vin.

Îi spuse lui Dukaghini că spera să-i întoarcă vizita la cetatea acestuia de la Danja. Toți întoarseră capetele spre căpitan și spre reprezentantul senatului. Giorgi îi promisese lui Leka fortăreața după ce o vor cuceri de la venețieni. Apoi comandantul închină în sănătatea viătorului Alexi, care ședea în stînga lui, îi umplu un pahar și i-l întinse. O altă urare o făcu pentru Ghioka Stres, deși nu avea același rang cu căpitanii. Aceștia îl priviră surizători pe tînărul luptător, care se ridicase în picioare nespus de fericit, înțelegînd că iubitul său comandant l-a iertat.

Așa cum se întîmpla întotdeauna, cînd Skanderbeg îl privea în ochi și îi vorbea, totul dispărea în jurul lui, în afara chipului lui Giorgi.

— Sănătate și viață lungă, unchiule ! se pomeni strigînd, apoi se fistîci, dîndu-și seama că greșise, adresîndu-i-se comandantului cu „unchiule“ într-o asemenea împrejurare.

TRECEREA PE POD

Diplomații și conducătorii militari din apus au spus că în ziua cînd Albania va cădea, Karnia și tot țărmul răsăritean al Adriaticei se vor afla în mare pericol. Ducele de Milano, un înțelept bărbat, socotit cel dintîi strateg al Italiei, îi scrisese aceste rînduri regelui Neapolelui. Deoarece Albania fusese cotoplită, iar Kruja își trăia ultimele zile, fiecare stat din vecinătatea ei trebuia să-și aranjeze politica potrivit situației create. Dar la 10 mai, „o știre de mare importanță venită de la însuși Domnul“ porni cu iuțeală din Veneția și făcu înconjurul Europei. Skanderbeg îl omorîse pe Balaban și nimicise oastea turcească. Se întîmplase din nou o minune ca în anul 1450 și în 1457. Deși pîruse zdrobit la începutul războiului, se ridicase ca din pămînt asupra învingătorului și îl spulberase dintr-o singură lovitură. Și acesta nu era altul decît însuși satrapul Balaban Badera, cel mai iscusit general al sultanului Mehmet, pașa pe lîngă care se guduraseră mulți principii europeni, îndeosebi regele Neapolelui, atunci cînd el intrase în Albania. Acum ei trebuiau să modifice din nou tratate și alianțe, avînd în vedere „știrea de mare importanță“.

Vaticanul îi trimise lui Skanderbeg cei 2700 de ducați promiși, iar senatul Veneției 3000, „pe care marele principe să-i folosească după cum va socoti mai bine. Gu-

vernatorii Republicii în Albania îl vor ajuta oricînd și sînt la ordinele lui.“ Senatul îl mai ruga să atace Elbasanul „această mare primejdie a creștinătății“. După îngrozitoarele întîmplări prin care trecuse anul trecut, Albania devenise, mai mult ca oricînd, o importantă forță militară a Europei. Ceea ce se întîmplase acolo rămînea o taină, dar adevărul nu putea fi pus la îndoială, și acum toți așteptau cu sufletul la gură să vadă ce va face Skanderbeg în continuare.

*

La 6 mai locuitorii Krujei urcau la munte ca să serbeze sosirea verii. În fiecare an, de cîte ori se aflau în fortăreață, Skanderbeg împreună cu Donika și cu Gion luau și ei parte la această zi. În prima săptămînă a lunii mai 1475, Kastrioti și fiul său porniră pe potecile muntelui și se opriră la izvorul de lîngă biserică. Mai departe se întindea cîmpia. Vroia să-i arate feciorului cum se desfășurase lupta cu Badera, care începuse în urmă cu patru ani. Acea bătălie purtată printre livezile de măsline fusese o adevărată operă de artă, demnă de invidiat de oricare dintre conducătorii militari ai lumii. Dar cînd se așezară, lui Skanderbeg îi pierise cheful de povestit și răspunse cu gîndul dus aiurea întrebărilor puse de băiat.

Se mută din locul în care se așezase, fiindcă pinii îi ascundeau priveliștea și se rezemă de stîncă, încrucișînd mîinile la piept. Liniștea îi pătrundea în trup prin toți porii și i se părea că aude reînvierea naturii, a pajiștilor verzi dimprejur și a pămîntului care sorbea căldura soarelui. De pe drum răzbăteau glasurile vioaie ale oamenilor, iar dinspre cîmpie se auzea bubuitul înfundat și ritmic al unei tobe.

După cum crivățul de gheață al iernii poartă în el și adierea zefirului primăverii dătătoare de viață, tot așa, la treisprezece zile după victorie, luați cu muncile cîmpu-

lui, oamenii plîngeau mai puțin, rîdeau mai mult, cîntau și beau ultimele căni de vin de pe fundul butoiului, de parcă toate nenorocirile suferite dispăruseră odată cu trecerea iernii. Viața nu se sfîrșește niciodată, pentru că rădăcinile ei sînt adînc înfipite în pămînt.

Această idee despre veșnicia naturii și a poporului își făcuse loc în conștiința lui Skanderbeg. Stăruința și răbdarea norodului, vorbele sale înțelepte, „frunza cade pentru a naște o nouă frunză“, aduseră pace în sufletul lui și aceea a fost prima zi de adevărată tihnă și pace cum nu mai încercase de ani de zile.

Gion cel tînăr nu avea astîmpăr. Reînvierea naturii îi iuțea sîngele și fantezia. El trăia cu gîndul întîmplări foarte mari pentru trupul său crud. Istoria și prezentul se amestecau în propria-i minte. Dorea să moară ca Ptolomeu al lui Pirus, răpus de o sulită dușmană, însă în același timp se bucura că se afla acolo, alături de părințele său.

— Cînd au intrat în cetate, Ptolomeu mai mult l-a încurcat pe Pirus, în loc să-l ajute, spuse băiatul, îngrijorat într-un fel de soarta învățatului.

Skanderbeg aruncă băiatului o privire, înțelegîndu-i tristețea.

— Ptolomeu era furios și zorit, ori graba nu face casă bună cu adevărata viteză.

Cu simțurile ascuțite, capabile să prindă și tremurul aerului, el se întoarse către fecior cu o duioșie fără seamăn și-i atinse mîna cu degetele sale, vrînd parcă să se convingă că Gion mai era acolo, lingul dînsul.

— Pirus a cucerit și a pierdut Italia, vorbi din nou copilul.

— Eh, el dorea să învingă pe oricine, zise Kastrioti, mișcîndu-se ca să se așeze turcește. Lui îi plăceau numai victoriile. Cum obținea una, pornea după alta. Era un general, nu un stăpînitor.

— Dar a fost un mare rege, îl întrerupse Gion.

— Aceasta era meteahna lui, că fiind un bun conducător de oști și un mare rege, îi plăcea numai războiul, ca un joc al minții.

— Asemenea lui Hanibal.

— Dimpotrivă. Acela luptase doar ca să distrugă Roma, nu de dragul războiului.

Skanderbeg îi vorbea băiatului cu aceleași cuvinte auzite de la spaniolul Torquemada. Gion căzuse pe gânduri. Îi părea rău că taică-său își schimbase părerea despre Pirus. În glasul părintelui se simțea o urmă de îndoială când povestea despre faptele celor doi mari comandanți ai antichității și feciorului nu-i convenea că acesta le judeca și le condamna unele fapte. El crescuse, și acum începuse să gândească liber, independent de alții. Călătoriile la Veneția, Raguza, la Leka, șederea îndelungată pe lângă Pal Enghelli, care era un învățător înțelept și cu multă răbdare, contribuiseră la formarea personalității sale. Skanderbeg îl privi curios și-i puse câteva întrebări bisericești, dar se liniști, văzînd că pe băiat nu-l atrăgeau asemenea discuții. El căuta prietenia lui Leka Dukaghini și era pasionat de viața lui Pirus.

Kastrioti rămase gînditor, privindu-și fiul. „Nu credeam că va fi omorît atît de tîrziu“, rostise Pirus în fața trupului feciorului său, străpuns de sulițe. Lui i s-ar fi împăienjenit ochii și i s-ar fi tulburat mintea într-o situație asemănătoare. „De aceea Pirus a fost un mare bărbat. Era un vultur, în vreme ce eu nu sînt decît un simplu părinte din Mat. Doar atît, un tată, își spuse el, căutînd ochii băiatului. Poate că generalul a avut și alți feciori care să-i continue lupta. Asta nu scrie nicăieri“, se gîndea Skanderbeg. Uitase să-l întrebe pe spaniol, omul cel mai cunoscător al vieților marilor bărbați. Îi va scrie, înapoiindu-și și datoria, însoțită de cîteva daruri. Odată chiar avusese de gînd să-i trimită cîțiva robi turci, apoi renunțase rîzînd ca de o glumă bună. Desigur că Torquemada nu ar fi știut ce să facă cu prizonierii.

Drumul Krrabei pe care-l parcurgea în fruntea armatei i se părea lui Skanderbeg cunoscut de cînd lumea. De fapt nici nu era un drum în adevăratul sens al cuvîntului, ci o cărare mai largă, bună pentru o ceată de douăzeci de oameni, nu pentru a fi străbătut de o întreagă oaste. Dealtfel aici, nici înfrîngerile, nici victoriile nu fuseseră prea mari și Kastrioti încerca zadarnic să se convingă de acest adevăr. De-a lungul lui curgea un rîu adînc, pe maluri cu stînci rotunde pe care se prelingeau firișoare subțiri de apă și răsărea un mușchi negru. Apoi drumul se înălța brusc spre piscurile ascuțite. În dreapta se vedea mlaștina presărată cu coline azurii, de parcă ar fi vrut să-și înalțe capetele pentru a ataca înălțimile Krrabei. În stînga, înainte, se ridicau munții de culoarea fierului cu virfurile acoperite de neguri.

Armata se opri să se odihnească pe creastă și de îndată se auziră cîntecele soldaților. Era o oaste alcătuită din cincisprezece mii de oameni. Poporul acesta însetat de libertate va scoate mereu o armată de cincisprezece mii de oșteni, sau de cît va fi nevoie la un moment dat, așa cum făurarul știe să facă sulita cu două palme mai înaltă de un stat de om, nici mai mult, nici mai puțin. Acum în rîndurile ei intraseră tineri de șaisprezece-optsprezece ani, cuprinși de o dorință nestăvilită de a atinge gloria părinților, sau a soldaților recrutați de la Tivar, Drisht, Shkodra și Leja. Armata cînta cîntece înflăcărâte despre măreția și vitejia ei, iar acordurile lor se revărsau peste tot muntele ca o sfidare a morții. După Kruja, pornise ca să elibereze Elbasanul.

Trupele treceau unele după altele prin fața lui Skanderbeg. Aceasta era a treia generație de soldați comandată de el, de cînd intrase prima oară în Kruja. Părea un bătrîn de șaizeci și doi de ani ce își privește cu admirație nepoții. În aer se simțea mirosul primăverii; ce iuțea curge-

rea singelui prin vinele oamenilor și animalelor pe cînd el se întorcea încet ca o statuie însuflețită prin fața căreia trebuie să treacă vizitatorii și să se oprească pentru a-i admira ridurile adînci lăsate de scurgerea anotimpurilor și a anilor. Vremea zburase pe lingă el ca vîntul. Adeseori, ca și acum, i se părea că toate luptele sale le dăduse într-o singură zi și că un altul îi trăise tinerețea. Privea la soldații ce treceau pe dinaintea-i cu armele aliniate, roșii în obraji, știind că el era tatăl și stăpînul tuturor, de el depindea pacea sau războiul, dar mai cu seamă libertatea țării. O parte din singele său trecuse și în acești soldați, conștienți de forța lor, gata oricînd să-l urmeze la un singur gest, ori cuvînt. Timp de douăzeci și doi de ani el nu făcuse altceva decît să sădească în sufletul armatei vitejia, disciplina, dorința de libertate și întotdeauna vorbise cu însuflețire despre aceste cerințe fără de care nu se poate pomeni de o adevărată oștire. Dar acum, în fața noilor contingente, îi pierise graiul. Fiindu-i cald își scoase coiful cu mișcări bătrînești, sau, poate, în semn de răspuns la salutul tinerelor generații de luptători. El era puntea de legătură a trecutului cu prezentul și cu viitorul, iar prin ultimii săi ostași simțea că se ridică în nemurire. Acest gînd nebănuit îl înfioră și-l făcu să se clatine pe picioare. Niciodată nu-l interesaseră astfel de lucruri.

Skanderbeg înconjură cetatea Elbasan „care era o mare primejdie pentru Republică și pentru întreaga creștinătate“. Fortăreața, construită în mijlocul cîmpiei, avea ziduri înalte, strălucitoare ca unse cu grăsime, turnuri mari, rotunde și era apărată de tunuri, șanțuri și de o plutănică garnizoană, alcătuită dintr-un număr de ieniceri legați cu jurămint să o apere pînă la ultima suflare. Cetatea se dovedi de necucerit. Ea trase salve după salve împotriva călăreților ce trecuseră prin vadul riului și galopaseră de-a lungul zidurilor de la apus.

Skanderbeg ordonă încetarea atacurilor și începu asediul, distrugând în câmpie orice ar fi putut ajuta pe turci. Tăie căile de aprovizionare de la Monastir și Vlora și ridică tabăra. Nu avea tunuri ca să tragă asupra zidurilor, nici oameni de pierdut. Nimeni nu se mai apropie de fortăreață, nici măcar o suliță aruncată. Dușmanii se vor preda repede din pricina foamei, iar Mehmet va trebui să-și scoată din minte cucerirea Albaniei prin noi invazii, asedii și construcții de cetăți. În acest timp Skanderbeg le cerea venețienilor tunuri, arme și hrană.

*

La sfârșitul lui mai, când grîul se cocea pe cîmp, Mehmet ridică cu furie și cu grabă mare o armată și în două săptămîni ajunse la hotarele Albaniei.

Cuceritorul a două împărății și a zece regate, stăpîn peste două mări și două continente, cum se numea el în-suși, pornise în acțiunile sale mînat de țeluri bine determinate, pe care încerca să le atingă cu orice preț. De această dată el s-a ridicat împotriva Albaniei, fiindcă fusese greu rănit de mîndria sa. Vreme de șaisprezece ani, oștirile lui nu reușiseră să înfrîngă cerbicia acestor munteni.

Cu nouă luni în urmă, cînd părăsise Albania, proclamase sus și tare că obținuse acolo o victorie de răsunet și nimeni nu îndrăznise să-l contrazică. Lumea trebuia să creadă că prin acea invazie el cîștigase o izbîndă demnă de faima sa, iar acum se afla în situația de a fi numit mincinos chiar de lingușitorii și fariseii din preajma lui. Bineînțeles că nu pe față, ci în tăcere, însă birfelile se vor răspîndi ca rîia și un om ca el nu putea îndura o asemenea jignire. Pierderea armatei lui Balaban, piedicile puse de victoria lui Skanderbeg planului său de dezbinare și nimicire a Europei, pericolul căderii Elbasanului, toate nu însemnau nimic pe lîngă marea palmă pri-

mită de sultan din partea lui Kastrioti. Acum se simțea el însuși batjocorit și nu își va găsi liniștea pînă ce nu va șterge după fața pămîntului țara aceluia care cucerise să-l facă de rîs în fața lumii. Aceasta fusese, de fapt, adevărata cauză a izbucnirii miniei sale nestăvilită. Pornise la repzeală o nouă campanie împotriva unui dușman care nu se putea compara deloc cu forțele sale și de la care, în caz de victorie, nu va scoate nici a douăzecea parte din cheltuieli.

Ca să grăbească marșul și să nu-i lase lui Kastrioti vreo porțiță de retragere, Mehmet împărți armata în două : o jumătate, condusă chiar de el, pornise drept pe vechiul drum al Monastirului, cealaltă o apucase pe la sud, prin Ianina.

*

Skanderbeg îl aștepta pe sultan în valea Șkubinului, loc potrivit pentru înfruntarea dintre două oștiri. La fel ca anul trecut, Giorgi nu se retrase din fața puhoiului turcesc și acceptă, împotriva obișnuitei sale tactici, o luptă deschisă, pe viață și pe moarte, cu forțele lui Mehmet, care înțelesese că acolo și-ar fi putut găsi pieirea.

În valea Șkumbinului, la Buzurshek, începu o bătălie crîncenă, despre care cronicarii turci vor scrie că „s-a sfîrșit cu mari pierderi de ambele părți“ și că cele ale armatei otomane se datorează „munților înalți pînă la cer și prăpastiilor adînci pînă în străfundurile pămîntului“.

Lupta a ținut cinci zile. Skanderbeg a aruncat în ea toată armata de cincisprezece mii de oameni, fiindcă trebuia să împiedice înaintarea dușmanului, ca poporul să se poată retrage în munți și în păduri. Atacurile sale începeau pe neașteptate prin prăvălirea de bolovani și pietre asupra turcilor înghesuți în vale. Mehmet s-a străduit în zadar să ocupe înălțimile. În ziua a cincea, cealaltă armată otomană a ajuns în vale și Kastrioti se retrase la Krrabe. Pierduse o mie de soldați, morți sau răniți,

dar reușiseră să iasă din groapa aceea de foc, cu ochii arzători și cu sufletele freamătind de bucurie.

— Vestiți izbînda noastră! Aprindeți focurile, să fie lumină și să se bucure norodul! porunci el, privind de pe piscurile Krrabei dușmanul ce se tîra în vale asemenea unui fluviu leneș, înaintînd spre mare.

Era singurul drum pe care sultanul îl putea urma.

— Trebuie să le ieșim înainte și să-i lovim din nou, spuse Leka Dukaghini cu înflăcărare.

Skanderbeg îl privi liniștit. Tînărul semăna cu Moisiu în hotărîrea de a urmări inamicul pînă în pînzele albe. Numai că el era mîndru la înfățișare ca un vultur, în vreme ce Golemi obișnuia să stea cu capul plecat. Semeția lui Moisiu pornea din adîncurile sufletului și nu răzbătea la suprafață, nu se aprindea ușor, urmărind gînduri deșarte. O singură dată i se întîmplase și lui să nu-și poată stăpîni clocotul singelui, în ziua cînd se avîntase în mijlocul oștirii otomane ca să-l prindă cu miinile sale pe Balaban. Dukaghini credea că încă două lovituri vor nimici armata sultanului, cîștigînd gloria pentru toată viața și aceasta îl făcea să i se oprească inima în piept de emoție.

— Mehmet nu rămîne multă vreme în Albania, îi tăie Giorgi însuflețirea.

Leka îl privi uimit. I se părea că de-a lungul celor cinci zile la Buzurshek, Skanderbeg nu făcuse altceva, decît să se gîndească la sultan. Șezuse zi și noapte înfășurat în șubă, așa cum făcea și acum, un comandant cu totul altul decît cel despre care auzise atîtea întîmplări vestite, în vreme ce soldații își dădeau viața la un singur semn de-al său.

— A venit din nou clipa, cînd patria va cere sînge, spuse Kastrioti cu amărăciune în glas.

Trecuse numai o lună de cînd el amintise căpitanilor adunați la Kruja că trebuiau să fie zgîrciți cu puținele picături de sînge care le-au mai rămas.

— Ce urmărește el? Știe că nu poate rămîne mult timp aici. De ce a venit cu atîta înverșunare? se întreba Giorgi, vorbind singur ca bătrînii.

— Dușmanul este rănit de moarte spuse Leka.

Skanderbeg se întoarse cu mișcări domoale și-l privi în ochi.

— Fiecare zi petrecută de Mehmet în Albania înseamnă moarte pentru popor, rosti el.

Avea buzele albe, fără pic de sînge, ca în acea noapte petrecută de ei amîndoi în turnul Zadrimei. Apoi se răsuci la loc să se uite cu ochii obosiți la puhoiul înamicului ce se revărsa către mare ca un fluviu turbure, uriaș.

— Acum trebuia să închei socotellile cu acest balaur fioros, lovit de moarte, care își urmărește cu încăpăținare victimile.

A doua zi armata otomană se pierduse dincolo de colinele Peqin. În vale rămăsese doar cetatea singuratică. Pe înserat, Kastrioti plecă de la Krrabe și ajunse în spatele Krujei, unde se afla Pejko Emanuel în fruntea unei garnizoane de trei mii de soldați la care se adaugă și o companie de venețieni. Căpitanul îi ura pe aceștia la fel ca pe turci și, cînd le vorbea, nici nu se uita la ei.

*

Mehmet ajunse la țărmul mării. În drumul său distrusese Kuriul, tăindu-i Krujei legăturile cu marea, așa că se aruncă cu cealaltă parte a armatei asupra fortăreței cocoțată pe muntele cu același nume. Skanderbeg îl ținu pe loc două zile, la poalele masivului, sporindu-i la culme turbarea. Cînd turcii se dezlănțuiră și începură încercuirea Bendei și Kurbinului, Giorgi se retrase în munții înalți din spatele fortăreței, care azi poartă numele vestitului comandant. Aici începu vechea hărțuială cu armata dușmană, însă acum, spre deosebire de anii trecuți, Kastrioti ținea toată oastea la un loc, ademenindu-l pe sultan pe cărările muntoase.

Treizeci de mii de soldați turci umplură munții dintre Kruja și Mat. Skanderbeg se apăra în apropierea piscurilor, rostogolind pietre în văi sau întinzând curse inamicului, adică folosind vechile metode. Cronicarii otomani au fost nevoiți să noteze din nou că „aici ambele armate au suferit pierderi grele” și că „acele ținuturi erau populate de niște sălbatici înarmați cu săgeți otrăvite, care disprețuiau moartea și semănau cu niște pantere cu gheare de oțel ce se pierdeau pe stîncile ascunse printre nori”. Cronicarii trebuiau să găsească într-un fel sau altul o scuză pentru înfrîngerile sultanului, de aceea se întreceau în descrieri cît mai stranii ale acestor oameni și locuri.

Leka spuse că venise timpul ca armata din munți să cadă drept asupra taberei turcești de la Kruja, dar Skanderbeg îl potoli, explicîndu-i că Mehmet nu va rămîne mai mult de două săptămîni în Albania. Într-adevăr, el își retrase trupele în munții Lura și Martanesh. Dacă ar fi vrut să forțeze soarta luptei, ar fi trebuit să se cațere cu armata sa secătuită de putere pe cărările pline la tot pasul de fel de fel de capcane.

Zece zile Kastrioti își ținuse oamenii doar cu carne nesărată, cînd sultanul părăsi munții pe neașteptate. Această retragere se făcuse cu mult mai devreme decît socotise comandantul. El îi spuse lui Dukaghini că acum coborîrea turcilor de la munte nu se va opri, așa că să vestească armata că patria scăpase de o nouă primejdie. Rămînea, însă, de văzut ce va face Mehmet de acum încolo, pentru că nu venise pînă aici înecat de furie și cu oaste adunată pe nerăsuflăte ca să aibă de unde se întoarce la Istanbul. Skanderbeg urmări ariergarda turcă și se pomeni iar în munții de deasupra Krujei.

Mehmet începuse bombardarea fortăreței și o aprigă vînațoare de oameni în cîmpie. Istoricul Kritobulli din Imbri, mare admirator al sultanului, scrisese : „Nimic nu

a scăpat cu viață. Nimic nu a putut fi ascuns, nici pe pământ, nici sub pământ de ochiul ager al lui Mehmet“.

Dar tot ce reușiră să prindă ienicerii împăratului au fost trei sute de bătrâni, în mare parte mutilați de război. Sultanul cunoștea particularitățile luptelor în Albania și nu uita de ele nici în momentul cînd, turbat de furie, aflase despre dezastrul campaniei lui Balaban, dar nu-i trecuse vreodată prin minte că această invazie condusă de el însuși avea să se încheie atît de rușinos. Cuprins de un nou val de mînie, porunci să fie măcelăriți cei trei sute de bătrâni în fața armatei, dar departe de privirile sale. În aceeași zi trîmbițașii anunțară soldații că orice prizonier sau rob va fi omorît pe loc.

După ce omorî și pîrjoli totul în cale, lui Mehmet nu-i mai rămăsese nimic de făcut. Înaintarea armatei turcești se opri. Skanderbeg nu putea fi urmărit în munți, iar Kruja se dovedise de neînvins. Dar sultanul nu era omul să renunțe atît de ușor la planurile sale. De cînd pornise, înnebunit de furie, din tabăra de la Adrianopole ca să-și adune forțele, răspîndind în jur teroarea și panica, în mintea lui încolțea o nouă strategie pentru ingenunchierea Albaniei. Trecînd prin Asia, Timur distrusese țări și orașe. Lui îi era sortit să înfrunte în apus Albania, „trimisă de Allah ca o pedeapsă pentru mîndria sa nemăsurată“. Vechiul său dascăl, Kadiul din Istanbul, îi spusese în față acest adevăr, iar el, galben de supărare, zîmbise și în aceeași clipă îi veni în minte ceea ce trebuia să facă pentru a șterge pe vecie de pe suprafața pămîntului țara asta mică, pe care o va face să simtă încă o dată greutatea puterii sale nemărginite. O va înconjura din toate părțile, strîngînd-o ca într-un cerc de oțel. Va fi pentru întîia oară cînd încercuirea armată nu se va îndrepta asupra unui oraș sau a unei fortărețe, ci asupra unei întregi țări și a unui întreg popor.

Mehmet se grăbi să-și pună de îndată planul în aplicare, mai ales că nu mai avea ce face pe acele meleaguri.

Din sud-est, Albania va fi amenințată de puternicul lanț de fortărețe de la Sfetigrad, Modrițe, Elbasan, Berat și Kanine. Garnizoanele lor mărite și înprospătate vor ține drumurile, trecătorile, defileurile munților și fluviile și vor distruge prin acțiuni militare locurile din jurul lor ca să nu mai crească nici un fir de iarbă.

O mare armată de cincisprezece mii de călăreți începu atacurile în preajma Durrësului ocupînd Bishtine Pables, tîrmul Erzenului și cetatea Turres, închizînd orașul înăuntrul unei potcoave de fier. Leja a fost blocată de-a lungul Matului, iar alte companii de cavaleriști cuceriră Budula și promontoriul Rodon. În cîteva zile Albania fusese încercuită în partea de apus, tăindu-i-se ieșirea la mare. La nord-est va sta de pază pașa de la Shkup.

Atacul asupra Cosovei, din anul 1455, fusese primul pas pentru izolarea Albaniei de restul Europei, însă rămăsese în nord o mare deschizătură, cu neputință de astupat. Aici trebuiau împinse trupele din Bosnia, pînă vor coborî în cîmpia Shkodrei și în Zadrime.

Cînd totul va fi terminat, țara va rămîne singură, înconjurată de zidul otoman. Șultanul va ține acest ținut în gheare, de unde nici pasărea nu va putea zbura. În același timp vor continua luptele în interiorul ei, ca oastea lui Skanderbeg să se sleiască de puteri. Chiar sub ochii lui Mehmet, în cîmpia Prezei începu săparea șanțurilor și ridicarea întăriturilor pentru apărarea unei tabere de douăzeci de mii de soldați, avînd ca puncte de sprijin cetățile Prezei și Petrele.

După trei săptămîni de cînd ajunsese în fața Krujei, împăratul începu retragerea uriașei sale oștiri. El știa că Skanderbeg avea încă destule forțe în munți, și dacă țara nu fusese zdrobită prin arme, se va preda singură din pricina foametei. De două primăveri pe cîmpiile ei nu fusese semănat nici un bob de grîu. Mehmet plecă, gîndindu-se că dacă i-ar fi venit în minte mai devreme ideea încercuirii Albaniei, încă de anul trecut, n-ar mai fi fost nevoie

de această nouă invazie. Oricum timpul lucra acum pentru el și Kastrioti nu avea de ales decît între a se preda, ori a muri pe îndelete.

★

Skanderbeg își dădu seama de planurile sultanului. Așteptase în munți ca Mehmet să părăsească Albania și acesta așa făcu, dar lăsă în urma lui un zid de fier mult mai puternic decît crezuse Kastrioti. Să continue același joc, al apărării în încercuire, acum cînd țara era amenințată cu foametea și cîmpiile se aflau în mîna turcilor, însemna să prelungească la nesfîrșit o lungă agonie. Trebuie să zdrobească cercul de fier și să izgonească dușmanul înainte de venirea iernii. Se învîrți cîteva zile în jurul Krujei, apoi plecă din nou spre nord.

La 8 iulie el se afla la Shkodra de unde scria senatului Venetiei o scrisoare alarmantă ca să-i determine pe cei de acolo să facă ceva, fiindcă și soarta celor două state atîrna de Shkodra și de Kruja. Îi mai amintise Venetiei despre acest oraș în septembrie 1465 și în martie 1466, dar degeaba. Acum le vorbea ca un soldat care văzuse situația disperată în care se aflau locuitorii Shkodrei și senatul trebuia să-i dea crezare. Cetatea nu va putea rezista atacurilor otomane și încercuirii. Skanderbeg îl dorea deschis pentru sine și apărât din nord de venetieni. El știa că orașul va fi atacat pe la spate. Sultanul va coborî pe neașteptate armatele sale din Bosnia și va ocupa cetatea, completînd încercuirea Albaniei, dar senatorii nu credeau una ca asta.

Giacomo Loredan, amiralul flotei și contele Antonio Loredan, comandantul Adriaticei, care se interesează de la Durrës, comunicaseră senatului la 13 iulie că Turcul cel Mare se afla în Albania cu două sute de mii de soldați și că măcelărise bătrînii, femeile și copiii întîlniți în cale. Kruja era încercuită, de asemenea și Durrësul.

O mare primejdie se abătuse asupra omenirii. De la Napoli veniră alte vești, aflate de la refugiații albanezi, ce fugiseră cu bărcile pe mare și debarcaseră la Brindisi. Era vorba de mii de oameni care mureau de foame și trebuia făcut ceva pentru ei, pentru a nu izbucni epidemiile.

Dar toate aceste știri nu avură nici un efect asupra senatorilor. Ei mai auzise despre masacrele săvârșite de turci în Albania și se obișnuiseră cu ele. Atita vreme cît Kruja și Skanderbeg rezistau, sultanul nu putea trece în Italia, oricît de mulți oameni ar fi măcelărit el acolo. Corabia otomană se va izbi din nou de „stînca magică”. Apoi veni știrea îmbucurătoare că Mehmet plecase la Istanbul.

La 28 iulie, în urma unei hotărîri unanime aprobate prin 129 de voturi, senatul îi scrisese lui Kastrioti că-i va trimite o mie de infanteriști și trei sute de călăreți și-i mulțumea pentru sfaturile date în privința Shkodrei. ~~Scrisoarea~~ Scrisoarea nu-l găsi pe Skanderbeg acolo, ci pe Gjon rămas să primească veștile de la venețieni.

*

Cavaleria lui Kastrioti trecu noaptea dincolo de lacurile din Cimpia Roșie și ajunse pe întuneric pînă la două pajiști pe care pășteau caii trupelor lui Halil-pașa, cuceritorul Rodonului. În zori, Skanderbeg atacă prin surprindere tabăra turcească, căzînd asupra spahiilor adormiți și neînarmați. Aceștia, buimăciți, se repeziră spre pajiști, dar căzură într-o nouă capcană. Cu jumătate din forțe, Halil-pașa se retrase înăuntrul promontoriului, iar Giorgi îl încercui strîns ca să nu poată ieși nimeni de acolo, să ceară ajutor. Kastrioti ordonă ca arcașii și cei cu flinte să descalece, opri atacul și rămase în așteptare. Spahiii, care se apăraseră pe după pomi și hățisuri, acoperiseră limba de pămînt cu trupurile lor. Cînd se ivi soarele, pașa cu patru sute de soldați se retrase la adă-

postul ruinilor cetății, distrusă de dînsul din porunca sultanului. Abia acum vedea cît de nesăbuit fusese acel ordin, care îi scurta acum viața.

După încetarea atacului, o liniște deplină se așternuse asupra întregului ținut. Părea că Giorgi nu dorea să lupte printre ruinele fortăreții sale ridicată în două rînduri. Această tăcere aduse un val de speranță în sufletul lui Halil-pașa, care începu să-și întărească pozițiile de apărare. Ceva mai tîrziu, se văzură apropiindu-se pe mare două corăbii de luptă ale venețienilor. Un ofițer turc se sui pe turnul din nordul cetății cu o cîrpă albă fluturînd în virful sabiei.

— Hei, voi, mă auziți ? Ne vom preda dacă veți jura că ne veți lăsa armele și vom putea să plecăm de unde am venit, strigă el.

Nimeni nu-i răspunse. Atunci turcul se ridică pe zid, cu brațul în sus și așteptă.

La început Skanderbeg dorise să-l prindă de viu pe Halil-pașa, dar cînd văzu ruinele cetății strălucind sub soarele de vară și cînd auzi vocea obraznică a ofițerului, care ascundea în spatele ei o frică îngrozitoare, se răzgîndi. Ieși de după trunchiul unui stejar și înaintă agale spre zidurile fortăreții de unde putea să-l vadă și să-l audă mai bine pe turc. Ghioka Stres și Gion Anamali îl urmară îndeaproape, dar comandantul le făcu semn să rămînă pe loc. El se opri în locul unde în anul 1457 își ridicase cortul, privi cenușa unui foc peste care se zăreau aruncate oase de animal și simți cum i se urcă sîngele în cap. Înfipse spada în pămînt, sprijinindu-se cu amîndouă mîinile în minierul ei, ca un paznic sătesc proptit în bită și socotind în minte plata unor stricăciuni văzute de dînsul. Ofițerul coborî cu două scări mai jos, aplecîndu-se în față ca să vadă și să audă ce-i va spune bătrînul din mijlocul pajiștei, apoi îi spuse ceva unuia de la picioarele turnului.

— Nu primim condițiile voastre, rosti Skanderbeg. Cei ce măcelăresc bătrînii nu au onoare de militari.

Vasele de război se apropiau din ce în ce mai mult. Cu două zile înainte Kastrioti vorbise cu căpitanii lor și le spusese că puteau veni la Rodon fără grijă. Nici o săgeată nu-i va atinge, dacă vor sta la o depărtare de o bătaie de arc de țarm. După aceea le va da drept răsplată prada de război.

Ghioka Stres se apropie pe nesimțite de comandant. Toată pădurea din spatele lor se mișcă, fiindcă garda ieșise în cimpie. Giorgi așteaptă să se termine vînzoleala. Prezența lor îl plictisea.

Deasupra turnului apăru din nou silueta ofițerului.

— Vine parlamentarul nostru, strigă el. Avem de vorbit lucruri importante. Acum în vocea lui se simțea o undă de speranță amestecată cu obraznicie. Skanderbeg nu răspunse nimic. Oare ce nădăjduia Halil-pașa?

— Nu încape nici o discuție, spuse Kastrioti. Nu vă vom trata ca pe niște prizonieri. Veți plăti cu sîngele fărâdelegile săvîrșite.

Se adresase într-o turcească limpede, care nu lăsa vreo urmă de îndoială asupra intențiilor sale. Ofițerul își aplecă uimit trupul înainte.

— Veți plăti cu sîngele... vorbi Skanderbeg de această dată cu voce scăzută, ca pentru sine.

Ghioka Stres rămase înmărmurit de ceea ce făcea Giorgi.

Niciodată pînă acum nu vorbise cu turcii și nu înțelegea pentru ce încerca să-i convingă. Tînărul căpitan se sperie cînd văzu chipul liniștit și palid al unchiului său, apoi observă cum pe sub pielea întinsă vinele i se umpleau de sînge și tîmplele îi zvîcneau. Rămăsese cu ochii țintă, ca și cum încerca să deslușească ceva în spatele ruinelor. Dorea să vadă cum se perpelea dușmanul cu capul sub secure, să-i audă ultimele gîfîituri, gemelele dinaintea morții și tremurul inimii. Își trecu palma

prin fața ochilor, de parcă alunga o priveliște urîță, apoi se întoarse spre Ghioka și îi spuse :

— Acum, fiul meu, dă ordinul de atac. Nu lua nici un prizonier. Auzi, nici unul. Să rămînă toți acolo îngropăți sub pietre.

Corăbiile care se apropiaseră ca pentru o acostare obișnuită, descărcară tunurile în același timp. Ghiulelele lor căzură ploaie peste ruinele cetății, ridicînd nori de praf.

Cu tot ordinul primit, Ghioka aduse în fața lui Skanderbeg un rob, un singur rob și comandantul se miră cînd îl văzu, apoi tresări. Era nepotul său, Zartîn Aranitu, băiatul Anghelinii și al lui Vladan Aranitu și fratele mai mic al eroului Muzaka. În acesta își pusese, deci, speranța Halil-pașa, cînd purtaseră discuții mai înainte.

Dar ce caută această lighioană alături de oștile turcești ? Băiatul era firav și mlomp. Avea cîteva fire subțiri de păr drept barbă, iar pe obrajii palizi puzderie de coșuri mărute. Prizonierul făcea fețe-fețe și își lingea buzele uscate cu vîrfurile limbii roșii. Capul îi părea prea mare pentru corpul pipernicit, care purta într-însul un betesug ascuns. Skanderbeg îl întîlnise odată, cu cinci ani în urmă și-l privea cu scîrbă, gest care nu-i scăpase băiatului și îl pusese în fruntea răfuieiilor sale cu oamenii și cu lumea.

Era al treilea nepot trădător și începuse să-l judece în gînd, pe îndelete. Existaseră în jurul lui cîțiva bărbați, care apucaseră, împinși de o furie oarbă, de o ticăloșie adîncă și nevăzută, ca o boală, pe calea trădării, asemenea putreziciunii ce nu cruță nici cei mai falnici copaci. Pentru el aceasta era o mare taină. Îi vedea și le putea rîndui unul peste altul motivele materiale și sufletești care îi împinseseră la cea mai cruntă dezonoare. Ele se numeau goana după avere, putere, glorie, dar nu înțelegea cum o ființă cu ochi în frunte pleacă să le găsească acolo unde, chiar dacă le dobîndește, nu se poate bucura

de ele. Se gîndi că această nebulie seamănă cu strădania de a răsădi o floare în deșert.

Dar iată că acum se ivise acest vierme ca din pămînt, pornit prin glod drept spre putere și bogăție, scuipînd pe mormîntul fratelui jupuit de viu la Istanbul, eroul cinstit pe veci de albanezi, asupra părinților; a unchiului și a întregului său popor. Toate nu au însemnat nimic pentru trădătorul lipsit de suflet și de minte.

Zartîn se forțase de vreo două ori să zîmbească, umezindu-și buzele cu virful limbii și încrețindu-și nasul, dar zîmbetul său rămase în aer ca o diră băloasă de melc. Skanderbeg ședea în spatele lui. Îi venea să-l despice în două, ca să vadă odată cum arată trădarea pe dinăuntru și apucă minerul spadei, însă cînd văzu spinarea gheboasă, ceafa subțire și galbenă, capul mare care se umfla în partea de sus, se răzgîndi brusc. Pentru a dibui cauzele putreziciunii nu trebuie să tai trunchiul pe la mijloc, ci să vezi ce are la rădăcină.

— De ce ai trădat ? îl întrebă comandantul.

Băiatul tresări, se întoarce și privi înaintea sa cu ochii pierduți, apoi pupilele i se strînsă, devenind două puncte negre, reci și mișcătoare, își umezi din nou buzele cu virful ascuțit al limbii și zise :

— Nu mai puteam îndura.

— Aha, șarpele moare dacă nu-și schimbă pielea, spuse Kastrîoti, ridicînd mîna în dreptul feței, ca un gest de apărare, din pricina enervării și a dezgustului.

Avea înaintea sa un monstru, dintre aceia care adună într-înșii venin de îndată ce învață să se țină pe picioare și se bucură numai cînd își privesc victimele murind.

Zartîn se simți alintat cînd unchiul său îl numise șarpe. Își încreți nasul vrînd parcă să zîmbească din nou și își coborî capul în piept, ca și cum ar fi așteptat o mîngiere, dar își aminti că oamenii urăsc reptilele și brațul lui Skanderbeg ridicat în sus nu prevestea nimic bun pentru dînsul. Întotdeauna trăise cu teamă cuibărită în suflet că cineva îl va omorî, că sfîrșitul îi va veni de unde se aș-

tepta mai puțin. Se molesise de tot, însă putea sări dintr-odată pentru a-și apăra nemernica-i viață. Dar acum frica îl paralizase în întregime.

— Deci sultanul te-a făcut timarliu la Termenike, adică pe pământurile tale? îl înrebă Kastrioti. Atît de mult doreai acest lucru?

El se apropie de fața băiatului, străpungîndu-l cu privirea, de parcă ar fi vrut să găsească răspunsul înăuntrul ființei trădătorului.

Zarțin își strînse înfrigurat umerii. Privea ca prin ceață pădurea de oameni adunați în spatele lui Skanderbeg. El se înversuna să le distingă chipurile și din această cauză capul îi tremura puternic. Dintr-o parte se auziră crăci frînte sub niște pași grei, apoi cîteva voci vorbind ceva într-o limbă străină. Băiatul întoarse privirea ca și cum într-acolo și-ar fi aflat scăparea. Erau doi căpitani venețieni care se opriseră lîngă Ghioka, atrași de ceea ce se întîmpla în mijlocul cîmpiei.

Fără ca nepotul să-i răspundă, Giorgi înțelese: băiatul devenise trădător din dorința de a se răzbuna pe cei care îl lăsaseră neîngăpat în seamă, singur, cufundat, în propria-i tristețe. Purtase în el acest simțămînt ca pe un hoit pe care cu cît îl urnești mai mult, cu atît mai puternic îi simți duhoarea. I-a trebuit o viață întreagă ca să putrezească astfel pe dinăuntru ființei sale. Lumii nu-i pasă dacă scapă din cînd în cînd de cîte un asemenea specimen. De scîrbă și de indignare lui Skanderbeg i se uscaseră gura și simțea un nod în gît. Cum putuse Angheлина să nască un asemenea monstru și ce va spune cînd va afla cele petrecute acum?

— Și dacă nu ai avut de gînd să ajungi timarliu la turci, de ce n-ai venit la mine? îl întrebă Giorgi.

Colțul din stînga al buzei băiatului se ridică într-un rînjit disprețuitor și nasul i se încreți, dar ochii, ca două puncte negre i se mișcau nebunește în cap, fiindcă citise o amarnică amenințare pe fața unchiului său. Își umezi buzele pentru a-și înfrîna gestul de dispreț, mai ales că

nu voia ca el să fie observat și de oamenii din jur. Pupilele i se măriseră și acum el privea încolo și încoace, ca să se asigure dacă armata văzuse acel zîmbet, care-i scăpase fără să vrea. Îi îngheță singele în vine, cînd zări chipurile lor împietrite. Nu mai văzu și nu mai auzi nimic în jurul său, decît zbuciumul valurilor rostogolite pe țărmul mării. Ca prin vis își aminti că trebuie să-i răspundă ceva lui Skanderbeg și se pomeni zicînd :

— Dar tu nu mi-ai dat nimic !

Aceste vorbe îi ieșiră din gîtlej ca un strigăt hohotitor.

— Pregătește-te să mori ! răsună vocea lui Kastrioti.

Acesta se mișcă din loc și puse mîna pe mînerul spadei.

Zartîn aruncă priviri furișate în dreapta și-n stînga, de animal încolțit, dar își dăda seama că nu are scăpare. Era prins ca în clește. Sfirșitul de care se îngrozise întreaga lui viață sosise mult prea pe neașteptate. Pădurea fremăta. El simți o zvîrcolire în burtă și în piept, ceva care îi distrusea trupul și dori să deschidă gura ca să urle, însă fălcile îi rămaseră încheștate.

Skanderbeg se trase un pas înapoi. În cele din urmă văzuse cum arăta trădarea dinăuntru ei, dar nu ar fi putut s-o descrie prin cuvinte, dacă l-ar fi pus cineva. El ridică din nou brațul pentru cîteva clipe ca să vadă încă o dată frica neomenească a nepotului său, paloarea feței acestuia, și crezu că nemernicul murise de-a-n picioarele. Înainte de a fi lovit.

Chipul împietrit al lui Kastrioti luase culoarea cenușie a bărbii, iar maxilarele i se strînseseră ca într-un clește. Împreună cu spada trasă de la șold scoase un răcnet, ca și cum și-ar fi smuls sufletul din piept. Nepotul se trase speriat îndărăt și mai apucă să vadă ochii scilipitori ai lui Skanderbeg, care se rostogoleau în orbitele lor, arzători ca focul.

— Întoarce-te în bezna iadului de unde ai venit, cîine ! strigă Giorgi și cu o lovitură năpraznică îi tăie capul ce se rostogoli la pămînt înaintea trupului.

Fusese una dintre renumitele lovituri intrate în legendele despre forța extraordinară a brațului său. Acela s-ar fi putut să fie al două mîilea cap de dușman ce cădea sub ascuțitul sabiei lui din ziua cînd o ridicase pentru întia oară împotriva turcilor. El făcu un pas și la al doilea străpunse trupul trădătorului, gemu de mare umilire pentru cel ce zăcea mort în țărîină. Apoi înfipse spada în pămînt, frecîndu-și mîinile, ca și cum vroia să se șteargă de o scîrboasă murdărie. În ultimii ani ura trădarea mai mult decît orice pe lume.

*

La 1 august căpitanii celor două corăbii venețiene anunșase senatul că Rodonul fusese eliberat, povestind, pe deasupra și întîmplarea cu nepotul lui Skanderbeg. Era prima veste care venea din Albania, după cea de a doua campanie a sultanului împotriva acestei țări. La rîndul lui, senatul anunță curțile europene că promontoriul Rodonului devenise liber ca urmare „a unei acțiuni comune a lui Kastrioti și a Republicii“.

Giorgi curăță de turci defileurile Ishmului și Matului și îl chemă acolo pe Dukaghini cu cealaltă parte a armatei. Începuse ridicarea unei tabere și adunarea de provizii. Se întîmpla ca vreun dezertor să mai intre pe ascuns în tabără. Atunci Skanderbeg dădu ordin ca ei să fie separați în două corturi, la malul rîului, pînă vor fi judecați. După această măsură, se puse în fruntea caveriei și scoase din încercuire Durresul. Acum Leja și Durres puteau comunica între ele și cu restul țării. Apoi Kastrioti îi urmări pe spahii pe tot întinsul țărmlui mării, de la Buna la Șkumbin, așa că, la mijlocul lui august, încercuirea de la apus fusese spartă.

El era mai întîi de toate un comandant al caveriei. Călare în șa auzea tropotul cailor ca o grîndină ce cade pe pămînt și i se părea că trece pe cărbuni aprinși, cînd potcoavele scrișneau pe prundișuri.

În această luptă plină de inverșunări nestăvilite, de șarje tumultuoase se simțea ca în anii tinereții, iar inima îi bătea năvalnic în piept, când vedea dorința nebună a oamenilor și a cailor de a se avînta înainte, acea legătură puternică dintre ei, făcînd întotdeauna un singur trup, limbajul tăcut numai de ei știut, într-un cuvînt, toate micile taine care legau o adevărată armată de cavalerie.

Ghioka Stres galopa uimit după unchiul său, care, negru la față, numai piele și os, parcă se lipise de șaua calului. Pe la mijlocul lui august turcii din Erzen au fost izgoniți și Giorgi se opri acolo în fața unui mormînt urias, unde fuseseră îngropați trei sute de bătrîni, măcelăriți de dușmani. Din ziua aceea Skanderbeg gemea uneori, fără să-și dea seama. Ghioka îi auzea grelele suspine care îi ieșeau din piept adesea, oriunde se afla, pe drum, cînd se odihnea, ori se așeza la masă. Apoi ele se rărîră, numai în ochii arzători păstra încă acea imagine a groapei. Conținea să galopeze nebunește, neținînd seama de vîrsta lui înaintată. Tînărul căpitan îl privea cu teamă, așteptîndu-se dintr-o clipă într-alta să se frîngă de mijloc și să se prăbușească mort de pe cal. Această temere i-o mărturisise și lui Gion Anamali, care îl doftoricea uneori pe Skanderbeg, punîndu-i lipitori, însă Ghioka îi spusese că nu era bine ce făcea, pentru că bătrînul nu părea să aibă prea mult sînge.

Pe cînd urmărea în valea Ndrogi ultima trupă de cavalerie turcească, boala îl lovi ca din senin. Tocmai îl învăluisese o bucurie fără seamăn, pricinuită nici el nu-și dădea seama de unde, poate simțînd cum îl urmează ca un tăvălug de fier bravii lui ostași. Se așezase mai zdravăn în șa, cînd ochii i se împăienjeniră, strălucirea puternică a cîmpiei îl ameți în vreme ce în urechi îi băteau înfundat niște ciocane, iscînd un zgomot venit parcă din adîncurile pămîntului. Începu să tremure scuturat de friguri sub razele soarelui dogorîtor al lunii august, iar cînd ajunse în cîmpia Tiranei, falcile îi înțepeniseră, neputînd să

scoată nici un sunet. Cu o forțare supraomenească reuși să dea câteva ordine, bolborosind repede cuvintele ca să-și acopere clănțănitul dinților. El care nu zăcuse în pat nici măcar un ceas în toată viața, și ca orice om care nu cunoscuse ce-i aceea boală, nu vroia s-o accepte nici acum. Începu din nou să galopeze ca să-și pună sîngele în mișcare și să alunge febra din trup. Noaptea o petrecu delirînd, înecat de sudoare și dimineața se sculă vlăguit, dar nu mai ardea și nu mai tremura, iar la cină uitase complet de boală.

Această luptă de la cîmpie, ce urmărea spargerea încercuirii otomane se sfîrși la 20 august cu deplină victorie a lui Kastrioti. Mahmut-pașa, locțiitorul sultanului în Albania își retrase trupele de cavalerie decimate înăuntrul taberei de la Fushe-Preze. Skanderbeg porni spre Dukaghini la Ishem și începu să facă provizii de alimente în tot ținutul. Așadar, la apus cercul de fier al lui Mehmet fusese zdrobit și redeschis drumul către mare. Albania putea din nou să comunice cu vecinii săi. Skanderbeg îi împuternici pe solii trimiși de el la diferite curți europene să declare că pe la mijlocul lui septembrie, turcii vor fi izgoși definitiv din țară.

Skanderbeg văzuse mulți oameni foarte puternici și totuși cuprinși de malarie. Unii sleiți de puteri se chinaseră cîte o lună, apoi muriseră, alții se obișnuiau cu boala și o îndurau ani în șir. Ea se întorcea mereu vara. Nici un leac, nici băile de aburi nu erau de folos.

Frigurile îl cuprindeau pe Giorgi din două în două zile, exact cu un ceas înaintea prînzului. Simțea cum îl apucă tremuratul cînd soarele se ridica la două sulite pe cer și îl părăsesc la asfințit. Cînd nu-și mai putea stăpîni tremurul bărbiei, se retrăgea în cort, unde Gion Anamali îl învelea cu ce găsea mai gros și îl încălzea cu propriul său trup, ținîndu-l strîns îmbrățișat, ca să transpire cît mai mult. În ultimii ani nu dormea bine noaptea. Acum figurile aveau și ele partea lor bună, fiindcă îl țineau

vreo opt ore într-un leșin care semăna cu somnul. Kastrioti suferea în liniște, convins că va scăpa de boală pînă va termina treaba cu Mahmut-pașa, iar după aceea va pleca să se înzdrăvenească la muntele Kruja.

Armata se mărea pe zi ce trecea. Veneau sub arme noi tineri și se întorceau din permisii cei bătrîni. Uneori cîte un dezertor se îndrepta singur către cele două corturi mari, turcești, de la țarmul mării.

Primele zile de septembrie erau calde, liniștite și senine. Cînd nu avea friguri, Skanderbeg încăleca și pornea spre Durres, se ducea la Rodon, sau făcea înconjurul taberei lui Mahmut-pașa. Administratorul-șef al orașului Durres era prietenul lui și acesta îi dădea pe datorie piine proaspătă, untdelemn și brînză. Într-o zi veniră trei senatori de la Raguza. Ei îi spuseră că Republica îi va da alimente și îi va trimite din nou meșteri la Rodon. De la Neapole sosiră primele două vase cu provizii.

Albaniei i se deschisese ieșirea la mare și țara primea de la vecinî grîu și sare. Venise momentul să înceapă atacul împotriva taberei turcești, dar mai înainte trebuia să-i judece pe dezertori.

Aceștia, vreo șaptezeci de inși, fuseseră scoși în mijlocul armatei, în fața a douăzeci și patru de judecători, cîte unul de fiecare companie. Skanderbeg ședea la umbra unui stejar.

Într-o seară, Gion Anamali adusese un vraci din sat ca să-i ia sînge lui Kastrioti. Pe tînărul căpitan îl nelinișteau frigurile lui Kastrioti, ce nu mai conteneau în ciuda feluritelor leacuri pe care le încercase. O dată dorise să-l ardă la cîlcii cu un fier roșu, în timp ce dormea, „ca să-i sperie sîngele“, dar nu îndrăznise. Voise să-l înfășoare într-o piele de berbec proaspăt jupuită, ori să-l culce pe frunze de nuc, însă Giorgi refuzase cu îndîrjire, ba nu-l mai lăsa să-i pună nici lipitori. Atunci abia izbuti să-l convingă să-i se ia un pahar de sînge de la git. Dimineața Skanderbeg se trezi foarte istovit.

— Vezi că ți-este mai bine. Ai dat afară răul din trup odată cu transpirația și cu sângele vărsat, îi spuse Gion, îmbărbătindu-l.

— Pe crucea mea că mă simt bine, numai că nu trebuie de-acum în colo să-mi mai iei sânge.

Se simțea golit pe dinăuntru, gîtul îi tremura ușor și urechile îi țiuiau. Cînd înălță capul, trebuia să-și fixeze privirea asupra unui lucru, fiindcă îl cuprindea amețeala și prin fața ochilor îi treceau perdele de lumină și negru, ca și cum cineva rostogolea soarele cu mîna.

Dezertorii răspundeau la întrebări.

Dezvinovățirile erau aceleași, numai chipurile se schimbau. Giorgi se străduia să audă ce spun.

Pe ei nu-i putuse ține departe de armată nici familia, nici satul natal, de aceea se întorseseră în tabără. El nu spuneau acestea, dar din bîlbîielile lor se înțelegea bine că așa se întîmplase. Judecătorii continuau să-i întrebe, îi puneau să jure că nu vor minți și la urmă le dădeau voie să se întoarcă la companiile lor, ori îi alungau din armată.

Skanderbeg nu le distingea bine figurile. Ședea cu picioarele încrucișate sub el, cu coatele sprijinite pe genunchi și îi părea rău de acești soldați. La urma urmelor ei nu făcuseră altceva decît să plece ca să-și pună familia la adăpost de turci. Slujeau de mult în armată și unii dintre ei nu-și mai amînteau de cînd nu primiseră soldele promise. Toți se făcuseră vinovați de același lucru — dezertarea — și acum oastea cerea judecarea lor, după cum nici el nu dorea altceva. Răsufală ușurat, chipul i se lumină de o bucurie interioară, așa cum se întîmpla mereu cînd între voința sa și a armatei nu se interpunea nici o umbră. Dorea ca treaba să fie dusă la bun sfîrșit, dezertorii să fie pedepsiți, ca nimeni să nu mai părăsească de capul lui compania.

În spatele său și al armatei stătea poporul în fața căruia juraseră cu toții și el era de fapt adevăratul judecător.

Ideea aceasta, îndată ce-i cuprindea mintea, făcea să-l clocotească sângele. De atîta încordare se aplecă și mai mult cu coatele pe genunchi.

Figurile dezertorilor se perindau una după alta pe dinaintea lui. Fapta lor semăna cu spuma neagră ridicată deasupra cazanului care fierbe și ea trebuia aruncată, dar judecătorii începuseră să șovăie și să se îmblînzească. De dimineață pînă la amiază fuseseră judecați douăzeci de inși, dintre care numai doi pedepsiți cu izgonirea din armată, pe ceilalți îi iertaseră. „Pedepsele să le dea suveranii. În mîinile lor dețin dreptul de a ierta.“

Cu douăzeci de ani înainte această învățătură i se păruse lui Skanderbeg profundă, acum, însă, o socotea potrivită lașilor și fățarnicilor. Orice conducător trebuie să fie în stare să dea o pedeapsă oricît de grea i s-ar părea. Se sculă în picioare și ceru oprirea judecății.

La consiliul căpeteniilor armatei, un ofițer spuse că judecata va mai dura cel puțin încă două zile, de aceea adunarea trebuie să găsească o dezlegare potrivită situației, adică nici să facă pe călăii acelor nenorociți de soldați, nici să-i ierte cu ușurință. „Să lăsăm ca lupta să le hotărască soarta. Toți să fie adunați într-o companie fără drapel, cu un comandant ales dintre ei, iar după încheierea bătăliei, vom face o nouă judecată, dacă va mai fi nevoie.“

Și cum armata trebuia să pornească în zori la atac, Skanderbeg se arătă foarte mulțumit de această idee atît de neașteptată și de înțeleaptă venită din partea căpitanului. Cu siguranță că dezertorii nu se vor cruța, vor lupta pînă la ultima picătură de sânge pentru a-și recăpăta onoarea.

Aceștia șezuseră adunați într-un grup și acum se ridicară mișcîndu-și mîinile și picioarele, de parcă fuseseră ținuți în fiare, sușotiră ceva între ei și priviră neîncrezători, dar în același timp cu luciri de bucurie în ochi, la cei din jurul lor. Ostașii se apropiară de dînșii, ames-

tecîndu-se unii cu alții și dușmănia care-i despărțise cu puțină vreme înainte se spulberă ca suflată de vînt.

Cei doi izgoniți rămăseseră locului, despărțiți de prieteni, în mijlocul cîmpiei. Cînd se întoarse în cort, Skanderbeg îi găsi înăuntru, stînd în aceeași poziție cum îi lăsase cu cîteva minute înainte. Se apropie de ei și-i întrebă ce căutau acolo. Amîndoi se ridicară și unul îl privi drept în ochi, iar celălalt își clătina încet capul într-o parte și-ntr-alta ca bătut de vijelie. Primul era un bărbat înalt, cu părul pe jumătate albit, negru la față de supărare. Clipea des din pleoape ca să-și biruie frica și stătea puțin cu capul pe spate, ca pe marginea unei prăpăstii.

— Te așteptam, rosti el cu glas sugrumat.

Kastrioti îl întrebă cum îl cheamă și de unde este și își aminti că judecătorii erau supărați pe el.

În cort, Gion Anamali mișca un lucru, așa cum făcea întotdeauna cînd vroia să-și arate prezența. Poate că el îi sfătuisese înainte pe dezertori ce și cum să-i spuie lui Skanderbeg.

— Mai bine omoară-ne cu mîna ta! spuse cel înalt.

Îi tremura buza, bărbia i se strîmbase și ochii îi străluceau asemenea unui om ajuns în pragul nebuniei, care se abține din răspuțuri să nu izbucnească. Celălalt începu să plîngă încet. Unde să plece și ce să facă un soldat izgonit din armată? El devenea un renegat, împărtășea aceeași soartă ca a unui criminal ce își omorise prietenul credincios. Dacă nu va fi urmărit cu arma în mînă de neamurile mortului, așa cum era obiceiul, dezertorul va trăi ca fiarele pădurii, alungat din mijlocul oamenilor. Nimeni nu-l va primi în ograda sa, nu-i vor îngropa mortul din casă, nici un flăcău nu-i va lui fiica de nevastă, și toate acestea erau mai rele de cît însăși moartea.

— Du-te și prinde-mi un turc viu, îi spuse Kastrioti. După aceea o să văd ce pot face pentru tine.

De emoție, soldatul nu auzise vorbele comandantului. Îi privea chipul palid cu oasele ieșite în afară, cu ochii verzi, arzînd de febră și vedea că abia se mai ținea pe picioare. În cele din urmă oșteanul i se adresa cu o voce gîtuită de milă și îngrijorare.

— Să nu-ți faci griji pentru noi. Nu-i nimic, se rugă el de Skanderbeg, gîndindu-se în același timp că era singurul dintre soldați care-i putea vorbi față-n față. Giorgi fusese întotdeauna în mijlocul armatei, dar nimeni nu-l văzuse, așa cum îl vedea el acum, luptîndu-se cu boala și cu bătrînețea. Această imagine a comandantului o va păstra în adîncul sufletului său și nimănui nu-i va povesti niciodată nimic.

— Nu fi necăjit. Lasă... murmură el și capul îi tremura, iar brațele i se mișcau singure, de parcă încerca să explice ceva.

Skanderbeg îl privi cu uimire, apoi înțelese de ce se frămînta omul acela într-atîta. Era un soldat bun și înimos, dar greșise împins de cine știe ce nenorocire. Simțea că multe zile și nopți nu va putea uita figura, vorbele lui blînde, alinătoare și ar fi vrut să-i întindă mîna și să-l îmbrățișeze.

— Du-te și adu-mi-l pe turc ! Străduiește-te să ajungi ofițer, îi spuse el.

— Pe Dumnezeuul meu că așa voi face, se jură soldatul, privind cu ochii mari în dreapta și-n stînga, necrezîndu-și urechilor de cele auzite. Deci asta îi cerea Skanderbeg ? Mintea lui se trezise din amorțeală, o bucurie uriașă îi cuprinse sufletul și privi din nou într-o parte și-ntr-alta, de parvă s-ar fi așteptat să dea acolo cu ochii de turcul pe care trebuia să-l aducă în fața lui Skanderbeg.

— Hai, du-te, îi spuse comandantul cu blîndețe.

— Mă duc, mă duc, pe crucea mea că mă duc, bolborosi soldatul, rămînînd încurcat locului, vrînd să facă ceva, poate să-i sărute mîinile lui Kastroiți, apoi se în-

toarse brusc și ieși cu pași impleticiți, murmurînd întruna : „Mă duc, mă duc, pe crucea mea...” Puțin mai încolo se opri, întoarse capul să-l mai privească pe Kastrioti, se clătină pe picioarele-i lungi ca și cum îngîna o rugăciune, după care se îndreptă către pădurea de plop și se pierdu în ea.

Celălalt dezertor era un bărbat plesnind de sănătate, buhăit la față și cu un piept umflat, de parcă ar fi mîncat numai dovleci. Skanderbeg îi simțise respirația gîfîită în vreme ce discutase cu primul dintre ei. Plîngea fără glas, cu capul în sus ca să se vadă că se topea de lacrimile ce îi curgeau șiroaie din ochii mici. Giorgi nu mai văzuse niciodată un asemenea om. El putea plînge la comandă, cu aceeași ușurință și cînd vorbea și cînd mîncă. Își putea schimba înfățișarea figurii ca și cînd ar fi purtat o mască. Cum existau oare asemenea soldați ? Skanderbeg se apropie mult de el, spunîndu-și în gînd că acelea erau lacrimi fără sare, dar omul din față lui nu era deloc prost, ci dimpotrivă un viclean fără pereche, capabil să facă orice pentru a-și scăpa pielea.

— De ce te viați ? îl întrebă comandantul.

— Ce să fac ? spuse acesta neconținînd să verse lacrimi.

— Du-te și bocește la sinul nevestei, îl certă Kastrioti, întunecat la față de furie.

— Iartă-mă ! N-am să mai plîng, scînci dezertorul, ștergîndu-se cu cîțul și suspinînd prelung, în vreme ce ochii lui mici și apoși erau gata să verse din nou puhoalele de lacrimi, dacă ar fi fost nevoie.

— Piei dinaintea mea, că-ți zbor capul, strigă Giorgi dezlănțuit.

„Du-te și bocește la sinul nevestei.” Aceste cuvinte, auzite de Gion Anamali făcură înconjurul armatei și de atunci ele se auziră rostite pretutindeni cu rost sau fără rost, fie ca o glumă, ori ca o dojană.

Mahmut-paşa aştepta ofensiva lui Skanderbeg, iar acesta nu-şi ascundea intenţiile de a-l ataca. În munţi se aprinseseră focurile şi armata făcea diferite mişcări de cercetare. Generalul turc, închis în tabăra ca o fortăreaţă, se pregătise virtos pentru apărare, retrăgându-şi trupele de încercuire de la Kruja. El nu va da lupta în livezile de măslini ca Balaban, unde nu se puteau folosi cavaleria şi tunurile, ci îl va atrage pe Kastrioti în câmp deschis. Dar Skanderbeg nu putea fi atacat nici unde, fiindcă el nu avea o poziţie fixă. Se învîrtea în jurul taberei, ca şi cum vroia să-l ameţească pe Mahmut, îi prindea patrulele şi orice grup sau ostaş care ieşea de după îngrădituri. De fapt încercuirea sa putea fi străpunsă, tot ceea ce făcea armata lui Skanderbeg se vedea, însă turcii nu ieşeau din tabără. La 10 septembrie, Giorgi porni din nou spre Krrabe. Aceasta putea fi o manevră pentru a tăia calea aprovizionărilor din Macedonia, sau urmărirea să-l atragă pe general într-o cursă.

Două zile mai târziu, o caravană otomană escortată de cinci mii de călăreţi a fost atacată la trecerea Şkumbinului, dar ea ajunsese în tabără cu pierderi neînsemnate. Mahmut-paşa se minună cât de uşor reuşise să scape de armata lui Kastrioti. Dar el nu ştia că Skanderbeg ocupase podul şi, cu ploile care căzuseră, râul va ieşi din albie. După aceea podul trecu din nou în mâinile paşei din Berat, însă nu se ştia cât îl va putea apăra. Din pricina apelor revărsate, drumul Vlorei devenise la fel de nesigur ca cel al Krrabei. Semnele arătau că Skanderbeg pregătea o încercuire largă şi de lungă durată. El se mişca liniştit, dînd de înţeles că nu-i păsa dacă războiul se prelungea pînă în iarnă, mai ales că acum el avea pîinea şi cuţitul, în vreme ce lui Mahmut nu-i rămînea decît să stea la pîndă zi şi noapte, urmărind mişcările albanezului şi să accepte lovitura unde şi cînd va dori acesta. Noua întorsătură a rolurilor îl umplu de o furie neputincioasă.

să. În mintea lui se încrucișau felurite întrebări cărora nu era în stare să le găsească dezlegarea. De ce lăsase Kastrioti cale liberă caravanei prin Vlora ? De ce nu ordona nici unul din obișnuitele sale atacuri de noapte asupra taberei ? Purtarea lui de neînțeles se putea explica în două feluri : ori nu avea forțe suficiente ca să întreprindă o ofensivă adevărată, ori pregătea nimicirea totală a armatei otomane, așa cum făcuse cu Balaban Badera.

Mahmut-pașa se străduia să pătrundă aceste taine prin patrulele sale de cercetare, sau prin încercarea de a smulge câte ceva de la câte un soldat căzut prizonier. Dar, de obicei, patrulele cădeau în cursele întinse de Skanderbeg, iar puținii robi care cădeau în mâinile lui păreau căzuți din lună ; ei nu știau mai nimic, doar că o parte a armatei se afla cu Leka la Ishem, iar cealaltă mășlăuia sub conducerea lui Kastrioti în jurul munților și ale colinelor, dar stătea mai mult la Krrabe.

La 15 septembrie, Skanderbeg încercui și Petrele. Mahmut-pașa luă comanda unei coloane de trei mii de călăreți și două mii de pedestrași, pornind în ajutorul cetății. Ieșise pentru prima dată din tabără, hotărîndu-se să descopere cu orice risc puterea și planurile lui Kastrioti.

Oastea turcească mășlăui toată noaptea, iar dimineața se întâlneau pe colinele Sankut cu armata lui Skanderbeg. Acesta conducea o numeroasă oștire și puse în mișcare flancurile pentru a-l încercui pe general, dar pașa străpunsese cu cavaleria cercul care se închidea în jurul lui, lăsînd infanteria să fie nimicită de albanezi. Acum nu mai avea nici o îndoială asupra forțelor și scopurilor lui Kastrioti. El va tăia drumurile Vlorei și Macedoniei, blocînd în întregime tabăra otomană.

Mahmut îi scrisese sultanului, cerîndu-i voie să-și schimbe poziția pe timpul iernii în valea Șkumbinului, sub zidurile cetății Elbasan. Adăugase că, deși este bătrîn nu-i pasă de viața lui păcătoasă, dar nu vroia să aducă în pragul pieirii armata împăratului. În primăvară va reveni cu siguranță la Kruja.

Această scrisoare căzu în mîinile lui Skanderbeg, care i-o trimise pașei înapoi. La 18 septembrie, Giorgi atacă Preza de la miazănoapte, silindu-l pe Mahmut să se retragă pe coline împreună cu înfașterea, fiindcă nu le putea lăsa să fie cucerite de Skanderbeg. O luptă înversunată avu loc în fața cetății ocupată de armata lui Kastrioti. Acum soarele apusese și Mahmut îl zări, în cele din urmă, pe Skanderbeg, sub un măslin crescut în vârful colinei din dreapta.

Un gînd ciudat îi trecu prin minte și anume că albanezul îi semăna. Se ridică în scări ca să-i distingă chipul, dar acela se afla mult prea departe. Îl vedea stînd pe cal și urmărind nemișcat lupta. Cu un an înainte fusese cît pe ce ca el să ocupe acel loc din jurul cetății Steluș, unde stătea acum Skanderbeg și, dacă ar fi reușit, altfel ar fi mers lucrurile acum. Nu ar fi rămas cu armata pe loc ca într-o uliță înfundată. Fiind bătrîn nu avea cînd să îndrepte situația acestei campanii în Albania, care mergea din ce în ce mai prost. I se oprise inima-n loc atunci cînd plecase sultanul și îl lăsase pe el în Albania să ducă la bun sfîrșit o treabă pe care însuși Mehmet nu reușise s-o scoată la capăt. Da, într-adevăr semăna cu Skanderbeg, dar numai în ceea ce privea bătrînețea.

Un călăreț se apropiase de Kastrioti, spunîndu-i ceva. Comandantul privi în jos, către locul unde se afla Mahmut și rămase la fel de nemișcat ca înainte. Pașei i se urcă sîngele la cap. Simțămîntul că Skanderbeg se asemăna cu dînsul devenise atît de puternic, încît crezu că omul cocoțat pe colină era el însuși. Apoi i se păru că-i vedea clar fața cu riduri săpate adînc, fruntea împovărată de gînduri, ochii strălucitori și pielea negricioasă bătută de vînturi și de soare, maxilarele puternice și barba cenușie, încurcată. La rîndul lui, Giorgi spuse și el ceva călărețului, privi la soarele strălucitor și, dînd pinteni calului, se trase la umbră, sub un copac. Se înfășură mai bine în pelerină și acum aducea cu o umbră mare.

Mahmut-paşa simţi cum îl cuprinde frica şi un junghi ascuţit îi străpunse inima. Îl însoţise de două ori pe Mehmet în Albania, se căţăraseră pe munţi, cotrobăiseră prin cotloanele peşterilor, prin scorburile stejarilor, însă nu dibuise ascunzişurile tainice ale acestui pământ. Acum i se dezvăluiseră dintr-odată toate secretele, care-l făceau de neînvins pe omul din vârful colinei. Locuitorii acestor meleaguri se căliseră îndurînd foamea, frigul, căldura, şi nu se vor preda niciodată.

La 21 septembrie, Mahmut-paşa ridică tabăra şi porni cu armata în valea Ndroqi, unde se uni cu garnizoana de la Petrele. După trei zile de marş se opri sub zidurile cetăţii Elbasan şi începu să contrulască o nouă tabără.

Din trecătoarea Krrabei, Skanderbeg îi urmări mişcările, continuînd să ţină blocat drumul Macedoniei. La sfîrşitul lui septembrie, Krrabe se acoperi de ceaţă şi începură ploile, aşa că Giorgi se întoarse la Kruja.

Ambasadorul Veneţiei porni spre Istanbul cu solie de pace. Sultanul Mehmet a răspuns că nu va încheia nici un tratat cu Republica decît după zdrobirea fortăreţei Kruja.

★

Cînd luna octombrie era pe terminate, Gion Kastrioti se afla din nou în faţa senatului, alături de Pal Enghielli, ambasadorul permanent al lui Skanderbeg la Veneţia, pentru că nimeni nu fusese în stare să-l înduplece pe Giorgi să se ducă el însuşi acolo. Pînă la sfîrşitul vieţii se va purta faţă de Republică la fel cum te ai cu un vecin nesincer cu care îţi dai bună ziua peste gard, şi asta cînd n-ai încotro, aşteptînd ca odată şi odată să-l dai dracului şi să termini cu el. Aşa că în loc să plece la Veneţia, Skanderbeg se duse la Leja ca să ia parte la adunarea Ligii.

Gion prezintă senatului un memorandum scris în opt puncte. Skanderbeg cerea trupele şi ajutoarele făgăduite

în iulie, care nu veniseră nici pînă acum. Formulase cerearea directă, fără înconjur, pentru că de fortăreața Krujei depindea însăși soarta Venetiei și ea trebuia să-și țină promisiunile. Dar apele se mișcaseră din nou în orașul canalelor. Ambasadorul Leonardo Boldini pornise către sultan cu solie de pace, așa că senatul îi răspunse lui Gion că nu putea trimite soldații, fiindcă nimeni nu primea să plece în Albania.

— Oare domniile voastre nu aveți puterea să le ordonați acest lucru ? îi întrebaseră Pal Enghelli pe senatori.

— Veți întâlni în piață oameni care acceptă să plece în orice colț al lumii, în afară de Albania, îi răspunse dogele Cristofor.

Un senator vorbi revoltat despre sare, zicînd că Republica ar trebui să găsească mijloacele necesare pentru a stîrpi contrabanda care se făcea prin unele puncte ale țărmlui albanez. Următorul vorbitor spuse că Venetia era ruinată de pe urma războaielor și principele Skanderbeg să fie mulțumit cu ce i se va da.

Senatorii osteniseră. Primul notar citi răspunsul la memorandum, în care se menționa că Serenissima va trimite în Albania o sută de infanteriști, îi va plăti lui Kastrioti renta anuală de 1.400 de ducati și va încărcă o corabie cu o mie de poveri de grîu, untdelemn, carne, brînză și oțet, provizii ce se cuveneau Krujei pentru un singur an de asediu, nu pentru trei, cît ceruse Skanderbeg. Nu se aproba reconstrucția comună a Rodonului, fiindcă cetățile Durrës și Leja erau de ajuns. Atît putea da senatul, în schimb principele Albaniei trebuia să închidă imediat ocnele de sare, altfel, cu profundă părere de rău, amiralul flotei va ordona să sechestreze corăbiile care se ocupau cu contrabanda. Auzind murmurul de aprobare al sălii, dogele anunță o pauză.

Gion cel tînăr, cetățean de onoare al Venetiei, nobil și membru cu drepturi depline al celui înalt consiliu, învăța de cinci ani limba latină și italiană, așa că a înțeles

ce se discutase acolo și că senatul nu-l iubea pe tatăl său și nici nu-i păsa de soarta lui.

Uneori rostiseră numele lui Skanderbeg cu admirație și cu respect, înconjurându-l și pe fiu cu dragoste și grijă deosebită, alteori, așa cum se întâmplase în această adunare din 30 octombrie, toți acei seniori bogați, puternici și învățați trecuseră pe lângă el fără să-l bage în seamă. Cîte unul se întorsese și-l privise mirîndu-se că băiatul avea pielea albă ca și a lui, sau un altul i se adresase distrat, jucîndu-se cu mînerul spadei, ori suflînd în inel, ca și cum i-ar fi arătat cum se fluleră, adică atît ar da el din ceea ce scrisese Kastrioti că avea nevoie.

De multe ori în timpul discuțiilor sufletul băiatului se umpluse cînd de bucurie, cînd de tristețe, iar Pal îl încurajase întotdeauna, dar în ziua aceea paharul amărăciunii se umpluse cu vîrf, văzînd și auzînd cum aceia îl jigneau pe tatăl său. Soldații nu vroiau să plece în Albania, ca și cum această țară ar fi fost ciumată.

Tatălui său îi refuzaseră ajutorul promis și îl amenințaseră că-l vor urmări ca pe un contrabandist din pricina sării, iar la el se uitaseră pieziș.

După pauză urma să se voteze răspunsul senatului la cererile lui Skanderbeg. Gion se mișcă în scaun și Pal îi puse mîna pe umăr, gîndindu-se la cu totul altceva decît la frămîntările băiatului. Deși era de-al casei printre senatori, nu se simțise bine auzînd ce se discutase acolo. El încerca să ia o hotărîre cum ar fi mai bine să facă : să nu dea atenție cuvintelor rostite și imediat după adunare să înceapă a trage niște sfori pentru a determina consiliul să satisfacă dorințele lui Kastrioti, sau să se ridice și să demaște jocul perfid al demnitarilor. Se întoarse și-l privi pe băiatul care stătea ca o stană de piatră, cu capul aplecat. O lacrimă i se rostogolise pe nas. Gion ridică ochii umeziți și-l zări pe ambasador ca prin ceață.

— Înalți senatori, spuse deodată sculîndu-se în picioare. Eu nu-l pot duce lui Giorgi Kastrioti un aseme-

nea răspuns, mai ales acum cînd are mare nevoie de ajutorul vostru. Va fi îndreptăţit să creadă că l-aţi lăsat să lupte singur cu sultanul, îşi încheie Pal cel mai scurt discurs din viaţă şi se aşează la loc.

Dogele Cristofor îşi storcea creierii ca să găsească o ieşire din această situaţie, fie ea şi provizorie. Viaţa îi dovedise bătrînului că alegerea căii de mijloc este cea mai potrivită atunci cînd te afli între valuri ameninţătoare. Trimiterea de trupe în Albania, dacă acest lucru ar fi fost posibil, îl va înfuria pe sultan, ameninţînd încheierea tratatului de pace. Dar nici Skanderbeg nu putea fi lăsat fără nici un ajutor sau măcar o promisiune.

Dogele îl privea pe Enghelli cu ochii întredeschişi pe sub sprîncenele înălbite şi părea că doarme, dar minţea îi lucra cu înverşunare. Ce se ascundea în spatele cuvintelor : „Skanderbeg va fi îndreptăţit să creadă că l-aţi lăsat să lupte singur cu sultanul ?” Mehmet ceruse Kruja ca o primă condiţie pentru pacea cu Republica, însă el putea face ca să dispară de pe faţa pămîntului toate teritoriile stăpînite de veneţieni, dacă nu s-ar mai izbi de zidurile fortăreţii. Kastrioti nu trebuia lăsat să piară, fiindcă nu se va abate niciodată de la unicul ţel al vieţii sale, lupta cu turcii. Cine ştie de ce va fi în stare dacă toţi îl vor părăsi şi va vedea cu ochii moartea patriei şi al poporului său. Împăratul, care fusese respins de trei ori la Kruja, ar accepta bucuros un armistiţiu cu Skanderbeg, şi atunci albanezul ar ridica pînă la cer pretenţiile lui în faţa Veneţiei.

Deci Kastrioti nu trebuia părăsit. Dar ce se va întîmpla în cazul cînd Republica şi dînsul vor încheia simultan fiecare o pace separată cu sultanul ? Vreme de douăzeci şi trei de ani, Serenissima împiedicase unirea Albaniei, fiind pentru Skanderbeg un obstacol de netrecut, asemenea unei umbre peste care nu poţi să calci. Ea deschisese prăpastii şi ridicase ziduri în calea mult doritului vis al

principelui. Giorgi Kastrioti avea de împlinit o veche răfuială cu Republica și în câteva rinduri fusese gata-gata să o facă. Un Skanderbeg eliberat de amenințarea turcilor ar porni cu siguranță împotriva Veneției, mai ales că pe țărmurile Adriaticei s-ar găsi oricând cineva care să-l ajute. Va izbucni un război, care se va încheia cu o strălucită victorie a albanezului, fără să verse prea mult sânge și fără să-l coste mai nimic.

Mintea dogelui cernea în continuare faptele și întîmplările din ziua aceea, dar ea se fixase într-un anumit punct și nimeni nu ar fi putut s-o smulgă de acolo, chiar dacă uriașa sală a consiliului s-ar fi dărîmat peste ei toți. Skanderbeg trebuia hrănit cu speranța că va primi ajutoare, ca să continue lupta și să însemne întotdeauna o amenințare pentru turci. După ce-și repetă în gînd aceeași idee, Cristofor se ridică încet din jîlt, cuprinse cu privirea întreaga adunare și cînd se făcu tăcere deplină rosti cuvintele la care nimeni nu se așteptase :

— Senatul să numească o comisie pentru recrutarea soldaților ce vor fi trimiși în Albania, iar șeful ei să fie însuși ambasadorul gloriosului Skanderbeg. Peste o lună vor porni și primele ajutoare ; pe celelalte le vom aduna pînă la sfîrșitul lui decembrie. Ne vom sili din răspuțeri pentru a ne ține de cuvînt.

★

Gion ședea la fereastră în locuința ce-i fusese destinată și privea la bărcile de pe canalul San Marco. Din golf se apropia încet o întreagă flotă, așteptată la țărm de lei de piatră ce amenințau marea și de statuile sfinților, menite să-i domolească furia. Acest oraș îi umplea plămîinii cu mirosul vaselor cu pînze, un oraș lacustru care își ducea existența pe mare și dormea pe uscat.

Bărcile începură să înainteze. Canalele, podurile, balcoanele caselor se umplură de oameni. Tocmai se deschideau ferestrele pentru a fi arborate drapelele. Mulțimea izbucni într-un strigăt general de bucurie, așa cum se

mai auzea prin unele taverne. Regina mării se trezise din somnolență, recăpătându-și strălucirea de odinioară. Băiatul ura acest oraș care mirosea întotdeauna a alge putrezite, îl ura atît de mult, încît ar fi dorit să vină un cutremur, un cataclism ca să îngroape toate palatele, casele, monumentele, corăbiile, tot ceea ce dusesese renumele Venetiei peste mări și țări. Își lipi fruntea de geamul colorat, ațintindu-și privirea asupra canalului și i se păru că apa se ridică. Cineva îi spusese că marea creștea în fiecare an, și băiatul ar fi dorit ca ea să înghită într-o zi întregul oraș.

Pal ședea în spatele lui cu mîinile încrucișate pe pîn-tece. El hoinărise în sus și în jos, străbătuse lungile coridoare ale palatului dogilor, bătuse la multe uși fără nici un rezultat. Comisia pentru recrutarea soldaților cheltuisese ceva bani, dar nu obținuse pînă la urmă nimic. Enghielli era abătut și nu găsea nici un cuvînt bun ca să-i aline suferințele băiatului.

— Deci nici un soldat nu se învoiește să plece în Albania ? rosti în sfîrșit Gion.

Acesta dovedea o inteligență supărătoare. Acum stătea și îl privea pe ambasador drept în ochi, puțin batjocoritor.

— Unui prinț tînăr care pune atît de multe întrebări nu-i pot răspunde nici trei înțelepți la un loc, ocoli Pal întrebarea.

— Dacă un asemenea prinț n-ar întreba, sfetnicii nu ar avea ce face și s-ar plictisi.

Inteligența băiatului îi dădea serios de furcă lui Enghielli. Se apropie și el de fereastră. Cînd nu reușea să-l scoată pe băiat dintr-ale lui, avea un alt mijloc ca să-l liniștească. Îi punea mîna pe umăr și-l privea lung în ochii verzi ca ai tatălui său, învăluind într-un zîmbet luminos și vorbindu-i cu căldură : Gion simtea puțin cîte puțin cum voința preotului îl subjugă și nu reușea să-i înfrunte căutătura.

Pal dori să încerce acest mijloc, dar băiatul se înfioră, își încrunță sprincenele ca străpuns de o durere trupească și se retrase pe scaunul de la fereastră.

Afară sufla vîntul sirocco, aducînd pînă în cameră miasmele apei stătute. Locuitorii orașului credeau că din această duhoare năștea holera de care Republica se temea tot atît de tare ca de Mehmet. Muriseră zeci de oameni, iar senatorii interzisese să se mai vorbească despre cumplita molimă.

— Boala a cuprins Veneția, spuse Pal închizînd fereastra.

Gion ridică din umeri nepăsător, gîndindu-se că holera, fără să se răspîndească, va distruge jumătate din oraș, lăsînd restul pe seama mării.

— Dogele Cristofor a spus că dacă Republica va încheia pacea cu turcii, Skanderbeg nu va semna acest tratat, zise Pal.

Băiatul se întoarse și-l privi uimit. Cum de vorbise-
ră asemenea bazaconii, cînd tatăl său nici nu se gîndea să nu continue lupta pînă la victoria definitivă asupra otomanilor? Iată încă o jignire adusă lui Skanderbeg.

— Dar nu cred că va fi pace, fiul meu, zise din nou ambasadorul, nedîndu-și seama că Gion se tulbura din ce în ce mai mult.

Pal era îngrijorat de ce avea să se întîmple în viitor și dorea să-și deschidă sufletul în fața cuiva, să mai schimbe o părere cu cineva.

Mehmet îi dădea Veneției noi speranțe de pace, dar nici prin cap nu-i trecea să se țină de promisiune. El dorea să o zdrobească pentru totdeauna.

De îndată ce-și ingenunchia victima, sultanul cu o mînă o mîngîia pe frunte și cu cealaltă îi strîngea lațul de gît și-i murmura cuvinte îmbietoare ca să nu simtă loviturile date în coaste pînă ce-l lua răsufllarea. Așa făcuse împăratul cu fiecare țară cucerită din răsărit pînă în apus. Această perfidie moștenită din moși strămoși, ridicată de Mehmet la rang de strategie politică a impe-

riului, Skanderbeg o înțelegea mai bine decît oricine din Europa. „Cum de nu sînt în stare să priceapă. Pe Dumnezeuul meu că acest diavol le-a luat tuturor mințile. Statele rămîn în fața lui năucite, ca oaia care se vîră singură în gura lupului“, spusese Kastrioti în acea noapte cînd se întorsese la Leja din Italia și rămăsese singur în cameră cu Pal.

Aceste cuvînte rămaseră întipărite în mintea abatelui. Cu siguranță că Giorgi văzuse undeva cu ochii lui o asemenea întîmplare cu oaia și lupul. Luni în șir după aceea lui Pal i se întări convingerea că toate țările erau ca o turmă în fața lui Mehmet și soarta lor fusese pecetluită. Cu cît își dădea seama că Skanderbeg rămăsese singur în lupta împotriva turcilor, cu atît i se părea mai mareț și mai cutezător.

— Tata nu va încheia pace cît va fi în viață, spuse băiatul pe neașteptate.

De o săptămînă era foarte agitat și nu se întrezărea nici un semn că se va potoli. Nu deschidea gura și nu se uita la Pal, decît atunci cînd acesta aducea vorba de întoarcerea în Albania. El spusese „cît va fi în viață“, cu alte cuvînte simțea că părintele său nu mai avea mult de trăit.

„Domnul ascunde oamenilor maturi ceea ce dezvăluie copiilor“, își zise abatele. Medicii venețieni care îl consultaseră pe Kastrioti pentru prima oară în viața lui îi spusese că trebuia să stea la pat, dar el continua să îndure frigurile în picioare. Pal se apropie de Gion și privi împreună pe fereastră. Moartea lui Skanderbeg va însemna însăși pieirea Albaniei.

— Trebuie să pleci în țară și să duci puținele ajutoare căpătate de la aceștia. Peste trei zile pornește o corabie spre Ragusa, spuse Pal.

— Foarte bine, încuviință Gion, zîmbind pentru înția dată de cînd era la Veneția.

Se întoarse cu fața către abate și-i spuse rîzînd :

— Dacă ar ști tata că m-au podidit lacrimile la consiliu, mi-ar tăia capul.

Din cuvintele lui nu reieșea frica, ci mândria pentru ce i-ar face părintele său, dacă ar afla că se smiorcăise în fața senatului.

— Există momente în viața omului, care îl fac să plingă și pe un bătrîn ca mine, îi spuse Pal cu blîndețe.

Pentru cîteva clipe reînviaseră între ei acele legături din anii cînd abatele îi fusese părinte sufletesc și învățător, iar băiatul un elev cuminte și iubitor. Un simbuș de speranță prinse a încolți în inima lui Pal că vremurile trecute se vor reîntoarce, dar băiatul se trase din nou la marginea ferestrei, privindu-l cu o îndoială pe care nu încerca să și-o ascundă. Prin atitudinea lui servilă în fața senatului, preotul pierduse dintr-o dată în ochii lui Gion tot ceea ce reușise să dobîndească pînă atunci: dragoste, cînstire, prietenie. Acum și în viitor băiatul va veghea asupra sa zi și noapte, cunoscîndu-i toate ascunzișurile ființei, dar nu va spune nimănui nimic.

VREMEA OMULUI

Kastriotii aveau la Leja o casă cu două caturi pe malul râului. La primul etaj ședeau paznicii și servitorii. Sus, în două camere, spre stînga, locuia Donika laolaltă cu trei văduve : Mamița. Zanfira a lui Andreea Topia și Elena a lui Gion Kollos. După aceea mai veniră Maria Muzaka, mama Donikăi, nevasta lui Leka Dukaghini și altele, care doreau să stea împreună cu soția lui Giorgi. Cele două camere se dovediră neîncăpătoare, încît femeile dormeau care pe unde apuca. O altă odaie era a lui Gion Kastrioti, iar în următoarea se sfîrșea de zile Skanderbeg.

Cu trei zile înainte morții pe la începutul lunii ianuarie, se sculase pentru a se urca în șa, fiindcă o armată turcească de cincisprezece mii de soldați coborîse în cîmpia Shkodrei ca să-l lovească pe Kastrioti pe la spate și să încheie lanțul încercuirii de la nord. O asemenea oaste atît de numeroasă părea să fi căzut din cer, pentru că era cu neputință ca ea să fi venit din Bosnia sau Cosova, trecînd peste munții înalți, acoperiți cu zăpadă. Fiindcă Skanderbeg era bolnav, Leka Dukaghini avea să conducă armata.

Giorgi nu se împăcase cu gîndul morții, se agita și toți trebuiau să fie în preajma lui. De îndată ce se trezea din delir cerea cîte ceva, întreba de anumiți oameni, dorea

să fie șters de sudoare, ori se străduia să se ridice în coate, dar cerul și pământul îi apăsau pieptul cu toată greutatea lor și atunci cădea la loc pe perne. Boala îl cuprinsese pe neașteptate și i se instalase în tot trupul, pentru că nu îl durea ceva anume, nici măcar nu putea să spună ce simte. Încerca să lupte cu răul din el, adunându-și ultimele puteri.

Nu-și simțea mâinile și picioarele și își dădea seama că totuși le are după ridicăturile păturii cu care fusese învelit. Din ce în ce mai des se cufunda în întuneric și când se reîntorcea la lumină avea mintea complet încețoșată și îi trebuia multă vreme pînă să se dezmeticească. Dar de cîte ori se vor repeta aceste leșinuri și care dintre ele va fi ultimul?

Deși nu dorea să moară, Kastrioti nu se înspăimînta de venirea doamnei în negru. Un mare medic venețian ce îl îngrijea acum vedea că marea voință a acestui om juca un rol important în lupta cu boala. De o lună îl trata cu niște siropuri în care nici el însuși nu credea, iar bolnavul le bea mai mult ca să-i facă lui pe plac. Doctorul privea cu interes, deși nu s-ar fi cuvenit, atitudinea ciudată a lui Skanderbeg în fața morții. El nu dădea vreun semn că se resemnase sufletește, că era pregătit să o întîmpine.

Nu toți oamenii se tem de moarte. Unii, cînd nu mai au putere să reziste, se predau ei, gîndindu-se la lumea de dincolo. Dragostea lor de viață este atît de puternică, încît ei nu cred că nimic nu-i mai așteaptă după ce-și dau sufletul. Aceștia așteaptă moartea în extaz, stăpîniți doar de frica judecății de apoi. Așa se întîmplă destul de rar cu bătrînii. Alți oameni sînt atît de dezgustați de viață, încît privesc moartea ca pe o izbăvire a suferințelor trăite pe pămînt. Ei își așteaptă sfîrșitul liniștiți, știind că nu li se poate întîmpla ceva mai rău decît viața mizerabilă pe care au dus-o. Majoritatea, însă, luptă cu moartea, perpelindu-se între teamă și speranță pînă la ultima suflare.

Skanderbeg nu făcea parte din nici una dintre aceste categorii de muribunzi. El dusese o viață activă, agitată, trăise intens zi de zi, oră de oră, trebuia să împlinească o misiune sfântă, libertatea poporului său, așa că avea nevoie încă să mai trăiască. Cu toate astea nu-i era frică de moarte.

Marele doctor îi asculta pulsul scăzut, dar el încerca să pătrundă în ascunzișurile sufletului bolnavului său. Skanderbeg simțise curiozitatea venețianului, dar nu înțelegea rostul.

Cînd îl coborîseră de pe cal și îl lungiseră pe pat, îi spusese lui Leka : „Vreme de șaptesprezece ani sultanul Mehmet nu a putut smulge Albaniei nici o palmă de pămînt. Ne-o fi înfipt el în coaste, la sud, cetatea Elbasan, dar și noi ne-am lătit în nord. Acum sîntem mai puternici decît înainte și putem lupta împotriva turcilor la nesfîrșit.“ În vreme ce vorbea își trăgea pătura pînă la gît, căutîndu-și o poziție bună în pat. Leka se cutremură și chipul i se înăspri. Vedea că și în pragul morții, Skanderbeg se gîndește tot la libertatea țării sale. Găsise, astfel, răspunsul la multe întrebări pe care și le pusese în legătură cu Giorgi. Acum dorea să nu-i scape nici un cuvînt rostit de muribund, de aceea stătea aplecat asupra lui. Kastrioti zîmbi, parcă, rușinat de propria-i slăbiciune, încercînd să-și miște mîinile care nu-l mai ascultau. Atunci Leka rosti pe neașteptate : „Ai dreptate, tată“. Cuvintele se auziră clar în încăpere și Skanderbeg deschise ochii convins că tînărul înțelesese pînă la urmă țelul vieții sale și pentru prima oară reuși să-și miște capul pe pernă. Leka se ridicase în picioare cu ochii tulburi, îi aranjă pătura cu mișcări atente și se îndreptă spre ușă la fel de palid ca bolnavul. În prag se întoarse și-i ură cu voce gîtuită :

— Să te găsesc sănătos, prietene ! Fă-te bine degrabă și nu purta grija armatei.

Pînă în ziua cînd boala îl doborîse la pat, Skanderbeg nu avusese nimic, în afară de frigurile care îl apu-

cau din două în două zile, și crezuse că se va scula repede ca să continue lupta începută împotriva noului atac turcesc.

Doctorul venețian nu avusese niciodată un bolnav mai îndărătnic și mai liniștit totodată. Nu crezuse că cineva poate îndura atîta suferință fără să scoată măcar un geamăt. Îi pipăise trupul din tălpi pînă în creștet și își dădu seama că Skanderbeg trăiește datorită puterii suflului, pentru că corpul îi era măcinat în întregime de boală. Uneori, după ce se trezea dintr-un leșin, părea că se simte mai bine. Din pricina neputinței de a-l ajuta în vreun fel, doctorul începu să sufere împreună cu bolnavul.

În ceasurile tîrzii ale nopții, medicului i se părea că vedea în fața ochilor un uriaș intrat pînă la gît în apa unui rîu în care se luptă ca să-i domolească curgerea vijelioasă. Nimeni altul n-ar fi cutezat la o asemenea faptă. De pe mal cîțiva popi mărunți și vicleni salutau cu potcapul în mîini moartea uriașului. În tîrg începură să bată clopotele, dar cam neconvîngător, ca pentru înmormîntarea unuia de rînd. Dar oamenii nu știau că atunci cînd uriașul se va prăbuși, apele se vor revărsa și vor lua totul în calea lor pentru că colosul prin lupta sa disperată domolise tumultul rîului. Marele doctor, care nu avusese în viața lui coșmaruri, se întorcea spre bolnav și cu ochiul său experimentat căuta semnele cunoscute ale morții ce trebuiau să apară, dar nu zărea decît chipul liniștit al lui Kastrioti, cu oasele mult ieșite în afară, asupra căruia cobora în somn umbrele suferinței ori ale împăcării cu sine.

În noaptea de 15 ianuarie bolnavul începu să vorbească despre armată, despre Kruja, Rodon și își făcea planuri ce are de făcut cînd se va ridica din acel pat nesuferit. Cuvintele sale se răspîndiră în oraș împreună cu zvonul că se va însănătoși. În fața casei începură să se adune oamenii și prin întuneric răzbăteau strigăte dinspre rîu și dinspre cartierele îndepărtate.

Pe la miezul nopții, rectorul Lejei întovărășit de căpitanul gardienilor veni la poartă ca să se intereseze de soarta bolnavului. A trebuit ceva timp ca să se restabilească liniștea și în casă, și în oraș.

Medicul stătea aplecat asupra lui Skanderbeg și asculta cu atenție ce spunea. Bolnavul delira. Doctorul și-a dat seama că începuse să i se încețoșeze creierul, semnul sigur al apropiatului sfârșit. Venețianul se prăbuși istovit pe scaun. Kastrioti intrase în comă și peste o zi, poate și o noapte, sufletul lui se va înălța la ceruri.

A doua zi, pe 16 ianuarie, dimineața, bolnavul ședea întins nemișcat cu ochii ațintiți în tavan. Dacă avea nevoie de ceva, cerea cu vorbe scurte, câteodată numai prin mișcarea buzelor și își încrunta sprâncenele când cineva se apropia de dînsul ca să-i ureze însănătoșire grabnică. Nu mai putea mișca brațele, și creierul i se înnegurase încă din noaptea trecută. Se chinuise mult înainte, luptase cu boala și cu febra arzătoare care îi secătuiseră puterile. Aceasta însemna sfârșitul. Totuși spre seară criza îi trecuse și vroi să-l vadă pe Gion. Doctorul pricepu că orele îi erau numărate și se cutremură. Simțea în urechi zgomote infundate ca scurgerea unui rîu subteran. Cînd intră băiatul, Skanderbeg tocmai își rotea încet ochii prin cameră. Capul său mare cu părul și barba pieptănate se zărea pe pernele înalte ca o mască tăcută și misterioasă. Lui Gion, care venea la căpătîiul lui de două ori pe zi, i se opri inima în loc cînd îl văzu acum în pragul morții. Va să zică așa arăta cel ce fusese pînă nu demult viteazul său părinte. Cîțiva bărbați și femei ședeau în picioare în jurul patului așteptînd ceea ce trebuia să se întîmple, iar lumina palidă a candelelor le dubla umbrele, astfel că odaia părea neînchipuit de spațioasă și învăluită într-o tristețe solemnă. Părea că toți cei de față dețineau o taină și o ascunseseră ca să nu afle băiatul, însă acum el fusese chemat ca să priceapă singur despre ce era vorba, numai că trebuia să stea liniștit și să fie ascultător. Ma-

rele doctor stătea în partea cealaltă a patului, cu capul în piept, ca un om ce nu mai putea face nimic. În locul său, pe scaunul din stînga, şedea acum Donika, gîrbovită, cu gîtul întins înainte. Abia îşi reţinea lacrimile şi se străduia să zîmbească, aşa cum făcea mereu de cînd bărbatul ei căzuse la pat. Simţi prezenţa lui Gion în cameră şi întoarse brusc capul spre el. În ochi îi străfulgeră o durere nemărginită şi obrazul palid i se strîmbă din pricina suferinţei. Stătea încordată, de parcă ar fi vrut să se arunce asupra cuiva şi aştepta doar momentul cînd avea să ţîşnească într-acolo. Gion îşi auzi bătăile inimii ca şi cum cineva ar fi bătut toba în încăpere. I se părea că maică-sa îl privea cu teamă şi cu duşmănie, ca pe o piaţă rea. Căută descumpănit privirea tatălui. Acesta se uita la dînsul cu o căutătură de pe altă lume. Băiatul simţi că îl cuprinde ameţeala, şi duşumeaua acoperită cu covoare îl atrăgea cu o forţă neobişnuită. Ar fi vrut să se prăbuşească şi să se izbească de ea cu fruntea, dar ochii tatălui căpătară luciri normale şi Gion îşi reveni.

— Apropie-te, fiule, murmură Skanderbeg, mişcîndu-şi buzele şi închizînd puţin pleoapa stîngă.

De sub ea cu cîteva clipe înainte pe băiat îl privise moartea, făcîndu-i semn să vină cu ea. Giorgi îşi dădu seama că fiul său se speriasse şi, cu un efort dureros, încercă să zîmbească. Un val uşor de sînge îi împurpură obrajii arşi de febră cu pomeţii ieşiţi mult în afară. Băiatul veni repede lîngă pat, se aplecă asupra lui ca să-i asculte cuvintele şi, simţind că nu era destul de aproape de el, îngenunchie. Acum se priveau ochi în ochi şi Gion îi simţi răsuflarea uşoară prin care trecea viaţa. Înainte de a cădea din nou în leşin, Skanderbeg îi prinse mîna şi i-o strînse puternic, vrînd parcă să-i spună să nu-i fie teamă. Băiatul şedea liniştit şi aştepta cu răbdare. Întoarse capul pentru a-i dojeni pe oamenii din jur ce murmurau ceva neconţinut, fiindcă voia să fie acum numai el şi tatăl său, nederanjaţi de nici un fel de zgomete.

Kastrioti își reveni, chipul i se coloră iar și, pentru că transpirase, făcu semn să fie șters. Apoi se simți mai bine, încît vâlul alb de pe ochi începu să se retragă. Trecuse prin cea mai puternică criză din agonia sa. Ceru să fie ridicat pe perne, bău puțin sirop și zîmbi mișcîndu-și toți mușchii feței, cuprins de o vioiciune pe care Dumnezeu știe cum o căpătase.

— Mi-a venit sfîrșitul, Gion, spuse el pe neașteptate cu o voce clară, care-l înspăimîntă pe băiat. Skanderbeg îi văzu tresărirea bruscă. Nu, nu acum, dar oricum asta este. Tu poți să pleci cu mama la Neapole, dar trebuie să te întorci negreșit înapoi. Nu uita că tu rămîi singurul Kastrioti, după ce eu... Pe crucea mea, Gion, dacă nu vei reveni, oasele mele nu vor putrezi în mormînt.

— Așa voi face, spuse băiatul.

Bolnavul încruntă sprîncenele și zîmbi în colțul buzelor. Gion înclină de două ori capul. Nu fusese niciodată atît de aproape de părintele său și ar fi vrut să-i cuprindă mîinile într-ale sale, să-i spună acele cuvinte pe care nu le rostise niciodată, dar nici el nu știa care sînt de fapt. „Am înțeles, fiule, am înțeles“, citi el în ochii muribundului și inima în piept îi bătu nebunește, se mișcă pe genunchi, apropiindu-se mai mult de fața lui Skanderbeg, ca să se încredințeze că într-adevăr tatăl său înțelesese ce avea el pe suflet.

Giorgi murmură alte cîteva vorbe, topite în răsufierea gîfîită. Umbrele se agitară în jurul patului. Donika se prinse cu unghiile de saltea, cu trupul pe jumătate ridicat de pe scaun și scoase un strigăt răgușit. „S-a sfîrșit“, își spuse Gion și clipi des, privind chipul părintelui său care se topea, însă peste fața lui albă trecu din nou o adiere de viață și buzele i se mișcară :

— Du-te, fiule, spuse Kastrioti cu ochii țintă în ai băiatului.

Îl mai auzi trecînd pragul ușii după care se cufundă în cel de pe urmă leșin, întins drept și cu mîinile încru-

cișate pe piept. De pe fața lui dispăruse orice urmă de suferință, și pielea îi strălucea albă ca de marmoră.

*

În vreme ce Skanderbeg își dădea sufletul, Leka Dukaghini zdrobea armata lui Ahmet-pașa în albia Kirei, mai sus de Shkodra.

O parte din oastea turcească, scăpată cu fuga de la locul bătăliei, a vrut să se reîntoarcă în Bosnia pe același drum pe care venise, dar acesta ajunsese acum de netrecut din cauza zăpezii și a muntenilor foarte porniți contra dușmanilor. Până la urmă și această armată a fost nimicită în întregime.

În noaptea victoriei, Leka Dukaghini gonea călare pentru a ajunge la Leja. Bătea un vînt dușmănos care-ți pătrundea pînă la os și cerul vuia cumplit. Apoi se porni să ningă des. Întunericul se amestecase cu rafalele viscolului ce suflase din toate părțile. Căpitanul galopa întruna pe drumul bolovănos, strălucind la lumina fulgerelor. Se simțea eliberat de ambiția care-l chinuise întreaga viață și parcă dorea să vadă în întuneric ce se întimplase înăuntrul sufletului său. Dorința de mărire și mîndria fără margini îi fuseseră tot atît de adînci ca și răsufierea. Acum scăpase de ele, și încă nu se învățase cu noua sa stare, parcă se îmbrăcase în pielea altuia. Dorea să se gîndească la toate acestea pe drum, însă alte idei îi umblau prin minte și, ca să se liniștească, întorcea fața în bătaia vîntului de la nord. Îl bîntuia presimțirea unei apropiate nenorociri. Biciuia calul fără îndurare și bietul animal, cu urechile ciulite, galopa înainte orbește, dar cu cît alerga mai repede, cu atît Leka devenea mai neliniștit. Îi intrase în cap o prostie, încă din timpul cînd se sfîrșise lupta, și ea pusese stăpînire pe el în întregime : nenorocirea îngrozitoare, își zicea el, i-ar ocoli, dacă nu ar mai goni cu atîta înverșunare. Pe măsură ce fugea, dezastrul care apăsă asupra cerului și a pămîntului căpăta forma unui lucru ce putea fi atins cu mîna și

el se lega, la rîndul lui, cu altă nenorocire și mai înfiorătoare. Căpitanului i se chircea inima în piept și nu putea înțelege ce se întîmplase cu el. De unde îi veneau în minte asemenea idei prăpăstioase? Încerca să nu se mai gîndească la nimic. Își lîngea zăpada de pe buze și îndemna calul să alerge mai repede ca să ajungă la Skanderbeg cu știrea victoriei, fiind încredințat că astfel îl va scula din pat. Era în stare să omoare cu mîinile sale pe oricine l-ar fi reținut din drum, sau l-ar fi contrazis în legătură cu puterea de tămăduire a vestii prin care voia să-i anunțe lui Kastrioti izbînda. După aceea va pleca din nou la luptă și în fața lumii întregi îl va numi pe Skanderbeg „tată și stăpînul întregului neam al Dukaghinilor“.

Dar se va însănătoși oare Giorgi ?

De trei zile la rînd nu i se dezlipise din fața ochilor zîmbetul cald al lui Kastrioti, cînd, ridicat pe jumătate din pat, îi urase drum bun. Ochii lui verzi, strălucitori, îl urmăriseră și în toiul luptei, printre zăngănitul armelor, răscolindu-i sufletul pentru toată viața. Acum voia cu disperare să-și deschidă inima în fața lui Giorgi, cum făcuseră în acea noapte, cînd s-au îmbrățișat la creasta Mirditei.

Se auzi strigătul său prin întuneric : „Dii, mai repede ! Mai repede !“ și gărzile alergau în urma lui deșelînd caii pe drumul bolovănos. Pe căpitan îl apucase această turbare imediat după bătălie și nimeni nu știa de ce, numai că Dukaghini nu îi va ierta dacă vor întîrzia, fiindcă nu știa ce înseamnă îndurerarea și goneau după dînsul, convinși că el nu se va opri în această noapte decît dacă-și va frînge gîtul.

În zorii zilei, Dukaghini ajunse la Leja. Skanderbeg murise de trei ore. Căpitanul își înfrîns durerea și arăta liniștit cînd îngenunchie și sărută mina mortului, cînd o îmbărbătă pe Donika și cînd îi luă lui Gioh capul, lipindu-l strîns de pieptul său. Apoi, în vreme ce băteau

clopotele de la toate bisericile, ieși în oraș împreună cu un sol al nevestei mortului care trebuia să anunțe vestea în țările Europei.

Furtuna se opri. Zăpada viscolită înălbea acoperișurile și se topea repede, făcând să curgă streșinile. Locuitorii și răniții rămași în urmă umpleau străzile orașului, pășind încovoiați și întunecați la chip. Cîte unul abia sosit, se oprea în loc, își saluta vecinul cu voce joasă și rămânea nemișcat. Cînd Leka ieși în capul tîrgului, mulțimea îl întîmpină cu murmure prietenoase, izvorite din inimă. Oamenii își ridicară capetele din pămînt, privindu-l încrezători, ca și cum el ar fi putut alunga suflul morții din cetate, și toată lumea aștepta să zică ceva.

Dukaghini era negru de întristare. Se opri în mijlocul pieții, fără să privească în jur. Își scoase sumanul cu mișcări încete, îl puse jos, apoi își descoperi cămașa la piept. Furia adunată în decursul celor trei zile îl năpădi deodată, acolo, și el își dădu seama că nu mai putea să se stăpînească. Căzu în genunchi și începu să-și smulgă barba și părul, răcnind cît îl ținea gura. Vru să se ridice, se împletici, căzu iar în genunchi, gîfîind și apucîndu-se de piept cu mîinile, ca ars de răni nevăzute. Bărbia i se strîmbase într-o parte, vrînd să strige ceva, dar nu reuși decît să înșire niște cuvinte din care se deslușea numele lui Skanderbeg. Oamenii îl priveau cu milă, însă nimeni nu îndrăznea să-l oprească sau să-l ajute într-un fel. În toată Albania nu se mai văzuse un asemenea suflet îndurerat. În mintea mulțimii se cuibărise ideea că odată cu moartea lui Kastrioti pierise întreaga suflare a țării. Rămas în genunchi, Leka începu un bocet tînguitor, plîngînd și smulgîndu-și cu mișcări încete smocuri din barbă și din păr, spunînd printre lacrimi că murise „tata”. Atunci cineva își aminti că acesta era un vechi bocet al muntenilor, plin de jale, de plîngeau pînă și pietrele. Un vaier lung se răspîndi prin mulțime. Soldații începură să ingenucheze și să suspine alături de căpitanul lor. Apoi toată lumea li se alătură. Cînd norodul se mai li-

niști, Leka se ridică în picioare și se sprijini cu brațul drept pe umărul unui oștean. După el se ridică tot tirgul și făcu la fel. Cu dreapta se sprijineau pe umărul vecinului ca într-o uriașă horă, iar cu stînga își zgîriau obraji și smulgeau bărbile. Leka vru să spună ceva, dar din gîtlej îi ieși doar : „Nenorocire pentru Albania !“ și „A murit tata !“ Rostind aceste vorbe făcu un pas înainte. Mulțimea îl urmă. Și așa pas după pas, legați într-un imens șir se îndreptară spre locuința Kastriotilor de pe malul riului, mergînd cu capetele ridicate pentru a spune cerului și pămîntului că nu se vor împăca niciodată cu ideea morții ce căzuse ca un trăsnet asupra lor și că, uniți laolaltă vor apăra și vor cinsti în veci amintirea lui Skanderbeg.

Umbra sa continua să conducă țara. La fiecare opt zile, femeile și fetele Krujei ieșeau în tîrg, în cîmpia din fața cetății, umplînd drumurile pe care le străbătuse Skanderbeg ca să cînte cîntece în amintirea lui și să danseze ele, care nu la mult timp se vor jertfi ca niște adevărate martire ale libertății, vor ieși să cînte și să danseze din ce în ce mai des și asta se va întîmpla în zilele numeroaselor atacuri turcești, cînd zidurile fortăreții amenințau să se năruie. Atunci orice bărbat simțea că trebuie să lupte pînă la ultima suflare, iar dușmanul ce devenise mai îndrăzneț și mai crud, era din nou respins. Astfel Kruja a rezistat încă zece ani, pînă a venit Mehmet pentru a patra oară în fruntea unei armate cîtă frunză și iarbă. Atunci fortăreața s-a predat din pricina foametei, nu fiindcă a fost cucerită prin forța armelor, după treizeci și cinci de ani de cînd Skanderbeg înălțase acolo steagul pentru întîia oară. Această nenorocire a fost întovărășită și de alte întîmplări care au dus la pierrea orașului, la fel de grea ca și viața pe care o dusesese.

Mai întîi s-a petrecut tragedia cu fetele și femeile tinere. Cu o noapte în urmă ele părăsiseră cetatea. Se le-

gară cu jurământ să plece în voia soartei și nimeni nu le-a împiedicat. Luându-și rămas bun de la locuitorii orașului, ele se urcară pe munte unde ținură „adunarea fetelor“. În acea noapte dormiseră în Pajiștea Virtejurilor, locul în care se adunase cândva armata lui Skanderbeg. Dimineța coborîră la poalele stincilor de la nord-est. Era un drum greu, de-ți lua mințile. Când răsări soarele, se opriră la marginea unei prăpastii adînci de cinci sute de metri. Dacă arunci o piatră în gol nu se oprește decît în riul Dre, ce despică jos muntele cu apele sale vijelioase al căror ecou se pierde de-a lungul unor chei înguste și înverzite.

Acolo fetele și femeile începură să plîngă, de aceea locului i-a rămas numele „Stîncă suspinelor“. Cîteva se întorseseră înapoi, înnebunate de frică, dar prăpastia și tînguirea celorlalte le atrăgea ca un magnet. Toate cele nouăzeci de martire se aruncară în prăpastie, ținîndu-se de mînă. Jos, în oraș, se răspîndi vestea despre această îngrozitoare nenorocire și mamele își strînseseră cu înversunare copiii la piept, iar bărbații rămaseră împietriți locului. Fetele spusese că pleacă în voia soartei și ele s-au dus să se cunune cu moartea, mirese nemăritate ale Krujei.

La amiază, fortăreața și orașul s-au predat. Femeile și copiii au fost luați robi și puși în lanțuri. Toată noaptea se înfipseră sute de țepe în jurul zidurilor cetății. Bărbații, pe jumătate leșinați de foame, se îndreptară cu ultimile puteri spre ele. La început Mehmet le promisese viața și libertatea dar apoi se răzgîndise. Își adusese aminte că în urmă cu zece ani jurase pe sufletul tatălui său că va trage în țepă pe apărătorii Krujei și îi va pune pe ziduri să se usuce la soare, așa că vechea făgăduială o anula pe cea nouă. Oamenii nu-i luară în seamă minciuna. Le era totuna. Nu mai rămăsese nimic ca să dea vieții un rost sau o speranță. Bine că le vor trăi copiii, fie chiar și sclavi, fiindcă în scurtă vreme ei vor putea face ceva și pentru ei și pentru locul unde se născuseră.

Orașul și fortăreața Krujei se pustiise. Oamenii care au fost aduși acolo după aceea din alte locuri găsiră doar vreun ciine sau vreo pisică sălbatică. Ei reparară casele și curățiră livezile de măslini.

Ființele vii, nu lucrurile alcătuiesc un oraș, dar la Kruja se întâmplase altfel. Noii locuitori păseau cu teamă pe pietrele care fuseseră martore la atâtea întâmplări, iar cetatea îi copleșea cu o putere uriașă. Obişnuindu-se puțin câte puțin cu orașul, ei începură să se închine, să se roage lui. Își duceau copiii bolnavi la tunurile fortăreții și îi puneau să atingă bronzul lor tămăduitor, sau beau apă din izvorul Taslosei, despre care ziceau că vindecă toate bolile, iar în zilele de sărbătoare se urcau pe munte, fiindcă și el apăruse cetatea în vremea încercuirilor. Turcii se străduiră în zadar să curme adorația locuitorilor față de oraș, dar ea se transformase în legendă și, ca toate legendele, supraviețui peste veacuri.

CUPRINS

PARTEA A DOUA (continuare)

Rana și victoria	7
Înălțarea sufletului	55
Epiroți	74
Drumurile aspre ale răsăritului	106

PARTEA A TREIA

Mișcarea stincii de la Kruja	143
Renegații	169
Marșul vampirului	211
Iarna Sfetigradului	245
Zidurile pământului	272
Trecerea pe pod	312
Vremea omului	354

Lector NICOLAE TEICA
Tehnoredactor ION GHICA

Bun de tipar : 21.04.1981. Coli ed. : 17,99
Coli tipar : 11,5.

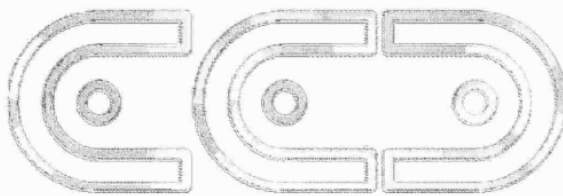

Tiparul executat sub comanda
nr. 5025/981, la I. P. Bacău,
str. Eliberării nr. 63.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea a fost tipărită pe hîrtie
fabricată de C.C.H. „Letea” Bacău

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

